SYDENHAM.

Ett bidrag till medicinens culturhistoria 1

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk av **Israel Hwasser** (1790-1860) har digitaliserats från British Library i april 2014 av Google Books och anpassats för Projekt Runeberg i mars 2015 av Ralph E.

kk....

t4jOSTDENHA

av ,

ISBAEL HWASSER.

----

t. J (é t f

ISYDENHA M.

ETT BIDRAG TILL MEDICINENS CULTURHISTORIA

AF

ISRAEL HWASSER

FÖRSTA DELEN.

UPSALA,

LEFFLER OCH SEBELL.

1845.SYDENHAM

ETT BIDRAG TILL MEDICINENS CULTURHISTORIA

AF

ISRAEL HWASSER

FÖRSTA DELEN

UPSALA,

LEFFLER OCH SEBELL.

1845.incDicinrjB adjijncteh döctob OLOF OLA S,

SAMT

ALLA MINA ÖFBI6A

öosa

VID U P S A t A UNIVERSITET.MEDICINJB ADJUNCTCar

doctob OLOF 9 L A Sf

SAMT

ALLA nllNA ÖFB1GA

Od

Vil) UPSAtA UNIVERSITET.Sydenhams lefnadsöden och skrifter.

Th oroas Sydenham föddes 1624 *) i Dorsetshire i England på en hans far William Sydenham Esqn. tillhörande egendom, Winford Eagle. Han ingeck såsom student vid Universitetet i Oxford 1642. Då denna stad sedermera under det inbördes krigets fortgång blef besatt af det Kongliga partiets troppar, begaf han sig derifrån till London. Om han verkligen någon tid såsom militär tjenat i Parlamentets armé, ftr oafgjordt, men temli-gen säkert synes det vara att den i några biographier förekommande uppgiften, att han tillhört Konungens här, är alldeles falsk. Ty utom det att flyttningen i-fr&n Oxford till London, vid samma tid Konungens troppar besatte den förstnämnda staden och Parlamentet feck öfverväldet i den sednare, dermed svårligen kan förenas, utan att hos den unge, sedermera så kraftfulle och sina föresatser så trogne mannen, antaga ett nog vacklande politiskt tänkesätt, är det kändt, att hans äldre broder William vid slutet af samma decennium var öfverste i Parlamentets tjenst samt commendant i Weytnouth; och det är väl högst osannolikt att dessa begge bröder, som fif-ven sedermera fortforo att lefva i vänskapliga förhållanden, skulle under den djupa politiska söndringen tillhört olika sidor deraf. Huru han tillbragte de år, under hvil-ka han efter sin bortresa ifrån Oxford var derifrån frånvarande, är obekant; och det kan således vara sannolikt

*) FödeUeilagcns datum bar jag ingenstäde» »ett uppgiftet.

1

Sydenhams lefnadsoden och skrifter.

Tb oroas Sydenham föddes 1024 *) i Dorsetshire i England på en hans far William Sydenham Esqu. tillhörande egendom» Winford Eagle. Han ingeck såsom student vid Universitetet i Oxford 1642. Då denna stad sedermera under det inbördes krigets fortgång blef besatt af det Kongliga partiets troppar, begaf han sig derifrån till London. Om han verkligen någon tid såsom mili« tår tjenat i Parlamentets armö, är oafgjordt, men temli-gen säkert synes det vara att den i några biographier förekommande uppgiften» att han tillhört Konungens här, är alldeles falsk. Ty utom det att flyttningen i« fr&n Oxford till London, vid samma tid Konungens troppar besatte den förstnämnda staden och Parlamentet feck öfverväldet i den sednare, dermed svårligen kan förenas, utan att hos den unge, sedermera så kraftfulle och sina föresatser så trogne mannen, antaga ett nog vacklande politiskt tänkesätt, är det kändt, att hans' äldre broder William vid slutet af samma decennium var öfverste i Parlamentets tjenst samt commendant i Weytnouth; och det är väl högst osannolikt att dessa begge bröder, som äf-ven sedermera fortforo att lefva i vänskapliga förhållanden, skulle under den djupa politiska söndringen tillhört olika sidor deraf. Hurti han tillbragte de år, under hvil-ka han efter sin bortresa ifrån Oxford var derifrån frånvarande, är obekant; och det kan således vara sannolikt

Födelsedagens datum har jag ingenstädes sett uppgifret.

1att ban under denna oroliga tid verkligen deltog i soldatlifvet. Det skulle annars vara svårt att förklara, huru en man, af så beslutsain character som han, kunnat så länge uppskjuta valet af sitt lefnadsyrke. Det var nämligen först 1645"*) då han nedan uppnått 22 år, som han beslöt att blifva läkare. Han sammanträffade då vid sin broders sjuksäng med en den tiden mycket ansedd Läkare i London, Coxe, som genom sitt råd bestämde honom dertil! och derigenom bevisade vårt yrke den stora och ovärderliga tjenst, hvilken åt hans annars sannolikt alldeles förgätna namn förvfirfvat en ärofull plats i Medicinens häfder. Syd en h am talar trettio år derefter sjelf om honom och hans råd med den varma« ste aktning och tacksamhet, och efterveriden har verkligen skäl att deltaga deri. Återvänd till Oxford erhöll Sydenham der den första Läkaregraden, nämligen den af Baccalaureus d. 14 April 1648, samt vald tillFellow of Allsouls College, fortsatte han i några är vid detta Universitet sina studier.

Sedermera gjorde han en resa till continenten och uppehöll sig under densamma hufvndsakligen i Montpellier. Om han anträdde denna resa före eller efter det han vid Universitetet i Cambridge erhöll Doctorsgraden, är åtminstone för mig obekant, äfvensom jag i de högst ofullständiga biographiska anteckningar, jag haft tillfälle att rådfråga, icke funnit någon bestämd uppgift af året, då Doctorsgraden blef honom tilldelad. I förra hälften af 1650:talet bosatte han sig i London och blef praktiserande Läkare i Westrainster. Han tillvann sig snart ett stort förtroende och ett ärofullt rykte. Originaliteten i hans åsigter och deraf beroende utöfning af konsten, framkallade väl åtskilliga reactioner ifrån hans collegers sida, och det hade i sanning varit

*) Afan finnar Täl olika uppgifter af året då Sydenham valde Medicinens studium. Men lian säger sjelf i dedicationen af afhandlingen om de acuta sjukdomarna: ”Tricesiinus jam agitur annus, a quo Londinum petens, ut Oxonium dcnuo profici#cerer etc.” Och dciuia afhandling utkom 1676.högst besynnerligt om dessa uteblifvit, men de mest ansedde ibland hans medtäflare synas hafva snart erkänt hans öfverlägsenhet och i mer eller mindre mån rättat sig efter hans grundsatser. Derigenom tillväxte hans rykte och spridde sig, redan innan han framträdde såsom skriftställare, äfven ntom England. Hans verksamhet såsom läkare och äfven hans omedelbart deraf beroende ryktbarhet synas hafva varit störst under perioden emellan 1660 och 1673—4, emedan han, efter det han uppnådde det femtionde året af sin lefnad, blef i hög grad plågad af gikt och derigenom i synnerhet under de kallare årstiderna inskränktes i sin practiska verksamhet. Deremot feck han just genom denna sjuklighet större ledighet till skriftställen, och det var således under detta mörkare skifte af lifvet, då sjukdom och en tidigt annalkande ålderdom tärde på hans krafter, tryckte hans mod och gjorde hans lynne dystert och retligt, som han författade de skrifter, hvilka ej blott burit hans namn och ära till efterveriden utan äfven hos den medicinska forskningen bevarat den kraftiga inflytelsen af hans snille, och som derföre ännu, i trots af de oupphörligt vexlande meningarnes strider, anses såsom hörande till medicinska literaturens yppersta skatter. Under de sednare åren och, såsom det tyckes efter 1680, voro de lidanden, hans sjukdom förorsakade, djupa och genpingri pande. och, såsom han sjelf berättar, förvärrades de af den själs-ansträngning, hans författareskap fordrade. De porträtter i kopparstick, som åtfölja flera editioner af hans arbeten, synas alla vara efterbildningar af en teckning, som blif-vit gjord i hans medelålder. Hans ädla och rena anletsdrag hafva der uttryck af helsa, mod och kraft. Men det finnes äfven qvar en bild af honom, ifrån hans aednare ålder, och denna bär uttryck af så djupt lidande, att man svårligen kan betrakta den utan innerligt deltagande. Oaktadt denna sjnklighet, fortsattes hans literära verksamhet till hans död, och hans sista arbete,den åt hans sons ledning egnade handboken, bann ieke ntgifvas medan han lefde. Under de sednaste åren sällade sig njursten till giktens plågor, och han afled slntli-geit i London G3 år gammal, den 29 December 1689»

Den första skrift, Syden ha m titgaf, var: Metho-dus curandi Febres propriis observationibus super— structa. Den utkom först 1666 och i en sednare upplaga 1668*. Denna skrift är numera rar, emedan den icke blifvit jemte de öfriga intagen i samlingen af opera omnia. Uti ingen af de editioner af de sednare, hvilka jag haft tillfälle att se, har jag träffat den, och jag har icke heller hos medicinskå författare i allmänhet, då de tala om Sydenham och hans skrifter, sett den åbero* pad. Orsaken till detta utelemnande lärer vara den, att den genom de sednare skrifterna, i synnerhet den ont de acuta sjnkdomarne, ansetts hafva blifvit öfverflödig, såsom väsendtligen ej innehållande något annat än hvad som förekommer i omarbetad och förbättrad form i den sistnämnda afhandlingen. Det som i det förra arbetet synes hafva gjort största uppseendet, lärer varit den skarpa protest, det skall hafva innehållit, emot den då brukliga hettande behandlingen af kopporna. Det enda jag af denna skrift läst är ett fragment af dedicationea> och skulle man dömma efter tonen deri, torde det hela varit nog häftigt och bittert samt haft en air af arrogans^ ifrån hvilken de sednare skrifterna äro fria. Dedicationeii har, såsom det synes mig, för öfrigt en egen märkvärdighet genom betydelsen af den man, till hvilken den är ställd, nämligen den berömde Rob. Boyle. Såsom bet-kant är denne att anse, såsom Bacos efterträdare i an* förareskapet för den physicaliska naturforskningen i England, och dedicationens fria och förtroliga character an* tyder, att Syd en ham till den lärde aristocraten stod i ett närmare och vänskapligt förhållande och, oaktadt alla sina protester emot den anorganiska naturforskningensomedelbara ingrepp i Medicinens läror och principer, likväl emot densamma, da den verkade inom sitt eget gebit, icke hade något iiendtligt sinne. —Sydenhanis förnämsta och vigtigaste

arbete: Observationes medicce circa morborum acutorum historiam et curationem; utgafs 1676. Epistolæ responsorice duce, prima de morbis epidemicis ab anno i6j5 ad annum 1680 ad R. Brady; secunda de Luis venerece historia etcu-ratione ad H. Paman; utkomrno 1680; Dissertatio epistolaris ad G. Cole de observationibus nuperis cir~ ca curationem ,variolarum Confluentium: nec nori de affectione hysterier^ 1682; Tractatus depodagra et hydnppe, 1683; samt Schedula monitoria denovee febris ingressu. Accedunt de febre putrida variolis confluentibus superveniente; et de mictu sangvineo a calculo renibus impaeto, dissertationes j 1686. Den ofvannämnda f5r hans son författade handboken, Processus integri in morbis fere omnibus curandis^ jemte det lilla fragmentet Dephthisi, utkom, såsom redan är sagdt, först efter hans död. Sedermera utgåfvos alla dessa sistnämnda skrifter sammantryckta nnder titel af: Thomce Sydenham Opera medica universa; hvilken collectivnpplaga sedermera blifvit i flera formater omtryckt. I London, Amsterdam, Leyden, Leipzig, Gene-Te och Venedig, har den tid efter annan blifvit utgifven och pa några af dessa ställen flera gånger. Den sedna-ste upplagan är den af Kuhn, utgörande första bandet af Scriptorum classicorum de praxi medica nonallo-rum Opera collecta Lipsice 1827. Äfven öfversättnin-gar af dessa skrifter hafva på flera språk blifvit utgifna. På Franska af Jault Paris 1724, på Tyska af Ma-stalier Wien 1786, af Spiering Altona 1802 och af Rcfhatsch Ulm 1839 samt på Engelska afWallis 1788.Sydenhams vetenskapliga character.

•

Det som hos Sydenham sjelf Utgjorde och enligt hans åsigt hos hvar och en, som gör Medicinen till föremål för sin forskning, bör utgöra den vetenskapliga betraktelsens inre fot och grund, ar det fullständiga uppfattandet af sjukdomsprocessens factum. Detta uppfattande bör dock ej ske ensamt med ögonen och de öfriga yttre sinnena, utan tankens innersta kraft skall deraf så genomträngas att han framkallas till den ansträngda verksamhet, hvilken förmår genombryta det iakttagna föremålets yttre skepnad och bana sig väg till omedelbar åskådning af dess väsendtliga inre. Denna#tankens omedelbara åskådning af det inre och väsendtliga hos det genom iakttagelsen uppfattade yttre, är den verkliga er* farenheten och då dennas namn användes på iakttagelsen1, som uppfattar blott det yttre och stadnar dervid, är det ett missbruk, som icke kan leda till annat än ytlighet, lögn och förvillelse. För att åter komma nill denna verkliga erfarenhet och den omedelbara åskådning, som utgör dess väsende, fordras å ena sidan sträng, ihärdig och flera gånger förnyad iakttagelse; och å den andra allvarlig ansträngning af tankekraften, genom en ej mindre med sina egna hugskott än med iakttagelsens, det tillfälliga och partiella såsom hufvudsak och verklighet uppfattande, ytlighet kämpande meditation. Det är i synnerhet om nödvändigheten af denna allvarliga meditation, som Sydenharn oupphörligt erinrar. Den första, oftast tillfälligtvis uppkommande, iakttagelsen, säger han, gtf-ver icke någon viss eller fullständig kunskap, utan först efter det den derigenom väckta tanken med full ansträngning deråt rigtat sin verksamhet, kan den förnyade iakttagelse, som nf denna bestämmes, hafva kraft att söka*det väsendtliga och någon gång äfven att finna det. Erfarenheten beror således icke på tankens passivitet under den sensoriélla perceptionens välde, utan tvärtom på den, genom dess egen fria verksamhet, utvecklade activitét somutgör döt positiva uti iakttagelsen. I kraft af denna sin åsigt af erfarenheten måste Sydenham ogilla, & e-na sidan den dogmatism, som utan att genomtränga och verkligt bestämma iakttagelsen samt genom den söka det väsendtliga, i förhand constrnerar begreppet om detta, och antingen helt och hållet* gör sig oberoende ifrån all inverkan af den omedelbara iakttagelsen eller också kuf-var denna under det förut construerade begreppets magt, på det dess sålunda vrängda resultater må innehålla någon bekräftelse af det förras rigtighet; och å den andfa sidan äfven lika strängt den ensidiga empirism, som består uti blott det yttre uppfattande iakttagelser, utan att dessa beherrskas och emot det väsendtliga och nödvändiga rigtas af tankens, genom allvarlig ansträngning utvecklade, 8peculativa kraft. Hans ogillanden af begge dessa afvikelser förekomma på mångfaldiga ställen i hans skrifter, der de uttalas i bestämda och skarpa ordalag. Ifrån den såkallade rationella empirismen skiljer sig vä-sendtligen Syden ham derigenotn, att då den förres méthod vill genom abstraction af det gemensamma hos iakttagelsernes samtliga data komma till kännedom af det väsendtliga, vill Sydenhant uppfatta detta i omedelbar åskådning genom iakttagelsen sjelf. Såväl dogmatismens och empirismens methoder som den af begge sam-manjemkade såkallade rationellt empiriska, upplösa den själens verksamhet, genom hvilken kunskap uppkommer, i flera functioner, af hvilka än den ena och än den

andra anses för den förnämsta och, genom den ömsesidiga striden om detta företräde, föranledes* en mången gång till skarp fiendtlighet öfvergående 6Öndring emellan dem, hvilken hindrar deras samverkan för det gemensamma ändamålet och gör att detta, oaktadt allt äflande ifrån alla sidor, dock äfven nnder längre perioder af culturens historia nästan alldeles förfelas. Denna emot vetenskapens utveckling och kunskapernes verkliga tillväxt flendtliga söndring genorogriper nämligen de fle-sta personliga forskningskraftør sa, att deras bemödanden» ehuru ihärdiga och nitiska de äfven mången gång fira, dock blifvn mer eller mindre betydelselösa. Det är endast den högre intellectuella kraft, hvilken vi kalle snille, som formår segra deröfver och det är just genom denna se* ger och den positiva till det väsendtliga i phænomener-nes verld framträngande forskningsande, hvilken derige-nom utvecklar sig, som det vetenskapliga snillet ådaga-lägger sin egen verklighet. Väl träder det fram under i t^enne ifrån hvarandra afvikande utvecklingsformer, af hvilka den ena har en öfvervägande speculativ oqh den andra företrädesvis en empirisk character; men skiljaktigheten emellan dessa stiger dock aldrig till den grad, att den genomgripes af eller befordrar den verkligt fiendt-liga söndringen emellan forskningens begge sidor. I den gamla och ännu i våra dagar fortfarande partistriden e-melian dogmatism och empirism kan således icke någon verklig snillekraft deltaga, utan att förlora sin ursprungliga betydelse och sin förmåga att befordra vetenskapens sanna ändamål. Att göra forskningens positiva kraft gällande och derigenoni upphäfva den söndring, som genom de negativa krafternas* stegring oupphörligt förnyas 9 utgör tvärtom snillets stora roll i vetenskapernas historia, ehuru de personligheter, som varit den fullkomligt trogne, beklagligen äro få. Till dessa få hör Sydenham och den character af empiriskt snille, hvilken den medicinska forskningen i följd af sin egenartade beskaffenhet, måste fordra af sina ypperste, tillkommer honom i högre mått, än någon annan, hvars minne våra häfder förvara, med undantag måhända af Hippocrates sjelf, men denne, omedelbart utgående ur Æsculapiitjenstens esoteriska cultur, har i förbigående sagd t en så egenartad character, att han svårligen med någon af sina efterföljare kan anses jemförlig, utan måste betraktas för sig. Man kan täl å ena sidan med skäl påstå att Sj-deahaui är vår mest speculative patholog, men haps spe-culation var 9 såsom han sjelf yttrade sig, en s c i e n t i a intuitiva, en lefvande åskådning af det väsendtliga i sjukdomsprocessens factum. Hans speculation var erfarenhet och hans erfarenhet speculation. En innerligare forening af dessa forskningens begge elementer har väl icke funnits hos någon af dem, som inom medicinens forsknings-sphér vunnit ryktbarhet. Ehuru det är ohekligt att hos denna forskningsart en sådan förening är af större vigt än hos de flesta andra, vore det likväl ensidigt att pasta det ensamt genom den medicinens vetenskapliga ändamål kan ernås. För detta fordras nämligen derjemte, att reflexionen skall skärskåda det genom erfarenheten i lefvande åskådning uppfattade concreta och upplösa det i dess enskilda elementer och, efter det dessa blifvit med noggrannhet till både beskaffenhet och betydelse samt inbördes förhållanden bestämda, tillhör det den vetenskapliga speculationen att återförena dem till så fullständiga begrepp, att de med det concretas verklighet kunna sammanställas och derigenom vinna bekräftelse eller vederläggning. Endast derigenom blir det möjligt att vinna en theoretisk cultur, som å ena sidan riktar vetenskapen med hvad erfarenheten fiörvärfvat, och å den andra äf-ven hos dem, som sakna det verkliga snillets ingifvelse skärper tankens kraft till förvärfvande af verklig erfarenhet. Sydenhanis forskningsmethod är det e tn piris k a snillets och detta följer aldrig någon annan; men utom det att underordnade inteilectuella krafter icke bafva förmåga att använda den, utan behöfva de theoretiska begreppens ledning för att också i sin mån kunna vara verksamma för det stora gemensamma ändamålet, måste äfven det egentligen speculativa snillet gå en annan väg och den inre erfarenhet, eller erfarenheten af sig sjelf, af tankens egen inre grund och utvecklingskraft, hvilken är den egentliga vinst, som genom dess verksamhet eftersträfvas, utgör dock vetenskapens största skatt. Hvarken den skarpsinniga analys af sjukdomsprocessensphænomener och bestämningen af deras olika betydelse, hvilka utmärka Stahl eller den nppsiällning af läro» byggnaden,, som utg5r den evärdeliga grunden |pr Ga« len i ära, kunna med framgång sökas hos Sydenham. Men vill tnan se sjukdomsprocessen sjelf öfversatt pS menskligt språk och uttalad i ord samt så framträdande att han, befriad ifrån alla de tillfälligheter och oväsendtliga omständigheter, hvilka infor den verkliga antopsien vanligen förvirra och fördunkla honom, åt läsaren omedelbart erbjuder sin nödvändighet och sanning, bör man läså Sj-denhams skrifter, ty den finnes verkligen der och den lefvande skildring, de innehålla, är ej allenast oöfver-träffad utan, jag vågar påstå det, öfver all jemförelse med äfven det förträffligaste, nosog.raphien för öfrigt hittills förmått

åstadkomma.

Pen protest, dessa skrifter innehålla till den sanna erfarenhetens förjnån, gäller väl i lika hög grad både empirismen och dogmatismen, men den synes dock vara hufvudsakligen rigtad emot den sednare och detta härleder sig tydligen derifrån, att vid Sydenhams tid en egenartad form af densamma genomträngde och till en stor del beherrskade den egentliga lärdomens cnltur. Mait misstager sig, i afseende på denna art af dogmatism, mycket till dess fördel, om nian anser den .för att haf-va varit öfvervägande speculativ. Den bestod tvärtom i en, emot all fri tankeutveckling fiendtlig, vidskeplig vördnad för den Grekiskt-classiska vetenskapens balfförståd-da eller oftast rentaf oförstådda satser. Den afdelning af den Grekiska literaturen, som inom medicinen då utöf-vade ett sådant dogmatiskt välde, var Gale ni lära, hvars auctoritet väl förut hade dels genom de Italienske anatomernes dels genom Paracelsi reaction blifvit skakad, men ej ännu var fullkomligt bruten. Det var således till skydd for tankens frihet i allmänhet, ej mindre i speculativ än i empirisk rigtning, sotu Sydenham prote-sterafo emot denna de clnssiskt traditionella tneningnrnes eller, rättare sngdt, phrasernas nsnrpation af den högre Tetenekapens namn och betydelse. Att Sy den ha m icke, såsom Para c el s us, förgeck sig emot Galenus sjelf eller gjorde sig skyldig till några smädelser emot honom, bör erkännas med rättvist loford, men det är mycket att beklaga att han alldeles saknade kännedom om det verk« liga och väsendtliga innehållet af denne store pathologs skrifter. Ty det är väl temligen afgjordt, att han mer «n någon annan hade förmåga att förstå den sanna betydelsen deraf, och ont han verkligen hade uppfattat det, skulle sannolikt en stor och väscndtlig brist, som nu fördunklar hans pathologi, icke hafva funnits. Men derom längre fram! Det var ock emot den slafviska undergif-venheten för traditionella och genom läsning inhemtade meningar i allmänhet, och ej egentligen emot någon särskilt art eller class af dessa, som han så allvarligt if-rade. ”Man måste tänka mer och läsa mindre”, är en regel han oupphörligt yrkar. ”När andra läsa, så tänker jag.” °) Det är genom dessa nog ofta förnyade ytt-

) ”Sic a Natura factus atqne dispo i tns sum, ut qnod temporis alii Hbris legendis, id ego oinnc meditation! impendere soleam; ncque tam quæro, an alii eadem mecum adscrant, quam utrum quæ ego tra-do cum veritate consentiant”. Thomas Sydenham Opera Uni versa. Lug« duni Batavorum npud Heiliger t etLcffen I7Ö4. p* 432. De citationer, som förekomma i denna afhandling, hafva afsecnde på denna edition, ej derföre att jag anser den för den bästa, utan derföre att den, åt-. minstone hos oss är den allmännast tillgängliga och häsfkända.— Den ofvananförda citationens sednare hälft är ett omedelbart uttryck af det innersta i Sydenhams tänkesätt. Det rar således inför sanningens domstol i hans eget hröst och liufvud som hans meningar måste uthål-1a pröfuingen. Den främmande critikcns domsrätt erkände han ej såsom den högsta, och mängdens såkalladc allmänna opinion gällde hos lionom mindre än intet. Man kallar måhända ett sådant tänkesätt för liögmod och sjelfklokhet; men det förhåller sig tvärtom. Jngen kan Tara verkligt trogen i sanningens tjenst utan frihet och oberoende af främmande omdömens både pris och tadel, och ingen kan förvärfva denna frihet utan att älska sanningen högre än allt annat. Det är fåfängan och det af henne beroende afseendet på andras omdömen , som kasla de djupaste skuggorna i forskarens själ och göra honom svag oeh vacklande, då han skall söka sanningen—och feg, dä han skall förkunna den.ringar om don blotta läsningens både otillräcklighet for uppkomsten af sann bildning och förtryckande inflytelse på den egentliga utvecklingskraften deraf, som Sydenham ådragit sig den traditionella beskyllningen för både brist på lärdom och fiendtlighet deremot; och till stöd för en sådan beskyllning blifva vanligen ett par särskilta omständigheter åberopade. Den ena af dessa är den bekanta anecdoten om det råd, han gaf åt B lack more. Sir Blackniore berättar nämligen sjelf, att då han i sin ungdom vid början af sina medicinska studier frågade Sydenham hvad han borde läsa för att förbereda sig till sitt blifvande yrke, feck han till svar: ”läs Don Quixote”. Detta svar skall, såsom Blackmore och många andra sedermera förmenat, vara ett obestridligt bevis på Sy den hams förakt för läsning i allmänhet och för den af medicinska skrifter i synnerhet, men dess e-gentliga mening var dock troligen icke sådan. Den af andra yttrade gissningen, att Sydenham derigenom till-kännagaf en särdeles aktning för innehållet af Cervantes's berömda roman och för den förädlande inflytelsen deraf äfven på läkares bildning, afviker ännu längre ifrån sanningen. Sydenham ansåg Läkarekonsten fordra ett eget naturligt anlag, hvars brist ej genom studier eller läsning af hvad beskaffenhet som helst kunde ersättas, och om man erinrar sig detta, blir meningen af det "ifrågavarande svaret, tyd ligeYi dennani duger icke till läkare! Läs Don

Qvixote eller Lunkentus, eller Å-' retæus eller Hippocrates! likainycket! — verklig läkare blir ni aldrig'*. Att Sir Blackmore sjelf ej fattade meningen så, är ganska ursäktligt, men andra borde dock hafva kunnat* begripa den, och således icke af o-förstånd begagnat den till en förklenande beskyllning e-mot en så vördnadsvärd man, som Sydenham. Den andra anecdoten är den, att Sydenham sjelf författade sina skrifter på sitt modersmål, Engelskan, men den latinska form, uti hvilken de offentliggjordes och seder-IS

mera hlifvit förvarade 9 Sr ea öfversättning gjord af andra,* ehuru mider hans eget inseende. *) Detta bevisar dock ej att Syden ham icke kunde skrifva latin likaväl somf hans öfversättare eller någre andre af den tidens lärde, emedan en sådan slutsats skulle frånk&nna honom lärd uppfostran, till hvars. character i England, i synnerhet den tiden, en sådan skieklighet väsendtligen hörde. Det är anfördt i noten, alt den lilla handboken Sr skrifven af honom sjelf, och dessutom synas mig dedicationerna och några af företalen visa tydliga tecken af att vara originalskrifter. Men innehållet af hans öfriga, vigtigere arbeten kom så ur djupet af hans själ, att han behdfdé sitt modersmål för att bringa det i dagen. Det var för innerligt att omedelbart int vingas i den främmande formen $ denna var derför alldeles för trång. Men på sådana ge* niala krafter låg bruket inom de lärdas samfund den tiden tungt; de kunde icke vinna verklig offentlighet utan ge* nom det latinska språket,' och följden deraf är ibland annat den, att vi känna Sydenham blott genom öfver-sättningar. Skulle han åter hafva funnit det främmande språkets fjettrar så motbjudande/ att han ej allenast icke sjelf, kunnat arbeta med dem, utan äfven ej fördraga det de pålades hans tankar af andra, skulle vi icke känt honom alls och medicinska literaturen häde saknat ett af sina mest lysande namn, — För att åt den traditionella beskyllningen för brist på lärdom, hvarföt Sydenham varit föremål, gifva rättvisa och sann Jbety- * v

*) Den större afhandlingen "Observationes medicæ circa morbørum acutorum historiam et curaUonem \ Sr öfversatt afMapletoft, Professor vid Greshams College i London, och afven till honom dedicerad. Afhandlingen "De Podagra et Hydrope" synes mig, enligt hvad Byde n h a m sjelf i dedicationen till S bort uppgifver, hafva blifvit öf-

v ersatt af Drake, en ung Läkare ifrån Cambridge; ochnågra af de dfriga, enligt hvad jag sett uppgifvet, af Havers, äfven ifrån Cambridge. Den ej till offentligt bruk utan till handbok åt författarens son ämnade och först efter hans död utgifna afhandlingen1* Processus integri in morbis fere omnibus curandis:" synes deremot, sådan den å'r, vara skrifven af Sy de nh a ra sjelf, su a i ps tus m a nu c on -scriptum, såsom utgifvaren yttrar sig i företalet.delse, bor man å ena sidan erkänna att han tydligen åtnjutit en lärd uppfostran och ägde en hög grad äfven af det, slags bildning, som förvärfvavs genom läsning. Hans skrifter vittna derom. De äro nämligen icke blott ge* nomträngda af den snillets kraft, som bestämmer deras väsenddiga innehåll; utan de hafva äfven, åtminstone i högre mått än flertalet af medicinska literaturens alster for öfrigt, det egna behag, som är en sådan bildnings både frakt och tecken. Men å andra sidan har man äfven god anledning att erkänna, det Sydenhams bekantskap med den medicinska literaturen var föga ex-tensiv, och att den, han verkligen ägde, på hans åsigter utöfvade en högst underordnad inflytelse. Om så icke fprhölle sig, skulle han varit inconsequent med sina eg? na grundsatser. Man skall, säger han på så många ställen af sina skrifter bestämdt och tydligt, inifrån utveckla sin öfvertygelse, och ej uttränga den ifrån herrskareplatsen inom sina tankars* verld, genom utifrån insamlade meningar af andra. Den dystra sida af mennisko-lifvet, på hvilken han rigtade sin betraktelse, hade ifrån den tid han egnadé sig åt det medicinska yrket så uteslutande bemägtigat sig hans själ, .att han, fördjupad i den omedelbara åskådningen deraf, hade hvarken tid eller håg att vändä sina sökande blickar åt lärdomens, redan i hans tid, öfverväxta fält och endast det, som inom detta öfverensstämde med hans egna åsigter, såsom det var händelsen ined åtminstone en del af de Hippocratiska skrifterna, ansåg han värdt att tillegna sig. Till den class af lärde, hvilkas inre icke utgör något annat än ett rikt mer eller mindre väl ordnadt förråd af andras meningar och meddelade kunskaper, hörde han icke och kunde svårligen höra, utan attt hans egen verkliga snillekraft i mer eller mindre mån skulle blifvit knfvad. Det k£n dock ä den .andra sidan icke nekas, att Sydenham geck nog långt, måhända till en klandervärd ytterlighet, uti alt misskänna den inflytelse allvarlig läsning otvifvel*aktigt har till rackande af just den meditation, for hvilken han så strängt nitälskade och, ehuru den dåvaran-de temligen haltlösa och pedantiska literaturen i detta afseende minskar hans skuld, är det dock, jag återupprepar det, mycket

att beklaga, att han vände sig så helt och hållet bort ifrån de Galeniska skrifterna, att deras innehåll forblef för honom allddes obekant.

Att Sydenham var fiendtlig emot det verkligt speculativa uti den vetenskapliga betraktelsen, är en af de mest orättvisa beskyllningar. Tvärtom är det just spe-culationens öfvervigt, som framför allt annat utmärker hans vetenskapliga character, Men hans speculation var icke abstract, utan den innebodde såsom lefvande grundkraft hans omedelbara åskådning af det concreta. Ingen kan, det är sannt, vara fiendtligare än han emot desmå hypotheser, som vanligen sammangyttra sig på empirismens yta och. ofta utgöra det största hindret för iakttagelsens rigtning emot det verkliga och väsendtliga uti phæn omen erna. Men om man tager hypotbesen i allmän och stor mening och således dermed förstår den anande förutsättningen af de genoin iakttagelsen uppfattade phænomenerne8 inre gemensamma grund, var hela kans betraktelse deraf djupt genomträngd och det är huf-vudsakligen genom den character, hvilken den sednare dengenom erhåller, som Sydenham utöfvat och ännu utöfvar en så mägtig inflytelse på den Medicinska forskningen. En sådan betydelse af storartad hypothes har & ena sidan hans åsigt af den stationära sjukdomscon-stitutionen och å den andra den djupa, men beklagligen ännu mycket dunkla aningen om sjukdomsprocessens de-generativa moment, hvarigenom han träder i ett nära och betydelsefullt förhållande till den rigtning, hvilken hos den paihologiska betraktelsen sannolikt innan kort måste blifva den öfvervägande. Men den speculative ande, som genomtränger Sydenhams skrifter och geren storartad character åt hans åsigter, kufvar icke iakttagelsens frihet ntan tvärtom upprätthåller den densamma, och, i det den vänder densamma emot det stora och gemensamma, upphäfver den förtrycket af de små nieningarnes ensidiga rigtningar.

Men det är4 just emot detta småaktiga hypothes-makeri, som stödjande sig på enskilda data upphöjer de, genom den uteslutande betraktelsen af dessa uppkommande, abstracta begreppen till positiva och allmänt gällande principer, som Sydenham oupphörligt ifrar. Då åter detta förfaringssätt, som i stället att i det enskilda åskåda det allnfänna, upphöjer det förra till värdigheten och betydelsen af det sednare och derigenora bortskymmer eller fördunklar detta, ända ifrån ntethodikernes tid utgjort den såkallade empirismens arfsynd, gäller hans protest just empirismen sjelf. Han påstår nämligen att icke* allenast det väsendtliga och verkligt betydelserika uti phænomenerrfa blir genom denna method fördunklade, utan äfven sjelfva iakttagelsen af det yttre förvriden, falsk och lögnaktig *).

*) Ibland de inånga ställen af bans skrifter, der denna protest tydligen uttalas, Till jag anföra följande: Porro autem in scribenda jviorborum historia, seponatur tantispcr oportet quæcumque hypothe-sis pbilosopbica, quæ scriptorig officium præoccupparerit; quo facto tum demum mörborum phænomena clara åc naturalia, quäntuihTiemi-nuta, per se adclratissiine adnotentur; exquisitam pictorum industriam imitando, qui Tel næTos et leTissimas maculas in imagine exprimunf. EiiimTero dici vix potest, quot erroribus ansat» præbuérint hypothe-ses ist# pbysiologicæ, dum scriptores, quorum ammas falso colore illæ imbuerint, istius modi phænomena morbis adfigant, qnalia, nisi in ipsorum cerebro, locum numquam habuerunt, debebant autem is conspectum venire, si hypothesis, quam ipsi pro concessa ac rata ha-bent, constaret Teritas: Addc quod si quando symptoma aliquod, quod

eum dieta hypothesi adposite quadrety revera morbo competat, cujus typum delineaturi sunt, tum illud supra tnodum cvchunt ac plane red-dant ta pvös iktymva, quasi in hoc seiliect totins neyotii cardo ver-ter vtur: sin hypothesi minus conyruat, aut prorsus silentio, aut levi saftem pede transmittere eonsueverunt, nisi forte benefieio subtilitatis alieujus philosophicæ in ordinem coqi, ac quoquo modo adeommodari possit,” L. G. p. låiit

Denna Sydenha ni 8 protest gäller dock icke blott den medicinska empirismen sjelf, ulan äfven, såsom det synes af den nedanföre anförda noten , i ännu högre grad de främmande meningar, som ifrån andra mer el* ler mindre närgränsande forskningsområden intränga inom medicinens gebit ocb der usurpera vetenskapens anseende och magt. Medicinens vetenskap och principer skola, säger han, icke utgå ur främmandeartadfe meningar, va* re sig philosophiska, physiologiska, anatomiska, chemi* ska eller physicaliska, utan ur läkareerfarenheten sjelf och den omedelbara åskådning af sjukdomsprocessen, som utgör dess väsendtliga innehåll. Denha protest äi‘ en af de

hufvudpunkter, uti li vil ka Syd en h am fram* träder fullkomligen consequent med flippoCrates och såsom hans egentlige själsfrände. De åsyfta dock der* me<k fÖr ingen del medicinens afsondring ifrån sina vexel* förhållanden till andra forskningsarter. Utan tvärtom skall medicinen väl införlifva sig med det Öfriga inensk* liga vetandet och derifrån tillegna sig allt, hvad som kan befordra dess theoreliska eller praetiska ändamål, men den skall utgå ur sig sjelf och ej ursprungligen vara tiftdergifVen främmande principer* Men oaktadt denna protest således kan åberopa aueloriteten af medicinska litteraturens tvenne mest lysande namn, har deh dock, såsom bekant, icke förmått göra sig gällande. Annn än medicinen i vetenskapligt afseende omyndig» Underkastad de främmande metiingarnes oupphörliga invasionen och vexlande välden, har den fortfarit att, i Saknad af egna principer, vackla än hit ech än dit, stundom hyl* lat de philosophiska systemernas dogmatism, stundotft Varit beroende blott och bart af dfen anatomiska iakttagelsen, stundom lika undergifvet slutit sig till dén expe* rimentala physiologien, chemien eller physiken. Ifrån alla dessa håll hafva käcka förfäktare af mer eller mindre klyftiga hugskott tilltrott sig kubba construera medicinens lärobyggnad och således» den ena efter den

2andra, i kortare eller längre tid beherrskat den i afseende p& både handling och forskning, då dereinot for atf åtminstone i practiskt afseende kanna upprätthålla någon grad af frihet och sjelfsländighet, en mager, allt slags vetenskaplig lyftning både fruktande och halande, routine fått tillfälle att öfver yrket hos mängden tillvälla sig ett nog stort och onekligen förnedrande välde. Men protesten är en gång uttalad och en tid skall utan tvif-vel komma, då den blir verkligt segrande.

Ehuru den praetiska sidan af Sydenhams character först sedermera kommer att betraktas, anser jag mig dock redan här böra erinra derom, att den vetenskapliga var deraf ej blott beroende utan verkligen be-herrskad. Eller,, med andra ord, sjukdomsprocessen borde och kunde, enligt hans åsigt, studeras endast för •ändamålet af dess botande. Detta innnebär den satsen, att då ett sådant ändamål icke kommer i fråga patholo-giens studium ar onödigt och utan verklig betydelse, ehuru det bör medgifvas, att en sådan mening ej blif-vit någorslädes af Sydenham bestämdt yttrad. Vetenskapen äger dock alltid i. sig sjelf sitt högsta ändamål och, då den icke förmår uppfatta och befordra detta, nian blott är medel för främmande eller praetiska syften, må dessa vara huru vigtiga och välgörande som helst, är den ofri och icke värdig sitt namn. Dessutom utgör sjukdomen det stora fa cl am, som framför alla andra ådagalägger dödens magt, och en till den inre grunden af denna magt inträngande insigt är en så väsendtlig del af den fulländade vetenskapliga åskådningen, att denna, om den är i saknad deraf, nödvändigt måste vara bristfällig och skef. Äfven om menniskan icke skulle äga eller kunna förvärfva sig någon förmå* ga att motverka sjukdomen, innehåller således dock vetenskapens bestämmelse en fordran att bemägtiga sig den, att känna och förstå den, att underlägga den tan-kens magt. Men Sydenhams mening, med behörig fördragsam het uppfattad och rätt förstådd, innehåller dock icke någon opposition emot denna vetenskapens fordran.. Den inskränker sig blott (ill påståendet , att den forskning, som skall leda till insigt i sjukdomens väsende, kan endast ske på läkarekonstens väg. Forskningen inom detta gebit måste bestå i strid och verklig handling, emedan den erfarenhet, som här måste Val*a insigt ens rot och grund, ej utan dem kan vinnas. För hvar och en, som utan denna allvarligt kämpande, uti sjukdomens process och fortgång ingripande handling, tror sig kunna blott såsom passiv åskådare uppfatta dess faetum, är detta en sluten och förseglad bok, hvilken det endast åt konstens hand är fö runna dt att öppna. Detta åter innehåller djup sanning. De, som både ifrån speculativa och empiriska ståndpunkter velat, utan att befatta sig med medicinens utofning, Utveckla sjukdomens begrepp, inse dess inre grund och constritera lagarne for dess process, hafva Varit flera både i äldre och nyare tider. Men deras tal har liknat den blindes om färgen. Deras verkliga kännedom af det föremål, omkring hvilket deras meningar äflande vridit sig* här vanligen Varit så sVag och ofullständig, att äfven den mest okunnige roiitinier kunnat märka dess brister« Medicinens vetenskap lefver derföre i erfarenhet Och handling och den långa, af tungt arbete och bittra lidanden utmärkta bana, hvilken den pathologiska forskningen i följd deraf har att genomgå, för att komma till den empiriska kunskap den behöfver, gör att den hos de flesta ej hinner längre; och försöket att Vetenskapligt uppfatta denna empiriska kunskaps väsendtliga innehåll och gifva det en docirinär form, är med större svårigheter för-enadt, än vid andra forskningsarter. Men svårighet är idke detsamma som omöjlighet, och vi bore icke låta hoppet, om en sådan vetenskapens verkliga Seger äfven inom medicinens gebit, falla« Men denna seger fördrö-

jes i stället ntt befordras genom alla forsok att vinnat den på någon annan väg, än genom den verkliga läka* rekonstens ulöfning. Om någonsin vetenskapen skall kunna genomskåda det dunkla och hemlighetsfulla om* råde af lifvet, öfver hvilket sjukdomen utöfvar sitt fruktansvärda välde, måste det således ske genom medicinen eller det nit fulla, bemödandet att upphäfva eller åttnin-stone inskränka detta välde. Medicinen måste således betraktas såsom stående i vetenskapens tjenst och såsom en väg till vishet, men den uppfyller, enligt Syden -ham, denna sin vetenskapliga bestämmelse, endast i samma mån den med trohet arbetar för uppnåendet af sitt practiska ändamål. Att således upprätthålla denna trohet, under full förtröstan, att den omsider skall leda äfven till vetenskapens mål, utgör den ena sidan af medicinens vetenskapliga forskning och de högste represen-tanterne deraf äro Hippocrates och Sydenham. Att åter, under erkännande af läkarens erfarenhet såsom den pathologiska vetenskapens lefvande rot, dock ur densamma utveckla, ifrån det stränga beroendet af konstens fordran befria och i vetenskaplig form framställa dess väsendtliga innehåll, utgör den andra sidan,* inom hulken Gal enus och Sta hl ännu med rätta böra anses, såsom, de förnämste. Denna vetenskapens och konstens ömsesidiga motsats är ett nödvändigt uttryck af medicinens fortgående eultnr och således af vänlig och upprätthållande, ej af fiendtlig och förstörande betydelse. Dock kan den till det sednare förhållandet urarta och Öfvergå till en destruetiv spänning emellan pedanfism och routine, men emot ett sådant urartande linnes det troligen icke i medicinens hela culturhistoria någon starkare reactionskraft, än den ande, som bestämmer cha-racteren af Sydenhams åsigter och ännu fortlefver i hans skrifter.

Sydenham var en af de dristigaste och friaste betraktare af sjukdomens uppträden oeh dödens derige-nom framträdande öfvcrinngt, som någonsin funnits. Och faan stannade icke vid ytan, utan han sökte de fusaväc* kande phænomenernes inre grund och vågade med för* Höstan emot densamma nitets och kärlekens strid. Men då han rigtade denna dristiga och tillika uthärdande blick emot förstöringens verkliga djup, var det väl, såsom det mången gång ined andra varit händelsen, sjelf-klokhetens demon, som gaf honom mod dertili? Kiler lifvades han af en fast tro på lifvets helighet och eviga ursprung? och hade i följd deraf den Hippocratiska läran att läkaren måste vara lifvets tjenare, hos honom återupplefvat i en af Christfcndoinens verldsåsigt pånytt-fodd ädlare gestalt? Hans praetiska character och hans dermed öfvercnsstäminande åsigt af läkarens yrke och skyldigheter äro, såsom det längre fram blir tillfälle att utförligare omtala, genomträngda af en djup religiositet, och det dristiga starka mod, som i så ovanlig grad utmärker honom, är innerligt inforlifvadt med frotuhet, ödmjukhet och kärlek. Hvad åter förhållandet af hans religiösa tänkesätt till hans vetenskapliga åsigter beträffar, så finner man väl hos hela hans betraktelse af sjukdomsprocessen, om man i afseende derpå analytiskt undersöker den, en fullkomlig conseqvens med det förra, men då han högst sällan vänder sig emot den inetaphysiska sidan af sitt forskningsfält och således icke i bestämdare uttryck talar om de ideer, hvilka iuoiu detta fält utgöra forskningens högsta grundkrafter, nämligen ideerna Gud, natur, lif, organism, död o. s. v., liar han på få ställen i detta afseende yttrat sig i tydligare ordalag. Dock finnas äfven sådana ställen och ett af de vigtigaic ibland dem synes mig det, uti hvilket han uttalar sin uppfattning af naturens begrepp. Å ena sidan finna vi bär den absoluta activitet, som innebålles i detta begrepp, till fullo erkänd, men äfven å den andra att detta erkännande alldeles ickej inskränker eller fördunklar chri-stendomens transsendenta föreställning om Gud, utantvärtom bemödar sig aU göra densamma gällande, såsom princip äfven inorn naturbetraktelsen. Naturens väsende sättes nämligen af Sydenham i den timliga varelsens absoluta beroende af Gud, och, då denna bestämning är af samma väsendtliga innehåll med den grundtanke, son»9 under namn af lifvels idé, nu är innebegripen i sin ut-vecklingsstrid med de materialistiska meningar, sonl ål det beroende, åt producten, tillerkänna sjeifherrlighet och positiv betydelse, träder redan Sydenham ifrån palho-logiens ståndpunkt den nii vardande biologiska verlds-åsigten till möte. Det är mig icke obekant, att äfven denna biologiska Asigt ifrån den theologiska ståndpunkten betraktas med misstrogna blickar, och det synes mig således vara af någon vigt, att en man, h\ars practiska character var utmärkt af en så djup religiositet och så verklig fromhet, som Sydenham, redan för nära tven-fie sekler tillbaka , såsom sina pathologiska studiers ve« tenskapliga princip hyllat dess grundtanke *).

*) Det ställe, pä hvilket jag här har afseende, fir följande: ”Uni-eam lianc annotatiuneulani, nc quis forfe siuistra

interpretation« menten» nicam detorqueat, aut eam salteni non satis adscquatur, postre-mo loco snbjungam. In præcedenti nempe Diatriha, Pfnturæ iiomine sæpius utor, illiquc varios cftecltis adtribuo, perinde quasi rem ali-quam siugularem ct seorsim subsistciitein, sed per totani hane mundi Mnchinam uhique diffusam, snb hoc titulo, milii repræsentarem, qnae ratione aliqua et consilio freta, corpora quævis regeret ac moderare-tur$ quale quidpiam de Mundi aniina nonnulli philosophorum cogitas-sc videntur. Verum ad mc qnod attinet, uti nec rerum, ita nec ver-korum novitatem adfeeto: adeoquc anliquam quidem vocem, sed sen-sti (ni (“aMor) et sohrio et a sanis omnibus non iiitcllccto solum, ve -j'iiui etiam usitato, in hisee pagelli* usurpavi. Ego enim quoties hii-turam nomino, loties caussarum mthiralium complcxum quemdam sig-niiicari volo; quæ quidem caussae, hrutae licet atquc omni consilio destitutae, non tameu sine suinmo consilio reguntur dum suas quae-que operationes edunt, suosque effeetus exsequuiitur. Nimirum supre-roum iilud IXiiinc», cujus vi produeta suntomnia, et a cujus nutu de-pendent, infinita sua sapientiu sie disponit omnia, ut ad opera de-stinata se certo quodam ordiuc atque methodo accingant; neque frust ra quidquttm niolita, neque 11 isi, quod optimum est ac toti rerum fabricae suisque privatis naturis maxime adeommodum, cxscqucntia: perinde atque automata, non pro suo, sed pro artificis consilio, mo-v en tur. L. C. p.Sydenhams Patholoyi och Nosographi

Det är ofvanföre sagdt, att grunden och utgångspunkten för Sydenhams vetenskapliga betraktelse var uppfattandet af sjukdomsprocessens factum. Den betydelse, som tillkommer honom inom Medicinens culturhistoria, l>eror således på huru fullständigt och djupt detta Uppfattande verkligen var. För att åter undersöka och bestämma detta, anser jag mig böra göra skillnad emellan Sydenhams åsigt af sjukdomens individuella form, och hans uppfattande af dess pandemiska gestalt, eller såsom genomgripande större folkmassor eller till och med hela slagtet.

I afscende på den individuella sjukdomen förtjenar det först uppmärksamhet, att Sy den ha m betraktade den, såsom process, såsom i följd af inre nödvändighet fortgående och sig oupphörligt förvandlande modification af lifsprocessen och ej såsom en utifrån tillkommen tillfällighet, som väl störande eller hämmande lifvets verksamhet dock dermed icke har något inre sammanhang och fortfar, oförändrad eller åtminstone blott tillvexande, kortare eller längre tid, allt efter som lifvets reaction eller yttre inflytelser förmå förstöra eller aflagsna den. Så tydligt och i ögonen fallande det äfven tyckes vara, att denna Sy den ha ms åsigt är sann och rigtig, har dock den motsatta meningen genom hela den nyare lite-raturen varit den öfvervägande. Benägenheten att betrakta sjukdomen, såsom blott local och stående till lifsprocessen i ett blott yttre förhållande samt, såvidt den af 9ig sjelf beror, ej underskastad andra förändringar än blott quantitativa, har djupt genomträngt den nyare medicinens både betraktelsesätt och handling, och det enda egentligen större undantaget deiifrån utgöres af de py-rethologer, som i strängare mening följt Sydenham såsom anförare. Genom delta upplyftande af det topiskai sjukdomen till hufvudsak och till det densamma eau« salt bestämmande, jemte fornekelsen eller, måhända rat« tara, förgätenheten deraf, att sjukdomen i följd af en jnre nödvändighet är underkastad qualitativa förändrin* gar, träder den nyare medicinen i en skarp motsats till den gamla eller Hippocratiskt-Galeniska pathologien, uti hvilken den inre nödvändighet, i följd hvarafsjukdomen efter en sträng regel förändras, såsom bekant, utgör den hufvudsakliga grundtanken, f)et är ock i följd deraf, som de gamles hufvudläror, nämligen om crisis, typus, och stadierna, i sednave tider blifvit dels alldeles icke dels endast ytligt bearbetade och mer eller mindre an« tagit characteren och betydelsen af blott fornlemningar* Sydenham, ehuru han, såsom redan är sagdt och längre fram skall visas, icke hade ifrån de gamla traditionellt uppfattat sina åsigter, ulan utvecklat dessa genom egen meditation, ufverensslämmer dock i det nu ifrågavarande afseendet fullkomligt ined dem, och det är hufvudsak« ligen derigenom som den benämning, man i allmänhet honom tillagt, af den nya retidensHippocrates, blir sann, rättvis och träffande. Men Sy den ham geck uti upp-* fattandet af sjukdomsprocessens inr© nödvändighet och den deraf beroende regeln för dess form och förlopp vida längre än de gamle pathologerne, emedan han yrkade det sjukdomen hade nästan lika skarp individualisation, som de organiska kropparne Denna sida af Sy d e nh am s

*) Utom det, att Sydenhams het» nosegraphi har sin utmärkande diameter af detta skarpa uppfattande af sjukdomens individualitet» och att han i följd deraf yrkade på sjukdomarues indelning efter en naturhistorisk

method, uttalar han denna sin åsigt på flera ställen af sina skrifter med tydliga ord, och jag anser mig således så mycket heldre höra anföra några ihlund dem, som de äfveu aro af vigt i af-, seende på Sydcnhams insigt uti det degenerativa af sjukdomsprocessen.

”Primo expedit ut morhi omues ad deflnitas ac certas species re-vocrvitnr, eadem prorsus diligentia ao qua id faclum vide-

mns a Botmicis scriptoribus in sois pliytologiis. Quippe reperiuntur morhi, qu> sub eodem genere ac nomenclatura rcdacli, ac quoad non-irall» isyuiptomata sihi invlccm consimiles, tamen et natura inter se disereti, diyersiun etfaw medicaodi modum postulaut. Cardui quUltira bringar honom i ett nära förhållande till den såkal* lade nalturhistoriska pathologi, hvilken i de sednast* tiderna genom Stark, Schönlein,< Jahn m. fl., fram«

dem nomcn ad plures Lerbarum species extendi nemonesciat: at vero pamm adeurate facict rci licrbariæ scriplor, qui general em liujtis plau-tæ descriptionein, qua scilioet a ccteris stirpibiis diserepat, propoiie-re co n ten tas, propria interim et peculiaria cujusquc spccici signa ct, ebaraeteres, qnibus ab invi cem diseriminantur, contemscrlt. Eodem plane modo nec satis est scriptori couimones duntaxat morbi alicajori xoÄvéiSoue adparentias adnotasse. Esto sane non omnibus morbis c-andem oontingere vprietatem; tamen complures esse« qui, licet ab au-ctorikus sub eodem titulo, citra ullani spccici distinetionem, traeten-tur, dissimilliina sint indolc, in sequentibus pagcllis, uti spero, pa-* lamftet.” b. C. p. *5.

”Xam ut demus, aliquid varietntis a temperamento individuorum. et traetandi ratione proiicisci, nibilo minus adeo æquabilis ac sibt ubique similis est Naturae ordo in producendis morbis ut in diversis corporibus eadern plerumque reperiantur ejusdem morbi symptomata; ac illa ipsa, quæ in Socratc aegrotantc observata fiierint, etiam generaliter ad hominem quemcumque eodem inorbo laborantem transferrft possint; non sccus ac universales plantarum uotæ ad omnia cujttsque spccici individua ritc se diHundunt. Qui verbi gratia vi olam adeu-ratc dcscripserit, quoad colorcm, soporem, odorem, ac figuram, ce-teraque id genus, omnibus ubique terrnrum violis, quæ sub ea specie coptiiientur, liistoriam illam in plerisquc fere omnibus convenire, facile ai|imadvertetM. L. C. p. 17.

Observandum est itaqvc, quocf si bumores v cl diutias quam par est in corpore fuerint retenti (quia scilicet natura eosdem concoquere nequeat, ac dcinceps expcllcrc) vcl ab bac aut illa aöris constitutione labeni morbilicam conlraxerint; vel dcniqtie contagio aliquo venenato »•ifecli in cjnsdem castra transicriiit; bis inquam modis et bis similibus, dicti bumores in formam substontialcm, seu spcciem cxaltantur, quæ bis aliisvc adfeclibns, cum propria essentia convciiicntibus se prodit; quæ quidem symptomata, licet minus cautis videantur oriri, vel a natura parlis, quam humor obsedit, vcl a natura humoris ip-sius autequain hane induerat spccicni, nibilominus re v era adfcctns sunt ab essentia dictæ spccici iu Iiuiic graduui rccens cvcclse, pendentes. Adeo ut quilibet morbus spccificus adfeetio sit ab bac vel illa speci-fica cxaltalione vel spcciiication succi cujusdam in corpore animato, or tum ducens. Sub lioc genere potest coiuprcbcndi maxima pars mor-m burum, qui cerium aliquciu typuin ac forinam adgiioscunt. Et profe-cto baud minus se natura uiclliodo adstringit in liis tum producciidis, tun» maturandis quam in plantis sive ctiani animalibus. Qviu imma ut euilibet sive plunUe sive nniinali proprii quidam ac pcculiarcs aJ-feetus sibi oompctuiit, i ta se res håbet iu qualibet sneci cujuscuinquo exaltatione, ubi seiucl in tpeciem proruperit. Exemplum liujus rci lu-culentum qpotidie nobis iugerunt et ob oculos ponunt variæ is læ ex-crescentiarum species, quas arbores fruticesque emittunt, vel ob succj nutrititii perversiouem vcl depravationem vel alias ob caiuas, in formåträdt i Tyskland, och døt är väl egentligen ge b om detta förhållande, tom hans anseende just na å(er*pplefvsit i ungdomlig glans och hans namn blifvit firad t iped så inånga nya lofoffer.

Innan jag åter företager mig att undersöka den san* na betydelsen af detta förhållande och pröfva, huru vida den nya läran öfverensstäinmer med de Sy de nha ni i-anska åsigternas verkliga innehåll och ej blott med deras yttre skepnad och talesätt, anser jag nödigt att först böra göra följande framställning af Sydenhams asigt af sjukdomsprocessens olikartade momenter och deras infördes förhållande.

Sjukdom består, enligt Sy denham , af tvenne hvarandra motsatta rigtningar hos lifsprocessen, af hvilka den ena

utgör det ursprungligt sjukliga och har lifvets förstöring till ändamål, och den andra bestämmes af lifvets, sin räddning sökande inotverknn, och strid emot den*

scilicet musci, visei, funtjorum aliorumque id gruus; quæ omnia e^en-tite sunt sire species a parente seu arhore scu frutice diversæ plane atque distinctæ. Et sane qui serio atque ad amussim pensitaverit youvoufva illa, quae fcbrcm v. gr. quartanam comitantur; qnod vide-licet sempcr sub autumno ingreditur, quod certum ordinera ac typum ubique servat, revolutioncs periodicas quarto quoqae die non minus eertc repetens quara suas repetit horologium sive aliud quoddam ejus-modi avro/narovy (nisi ab accedente aliquo extrinsecus advenientc bic •rdo perturbetur;) quod cum rigore ac notabili frigoris sensu adgre-ditur, quem excipit caloris perceptio non minns sensibilis, quæ tandem in sudore effusissimo teriniuatur; quod dcniquc niorhus bic, quemcum-que demum invaserit vix ante ver numæquino ritt m et abigi poterit et fu-gari. — Qui bæe, inquam, omnia pcnsiculatins trutinaverit, baud minus firm is rationibus inducetur, ut credat inorbum linne speciernes se, quam sunt illae, ob quas crcdit plantam esse speciem, quæ parein sem-per ad normam e terra nascitur, floret, iuteritque, atque in reliquis adficitur pro ratione essentiæ suæ; neque facile comprebendi potest, qui fiat ut bic morbus oriatur a combinatione sive principiorum sive qualitatum evidentium, cum planta substantia ac species distineta in rerum natura ubique agnoscatur. — Illud interim non diflfltcmur, quod cum species sive animalium sive plantarum singiilæ (demtis perpaucis) per se subsistant, istfte morborum species ab iis dependent bumoribus, a qui bus generaiitur. — L. C. p. 21.na förstöring. Han kallar dem ”principia morbi sibi invi-cem contraria*’ samt den ena ”materia morbi s. tnorbifica” och den andra ”Naturæ conamen materiæ morbificæ ex-terminationem molientis”.

Om man haller sig strängt efter orden skulle sjukdom enligt Syd en hatn hufvudsakligen utgöras af den sistnämnda rigtningen eller reactionen, då deremot den förra eller materia s. causa morbi, vore att betrakta såsom ett yttre, antingen omedelbart utifrån inkommet eller ock, ehuru ursprungligen ett inre, likväl genom ofullkomlig k ra si s till ett yttre forvandladt. *) I sådant fall

*) Dictut ratio, si quid ego hic judico, morbum, quantumlibet ej os caussæ humano corpori ad versentur, nihil esse aliud guam Naturæ conamen, materiæ morbificæ cxterminaiioncm, in ægri salutem, Omrr ni ope m olie ntis. Cum enim bomiimin genus, ita volente supremo rerum omnium arbitro et moderatorc, Deo, variis impressionibus, forinseeus advenientibus, excipiendis aptum natum sit, fieri non potest, quin i-dem variis etiam malis fucrit obnoxiura: quæ cum corporis bumoribus male couvenientes in idem se insinuaverint, nudo sangvini permistæ porpus oinnc morbifico adllant contagio; partim a variis fermentationum generibus vel etiam putrefactionibus humorum, qui in corpore, ultra justuin tempus, ideo $unt commorati, quia scilicet iisdem digerendis primum, dein excernendis, vel ob nimiam corundem molem vel qua-litatcm incongruam, suppar idem non fuit. Hisce rerum circumstan-tiis, ita intime essentiæ bumanæ intertextis complicatisquc, ut nemo quisquam se ab illis in solidum queat liberare, natura de ejusmodi me-tbodo, ac symptomatum concatenatione, sibi prospexit, quibus materi-am peccantem, atque alienam, quæ totius fabricæ compagem aliter sol-yeret, e suis finibus possit excludcre. Quamlibet autem frequentius longe quam fierit cernimus, il lu»»», ad quern remediis hisce ingratis collimat, sanitatis scopum adtingeret, nisi ab: ignaris,a recto, quem tenet, cursu dctorquerctur, veruintamcu, cum sibi relicta,vel nimiopero øatagendo vel etiam sibi deticiendo, li om i nem leto dat, ferreæ illi, atque insolubili, mortalitatis legi obsequitur, cui dcbemus nos nostra-que, Hecte enim Bocthius, atque e rerum sensu,

”Constat æterna positumque lege est Gonstet ut genitura nihil.”

Scd ut instautia una alterave jam dictorum veri ta tem asseramusj Ipsa pestis quid; obsecro, aliud est, quaua symptomatum .complicatiffe quibus utitur natura, ad inspiratas una cum aere partieulas piaøfiojdsiS) per emunetoria, apostematum specie, vel aliarum ernptionum opera, *»xcuticndas? Qvid arthritis, nisi naturæ providentia, ad depurandum senum sangvinem et expurganduni corporis profundum , ut cum ifippo-crate loquamur? potest et id em adtirmari de plerisque aliis morbis per-feete forqiatis. — C. p. 37.skulle den Syden li am ians ka åsigten helt och hållet komma att underordnas den äldre Grekiska eller den i sträng mening Hippocratiska, hvilken sedermera uti Stah-lianismen feck sin fullständiga vetenskapliga utveckling» Deraf skulle

ytterligare följa, att densamma långt ifrån att hafvn något gemensamt med den nyare pathologiy som ifrån sjukdomens hegrepp alldeles utesluter det deu-teropathiska, och hvars seetatorer vanligen yrka att Syden ham Ur deras egentlige föregångare, och delar äran af ett sådant anförareskap endast med Paracelsus, tvärtom är den sednare alldeles motsatt. Detta vill jag dock icke påstå , utan medgifver gerna att Syden ham, ehuru det i noten anförda fragmentet temligen nära öfverensstämmer med Stahls ensidiga lära och dess föregångare, dock erkände eller rättare sökte att uppfatta det protopathi-ska momentet såsom ett inre och anade, ehuru icke klart insåg, det degenerativas verkliga betydelse och ursprungliga identitet med parasitlifvet. Deremot är det alldeles falskt, att han instämde i den nyssnämda nyare pathologiens motsatta ensidighet och, i likhet med denna, uteslöt det deuteropathiska ifrån sjukdomens begrepp, samt iden-tificerade icke blott det degenerativa momentet utan sjukdomen i dess helhet, med parasitlifvet eller den secundära organisationen. Den ifrågavarande nyare palhologien, ehuru den väl medgifver reaciionens verklighet, antager dock att det degenerativ» i sjukdomsprocessen utgör den verkliga sjukdomens helhet, och att således den sednares förlopp, stadier och utgång äro oberoende af reaelionen och hafva sin grund uti den parasitiska lifsprocessens egen utvecklingsprincip. Deremot sammanfattar Sydenham uti sjukdomens begrepp både det protopathiska och det deuteropathiska, och härleder den förras process, stadier och utgång, då denna består i öfver-gång till helsa, hufvtidsakligen ifrån det sednare momentet eller reaction en och crisis. Alla de jemförelser, hvilkai Sydenhams skrifter förekomma emellan sjukdomsprocessen och den organiska lifsprocessen, eller emellan sjuk-s»

domen dch phintnn, ilro blott uttryck af hans öfvprtygel-se att den förra likasåväl som den sednare Sr beroende af en Inre nödvändig lag, hvilken af den yttre vårdaren eller läkaren icke kan godiyckligt förändras. Men att uti dessa hans sammanställningar finna en djupare och bestämdare mening om parasitlifvet såsom utgörande sjukdomens väsende, är att å ena sidan hos honom an-antaga ett mer fullständigt utveckladt begrepp om det förra , än han verkligen ägde och å den andra att p&-börda honom en ensidighet och skefhet i sina patholo-giska åsigter, ifrån hvilka han var fullkomligen fri.

Men det är i ett annat afseende, som den Syden-hamianska åsigten af sjukdomsprocessens hvnn/ndra motsatta principer, är falsk och klandervärd. 1 likhet med tiästan alla andra pathologer både i äldre och nyare tider, den nu nästan alldeles, utom tillnamnet, förgätne G alen us sjelf undantagen, förblandar Sy den ha in och sammanfattar under ett gemensamt begrepp det deulero-pathiska och det critiska. Det febrila momentet i sjukdomsprocessen, hvilket han ömsom benämner ebullitio, fermentatio och comniotio, eller vida rigtigare och fullkomligt träffande, men efter hvad jag kan erinra mig endast på ett ställe, inflammatio sanguinis *), antager han väl ganska rigtigt såsom reaelionens htifvndform, men lian unser den icke vara ifrån de sedermera följande critiska symptoinerna qualitalivt skiljd **). Det är med en verk-

*) C- C. p. 490.

**) Profecto enim, est Febris ipsa Katars instrufnentum, <jho partes impuras a puris secerftat: hoe illa, modo plane impereeptibili, præ-stat ah initio atyuc etiam in dtcfxrj morbi: verum etiam in ejusdrm de«* cJinatione apertius, atque mani fes tios, idem opus adgreditur, id quod ex urina ceniere licet: Materiae febril is eoneoctio nihil aliud rever* aignificat, quam peeeanlis materiæ ä sana separationem• L. C. p< 611« För öfrigt är på många andra ställen samma mening beståmdt uttalad, och jag bar uti Sydcubams skrifter ej funnit något enda ord, som antyder en gång en aning om crisens qualitativa skiljaktighet ifrån reactioueo»lig bedröfvelse, som jag anmärker denna stora och vä-sendiliga brist i Sydenhams pathologi, ty för brist måste jag anse en sådan sammanblandning eller identificering af tvenne sa bestämdt skiljda sidor af sjukdomsprocessen, ehuru den i lika hög grad besvärar äfven de nyare och nyaste pathologiska åsigterna. Afvenså är sjelf-va den Hippocratiska medicinen i sin ursprungliga form, ej mindre än Stahls lära, deraf genomträngd. Gale-nus ensam har, såsom nyss är sagdt, djupt uppfattat den i frågavarande skiljaktigheten, och detta Utgör en af hufvudpunkterna i hans pathologi.

Så snart sjukdomen framträder fullständigt och såsom verklig process, utgörcs det väsendt!iga hos densamma eller dess inre grund deraf, att motsatsen inom lifs-processen träder fram med positiv betydelse och sålunda upphäfver enheten, af hvilken den uti det friska tillståndet beherrskas. °) Crisis åter är enhetens seger öfver

motsatsen. Att å ena sidan sammanblanda eller förvexla crisen med motsatsens ena moment eller faktor, är ett lika djupt pathologiskt misstag, som att å den andra anse sjukdomens fullständiga begrepp kunna innehållas uti den ena eller andra af factorerna, och således antingen vara detsamma som parasitlifvet eller endast bestå Uti reaction emot något inom organismen sig inträngande fiendtligt yttre. Men ehuru, såsom redan är visadt, Syden ham icke kan frikännas ifrån det förstnämnda af dessa misstag och hans pathologi således lider af den skefhet, som ifrån ett sådant misstag är oskiljaktig, måste man dock, om man icke håller sig till de i theoretisk form yttrade pathologiska meningarne, utan i stället gör afseende på hans nosographiska skildringar och therapeutiska grundsatser, å andra sidan medgifva att han i dessa uppfattade sjukdomsprocessen fullständigt och således i sjelfva

) ”Principia invicem contraria et semet alternation impugnanti atque irritantia constituunt morbum.”den omedelbara åskådningen af densamma var genom sitt snille befriad ifrån den pathologiska meningens ensidig« het. Likväl forbiet denna ett mägtigt hinder för hans speculativa insigt i sjukdomsprocessens väsende, och gjorde att det djupast inträngande af denna insigt icke kunde framträda annorlunda än blott såsom dunkel aning, och således är för obestämdt, att ej lemna ruin för flera olika tolkningar.

Den stora frågan, om Syden ham verkligen uppfattat den sanna betydelsen af sjukdomsprocessens dege-nerativa moment och således kan anses for grundläggare af den pathologiska åsigt, som i sjelfva verket nu först är in fieri och som antager detta moment såsom det huf* vudsakliga och väsendtliga i sjukdomsprocessen? kan så'* ledes icke ovillkorligen besvaras med ja! — Jag har of-vanföre sökt ådagalägga, att hans ofta anställda jeniförel-ser emellan sjukdomsprocessen i allmänhet och den or ganiskt individuella lifsprocessen, särdeles i dess vegetativa former, alldeles ingenting bevisa för ett sådant antagande, emedan dessa jemförelser hafva afseende på sjnkdomen i dess helhet och icke blot på dess degene-rativa moment, och åsyfta endast att bevisa det den förra är en af inre nödvändighet beroende process. Syden« ham använder, i likhet med andre äldre pathologer, ganska ofta den nästan mystiska, men dock verkligen betydelserika termen: materia peccans. Då denna term verkligen ntgör en särdeles träffande benämning på det degenerativa momentet, måste man, för att något bestäm^ dare kanna uppgifvahuru långt begreppet om det sednare va* hos Sydenbam utveckladt, hufvndsakligen hålla sig till den föreställning han fästade vid den förra. Den anomala ech sjukliga beskaffenhet af den organiska materien, som verkar till framkallande af feber och andra sjukliga re* netioner och i följd deraf blifvit kallad materia peccans9 bar enligt Sydenbam ett trefaldigt ursprung. 1. HarAen uli/r&n inträngt inom organistaen och blifvit Upptagen i dess vätskor antingen i följd af den sednare* oförmåga, att öfverväldiga dess fräirlmandeartade beskaffenhet och assimilera den, eller ock i följd af dess egen öfvermagt öfver lifvets reaclionskraft. Det förra äger rtiin då näringsmedlen i för stor mängd och ej be-hÖrigen förändrade intränga i blodmassan, det sednare åter då iniasmaliska och smittoämnen göra det. 2. Har den sin grund i vätskornas urartande eller dyskrasi. 3« Ar den en product af feberprocessen# I begge de sednare fallen kan den sjukliga materien hafva sin grund antingen i blodets ofullkomliga depuration eller ock i o-fullkomlig excretion af det ifrån blodet afsöndrade, i följd hvaraf det inom kroppen qvarstadnnr och återverkar till blodets fÖrskämning. I alla dessa bestämningar herrskar dels den inflammatoriska processens dels dyskrasiens begrepp, och jag kan icke finna det de innehålla någon den ringaste antydning på den egentliga och Ursprungliga degenerationens« Detta sednare har nämligen afseende på en ursprunglig stegring af den materiella kraften sjelf, som först yttrar sig genötn reproductionsprocessens falska rigtning och de feac-tioner, som derigenom framkallas, men sedermera i sin högre utveckling träder fram såsom verkligt parasitlif.

Om man åter betraktar den Sydeithamiauska pa-(hologien ifrån en annan sida, der man äfven har skäl att vänta det en inflytelse af degenerationens begrepp skulle visa sig, i händelse det hosförfatlaren Verkligen funnits eller varit i någon högre grad utveckladt, saknar man det äfven« Syd en h am är, såsom bekant och jag sedermera skall bjuda till att visa, vår störste epidemiolog, men, då han i detta afseende uppfattar de costniska och telluriska inflytelserna s& redigt, fullständigt och storartadt, att det med skäl väcker beundran, lemnar han alldeles utan afseende det inre* menniskoslägtets egen alstringskraft genomgripande, degenerativa ca usal momentet, eller det som i sträng meningutförligt de största contagionerna, pesten, kopporna och veneriska sjukdomen, men uti

ingendera af dessa, ur det degeneraliva momentet hufvudsakligen utgångna, folksjukdomar uppfattar han detsamma såsom positivt, knappt såsom medverkande. I afseende på den förstnämnda, tnedgifver han väl nödvändigheten af con-lagium, men detta ensamt förmår, enligt llonom, å-stadkomma endast sporadiska fall, då deremot sjelfva grassationen eller sjukdomens inträngande i hela folkmassan har sin grund i luftconstilutionens beskaffenhet. I afseende på den sistnämnda åter hyllar Han till en del den då rådande meningen, att den till Europa öfverkom-mit ifrån Westindien, men nekar att den i det sed-nare landet var ursprunglig, utan i stället dit blifvit införd ifrån Afrika med negerslafvarne och icke vore annat än en afart af den ufslagssjukdom, som ibland negrerna långt före Amerikas upptäckande varit gängse, nämligen Jaws. Ehuru ohistoriskt detta antagande äf-ven är, emedan veneriska sjukdomen var i Europa utbredd, långt innan negerslafhandeln på Amerika tog sin början, erkändes dock derigenom slägtsknpen emellan veneriska sjukdomen och jaws. Detta erkännande åter hade, om det blifvit fullföljdt med pathologisk conse-qvens och utgått ur en bestämdare aning om det dege-nerativa momentets betydelse, bort leda till insigten uti den veneriska sjukdomens slägtskap med de leprösa sjukdomarna i allmänhet. Men till en sådan insigt finnes alldeles icke något spår.

Det synes mig således vara afgjordt, att Syden-hams åsigt af sjukdomsprocessen icke innehöll och således ännu mindre hufvudsakligen bestämdes af degenerationens begrepp, och att inan, då man åt Honom tillerkänner anforareplatsen för den pathologiska forskning, som gör utvecklingen af detta begrepp till hufvudsak, uppfattar hans verkliga betydelse inom Medicinens cul-

3tu i historia både ytligt och skeft. Men detta oaktadt måste jag, såsom jag älven ofvanföre (p. 15) yttrat, erkänna att, vid läsningen af Sydenhams skrifter, man på flera ställen finner uttryck af en djupare aning oro det degenerativa i sjukdomsprocessen och dess tendens, men dessa uttryck äro så dunkla att de vid en närmare och noggrannare betraktelse nästan försvinna. Så t. ex. afser den ofvanföre p. 25 anförda bestämningen af det väsendtliga i morbus specificus onekligen degenerationens begrepp, men vid en noggrannare undersökning visar det sig, att det icke är den ursprungliga utan blott den secundära degenerationens föreställning, som deruti innehålles. När inan mot hvarandra sammanställer den ensidiga och nästan uteslutande bestämningen af dyskra-sien såsom det väsendtligen p ro topathi sk a , hvilken hufvudsakligen utmärkte den gamla Grekiska hu-moralpathologien, och det ännu ensidigare bemödandet att sammånfatta hela sjukdomsprocessen under degenerationens eller parasitlif-vets begrepp, som utmärker den forskning, hvilken nu af ett större antal vetenskapsmän i Tyskland drifves, och som mer än någon annan af de rigtningar, i hvilka Medicinens vetenskapliga studium för det närvarande lef-ver, har anspråk på benämningen af pathologisk, är det således, enligt min tanke, alldeles orätt att anse Sydenham, såsom don sednare rigtningens egentlige anförare. Dock hafva denna riglnings ifrigaste sectato-rer, icke, såsom jag tror, af något begär att med sina meningar införlifva ett berömdt namn, utan af verklig öfvertygelse, yrkat detta, och således äfven att studium af Sydenhams skrifter utgör ett vigtigt medel för utvecklingen af den idé, hvilken de hylla såsom patholo-giens förnämsta grundtanke. Men ehuru jag anser denna deras åsigt af Sydenhams vetenskapliga betydelse för falsk, är den dock af särdeles stor vigt för Medicinens nuvarande cuhtir, emedan Sydenham verkligen,i hogre grad än någon alman, är medlare emellan den gamla åsigten, som har dyskrasien till centralidé, och den nya, hvilken just nu är i sitt utvecklingsstadium, och som söker pathologiens princip uti degenerationens eller parasitlifvets begrepp.

Den dynamiska sidan af sjukdomsprocessen uppfat* tar Sydenham dunkelt och vid framställningen deraf be* gagnar han sig af det symboliska talesättet: spiritus animdles eller nervaqdar. Den som fäster sig vid detta uttryck och deruti icke ser någon annan mening än den bokstafliga, kan svårligen i Sydenhams åsigt finna något annat än gruinmel och oreda. Men, om man, såsom sig bör, väl ogillar men ursäktar talesättet, och, utan au deraf låta förvilla sig, söker det väsendtliga innehållet deraf, torde det dock låta göra sig att temli-gen klart och besiämdt uppfatta Hans mening.

Dessa spiritus animales äro de krafter, genom hvilka det andliga hos menniskan utöfvar väldet öfver det kroppsliga, och, ehuru det sednare kan motverka dem och hindra deras fria verksamhet, är dock en sådan det kroppsligas inflytelse att betrakta, blott såsom en yttre *)• Ehuru detta icke klart framgår ur de i noten anförda ställena, emedan meningen om de ifrågavarande krafternas antingen materiella eller andliga betydelse der

tydligen vacklar, synes mig dock uti den pathologi-

) Quemadmodum enim Homo quidam exteriör conspicitur ex par tibns sensui obviis compaginatus, ita procul dubio ct interiör est qui-dam Homo, e debita spirituum serie, et quasi fabrica, constans, solo rationis lnmine contemplandus. Hic Tero cum temperie corporis inti-mius conjunctus et qnasi un i tus, tanto ægrins faciliusve de statu suo de-jicitnr, quanto major minorve ea, quam a Natura sortimur, principio-rum constituentium firmitas. L. G. p. 395. Animi robur ct constan-tia, quaindiu boc corporis luto incrustatur, a firmitudine spirituum eidem famulantium maxime pendet; qui quidcm supremum in scala materiæ gradum constituunt. in ipso Entis immortalis confinio positi.

p. 400.ska uppfattningen af bypochondriens och hysteriens inre grund, öfvertygelsen otn det andligas öfvervigt och po* sitiva betydelse vara bestämdare uttryckt. Denna de nyssnämnda sjukdomarnes inre grund består nämligen uti dta%ia spirituum, och denna ataxi har sin tillfälliga anledning väl någon gång uti häftiga kroppsrörelser, inen vida oftare uti sinnesrörelser *). Men den härrör icke ifrån någon förändring i sjelfva reproductionsprocessen eller, såsom Sydenham uttrycker sig, i blodets och de öfriga vätskornas beskaffenhet. Deremot åstadkom densamma sjelf en sådan förändring. Icke blott blifva i följd af ataxien de vätskor, som afsöadras ifrån magen, tarmkanalen, lefvern, njurarne och huden betydligt afvi-kande, både till mängd och beskaffenhet, utan sjelfva den inre förändring af blodet, som motsvarar den verkliga dyskrasiens begrepp, uppkommer af ataxien då den är häftigare eller längre tid fortfar. Ataxia spirituum eller, såsom vi nu för tiden vanligen kalla den, erethis-men eller irritationen, härrör således, enligt Syden-ham, icke ifrån dyskrasi eller något annat kroppens materiella lidande, utan tvärtom är detta i många fall följd af den förra. Men icke allenast allmän dyskrasi kan på detta sätt uppkomma, utan, såsom ytterligare följd deraf, äfven secundära topiska degenerationer, och, då man efter döden träffar dessa, äro de således att betrakta, icke såsom den dynamiska sjukdomens orsaker, utan såsom dess följd **).

Cansss bujus morbi procatarcticæ vel sunt vebementiores corpo-ris motus vel eliam inulto sæpius violenta animi commotio, a repen-tino aliquo, sive iræ, sive doloris, sive etiam timoris, et similium patbematum insultu. S. G. p. 599.

**) Satis itaque jam constnt, opinor, omnem bunc morbum ad spiritus animales non rite dispositos referri debrre; nec a semine aut sangvinc menstruo corruptis et halitus malignos in partes adfeetas ele-vantiluis, produci; nec a succoruin nescio qua perversa depravatione sive etiam bumorum acrium eongestione, ut alii volunt, sed ab iis, quas modo adsignavimus, caussis. — — — — — — — __Delta påstående, ehuru det onekligen saknar både klarhet och fullständighet, innehåller dock en djup blick i krampens och tlyskrasiens väsendtliga betydelse och i deras ursprungliga identitet. Detta synes ännu tydligare, genom den motsats, hvilken Sydenham antager ligga till grund for ataxien. Denna består nämligen deruti, att de den organiska materien beherrskande högre krafterna, eller spiritus animales, blifva, i det hela af kroppen, motverkade eller undertryckta, och i följd deraf 8aminanhopa sig i något enskildt organ, .der de framträda med sjukligt Öfverdrifven verksamhet. Denna topiska concentratio spiriluuui, hvaraf topisk smärta, convulsiva lidanden och stegringen af sjukligt förändrade afsöndrin-gar omedelbart bero, förutsätter således en förminskning eller ock fullkomlig suppression af de ifrågavarande högre krafternas (spirituum animalium) verksamhet inom hela

Qu.amvis auteni satis patent, originarium bujus morbi fomitem, in hu-ntoribus nullatcnus stahulari, fatendum est tainen (quod res est) spiri-tuum åzafclav illam, cui morbus debetur, bumores putridos in corpore coacervnudns gigiiere, eum tam illarum partiuin iuiictio, quæ vehe-inentiori spirituum impulsu distenduntur, quam earum, quæ illis pri-vantur, omniiio pervertulur. Cumque baruin pleræque organa sint quasi separaioria, cxcipieudis cruoris recremeiitis designata, si earum functiones quovis modo lædantur, tir ri ron potest, quin ingens faecu-lentiae colluvies accumuletur; quæ quidem rliininata fnisset, totaquc proinde sangvinis massa depuratior (arla, modo singula organa muuus suum explcvissent; cui nullo modo defuisseut, si debita spirituum oe-conomia universas invigorasset. Huic ego caussæ adjudico cachexias insigniores, avoQcfeiav sivc adpctitus prostrationein; in juveuculis chlo-rosiu sive fcbrem album (quam quidem speciem esse adfectionis liyste-ricæ nullus dubito)

aliamque malorum Lcrnam, in qua immerguntur misellæ, quotquot boc morbo diu elanguerunt: quæ omnia a succis putrescentibus in sangvine congestis atque exinde in organa varia de-pluentibus, succrescunt. Ilujus farinæ est bydrops testiuin in focnii-nis, quæ jam diutius adfrctu hysterico laboravrrint, natus a suecis depravatis e sanguinis massa iu organa rejeclis; unde prrversis eorum-dem facultatibus, primo steriles tiunt mu-icres, et destruitur prorsus oeconoinia partium, indeque serum et sanies gigniintur, quæ non tan-tum nodulos ovaque testiuin interticiiiut, sed etiam iu tuuicarum intrr-stitia se insinuanlia testes in molem ingcntem rlcvant, quod in earum dissectionibu8 cernitur quæ boc niorbo percuut. — Diatbesis interim hysterica borum, aliorunique bumorum siiniliuin cuussa est primaria, quumlibet ejusdcm cuui illa prosapiæ non fuerint. 8. C. p. 401.*ystemet. Till ataxiens begrepp h5m således trenne momenter. Å ena sirfan en förminskning eller suppression af nervandarnes kraft inom hela systemet och, å den andra, deras topiska framträdande med häftighet och öfverdrift. Det sednare momentet är således en reaction. Om man öfversätter dessa Sydenhams påståenden på ett mer bestämdt och tydligt pathologiskt språk, följer deraf, såsom det synes mig, obestridligt, att Syden ham antog krampens och convulsionens ömsesidiga inre motsats*). Detta förtjenar så mycket mer uppmärksamhet som ej blott Stabl sjejf, utan äfven de fleste sednare skriftställare, hvilka sysselsatt sig med den pathologiska undersökningen om kramp och convulsion, yrkat den motsatta meningen om deras identitet. A andra sidan träder Sydenham, genom sin ofvanföre framställda mening om alaxiens förhållande till både dys-krasi och de deraf beroende secundära degenerationerna, uti en skarp strid emot flera meningar, som tid efter annan djupt genomgripit och ännu genomgripa det pathologiska betraktelsesättet. Flit vill jag först räkna de nyaste meningarne om erethismen, att den nämligen, äfven då den hufvndsakligen visar sig inom de psychiska fun-ctionerna, är symptomatisk och har alltid till grund något topiskt lidande. När vid liköppningen något sådant localt lidande verkligen Annes9 anse de detsamma, icke såsom Sydenham, för krampens eller erethismens följd och product, utan för dess orsak; och i de fall, då vid

*) Cujus quidem ara&as origo et caasa antecedcas est debi Hor dictorum Spiritnum crasis, sive nativa ea fucrit sive etiavn ad?entitia, unde quaris wQcxpaoet dissipatu faciles sunt, et eoruindem systema nul lo fere negotio dirimitur. — — —---------

(Ypsa ataxia autcm in eo consistit), quod facto Impetu in hane il-Jamve partern plusquampro rato densi nimiique spiritus fernntur, apas-mos uti et doloiem excitantes, ubi in partes sensu exquisito præ di tas irruunt, atque organorura, tum ejus, in quod se ingcrunt, tum istius, a quo abscedunt, funetiones pervertentes; cum utrumque ab hac tam iuiqua partitione, quæ naturæ oeconomiæ penitus ad versa tur, baud pa-rum detrimenti capiat, I4. C. p. 59ö,iköppningen något dylikt icke kan igenfinnas och i dem, der döden ännu icke inträffat, antager man det hypothe-tiskt, i kraft af den theoretiska meningen om nödvändigheten af en topisk grund för dynamiska lidanden. Men i lika rak motsats står Syden hams åsigt äfven till den crassa humoralpathologien, hvars grundtanke var att uti dyskrasien vätskornas (örskämning är ursprunglig och uppkommer omedelbart, oberoende af nervsystemets dynamik» Det är mycket ätt beklaga, att Syd en h am icke fullständigt, utan blott i afseende på en sjukdoms-class utfört denna sin åsigt, ty om han användt den på sjukdomsprocessen i allmänhet och i synnerhet i feberlärans theori, hade han troligen både fullkomligt besegrat det falska uti humoralpathologien och förekommit den nyare ytliga meningen om de topiska sjukdomarnes ursprunglighet.

Den psychiska sidan af sjukdomsprocessen uppfattar Sydenham såsom symptomatisk af ataxia spirituurn, och beskrifver några af dess lindrigare ännu icke till vansinnighet stegrade former förträffligt, hvarpå såsom exempel kunna åberopas hans skildringar ej blott af hysterien och hypochondrien, utan äfven af gikten» Den egentliga manien deremot, om hulken han endast på ett par ställen helt kort yttrar sig, säger han uppkomma ”a nirais exaltata et vivida sangvinis crasi”, hvilket svårligen kan betyda något annat än blodets inflammatoriska character» Likväl anser han en motsatt art af mani kunna härröra ”a debilitate et vappiditate sangvinis’1 och anför såsom egentligt exempel derpå den, som stundom följer på långvariga frossor. Manien har således, enligt Sydenhatn, en blott kroppslig grund, och ingenstädes i Hans skrifter finner man tecken till någon aning om det ursprungligt psychiska sjukdomsmomentet. Hvad Han, såsom ofvanföre är sagd t, anför om det causal-förhållande, hvilket sinnesiörelser hafva till uppkomstenaf ataxin spiriluum, kan icke gälla såsom sådant, emedan

doi icke är nti sinnesrörelserna, utan i drifterna och passionern:», som sjukdomsprocessens egentliga psychi-ska rot bör sökas, ifrån hvilken, vare det sagdt i förbigående, icke allenast de egentligen såkallade psychiska sjukdomarna ursprungligen härleda sig, utan äfven huf-vudsakligen sjelfva det degenerativa momentet i den kroppsliga sjukdomsprocessen.

Såsom redan ofvanföre är sagdt, insåg Sydenham icke skiljaktigheten emellan reaction och cris, utan sammanblandade bogreppen doroin med hvarandra, i följd hvnrnf bogge blefvo alldeles fördunklade och hans framställning af den sida af sjukdomsprocessen, der dessa begrepp skola styra betraktelsen, icke allenast oredig och dunkel, utan i hufvudsaken alldeles falsk.4 sin åsigt

af det inflammatoriska momentet, af febern eller den acuta sjukdomen, upplyfte han således denna i dess helhet till betydelsen af critisk9 och ehuru han gjorde skillnad emellan ebtillilio och despumatio, gällde dock denna distinetion endast deras yttre form och den olika tiden för deras framträdande, emedan deras gemensamma inre grund och verkliga identitet var hos honom satt utom allt tvifvel och genomträngde*djupt hela hans pathologi *\

\ a fura febris opem deposcit, qua adjutricc pnrticulas inquinatns a sangvine divellat, divulsasquc progressu adhuc julteriori per sudores, diarrbocam ctc. expellat. L. C. p. 38.

ProIVcJo enim, est febris ipsa Naturæ instrumentumfquo partes^im-pnras ab impuris scccrnat; lioc illn,*£inodo plane impcrccptibili, præstat ab iuitio, atque etiam in äxpij morbi. L. C. p. 02.

Febris naturæ est machina, ad diffianda ea, quæ gangvinem male habent. L. C. p. 108.

Febris est illa sollcmnis naturæ machina, qua tum in præparanda tum in cliniinaiida, materia quavU inimica in sangriue latenti, præci-pue utitur. L. C. p. 365.

IVatura febrmn accersit, sollemncm nempe sihi machinam ad sang-vrnem a materia aliqua bostili et contraria, intus stabulante, vindi-eandum. L. C. p. 783.

Acutus dieo morbos, qui ut plurimum Dcnm habent auetorem, si-cut chronici ipsos nos L. C. p. 367.De i noten anförda ställena torde vara tillräckliga för att visa det Sydenhams åsigt af feberprocessen verkligen var besvärad af en sådan sammanblandning af tvenne väsendtligen skiljaktiga begrepp. Deraf åter måste nödvändigt uppkomma oreda, bristfällighet, skefhet, origtighet och ofullständighet i den tbeoretiska framställningen, hvilka stå i skarp motsats till den redighet, ordning och klarhet, som utmärka den empiriska uppfattningen af det för iakttagelsen omedelbart tillgängliga. Den afgörande crisens begrepp skiljes icke ifrån den förberedande, utan det förra är af det sednare alldeles öfver-väldigadt och fördunkladt. På. det nödvändiga samman-

hanget emellan sömnen och den förra, göres icke alls något afseende och ej allenast de turbulenta symptomer, hvilka de gamle kallade molimina critica, och som obestridligen icke höra till crisen ulan till det deuteropathi-ska, sammanfattas under crisens begrepp, utan derjemte äfven både ebuUilionen sjelf, den inflammatoriska cha-rakteren hos blodet, och till och med den topiska in-flatoinationsprocessen. °)

Jag återupprepar att jag med djup smärta uppfyller skyldigheten att yttra detta klander emot Sy d en ha m. Men det gäller icke honom personligen utan hela den pathologi, som under den nyare tiden ända till våra dagar varit, med forbigående af Gal enus och den Gre-kernes vetenskapliga cultur, hvars resultater han i sina skrifter sammanfattat och ordnat, traditionell omedelbart ifrån Hippocrates. —Att sjukdom är strid, är ett fa- * *)

Febris ope si natnra critice sol v er e norit, sanitas insequitur; vel mors, si ab eadem materia oppressa natura fatiscat. p. 38.

*) Natura negotium suum quosi praeceps adgreditur et qnarumdam partium secretionem ad modum perfectae solutionis peragit, prius-

quam univcrsali separatione defungatur.-----------Partes bumorum ad

separationem proniores pracmature et cum vi aliqua aliis transferun-tur, ex quo mox anginae, pcripneumoniae, pleuritides aliacque id genus pestes succrescunt. L. C. p. 85.ctuiu hvilket väl hvar och en, som med verklig

uppmärksamhet betraktat det, måste erkänna såsom onekligt. Men frågan är, emellan hvil ka striden föres. Den Hip« pocratiskt-Sydenhamiansk» pathologien antager att de ined hvarandra stridande äro sjukdomen och lifvet; den Ga-leniska åter att striden ägir rum blott inom sjukdomen och föres emellan den lefvande varelsens negativa krafter, hvilka oupphörligt ägga hvarandra till allt ytterligare häftighet. Lifvet sjelft deremot strider enligt Gale-nus icke, utan upphäfver « stället striden, dämpar de stridandes ömsesidiga häftighet och, då det neutraliserar deras inbördes spänning, återställer det omedelbart den organiska processens harmoni och ordning. Strid utgör aldrig ett omedelbart uttryck af lifvets välde, utan betyder tvärtom alltid aftall derifrån, och då detta affall är så djupt att ett återställande under lifvets magt icke mer är möjligt, blir undergång dess nödvändiga följd, segren må vinnas af hvilken af de stridande som helst. Men tuer härom längre fram.

Sydenhams indelning af stadierna, st. exhorrescen-tiae, ebullitionis och despumationis, förtjenar uppmärksamhet, emedan den grundar sig på den qualitativa principen och icke på den falska blott quantitativa, hvilken besynnerligt nog Galenus valde och förmådde göra så gällande, att den ända till de sednare tiderna bibehållit öfvervigten. Den qualitativa principen är Hippocratisk och, ehuru det sätt, hvarpå Sydenham i likhet med sin föregångare använder den, är nog enkelt och ontveck-ladt, benämningarne temligen crassa och blott figurativa, samt skillnaden emellan det andra och det tredje stadiet inconsequent med deras åsigt af dessas inre identitet, är den dock i hufvudsaken sann och en god ledare vid uppfattningen af sjukdomsprocessens gång och successiva förvandlingar.Det tillhör vnig nn att betrakta Sy de nham, såsom den individuella sjukdomsprocessens nosograph. Här har han förvärfvat en ära, som väl aldrig kan försvinna eller en gång fördunklas. Det är nämligen icke den vanligo empiristen, som mödosamt sammanletar dc enskilda momenterne, för att sedermera efter förmåga ordna dem till ett helt, utan den med snillets högsta magt utrustade siaren, som förmår, så till sägandes, se sitt föremål i ansigtet och med genomträngande blick fatta den centralpunkt i phaenomenet, som uppenbarar dess väsendt-liga inre och omkring hvilken det öfriga inför betraktelsen sjelfmant ordnar sig till det verkliga och fullständiga factum, hvilket den blott samlande betraktaren fruktlöst bemödar sig att sammansätta. Af de sjukdoms-beskrif-ningar Sydenham gifvit oss, äro några fullständiga, och det är om dem, som det anförda egentligen gäller. Andra åter, i synnerhet de, som innehållas i den lilla handhoken (Processus integri &c) äro särdeles korta, men äfven hos dem igenfinner man denna skarpa blick, som uppfattar föremålets hufvudpunct. Till de förra höra först och främst beskrifningarne af feberprocessen, i alla de vexlande former, i hvilka den under loppet af 25 år, ifrån 1661 till 1685, i London förekom. Det är, såsom bekant, genom dessa beskrifningar, som Syden-h a m förvärfvade sig den högsta platsen ibland epidemio-grapherne, öfverträffat både föregångare och efterföljare i den grad, att han af alla tänkande ibland sina läsare måste anses såsom ett oupphunnet mönster. Men Han är lika stor i uppfattandet af det individuella, och det är i följd af den innerliga sammansmältningen af det enskilda och det gemensamma, som hans skildring erhåller den lefvande sanning och åskådlighet, hvilka saknas ide flesta andra epidemiographiska framställningar, der det gemensammas bild uppkommit genom författarens ahstra-ction ifrån de sammanställda enskilda fallen och icke genom omedelbar åskådning af det helas verklighet. Detar tydligt att endast den förra methoden är användbar for vanliga observatörer, då deremot den sednare fordrar en så storartad och, i ordets starkaste bemärkelse, snillrik åskådningsförmåga, att den kan finnas blott hos ytterst få. Det är således knappt att tindra på, att, ehuru antalet af dem, som försökt att i afseende på denna omfattande iakttagelse träda i Sydenhams spår, är ganska stort, Han dock, såsom epidetuiograph, ännu står ensam i Medicinens Historia. Men till detta ämne återkommer jag längre fram. Nu är åter Hans uppfattning af feberprocessens individuella form det, som egentligen sysselsätter oss. Såsom särskilda afarter af den acuta sjukdomen afskiljer Sydenham de specifika eller degenerativa febrarna, de topiska inflammationerna, choleran, den biliösa coliken, influensan, rosfebern, dysenterien och rheumatismen. De öfriga indelar han blott i tvenne arter: febris continita och febris intermittens. Alla de olika former, under hvilka den förra framträdde inför Hans betraktelse, anser Han såsom varieteter, och blott den sednare indelar Han i tvenne verkligt skiljda artförändringar, febr. i. vernalis och autnmnalis. Detta behandlingssätt lyckades för Sy-denhani, men för andra är det högst vanskligt, ty faran att derigenom förfalla i oreda och confusion är verkligen så stor att de flesta, som försöka att följa den berömde mannens exempel, svårligen kunna undgå den. Vi behöfva i allmänhet, för att kunna uppfatta feberns olika gestalter, de ledande begreppen om bestämda arter, och ehuru, såsom bekant, en

sådan bestämning i alla tider varit och ännu är ett olöst problem, och de såkal-lade pyretologiska systemerna således utgöra ett bedröfligen stort antal, hvilket nu för tiden är i särdeles rask tillvext, skulle dock oredan blifva ännu vida större, om den Syden-hamianska methoden mer allmänt skulle försökas. Dessutom bör det ihågkommas, att Sy den h am beskref blott bvad han sjelf såg, och gjorde sig icke mödan att medandras iakttagelse* sammanställa sina egna, för att ifrån dem alla abstrahera sjukdomens bild, utan denna uppkom hos honom omedelbart genom Hans egen åskådning. O* beroende således af lärobyggnadens skolbegrepp och af andras erfarenhet, var Syden hams iakttagelse i oidets egentliga mening, fri, men Hans snille och upphöjda moraliska kraft gåfvo honom magt, att bruka denna frihet utan att falla i förvillelse. Ehuru den beskrifning, Han om febrarna gifvit, omfattar blott hvad han sjelf under loppet af några och tjugu år sett på en enskild punkt af jorden, utgör den dock den mest lefvande b-ld af feberprocessen med dess afvikelser och nuanger, sådan den under den nyare historiens period i de egentligen Europeiska länderna förekommit, hvilken den medicinska litteraturen har att uppvisa. Att tillegna sig, och med sin föreställning införlifva denna bild, är en af de rika belöningar, som vinnas genom ett flitigt och flera gånger fö rnyadt studium af Sydenbams skrifter, och det är således icke underligt att de, som tillkämpat sig en sådan flitens belöning, värdera den högt. Af de degenerativa febrarna har Sy denham beskrifvit kopporna, mässlingen, skarlakansfebern och pesten, hvilken sednare grasserade i London 1065, 66. Ibland dessa beskrifningar utmärker sig i synnerhet den om kopporna, och man torde faafva skäl att härleda den noggranna och fullständiga nosographi, som vi om denna sjukdom äga, hufvudsakli-gen ifrån Sydenham, dels omedelbart dels medelbart genom den inflytelse, hans skildring haft på sednare tiders observatörer. Skarlakansfeberns beskrifning motsvarar å-ter alldeles icke det begrepp, vi nu om denna understandom fruktansvärda sjukdom äga. Uiom det att den är kort och ofullständig, betraktar den sjukdomen såsom högst lindrig, blott såsom en sjukdom till namnet. *)

*) Simplici hac et plane naturali metbodo boc nomen, (vix enim altlus adsurgit) sine molestia aut periculo quovis facillime abigitur»

L» G. p. 261.Detta härrör tydligen derifrån att de skarlakansfeberepi-demier, Sydenham feck tillfälle att iakttaga, voro särdeles lindriga och pä andra beskrifningar fastade han icke något afseende. Dessutom förekom i det 17 :de seklet skarlakansfebern, då den var häftig, vådlig och dödande, mer under formen af angina gangraenosa än såsom exanthematisk feber, och Sydenham måste ursäktas, att Han icke ansåg de svåra grassationerna under den anginösa formen, för scarlatina, när han icke sjelf hade tillfälle att iakttaga dem. De topiska inflammationernes beskrifning är, i synnerhet i afseende på fallständigbeten, underlägsen den, som nu träffas i nästan hvilken handbok som helst, emedan den noggrannare kännedomen af dessa sjukdomar utgör, i afseende på no-sographien, de sednare tidernas hufvudsakliga triumf. De öfriga af de acuta sjukdomarne äro mer eller mindre fullständigt beskrifna, men det gäller om dem alla, så väl som om hela Sydenhams nosographi, äfven der den såsom nyss är anmärkt är ofullständig och* nästan blott antydd eller med få drag skitzerad, att den säkra, det egna physiognoniiska uttrycket omedelbart träffande takt, som straxt fixerar betraktarens blick, sällan eller aldrig saknas i teckningen.

Ibland de chroniska sjukdomarne har han gifvit fullständiga beskrifningar af syphilis, hysterien och hypo-chondrien, gikten och vattusoten. De öfriga äro blott genom korta grunddrag antydda. Ibland de förstnämnda tillkommer priset onekligen den öfver gikten, den sjukdom, af hvilken han sjelf var ytterligt plågad. Denna beskrifning utgör ett fullkomligt nosographiskt mästerstycke, och jag bekänner upprigtigt, att jag i den noso-graphiska litteraturen för öfrigt aldrig funnit något, som uti fulländning och förmåga att bemägtiga sig läsarens hela upppmärksamhet, dermed kan anses jemförligt. Ehuru de öfriga nyssnämnda monographierna icke kunna stäl-las i bredd roed den ofrer gikten, kan dock verklig förträfflighet icke heller bestridas dem. — För min del instämmer jag således helt och hållet i Jahns yttrande ont Sydenhams nosographi i allmänhet: ’genau kennen soll-te diese Beschreibungen jeder Arzt, und wer sie genait kennt, wird sie gewiss, gleich uns, unter die schönsten und herrlichsten Denkmale rechnen, welche der Mensch-liche Geist sich gesetzt hat.” #) — Afvensom uti Hal-ford’s; ”Quoties aegrogantium res in medium proferre S y d e n h a tit o libuit, niorboi umque cursus describere, adeo sincere oinnia, adeo exquisile ante oculos posuit ut ipsi languentibus interesse atque assidere,

ipsi fovere defi-cientes, ipsi reroedia praecipere videaiuur. ***).

Här torde vara stället att yttra några ord om en önskan, som i afseende på nosographiens vetenskapliga behandling på flera ställen i Sydenhams skrifter förekommer, och hvilka man i sednare tider gjort flera försök att uppfylla. Föremålet för denna önskan var nämligen ett nosologiskt system, som ordnar sjukdomarne efter en likartad regel med den som botaniken följer, och dertil! hörer äfven att starkt fixera begreppen om deras generiska och speciella skiljaktigheter. Om man tager denna önskan efter orden, kunde den på Hans tid ej blifva uppfylld. Ett sådant nosologiskt företag kunde nämligen först då komma i fråga, när botaniken framträdde med en så imponerande vetenskaplig kraft, att den förmådde göra sig gällande såsom prototyp för systematiseringen af naturphaenomenerna i allmänhet. Detta skedde, såsom bekant, genom Linné, och inflytelsen af hans method äfven på nosographien dröjde derefter icke länge. Dels af Honom sjelf, dels af Sau vages och Sa-gar m. fl. uppställdes snart dylika nosographiska syste- *) **)

*) Jahns. Sydenham p. 84.

**) Essays and orations by Sir Henry Halford p. 584.mer och i sednare (ider hafva försök på samma våg blif-vit gjorda af Hosack, Good m. fl. Men alla dessa, beroende på blott imitation af en främmande forskningsart, hade icke någon inre pathologisk grund , och kunde således icke blifva medel for något mer än öfversigt, men ej för insigt. Tvärtom måste alla sådana ifrån främmande håll påtrugade yttre foriner, verka knfvande på forskningens inre lif. En djupare roj hafva åter de nyaste försöken i detta afseende, af Schönlein, Jahn in. fl, emedan de utgå ur en verkligt pathologisk idé, nämligen idéen om parasitlifvet såsom sjukdomens väsende, och måste med denna sin grundtanke stå eller falla. Det är åter här icke stället, att betrakta och undersöka denna nyare pathologiska princip och dess förhållande till det såkallade naturhistoriska systemet för nosologien. Jag erinrar i afseende derpå blott, att dess sectatorer betrakta Sydenhams yttrade önskan, såsom en djup framtidsaning om dem, och såsom ett säkert tecken till inre öfverensstämmelse med deras nya lära. — Åberopande hvad jag ofvanföre anfört i afseende på Syden-hams möjliga insigt uti det degenerativa i sjukdomsprocessen, kan jag icke annat, än för min del förneka denna påstådda förvandtskap och, då det nya systemet således icke efter min tanke utgör något, som kande ligga i Sydenhams önskan eller aning, anser jag mig na kunna förbigå dess närmare betraktelse.

De äldre systemerna deremot, som blott voro synop* tiska och, utan någon djupare mening, bestodo endast i en efterapning af botanikens melhod, synas såsom de närmare skulle motsvara Sydenhams önskan. Men man kan taga för afgjordt att, om någon skulle hafva kunnat för honom framlägga Sauvage’s No sologi a Me-thodica, onekligt det bästa, som i denna väg åstadkommits , Han skulle blifvit alldeles förfärad, och häftigt protesterat emot ett sådant behandlingssätt af nosogra-phien, såsom rakt stridande emot Hans eget. Men hvad önskade Han då? — Jag anhåller att Låsaren måtte ånyo noggrannt genomgå den ofvanföre s. 24 i noten jntagna citationen ifrån p. 13, for att rigtigt inse dess egentliga mening. Denna synes mig tydligen bestå der-uti, att nosographen skall uppfatta det vasendtliga och nödvändiga i sjukdomarnes former, ej till lika vigt och betydelse dermed upphöja det oväsendtliga och tillfälliga deri, och således ej låta förvilla sig af den traditionella nomenclaluren, som i många fall grundar sig på det sednare och derigenom förariledt både sammanförandet af det olikartade och söndringen af det likartade. Det är genom pathologisk insigt i det protopathiska, gom sjukdomens nödvändiga form skall kunna uppfattas, och då denna insigt saknas måste beskrifningen, den må vara huru noggrann som helst, blifva falsk och förvillande. De methodiska nosologernes förfaringssätt bestod åter jnst deruti, att låta alla sjukdomens symptomer gälla lika och att afsöndra dem ifrån allt afseende på den sjukdomens inre magt, som bestämmer både skiljaktigheten och graden af deras betydelse samt att således upplösa sjukdomsprocessens helhet i symptomer, låta dessa gälla såsom för sig bestående sjukdomsarter och, då derige-noni uppkommer en nära nog oräknelig mängd af sjukdomar, få tillfälle att classificera dessa efter en ifrån botaniken lånt method. Sydenham står i samma förhållande till dem som Hippocrates till den Cnidiska skolan. Då de förra sträfva att under sjukdomens begrepp underordua det enskilda och partiella, bemöda sig de sednare att lösrycka och alldeles afsöndra detta och, då de förra oupphörligt måste känna behofvet af verklig pathologi eller den vetenskapliga utvecklingen af sjuk-domsbegreppet, måste de sednare hata denna, såsom af-gjordt hinderlig för deras tendens, adoptera en vid den yttersta ytan fixerad enipirism, och dölja dennas neslighet under den falska vetenskapliga

formen af ett uti-

4från lånadt synoptisk t system. Sydenhams hela, strängt comprehensiva, behandlingssätt af nosographien bör der-r före skydda honom emot beskyllningen, att hafva haft något sådant son» den botanisktmethodiska uosologien i sinnet, då Han i afseende på nödvändigheten att uppfatta det väsendtliga, såsom utgångspunkt för sjukdoms-beskrifningen, temligen olämpligt kom att åberopa botaniken såsom exempel.

Vid betraktelsen af Sydenhams uppfattning af epidemierna och deras orsak er , anser jag mig böra göra skillnad emellan den theoreliska åsigt, som ledde hans iakttagelser och dessa iakttagelser sjclfva. Den förra är omedelbart gällande för alla tider, så vidt den kan bestå inför vetenskapens domstol; de sednare utgöra ett en-skildt exempel af dess tillämpning, hvilket, oberäknad den redan anmärkta genialiska uppfattningen af det lef-vande sammanhanget emellau det allmänna och det enskilda, som alltid måste komma att högt uppskattas, har blifvande värde, i samma mån den ledande theoreliska principen äger inre sanning.

Öm man betraktar den Epidemiologi j hvilken inne-hålles i Sydephams skrifter, såsom ett fulländadt helt, sätter man sig i nödvändighet att strängt klandra den, såsom i hög grad ensidig och ifrån epidemiernes orsaker uteslutande flera, som hafva åtminstone lika Stor vigt och verksamhet med dem, hvilka såsom sådana blifvit af Honom erkända. Men om den anses för hvad den verkligen är, för ett fragment, ger klandret vika för tacksamhet och beundran, emedan den sida af epidemiologien, som deruti innehålleä, är verkligen så djupt uppfattad och, efter hvad jag vågar tro, i hufvudsaken så sanningsenligt framställd, att långt ifrån att fortgången af betraktelsen äfven uti rigtning emot epidemiernas öfri-ga causalförhållanden derigenom skulle hindras, dennatvftrtom deraf borde framkallas och befordras. Det är åter just en sådan, till fullständig och omfattande betraktelse af de massan genomgripande folksjukdomarna fortsatt, forskning, som i framtiden skall göra full rättvisa åt den prisvärda början dertill, soro blifvit gjord af Syden ham, men hvilken, såsom den nu uppfattas, står qnar,' såsom en isolerad lära, mer ett föremål för tomma loftal, än såsom en rot till insigt och verklig kunskap. Benämningen af epidemi eller tnorbus qpidemicus, användes af Sydenham, såsom sy no nyin med pande mi eller folkmassans helhet genomgripande sjukdom. Denna terminologi öfverensstämtner icke allenast ined det då för tiden gällande traditionella bruket utan äfven, hvilket är vigtigare, med den ensidighet, b varmed Sydenhant upp* fattade folksjukdomarnes orsaker. Dessa bestodo nämligen, enligt Honom, helt och hållet i yttre förhållanden. Hvarje grasserande, i det hela af folkmassans lif ingripande sjukdom förutsatte således en fiendtlig kraft, som utifrån inverkade derpå. Derigenom uteslöt således Syden ham det inre, inom folkmassan sjelf liggande, causal-momentet. Detta är åter tvåfaldigt. A ena sidan det med mensklighetens utvecklingshistoria så djupt införlifvade degenerativa, som utspridande sig genom ärftlighet och contagiositet utgör ej blott de förnämsta chroniska sjukdo-marnes genom slägterna fortlefvande rot *), utan äfven den inre grunden till contagionerna. A andra sidan det dynamiska, som dels beror på folkmassornas inbördes vexelverkan och hvilket derföre i de tider, då denna är ovanligt stark, såsom vid krig, colonisationer, folkvandringar o. s. v. framträder med fiuktansvärd öfvermagt, dels sammanhänger med den egenartade character, hiillen både nationer och inom

*) Om man får hålla sig till Het enskilda uttrycket: ”morbi cbro-nici ipso8 not babent aucton m”, erkände han detta causalmoment i af-teende på de cbroniska sjubdomarne, men den idé, p§ hvilken detta uttryck onekligen häntyder, framträngde icke djupare än till den indi« viduella constitntionen. Hemför den ued.aaföre t. Ö3 anförda citationen ifrån p. 483.dem enskilda folkclasser stundom antaga och i följd deraf pä ett olika sätt än andra reagera emot satiiina epidemiska inflytelser. Detta uppfattande af det yttre såsom sjukdoms-pröcessens enda ursprungliga grund, är fullkomligt öfverens-stämmande med den Grekiska och i synnerhet den Hippo-cratiska pathologien. I afseende på de yttre eller verkligt epidemiska orsakerna åter, förbigår Sydenham tvenne, som i alla tider ansetts för särdeles stora och djupt ingripandje och obestridligt äfven äro det. Dessa äro den egentligen på latitudsgraden eller afståndet ifrån eqvatorn beroende cl i ni a t i s k a const it minnen och den to piska eller den, hvilken blifvit kallad den endemiska. Den sistnämnda utgjorde, såsom bekant, ej allenast bufvud-föremålet för den Hippocratiska skriften, aéqtaf,

vdditav , zomov. (de aere, aquis et locis), utan äfven i sed-nare tider och i synnerhet nu är begreppet om denna

topiska conslitution den centrala föreställning, ur hvilken nästan alla betraktelser af dé grasserande sjukdomarne utgå. Derigenom att Sydenham vände sin betraktelse ifrån de topiskt verkande orsakerna och sökte dem, som hade en djupaie grund och allmännare inflytelse, står Han uti motsats till det både nu oeh fordom företrädesvis gällande betraktelsesättet. Det ligger således en djup originalitet i Hans åsigt och det är särdeles anmärknings-värdt att, oaktadt Han af nästan alla blifvit erkänd såsom epidemiographernes anförare och mönster, dock knappt någon enda af hans efterföljare verkligen tillegnat sig den theoretiska princip, som inom detta forskningstområde egentligen styrde Hans iakttagelser. Man kan nämligen antaga denna grundsats och åt dess utveckling fullkomligt medgifva den sphér, inom hvilken den bör gälla, utan att derföre förfalla i den ensidighet, hvarför Syden ham rättvist bör klandras. Att åter, såsom nu verkligen i de flesta fall händt, lemna Hans genialiska princip utait uppmärksamhet och i stället följa den, vid hvilken Hau ej fastade något afseende, men det oaktadt hogljudt pri-sa Honom, såsom sin anförare, Sr lindrigast sagdt både inconsequent och vittnande om ytlig uppfattning af Hans iheori«

De epidemiska constilutioner, ifrån hvilka Syden-bam uteslutande härledde folksjukdomarne och deras vex-lande former äro t ven ne: constitutio sta tion ari a och constitutio annua. Alla acuta sjukdomar, som icke kunna underordnas dessa constitutioner eller ifrån dem härleda sig, kallar Han sporadiska eller intercurrentes*) **) Den i noten anförda definitionen är dunkel och antyder ett vacklande begrepp. Men det synes mig som detta tydligen skulle vara mer vidsträckt och omfattande än det, som vanligen fastes vid denna benämning. Det sednare sträcker sig nämligen blott till de af tillfälliga och blott individuellt verkande anledningar uppkommande febrila sjukdomarna, men om ordet particnlaris antages såsom liktydigt med topisk, innesluter Sydenham i begreppet om morhi< intercurrentes äfven dem, som hafva sin grund i den topiska constitutionen, såväl den permanenta som den öfvergående. Då Syden ham såsom intercurrentes upptagit och beskrifvit, scarlatina, pleuritis, peripneumo-nia notha, rheumatismus, febris erysipelatosa och angina, är det tydligt att Han omöjligen kan hafva menat, att dessa sjukdomar alltid äro att anse såsom blott intercurrentes utan endast, att inom de epidemiska constitutio-ner, Han sjelf iakttagit, det icke tillkom dem någon högre betydelse. De c h ron iska sjukdomarna härledde Han ifrån den individuella sjukdomsconslitutionen. **)

*) Pr arter hos morbos (nempe epid rodeos') sunt et alii perinde acuti, nb bac vel illa preuliari sangvinis in fl ammat i one nati, quae non a causa genoraliori ab a£re pendente, sed a particulnri particutnrium corporum anotualta, vel intemperic, produeuntur. Quod quidera febrium genus ego inlercurrens et sporadieum ideiree vocito, quod annis fere quibus-libet occurrant. L. C. p. 45S.

Att vero tnorbi cbronici geniura habent longe ab bis dirertum: quamvis enim air minus salubris, bu jus vel i llius generis, ad hosttor-Consiitutio stationaria Sr benämningen på den idé, som utgjorde den högsta och ledande principen för Syden ha ms epidemiologisk» betraktelser, och for Ilans uppfattning af de epidemiska sjukdomar, Han sjelf fick tillfälle att iakttaga. Den Sr originell, och tillhör så uteslutande Honom, att man både hos Hans föregångare och efterföljare fruktlöst eftersöker den. Benämningen stationaria äfvenson» de dermed stundom omvexlande af princeps och dominans, använder Sydenham för denna af Honom hypothetiskt antagna constitution, af det skäl att den håller ut » två eller, flera år och, ehuru den af årets skiften uiodtficeras, dock då den är intensivare herrskar öfver och bestämmer den hufvudsakliga digtningen af dessas inflytelser. I sin renaste form framträder den feber, som af consiitutio stationaria bestämmes, under den årstid, då de begge constitutioner, i hvilka den annuella fördelar sig, nämligen höst- och vårcon-stilutioneine, äro svagast eller vid indiflerenspuncten emellan dem, som Sydenham anser vara Julii månad, och

bos generandog multum conferat; Aon tamen a€ri i ta immediate origi-nem debent smira, sed ut plnriinum comman! omnium borum parenti, humorum scilicet i»digestiom» Ubi cnim quis naturac principia jam babuerit infirmata ac protrita, sive a senecta, sive a magnis ct con-tiiiuis, circa sex res no» naturales erroribus, praecipuc Sn cibo potu-que; vid si organa sccretoria eo usque fuerint debilitata, ut jam fan-ctiouibii.H suis ad defaecandiim sangvincm ct cjus superfluitates climinan-das destinatis, prorsus fuerint imparia, bis in casibus uberiori humorum proveutu jam eoagmentato, quam cui digerendo bominis vires sufficiant, dicti bumores mor a diuturniori varias fermrntationcs, ac putrefaetio-nes, patiuntur, tandemque in speciem ernmpunt, ct varias morborum species rdunt,

pro depravationum varietatc. Et prout bi succi depra-vati variam babent indolem, ita varic in bauc itlamvc partem dilabun-tur, quae iisdem exeipieudis aptissima est; atqnc ibi sensim longam illain symptomatura seriem explicant, quae partiin a talium snccornm natura, par tim ab «Ta£«d istis partibus illata, solcnt exoriri: quae duo simul juneta istam naturae avw/uaXiav constituunt, quae morbi alicujus nomine designatur. L. C. p. 458.

Jag anhåller om läsarens uppmärksamhet derpå, att i hela denna framställning af den cbroniska sjukdomens betydelse och orsaker, intet ord är ntiiundt om det ärftliga anlaget, utan den cbroniska sjuk do mena inre grund är belt ock hållet uppfattad blott individuellt.det, som utmärker denna af årstMen ostorda form, anser ll'.fn vara ihållande typ, regelbundet förlopp och upphörande genom allmänna på dies judiees inträffande cri-ser. Uti intensivare form visar sig deremot den statio-nära febern, då den af hostconslitutionen modificeras och förvärras samt derigenom blir oregelbunden till sitt förlopp och utmärkt genom öfvervigten af anomala blott förberedande eriser eller ock psetidocriser. Det är i följd häraf, som den stationära febern får om hösten sin starkaste ex pression, sin mest invecklade och årets Öfriga sjukdomar beherrskande form, hvilken Sy den ham kaliar för princeps och hvarifrån han hemtar den stationära constitutionens speciella benämning.

Den stationära, constitutionens factum, uppfattadt i allmänhet, består således deruti, att en likartad character hos sjukdomarne fortfar i ivå eller flera år, oaktadt dessa år kunna, i afseende på temperatur, väderlek o. s. v. vara hvarandra mycket olika; hvaremot, då en specieil form af denna coustitution upphör och en annan kommer i dess ställe, ingen motsvarande förändring uti årens yltre character nödvändigt äger mm, utan denna kan fortfarit att vara densamma. Så herrska t. ex. frossorna i flera år, hvarefter ett annat flerårigt skifte inträder, då de alldeles icke eller åtminstone högst sällan förekomma, oaktadt väderleken hela tiden varit af samma eller åtminstone likartad beskaffenhet. Det är detta obestridliga factum, som Sydenham mer än någon annan genom sin skarpa iakttagelse uppfattat, och hvilket Han sökta göra till hufvudinoment för betraktelsen af den pande-miska sjukdomsprocessens fortgång och successiva förvandlingar. Men Han stadnade icke vid blotta iakttagelsen, man Han uppställde äfven en theori till förklaring deraf och, om man i öfverensstämmelse ined denna theori vill benämna constitutionen, skulle den få namn af den lefluriskaDenna Sydenhanrts theori, hvilken Han till en del anser för hypothetisk, sammanfattar tvenne hufviid-sakliga påståenden. Det ena år nämligen det, som redan innehålles i den anförda iakttagelsen och består deri, att de egenskaper hos luften, af hvilka febrarnes consti-tution eller hufvudcharacter beror, aro rent dynamiska och icke hafva något sammanhang med de uppenbara förändringar, hvilka för våra yttre sinnen äro märkbara och som utgöra föremålet för aeroiuetriens iakttagelser. Det andra åter består deri, att denna luftens egenartade beskaffenhet, genom hvilken den framkallar febrarnes herr-skande constitutioner, har sin ursprungliga grund uti för oss dolda processer i jordens inre. *)

Quamvis autem diversas diversorum an no rum babitudines, quoad manifestas aeris qualitates, maxima, qua potui, diligentia nota ve rim, ut v cl exindc caussas tantae epidemicorum vicissitudiuis expiscarer, me tamen ne hilum quidem hactenus promoveri sentio; quippe, qui animadverto annos, quoad manifestam aifris temperiem, sibi plane con« seutientes, dispari adinodum morborum agmine infestari, et vice versa. Ita enim se res babet. Variae sunt nempe annorum constitutiones, quae ucque calori, ncque frigori, uon sicco ltumidove, ortum suum de« bent, sed ab occulta et inexplieabili quadam alteraiione in ipsis terrae visccribns pendent, unde aer ejusmodi effluviis contaminatur, quae bu-mana corpora Luic aut ill t morbo addieunt, dcterminantque; stanto scilicet piaefatae constitutiouis praedomiiiio, quae ex aeto demuui ali« quot annorum curriculo, facessit atque alteri locum cedit. Uuaqiiaque barutn constitutionum generalium propria, ac pcculiari sibi, febris specie funestatur, quae extra illam nusquam comparet, cujusmodi fe« bres ideireo Stationariae nobis audiunt. L. G. p. 41 •

—« — existimandum oinnino est, nullam diathesin in ipso aere supponi debere, quae hunc boc in loco epidemieum propaget,' aliuni vero longe diversum in alio non ita multum distante, boc eniin si fieret (tit autem subinde) quilibet ventorum motus constitutionem ditllare valeret; vero autem similius mihi videtur liunc vel illum particularein aeris traetum, effluviis replcri a minerali aliqua fermentatione, quae aiirein, per quem feruntur, partieulis nuuc liuic animalium generi, nunc alteri, exitiali« bus, contaminantia, morbos variis terrae adfeetihus adpropriatos eo usque propagant, doncc exspiraverit subterranea illa balituum minera; quae pariter in novam denuo fermentationem agi possit, ex reliquiis

nempe materiae cxolcscentis.--------------— Hl ibi vero, qui non ultra

quam res ipsa loquitur sapere audeo, perinde est, an baec an alia aliqua hypothesis phaeuomena rectius solvat. L. C. p. 23ö,

Quocirca opinari milii fas sit, morbos certas habere periodos, pro occultis il i is atque adbuc incompertis alterationibus, quae ipsius terraeSåsom jng ofvanför© redan yttrat, tager man felt, om man betraktar denna Sydenhams åsigt, såsom en fulländad tlieori. Den är, såsom nästan allt hvad Sy-denhain yttrat, genomträngd af en djupt speculativ forskningsande, och utg5r följakleligen en hypothes, som först genom fortsatta forskningar kan utveckla sig till en genomgripande och fullständig theori. Skall man nu kunna göra rättvisa åt Sydenhams åsigt, begripa den, bestämma dess verkliga värde och således afgöra om den innehåller sanning eller ej, måste man hufvudsakligen hålla sig till dess princip och mindre^ till den ofullständiga form, hvartill Sydenham, inskränkande sig till blott sina egna iakttagelser och saknande alla de bidrag, som nyare tiders forskningar ifrån flera håll erbjuda, förmådde utveckla den. -

I det spänningsförhållande emellan solens och jordens Ömsesidiga inflytelser, som genomgriper atmosphæ« ren och hvaraf dess character och förhållande till den organiska vcrldeu bero, är det öfvervigten af den sed-nare eller det telluriska momentet, som, enligt Sydenham, utgör hufvudgrunden för de epidemiska febrarnas uppkomst och grassationer. Denna tellurismens dynamU

accidunt visccrihus, pro varia scllicet ejusdem aetate ac duratione; qnodquc, sicut atii inorbi jam olim exstitere, qui vel jam occiderunt penitus, v el ætatc saltcm penc confecti exolevere, et rarissime com-parent (cujusmodi sunt lepra atque alii fortassis nonnulli); i ta, qui nvuic regviant, morbi aliquando Hcmum intercident, noris cedcntea apeciebus, de quihus nos ne minimum quidem hariolari valemus. Hacc se ita res babere potest, qnidquid de ea videatur uobis pQayvjfioio, qui heri tantum nati sumus, eras forte interituri; neque qnas de mor« Jiis auetores, vel antiqtiissiini, congesscrnnt rationes, aevi inulto pro« duetioris, si cum antiquissima mundi cpocha cae confcranlur. S. C»

p. 241.

Den sist anförda citationen år märkvärdig både derförc att Sy« denliams idé om sjukdomsprocessens oupphörliga oeb fortgående förvandlingar der är bestämdt uttalad, och derförc att den tydligen visar det Han, icke en gång i afseende på lepran, tänkte på det ur folkmassan sjelf utgående degenerativa momentet} utan härledde äfven dcu ifrån den telluriska constitutioncii.ska ofvervigt inom atmosphæren ger sig icke tillkänna genom några for våra yttre sinnen märkbara förändringar hos dennas egenskaper. Detta Syd en hams påstående är, oaktadt det i afseende på såväl de luftens egenskaper, hvilka aörometrien undersöker och mäter, som dem, hvilka den för Sydenhavn obekanta eudiometrien efter-forskar, torde hafva sin fulla rigtighet, dock ensidigt och falskt. Det är en urgammal erfarenhet, att vissa meteorer, till hvilka höra landtrök, norrsken på de trakter, der detta phænouten annars icke förekommer, eldkulor, ovanlig nederbörd, såsom stenregn, blodregn, stinkande regn, hvilket allP icke torde vara så fabelaktigt som månge förmena, att förtiga den luftens inflytelse, som förorsakar fläckar på hus, käril, kläder m. m. eller de såkullade signaeula, hvilka så allmänt förekommo uti Italien, under dén Justinianska pesten, stå i ett nära och betydelsefullt sammanhang med stora och förödande folksjukdomar. Men man kan finna skäl att påbörda Syd en ha m en ännu ensidigare mening, ehuru Han ej uttryckligt yttrar den; den nämligen, att den teiluriska luftconstitutionen icke ger sig tillkänna genom något annat än de epidemiska sjukdomarna, och att således men-niskoslägtet sjelft skulle vara dess endo sensible mätare. Ehuru Sydenhams framställning icke innehåller någon verklig vederläggning af en sådan beskyllning, finnes dock å andra sidan icke heller något deri som positivt bekräftar den. Det är dock besynnerligt, att Syden ham icke alls fästat något afseende på alla de biomständigheter, hvilka med stora farsoter vanligen sammanträffa, i synnerhet som de i så hög grad bekräfta Hans mening om den epidemiska constituiionens teiluriska ursprung. Detta ursprung ådagalägges omedelbart genom det sammanhang, som enligt erfarenheten ägt rum, emellan de stora epidemierna och jordbäfningar, vuleaniska eruptioner, vattenöfversvämningar samt vattnets förändringar, i följd hvaraf det ej allenast förvandlas till färg ochsmak utan blir fiendtligt emot lifvet, sa att ej mindre i sjöar och haf fiskarne sjukna och do, än källor

och brunnar antaga en mer eller mindre ohelsosam beskaffenhet, hvarigenom den under svåra epidemier vanliga folktron på brunnarnes förgiftning sannolikt blifvit föranledd. Inom den organiska verlden inträffa flera märkvärdiga phænomener, hvilka antingen äro samtidiga med härjande farsoter eller ock förutgå dem och då, i synnerhet i vissa trakter, anses såsom deras förebud. Dessa phæno-mener äro egentligen af tvenne slag. A ena sidan sjukdomar , sjuklighet, aftyning hos de högre och ädlare organismerna och å den andra yppig tillvext och, såsom det tyckes, blomstrande helsa hos de lägre. Detta sednare äger i synnerhet tydligen rum i afseende på insecterna, hvilkas hastigt och ovanligt tilltagande mängd, såsom händelsen är med gräshopporna i Orienten, med rätta anses såsom hotande förebud af farsoter. Döda organiska ämnen öfvergå under väldet af en sådan tellurisk luftconstitulion, hastigare till förruttnelse än annars. Allt detta bekräftar Sydenhams theori, ehuru Han sjeif ej derpå gjort något afseende, utan nästan alldeles undvikit att tala derom. Denna theori innehåller nämligen ytterligare det, att den det telluriska momentets öfvervigt, som bestämmer den stationära constitutionen, har sin grund uti outredda eller oförklarliga processer i jordens inre (pendet ab inexplicabili quaduin alteralione in ipsis terrae visceribus) och ej uti förändringar, som äga rum blott på dess yta Detta är den Sydenhamianska epidemiologiens egentliga eller åtminstone förnämsta grundtanke, ur hvilken hvad som redan är anfördt utvecklat sig. Den är i hufvtidsaken sann, men tillika ensidigt yrkad, emedan det förglömmande af de förhållanden på jordens yta, hvilka kraftigt medverka till den telluriska const tutionens både uppkomst, förhöjning och underhållande p är en klandervärd brist och, om det får gälla såsom förnckelse, alldeles osannfärdigt. Det är vfil sannt,att vissa större och magtigare af de topiska eller endemiska constitntionerna kunna och till och med böra underordnas Sydenhams idé om den ifrån jordens inre utgående dynamiska inflytelsen, och med skäl kunna anses såsom enskilda utvecklingsformer deraf, hvilket t. ex. be-stämdt kan påstås om de kustländer, som omgifva den östra delen af medelhafvet, och framförallt om Egypten; men detta är på långt när icke händelsen med allå. Luftens instängning och stagnation, förhindrad inflytelse af solen, i följd af skogar och berg, förruttnelse af organiska ämnen, kolhaltiga effluvier, inflytelse af jordytor, som nyss förut varit.betäckta af vatten eller gräsmatta, m. m. d. höra onekligen till ytan af jorden, men utgöra dock alla högst kraftiga medel till framkallande af epidemisk luftconstitution, ofta af ganska vådlig beskaffenhet, utan att för dess uppkomst man behöfver taga i beräkning någon inifrån medverkande tellurisk kraft. Den indirect och såsom reaction emot solens för starka inverkan uppkommande epidemiska constitution, som är climatiskt herrskande i tropikländerna, och i de tempere-rade climaten företrädesvis utmärker rötmånaden, synes inig kunna begripas i öfverensstämmelse med Syden-hams princip, om denna nämligen blir' fullständigt utvecklad, hvilket dock ännu icke skett.

Men det är en annan sida af folksjukdomarne, hvilken Sydenham icke kunde undgå att uppfatta, utan tvärloin allvarligt betraktade, och den Han, oaktadt dess olikartade belydelse, dock intvingade i epidemiologien och under väldet af den princip, Han för denna uppställt. Jag menar nämligen cohtagionerna, hvilkas acuta former och framför allt kopporna och pesten Sydenhain ansåg såsom omedelbara uttryck af den epidemiska grundkraft, lian antagit, såsom den egentliga och högsta. Alt con-tagioncrne, ehuru det kan bevisas att de framkallas af epidemiska inflytelser, dock hafva sin egentliga rotinom folkmassan sjelf eller nti det som, om man icke der-igenom gjorde våld på språkbruket, borde kallas det endemiska causalmomentet *), är något som Sydenham kvarken erkände eller sannolikt anade; och således kunde Han icke heller uppfatta den motsats, som äger rum emellan begreppen, epidemi och eontagion, utan han underordnade den sednare under den förra och ansåg den såsom det högsta och fullkomligaste uttrycket af den epidemiska tellurkraftens välde. Så gjorde Han åtminstone med kopporna och pesten. Då i afseende på de epidemiska constitutionernes successiva förvandlingar det föresväfvade Honom en föreställning om hvarandra efterträdande cykler, så att hvarje constitution af djupare betydelse måste efter ett visst antal år återkomma, använder Han denna åsigt äfven på pesten och säger att den » Britannien icke återkommer oftare än hvart 30:de eller 40:de år. l)ock medgifver Han nödvändigheten af con-tagium och således möjligheten af sperrningens användande med framgång, och åberopar derpå ett några år före den Engelska pestgrassationen inträffadt exempel i Toscana. För en pestgrassations uppkomst är således nödvändigt, att constitutio aeris XoipædsG Sammanträffar med inverkan af contagium. Genom den förra ensam uppkommer väl en elakartad feber men icke pest; genom det sednare ensamt väl pest, men blott sporadisk. Men hvad kopporna beträffar, har jag icke, oaktadt allt eftersökande, kunnat finna något bestämdt yttrande om deras

contagiositet, ännu mindre något, som erkänner contagii

När termer en gång fått en bestämd betydelse ocb denna blif-yit traditionell, hindrar deras opassande beskaffenhet dem vanligen icke ifrån att cvärdligen behålla den förra. Eudemius betydde ursprungligen inhemsk, och använd på sjukdonisconstitutionen gällde denna term för de sjukdomar som bärrörde ifrån en orts loealförhållan-den. Det vore dock önskligt att för denna constitution den fullkomligt träffande benämningen topisk, kunde blifva antagen, och således den af endemisk blefve förbehållen den sjukdomsconstitution, för fivilken dess bokstatliga mening bestämdt passar, nämligen den, som utgår nr det inre af folkmassan sjelf.nödvändighet för deras uppkomst *). Sydenhams theori om contagiositeten i allmänhet är väl teitiligen lik den, som äfven i sednare tider blifvtt yttrad, och innehåller antingen haltlosa phraser eller ock måste, enligt den. hvaije sjukdom, som erhåller en viss grad af häftighet och åtföljes af betydligaro inflammatorisk irritation vara smittosam **). Men, ehuru man derifrån måste draga den slutsatsen, att kopporna äro smittande, är dock dettn, såsom redan är anfordt, icke någorstädes bestänidt yttradt, hvilket förekommer mig högst märkvärdigt.

Det synes mig således vara alldeles afgjordt, att Sydenhain, såsom epidemiernas egentliga grundkraft antager, ”constitutio aeris, ab interventu vaporum ex in-terioribus terrae visceribus exhalanlium inquinata” eller, såsom jag nu kallat den, den lelluriska luftconstitutio-nen; och att Han i följd deraf, oaktadt tvenne de »lägligaste af contagionerna blefvo föremål för Hans noggranna oeh flerfaldiga iakttagelser, icke gjorde något nfseen-de på eller ens anade tillvarelsen af någon annan ifrån folkmassan sjelf utgående pathogenisk kraft, än den se-cundära eller* reactionen.

Men om denna framställning af Sydenhams högsta epidemiologiska grundsats öfverensstämmer med det verkliga förhållandet, uppstår frågan, om denna grundsats sjelf kan och bör gillas och antagas eller ej. När man uppfattar begreppet epidemi i den inskränktare betydelse, som motsvarar dess benämning och således icke förvexlar

*) Jahn räknar väl i'afseende på kopporna ”die Krankkeit hat dcutlich Contagiosität”, såsom cn Sydcnhamiansk sats, men uppgif-ver icke hvar Sydenham en sådan mening yttrat.

**) Censeo item, calidas illas et spirituösas partieulas mds imilando max i me agere; cum ex naturae lege quodlibet principium aclivum sui simile proereare satagat, et quae ei cumque ohsistuut ad propriam in-dolem inflectere atque adcomuiodare; ita ignis iguem generat et ina-ligno infectus morho socium inficit, spirituum scilicct emissioue, qui humores mox inficiendos sihi adsimilaut, et in naturam suam per du— cunt trahuntquc. L. C. p. 248.detsamma med det af pandemi samt följaktligen derifrån skiljer det af contagion, Sr, såsom jag vågar tro, Sy-denhains grundsats verkligt sann ocli det fir ensamt nr den, som en fullständig, redig och consequent epidemiologi möjligen skall kunna utvecklas. Det väsendtliga i denna grundsats består nämligen deruti, att den afvikelse ifrån luftens normal beskaffenhet, på hvilken epidemiska sjukdomars uppkomst beror, har sin grund uti den ifrån jorden utgående eller telluriska faetorns öfvervigt. Motsatsen af denna afvikelse eller den, som beror på solens öfvervigt, är äfven i hög grad förstörande, men icke genom epidemiska febrar, utan omedelbart dödande den vegetativa sidan af den organiska verlden, synes den mig vara orsak till den egentliga öckenprocessen. Det orientaliska uttrycket att sanmmvinden är dagens och pesten eller den förödande febern nattens inordengel, skulle, om denna åsigt vore rigtig, innehålla djup och med naturvetenskapen öfverensstämmande sanning. Att åter denna iellurkraftens öfvervigt utgår ifrån eller sammanhänger med dolda processer i joidens inre, såsom Sydenhnm påstår, synes mig äfven kunna uppfattas så, att den huf-vudsakligen beror på processer, hvilka omedelbart sammanhänga med jordens inre totallif, och då synes mig icke heller något böra hindra dess antagande; med villkor att man icke deiåt ger den ensidiga utveckling, soiik Sydenham. Om man nämligen tnedgifver, att lellur-kraften hufvudsakligen utgår ur jordens inre, behöfver dock en sådan hyllning af Syd en hams åsigt icke vara så uteslutande, att de omständigheter, som dels på jordens yta dels inom atmosphæren sjelf, både direct och indirect medverka till den af den förra beroende consti-tutionens uppkomst och förhöjning derföre förnekas eller lemnas utan afseende. Tvärtom måste man erkänna, att de sednare i de flesta fall synas vara hufvudsakligare och vigtigare än den förra, ehuru jag medgifver att detta mången gång kan vara blott skenbart} ty hvad vi van-ligen anse för blott topiskt och yttre kan sta i samman*

hang med och vara verkan af något för oss obekant allmänt och inre hos jordens lif; men att positivt antaga detta utan giltiga faetiska bevis, är att för en hypothe-

tisk gissning vända blicken bort ifrån dén omedelbara iakttagelsens fält. Det har gifvits och gifves dock epidemier, i hvilka hvarken topiska förändringar på jordens yta, eller någon betydligare afvikelse hos årstidernes cha-raeterer, eller några verkliga och tillförlitliga tecken till smitta, kunna af den mest noggranna iakttagelse igenfinnas såsom farsotens möjliga orsaker, och det är på dem, som Sydenhams theori äfven i dess ensidiga utvecklingsform är tillämplig, och utan användande deraf äro de olösliga gåtor* Till dessa epidemier räknar jag i synnerhet influenzan, choleran och Engelska svetten* Att digerdöden samt de Antoninska och Justinianska pest-grassationerna icke heller kunna epidemiologisk! uppfattas, utan att Sy den hams theori blir derpå tillämpad, medgifves; men den räcker der icke till, emedan de der-jemte voro contagioner och man således vid deras förklaring äfven måste hafva afseende på den degenerativa diathesen hos sjelfva folkmassan.

Men oaktadt allt det pris, man i mer än halftannat århundrade egnat åt Sy den ha tus epidemiologi, har dock dess princip ännu icke ingripit uti de medicinska åsig-terna och den har, i följd deraf, på betraktelsesättet af folksjukdomarne ännu varit alldeles utan verkan. För att finna sannfärdigheten af ett sådant påstående, bör man studera choleraliteraturen, och erinra sig beskaffenheten af de åtgärder och medel man på alla eller åtminstone de flesta ställen föreslog och vidtog till hämmande af denna stora farsots fortgång och utbredande, emedan dessa synas mig vara derför fullständigt bevisande* Om nämligen Sydenhams epidemiologiska theori hade ej allenast varit till sin princip mer allmänt och djupt upp-fattad, utan äfven hade erhållit den fullständigare utveckling, som måste hafva blifvit en nödvändig följd af dess verkliga införlifvande ined medicinens vetenskapliga bildning, skulle svårligen fruktlösheten af den physikaliska och chemiska undersökningen af atmosphæren, till utrönande af de förändringar hos denna, som kunde gälla såsom farsotens orsaker, föranledt så många, att vidskepligt tro på ett smittoämne, för hvars tillvarelse alla positiva bevis saknades; och man skulle då icke nästan öfverallt hafva varit så färdig, att tillgripande gagnlösa och ofta skadliga försöken af sperrningarna och ett pedantiskt renhållningssystem såsom tillförlitliga medel att hämma farsotens gång. Väl åberopade en och annan Engelsman, såsom Johnson och några andra, sedan alla andra försök att förklara epidemiens orsaker visat sig fruktlösa, det Syden ha mianska uttrycket ”occnlta alteratio in ipsis terræ visceribus”, men det användes af dem blott såsom en phras för att afskära undersökningen, och ej såsom en positiv idé, hvars fullständiga utveckling möj« ligen skulle hafva ledt densamma till målet»

Den årliga constitutionen, constitutio annua, eller sjukdomarnes beroende af årstidernas skiften uppfattades af Syden ham blott såsom en motsats emellan vår- och hösteonstitntionerna. Han anser nämligen, i af-seende på den epidemiska sjukdomscharacteren, året sönderfalla i tvenne hälfter, hvilkas culminationspunkteräro vår- och höstdagjemningarna. Vårconstitutionen börjar således i Januari, uppnår sin höjd vid vårdagjemnrngen och aftager småningom emot sommarsolståndet; hvarefter hösteonstitutionens välde börjar, mer och mer tillvexer till höstdagjemningen och träder tillbaka under vintern. Dock händer det understundom att dessa ömsesidigt motsatta constitulioner inträda på hvarandras gebit. Detta är dock ytterst sällan fallet med vårconstitutionen, som är den relativt svagare. Dock finner man någon gång

5att sjukdomar9 som tillhöra den, såsom tnässlingeh och vårfrossorna, förekomma äfveft efter söminatsolståndet. Deremot händer det oftare att epidemiska sjukdomar, som först vid höstdagjemningen uppnå sin culmination och således tillhöra hostconstitutionen, börja redan tidigt om våren* På detta anför dock Sy den ha ni endast tvenne exempel, pesten och kopporna. Det syftes mig nämligen vara tydligt att Syd enham Vid åtskillnaden emellan de sjukdomar, som tillhöra höstens och vårens constitutioner, har afseende icke på den tidpunkt, då de börja, utan på den, då de uppnå sin culmination, högsta graden af sitt epidemiska välde *). Hostconstitutionen är den starkare och mägtigare, och i följd déräf är det äfven genom complication med den, som den stationära uppnår sin höjd och åstadkommer den sjukdoms-character och typ, som för året blir herrskande eller princeps* Såsom hörande till vårconstitutionen räknar Han mässlingen och vårfrossorna, samt till hostcoftstitutioften, utom pesten och kopporna, choleran, rödsoten och höst-frossorna. Frossorna anser han utgöra de förnämsta uttrycken af

årskiftenas constitutioner. Skiljaktigheten emellan höst och vår visar sig hos dessa icke egentligen genom olikheterna hos typen, ty, ehuru quartanfypen uteslutande tyckes tillhöra hostconstitutionen, äro dock både quotidiaii och tertianfrossorna gemensamma för både höst och vår. Deremot visar sig den väsendtliga skillnaden emellan dem hufvudsakligen genom höstfrossornas större längd och våda, svårare botlighet och benägenhet att quarlemna eller öfvergå till svåra och ofta dödliga eftersjukdomar, såsom indurationer i underlifvet, vattusot, skörbjugg m. m. Vårfrossorna äro deremot sällan och, vid rigtig behandling, nästan aldrig farliga, försvinna vanligen af sig sjelf-

*) Jahn Sr af en motsatt tanke och påstår derföre att Syden-» ham räknade kopporna och pesten såsom vårsjukdomar. Jahns Sy-denham, p. iåO. Detta öfverensstänimer väl med åtskilliga Syden-hams yttranden, men kan svårligen förenas med Hans åsigt af betydelsen af febris princeps.va, om icke förr, åtminstone vid den tidpunkt, då höst-coustitutionens välde inträder. Deri enda eftersjukdom9 Sydénhnm efter dem iakttagit, är mani, hvilken dock icke någonsin uppkom utan genom en för långt drifven försvagande behandling. Då vårfrossorna npphäfvas genom höstcönstitutionen, vara deremot höstfrossorna äfven in på vårskiftet, stundom ända till dagjemningen och någon gång året om. De egentliga tidpunkterna för början af deii epidemiska grassationen af vår och höstfrossorna äro vanligast febriinrii och augusti månader, men i mån af deras intensitet börja de tidigare eller sednare, höst-frossorna stundom redan vid sommarsolståndet. Vårfrossorna träda ifrån början vanligen fram i sin normala in-termittenta form, då deremot höstfrossorna, i synneihet då deras grassation börjar tidigt, ofta visa sig under skepnaden af remittenta febrar och först sedan höstcon-stitutiOnens välde blifvit fullkomligen stadgadt antaga inter-mittent typ. — I afseende på hÖslconstitufionen och dess sjukdomar gör Sydenham eh skarp skillnad emellan sommarens sednare afdelning och den egentliga hösten. Den förra åstadkommer biliösa sjukdomar, och dessas huftudförm anser Han vara choleran, hvars grassation 9 enligt Honom, uteslutande tillhör augusti månad. Den sednare åter eller den, som herrskar under september och october, framkallar inflaminatorisktpituitösa lidanden« och hufvudformen af dessa är dysenterien **).

Porro öbservandnm est, Epidemicos quoscumque in duos om-nino ordinrs disprsci; Vernos <lico, et stutumnalcs: et quamvis fieri potest, ut nlia qualibet anni tempcstatc subnuscantur, ad iUam tamen sunt rclegandi, ver autumnusve fucrit, qttatn pi-oxfiné contingunt. Acci-dit mim iioiinumqunni, iieris tempcriein cum Epidemicorum aliquo in tuntitm cmispirare ut. eo faiitore, uute tempus sibi debitum miseros ifivudut; et e contra est. ubi tam parum illis inter se cpnvenit, ut cor-pn« præilispositum non nisi aiiquuiudiu post adgrediatur. Cum itaque ver dico vel autumnum non de ipso statiin asquiuoctio, sive vemo si?e muiumnali, ad amussim loquor.

Epidemicorum, qui verno tempore grassantur, alii mature se ad-modam ingcrunt, mcnsc scilicet Januario, et cxinde pedetentim iu-crebrescrutes circa esqmnoetium vemale ad ataiom perveniunt, a qua* sensim imminuti eirca »olttitium eestivum erauetcunt, nisi quod paucis-Denna Syd enhan» s asigt af den årliga consfifutiø-nen är onekligen snillrik och innehåller nti de enskilda uppgifterna mycket, son» år sannt och blifvrt äfven af andras erfarenhet både da ocl» t sednare tider bekräftadt, men åtskilliga bestämningar finnas der äfven, som äro oiigtiga och erfarenhetsstridiga. Hvad sjelfva grundtanken beträffar, eller årets fördelning blott i tvenne skiften och i följd deraf de under året förekommande sjuk-domarnes sammanförande i tvenne dasser, hvilkas begrepp inånga af dem utan t\ång ej låta sig underordnas, kan jag för min del icke gilla. Ulgångsptinkterne för betraktelsen af de efter årstiderna skiftande sjukdovns-eharactererna äro icke vår och höst, utan sommar och Tinter. Dessa bilda nämligen den verkliga motsatsen, den son» det här gäller att bestämdt och klart uppfatta. Att solståndspferioderna vanligen äro de friskaste af årets skiften bör icke hindra oss ifrån att begripa det, så tillsägandes, motsatsens yttersta punkter ligga inom den». Sonmiarconstitutionen beror på respirationens öfvervigt och vinterconstitutionens på assimilationens. Vår- och

simi postca forsitnn bunc illumve pctant. In bortim numer© sunt mor-billi, ut et febres tcrtiancc vcrnalcs; quælibet scrius aliquanto cmrrgant, Februario iicmpc, taincn appetente icslivo solstitio pariter sc sobdncunt. At ve.ro alii vert et de dic in diein invalescentes, non nist sub oequi-noetium autumnale statuin adipiseuntur, qao præterlapso, paulaliut Cedentes, tamen adveittante brnmali frigore vertunfur in ftigjasn; Iiu-josmodi sunt pestis ipsa ct variolw, istis anuis, qaibcts eorum utervis aliorum morkoruiu prædominio tuerit potitus.

Cholera Morbus ex Epidcmicorutn Autuimialiuui familia, ni ense Augusto exorsus, intra angustos nnius niensis cnncellos conclusus, per-currit sua tempora. Sunt tamen alii, qni, eadeni tempestate prognati nsque ad byemem cxcurrunt, v. gr, dysenteria, febres qvartanæ, et tertianæ autumnalcs. L. C. p. 4ii.

-----cura præmature, Julio meiise v. gr. intermittentes autumna-

les ingrediunlur alque increbrescuiit non atatirn genuinum typum in-duunt Opod iiitciimttentibus vernis sollemne est>, sed continuas fe-bres^ ita per omnia imitantur, ut uisi castigatissimo utrasque examinc trutinaveris, ak invicem discriminari non possint; at retuso paulatim eoustitutionis impetu, et frænata vi, jum in typum regularein migrant; atque exeunte autumno, larva abjeeta, intermittentes se esse, gqtialcs ab initio reapse i'ueruut, pulam fatentur. L. G. p. 44.höslconstitul ionerne äro ofvorgångar ifrån den eria lill den andra, och kunna således icke . begripas utan att betydelsen af de förra är tydligt insedd. Våren måste åtföljas af en fortgående utveckling af en intensivare respiratorisk character hos lifsprocessen, och då denna icke sker regelbundet utan blir störd, måste de sjukdomar, som i följd deraf uppkomma, hufvudsakligen äga rum i de egentliga respiralionsorganerna och deras slermnem-bran samt i huden. Den catarrhaliska och den rheuma* tiska characteren höra således vårconsiitutionen till, och i samma mån å ena sidan sommarconstitutionen utvecklar sig hastigt och å den andra den förutgångna vinter-constitutionen varit intensiv, utmärkes sjukdomarnes vår-eonstitution af ett häftigare inflammatoriskt lynne och benägenhet för topiska inflammationer. Att i samma mån sommarconstitutionen blir fullständigt utvecklad och lifsprocessen i följd deraf antager sin deremot svarande högre respiratoriska character, våreonstitutionen måste Törsvinna är temligen tydligt, och den period, som omedelbart följer på soiumarsolsiåndet, är derföre i allmänhet årets sundaste nfdelnjng, Men till lifsproeessens character under detta tidskifte hör äfven en stegrad gall-afsöndring. Så snart åter solens fortfarande öfvervigt inom atmotsphæren framkallat det telluriska momentets reaetiva stegring och i följd deraf den spänning emellan electriciietens faetorer, som utmärker rötmånaden, uppkommit, blir den normala galiafsöndringen minskad, och t stället uppkommer antingen den sjukliga seeretion ifrån magens och tarmkanalens slemmembran, som utmärker den biliösa characteren eller ock den inflammatoriska gastricismen. Denna constitulion efterträdes åter närmare hösten af den inflammatoriskt pituitösa eller ock chro-niskt gastriska. Hvad åter de intermittenta febrarna beträffar , är det väl onekligt att den skillnad Sydenham gör emellan vår- och höstfebrar är väsendtlig, och det måste i följd deraf inedgifvas att årstidernas olikheter bafva på democh deras character en nfgjord inflytelse. Men den är icke den enda eller ens htifvudsakliga af de orsaker, som framkalla dessa märkvärdiga och tiil deras inre väsende ännu outredda feberforiner. Den constitution, hvilken Syden ham kallar den stationära, spelar i afseende på dem en högst vigtig roll och, såsom det är allmänt kändt, öro de mer än några andra febrar beroende af den to* piska constitutionen. Det synes mig således icke knnna fullkomligen gillas, att helt och hållet underordna dem den årliga constitutionens begrepp och ännu mindre alt anse dem, såsom de renaste och fullkomligaste uttrycken af de hvarandra motsatta constitutioner, hvaraf den sed« nare enligt Syden ha m är sammansatt, nämligen vår och höst.

Jag kqn icke nnderlåta att vid detta tillfälle yttra en önskan eller måhända rättare en djup känsla af ett den vetenskapliga forskningens behof, hvars nppfyllande fordrar flera forskningsarters sammanstämmande verksamhet, men hvarför man hittills gjort ganska litet, och äf-ven detta lilla har ägt rum blott inom enskilda vet en* skapssphérer, då deremot om något slags förenad betraktelse ännu icke, mig veterligen, någon fråga uppstått. Jag menar nämligen årets historia. Väl erkänner man, såsom man naturligtvis måste, nödvändigheten af årstidernas skiften, men för öfrigt har man till causal bety* delse upphöjt något, som tydligen blott är verkan, nämligen väderleken och denna åter har. man betraktat endast såsom en kedja af tillfälligheter, i följd hvaraf man, vid uppfattandet af årets samtliga phænomener, nödgats inrymma det mesta åt jillfällighetens magt. Detta betraktelsesätt måste stadnu vid ytan och den tillvexan-de kännedomen af dennas rika mångfald åstadkommer endast en massa af specialbegrepp, hvilken mer och mer sanimangyltrar sig och slutligen icke blir något annat an en nära ogenomtränglig förlät, som för betraktarens blicklindandöljer det inre och positiva. Året med sina skif« ten utgör ett stort gemensamt factum, hvars enskilda delar hvarken höra betraktas hvar för sig utan afseende på hvarandra, eller uppfattas såsom hvarandras orsaker, utan måste begripas i det nödvändiga sammanhang, som

för* binder dem och har sin grund i deras gemensamma beroende af naturens inre krafter Atmosphrørens förändringar, den ordning hvaruti den årliga utvecklingen och i synnerhet blomningsacten framträda hos vexternas olika arter, den individuella lifsprocessens med årstidernas skiften sammanhängande förvandlingar hos djuren och 8jukdomarnes omvexlaude former och characterer så väl inom den organiska veriden i allmänhet som i synnerhet hos menniskorna, måste sammanfattas i betraktelsen, om årets verkliga factum skall kunna åskådas och någon insigt i dess inre grund kunna vinnas. Sydenhams con sti tutio aninui och Linnés calendarium Jlorce äro väl aktningsvärda försök i detta afseende, men de äro gjorda hvar för sig inom enskilda forskningsgebit och kunna således på sin höjd anses såsom förberedande den omfattande betraktelse, hvaroni jag nu talar, och ej såsom Utgörande \äsend(Iiga delar deraf.

Sydenhams epidemiographi eller den skildring Han gifvit af de hvarandra efterträdande epidemiska con-stitutioner, hvilka voro föremål för Hans egna iakttagelser, inskränker sig till London och omfattar 25 år, eller ifrån och ined 1661 till och med 1685. Denna period blef på samma ort, åtminstone till en del, observerad äfven af tvenne andra utmärkte nosographer, som i afseende på de theoretiskä åsigterne och den derpå beroende ståndpunkten för deras betraktelse, voro ifrån Syd en-ham och ifrån hvarandra skiljaktige, Willis och Morton; men det oakladt öfverensstätnma de uti sina iakttagelser, hvad det egentligen faetiska af de grasserande sjukdomarne beträffar, så mycket både med Sydenhamoch med hvarandra, alt de ömsesidigt bekräfta sanningen af de samtidiga observationernas faetiska innehall. Det blefve dock för vidlöftigt, att här genom utförlig jemförelse emellan deras uppgifter bevisa detta, och det synes mig dessutom vara bättre passande, att uppskjuta äfven den summariska betraktelsen deraf till längre fram, då jag kommer att tala om Sydenham och hans samtid.

Den sjukdomsconstitution, som fortfor under åren 1601, 62, 63, och 64, feek väl af Sydenham icke uttryckligen någon speciell benämning, men emedan den ihållande febern, isom då var gängse, i högre grad än någon annan af dem, Han sedermera feek tillfälle att såsom epidemisk iakttaga, motsvarade feberprooessens normalbegrepp, kallade Han den primaria och äfven depu-ratoria. Han ansåg äfven denna feber hufvudsakligen vara den, på hvilken den Hippocratiska feberlärans bestämningar egentligen äro tillämpliga. Dess förlopp var regelbundet och den upphörde genom svett vanligen på det]4:de dygnet och räckte sällan öfver det 2l:sta. Den utmärktes, redan vid sjelfva invasionen, af en hög grad af matthet. Tungan var torr och mörk, hnden torr. Emot slutet uppkom stundom diarrhé, som var af elak, stundom vådlig betydelse, men den kunde före-byggas genom i början gifna kräkmedel. Dock var det icke denna feber, som Sydenham ansåg för princeps conslitutionis, utan höstfrossorna. Dessa, som började antingen redan i julii månad eller i augusti eller i början af september, uppnådde sin höjd eller sin mest utbredda grassation vid höstdagjemningen, hvarefier de såsom epidemi aftogo och, sedan vinterkylan började, efterträddes af febris contfnua, som räckte emot våren, slutet af februari eller början af mars, då den gaf vika för de början de vårfrossorna, hvilka, i synnerhet emot slutet af våreonstitutionens välde (desinente potissimum vere) stundom afveko ifrån sin noriQplform och framträd<de under skepnaden nf inflammationer i halsen och lungorna. Sy den ham anser derföre den ihållande febern under denna period såsom väsendtligen identisk med höst-frossan eller åtminstone obetydligt derifrån skiljd *). För denna sin theori heintar Syden ham ytterligare stöd deraf, att under denna period, såsom alltid då fro$sorna ä-ro herrskande, den ihållande febern ganska ofta öfver-geck till frossa, men för öfrigt använder Han för samma ändamål en theoretisk demonstration, som svårligen kan gillas. Han säger nämligen att den ihållande febern är så tillsägandes ett sammandrag af höstfrossan, eller att den depurationsprocess, som i den förra oupphörligt fortgår, väl sker i den sednare med afbrott af fria mellantider, men är dock i begge fallen väsendtligen densamma **). Om inan nämligen förvandlar de 14 dygn, i hvilka en ihållande feber vanligen räcker, till timmar, utgör dessas antal 336, och om man sammanräknar de timmar, hvilka paroxysmerna i en qvartanfe-ber, som varat i ett halft år, då hvar och en af dem beräknas till ett timtal af 5 |, uppkommer nära nog samma totalbelopp. En qvartanfcbers normala duration skulle således vara omkring ett halft år, och sedan denna tid förlupit, skulle den af sig sjelf upphöra: men före denna tid skulle den icke kunna hämmas, utan att qvar-lemna de följder, som uppkomma genom en för tidigt afbmten depuratjonsprocess. Delta raisonnement, ty för något mer kan man väl svårligen anse det, är ej allenast nog mycket sammankonstladt, utan, hvad som hos Sy den ham är högst ovanligt, innehåller äfven en vräng.

-----cam fcbrein co nit nu am atque intcr mitte ntes istas (sc. au-

tumnales) vcl uatura quadaratcnus coavenire v cl mm multuui ab in-vicem abhorrcre. 8. W. p. Söl.

Perpendendutn est continuarum bujus tempestatis, atque m-termittentium discrinicn in eo maxime v ers ari; quod continuæ concep-tam semel effcrvesccntiain ovv£%uji unoque tenore pcrficiant, intermit-tentes autem partitis vieibus, ac diversis temporibus, eadern defun-gaotur. L. G. 38.ning af verkliga facla. Qvartanfrossans pnroxystn iff viil kortare än terlianfrossans, men sälllan slutar deny åtminstone under det första halfåret, inom 5 1 timmar, ntnn räcker i det ringaste i 6 eller 8. Att en qvar-tan frossa, som blifvit lemnad åt sig sjejf och räckt i (i månader, då af sig sjelf upphör, torde väl vara en ytterst sällsynt händelse, och det märkvärdiga facttim, som då ännu icke var kändt *), nämligen chinabnrkens förmåga att, äfven under den tidigare perioden af dess förlopp, radiealt och utan några följder af hämmad cris, upphäf-va hvilken frossa som helst, synes mig dessutom innehålla en fullständig vederläggning af, denna Syd en havns mening. Hvad åter sjelfva hufvtidsaken beträffar, nämligen den påstådda identiteten af frossan och normalformen af fehris continua, så kan man väl icke neka genialiteten deraf, men dess verkliga sanning må äfven ännu vara lemnad derhän. Så länge ännu det mörker, som fördunklar det protopathiska i den intermittenta feberns proces*, icke blifvit skingradt, kan man icke be-stämdt yttra sig derom. Såsom längre fram skall anföras, geqk Sydenhams samtidige pyretolctg, Morton, ännu längre qti utvidgandet af den intermittenta feberns begr pp och af dess välde inom feberläran, men jag vågar tro, att redan Syd en ha m sjelf geck deruti för långt. De höstfrossor, Syden ham under denna period iakttog, såväl tertianer som qvartaner, voro vådliga och bortryckte inånga, förlängde sig ofta äfven öfver vårdagjemnin-gen och qvarlemnade, då de icke omedelbart dödade, farliga foljdsjukdomar. De voro vådligast hos gamla personer och minst vådliga hos barn.

Kopporna förekommo väl under denna period, men

*) Det var väl just vid denna tid, I0(>4, som under namn af lmZ-vis patrum cbinabarfccn blef införd »cb använd i England, men det var först flera är derefter, som Sydcnliain lärde känna ocb värdera den. Se vidare bärom längre fram.de voro, ehuru mor elbr mindre allmänt grasscrande, dock temligen lindriga och visade sig blotf under soinnirna.

Constitntionen 1665 och IC66, har benämningen pestilentia/is. Vin.ern 1664 — 65 var torr och yHer-

ligt kali. Efter det under vårens forsla början, topiska inflammationer, såsom plejiritis, peripneumonia, angina, o. s. v. varit mer än vanligt gängse, vis ide sig redan i slutet af mars en elakartad eller pestilentialisk feber, hvilken sedermera i slutet af maj efterträddes af den verkliga pesten. Denna tubredde sig sedermera med dagligen tillvexande häftighet till dess den vid liostdagjem-ningen uppnådde sin culmination, hvarefter den småningom aftog, så att efter vinterköldens början endast sporadiska, relativt lindriga fall visade sig och om våren 1666 den verkliga pesten alldeles försvann. Då den var i sin höjd, blefvo under en vecka 8000 personer inom London deraf bortryckte*). Under året 1666, fortfor såsom en fortsättning af pestens välde öfver con-stitutionen, ehuru icke lika allmänt utbredd som pesten sjelf, en pestilentialisk feber, som räckte till våren 1667. Under pestens grassntion voro, såsom vanligt, inga andra sjukdomar synliga, utan, den förfärliga contagionen sjelf oberäknad, var helsotil|ståndet ovanligt friskt. De

*) Vanligen antager man mortaliteten uti Henna pestgrassation, den sista, som hemsökt London, hafva uppgått till 100,000, och Syden ha ms uppgift tyckes bekräfta ett så högt belopp. Det liar i alla tider varit ett ej blott svårt, utan nära omöjligt ploblem att bestämd! uppgitva Londons befolkning, och bvad den utgjorde i Carl ll:s tid kan väl blott gissas.' Ma i Iland, hvars llistory of London utkom 1730, uppgifver enligt B ii s c h i n g folkmängden då till 723,903. Om denna bestämning, som åtminstone bar noggrannhetens yttre skepnad , får gälla, kan man väl, då man tager i beräkning Londons hastiga och starka tillvext ända ifrån slutet af I7:dc seklet, svårligen skatta folkmängden vid pestgrassationens period till mer än 400,000. I sådant fall skulle pesten hafva bortröfvat fjerdedelen af iiinevånarena. Dock uppgifver Morton dödligheten till ej uicr än något öfver 40,000.

De morbis acutis etc. p. 160. „

rsom tillfrisknade efter pesten vunoo en bättre helsa lin de hade förut *).

Pesten9 såsom individuell sjukdomsprocess, anser Syd en h am bero på en högst intensiv inflammatorisk character hos blodet, som genoingriper äfven det dynamiska hos detsamma**). Det är tydligt alt Sydenham här gör sig skyldig till en förvexling af de inflammatoriska och krampaktiga momenterne i sjukdomsprocessen Det förra är, såväl i pesten som i tvvar och en annan sjukdom, deuteropathiskt, hufvudmoment af reactionen; det förra åter träder i pesten fram såsom fullkomlig suppression af den nervösa kraften i sangvificalionsprocessen. Suppression af nervernas kraft anser Sydenham utgöra det primitiva uti ataxien, men hvad han här kallar ”particulariim sang-vinis spirituosiornm inflammatio” är dermed väsendtligen identiskt, derifrån skiljande sig endast derigenom, alt suppressionen af nervkraften träder fram inom sjelfva centralgebitet af lifsprocessen, nämligen sangvificationen. Det omedelbara uttrycket af detta nervkraftens ursprungliga lidande, hvilket Sydenham kallar inflammatio, var icke. heller inflammatoriskt utan tvärtom. ”Quod si sublilitate qua potest maxima pollet (particnlaium sc. san-gvinis spiritiiosioruin inflammatio), ut in principio et sta-tu constitutionis epidemicæ videre est, subito, ac quasiex iiuproviso, caloreinnativum dissipat, et ægrnni emedio tollit.” Dessa hastiga dödsfall, redan i början och under sjukdomens kratnpstadium, inträffade egentligen uti

*) ^T(lc vero nullius est momeuti, illum ipsam annum tot tnillium stragc fumstum. alioquin mitissimum ac salubcrrimum exstitisse; om-nesque qui a pestc immunes perstiterunt, nuniquam mcliori valetudioc usos fuisse; quin et eos, qui ab eadem convaluissent, cachexia aliis-que aftectibus, a res i du a priorum morborum labe provenire soli tis, non magis obnoxjios deinceps vixisse. $. C. p. 115.

Prope est ut^ eredam, pestem pcculinrcm ac sni generis fe-bnm esse, quae a particularnm sangvinis spirituosiornm iuflainmatiooo origiucm duci^jg. G, p. 110.

epidemiens först« period. Bubonerna voro critiska då de näuiltgen gingo till verklig bulnad, och deras allmänna fram (rad an de tillhörde således hufvudsakligen conta-gionens declinationsstadium. Deremot voro ”maculæ purpuret»” vådliga tecken, ”præsentanei interitus nimtii.” Carbunklarna nämnas väl, men deras bestämda skiljaktighet, både till form och betydelse, ifrån bubonerna tyckes ej af Sydenhain hafva varit'insedd.

Den pestilentialiska feber, som både föregick och efterträdde sjelfva pesten och sedermera fortfor under bela året 1666, beskrifves såsom utmärkt af stark hlif-vudvärk, kräkningar och diarrhe, samt inflammatoriskt lynne. Dess epidemiska utbredning minskades väl under vintern, men den upphörde icke fullkomligt förr än om våren 1667.

Den constitution, som inträdde vid den sistnämnda tidpunkten och fortfor till augusti 1669, kallar Syden-b a in c. 'variolosci. Under densamma voro nämligen kop-. porna herrskande. Ifrån vårdagjemningen, under dessa trenne år, framträdde de med så stor epidemisk utbredning, att Sydenhain hvarken förut eller sedermera iakttagit dem så allmänt gängse. De voro i beständig tillvext ända till höstdagjemningen, hvarefter de småningom aftogo, och försvunno då vinterkölden inbröt. De voro mycket regelbundna i sitt förlopp och jemförel-sevis med andra deras grassationer, mindre dödande. Den sista sommaren eller 1669 voro de i alseende på både frequens, och häftighet, mildrade, till dess de uti augusti månad med den då inträdande gastriska constitutiu-nen, alldeles försvunno. Såsom redan ofvanföre är anmärkt, utgör koppornas beskrifning en nf Syden hams förnämsta nosographiska triumfer, och detta gäller huf-vndsakligen, ehuru icke uteslutande, om skildringen af denna grassalion, hvilken Han äfven utmärker med be-nämnirtgen v a r i o 1 æ r é g ii 1 ft r o $. Dcrt feber* som var gängse under vinterniunadertiä och äfven sporadiskt under de andra årstiderna*)* kallar Han f* <Jö nt in it a variolosa. Den var Ululärkt af stork symptomatisk svett eller di-arrlié af samma betydelse, genom hvilka antingen febern förlängdes eller oek sj inptomer af elakartad beskaffenhet, såsom secundara petecliier och delirium, inställde sig. Den egentliga formen for crisis var, såsom i kopporna* salivation.

Om hösten eller emot slutet af sommaren (668 var, jemte denna feber, diarrhé allmänt gängse, hvilken då den vanligen förutgecks af feherrysnirigar, Sy den-ham anser blott såsom en varietet af den förra **).

Den constittttion, som började i augusti 1669 och fortfor till och med året 1672, kallas af Sydenham c. dysenteri ca. Hade redan då för tiden det ntt så allmänt brukliga ordet gastrisk tillhört den pathologiska terminologien,

hade det väl blifvit användt vid denna

*) Quo prinium tempore variolæ incessebant, et novum quoddam fedris genus cxörtum est, a variolis, quales se tum gerebant, non imiltuiii abborrens, si pustulurum eruptionem demas, ct quæ ab illä pemleiit. — Febris liæc, licet multo pauciores invaderet, quam vatio-læ, easdem tainen duratiöne æquabat: bierne vero, eum jam illæ iui-iiuercntur, invaluit, atquc, ill is vero novo invalescentibus, recessit, præilominiuin epidcmicorum bujus constitutionis boc paeto illis relin-quens; nibiloniiiius per bæe tempora non plane desiit umqunm, donee tandem cuui variolis, niense Augusto 1669 omnino disparuit. L. C. P. 150.

Superstite adhuc febre bac, needum oxstineta penitus, aftn«' maxime 1668, diarrhoea, sine manifesto febris iudicio, epidemice grassabatur; jam enim constitutio ad dysenterieäm lllain accedcbat, q«ae insequenti anno invaluit. Hane nihiloiuiiiös eamdem ego censui lebrem esse, cum variolosa adhuc regnante, forma fanlum diversa, atqfte alio se symptoinate efferentem. t. C. p. 170. I afseende på denna Syden b ams uppgift anser jag mig böra anmårha, att den alldeles affi-ker ifrån Mortons, enligt hvilfceff dysenterien berrskade ända ifrån pestens upphörande, eller ifrån hösten 1666, till ocb med år 1673, ”fere per septennium”, ocb var i synnerhet s vårr ocb allmän i september ocb oetober månader 1667 , då ”civitas fere univers a boc inorbo corrcpta videbatur”.institutions benämning, der del skulle Varit fullkomligt passande, bvareinot namnet djrsenterisk> då det användes på constitutionen i dess helhet, ger anledning till ett ensidigt begrepp.

Deti indelning af sjukdomlifne, solu grundar sig på Sy den ham s åsigt af constimtio amma, nämligen i vår* och höstsjukdoniar, är på de ifrågavarande fyra årens sjukdomscharacter nära nog tillämplig. Höstsjukdoinarna voro chotera, gallcolik , dysehteri och dysénterisk feber, samt vårsjukdomarna deremot tertianfrossa och mässling, men såsom icke hörande till någondera af dessa hvaran* dra motsatta constitutioner och, likasom inskjutande sig étnellan deras välden, Visade sig både under vihtern och sommaren, kopporna, som voro oregelbundna till sitt förlopp och vida dödligare än under den föregående constitutionen. Dock voro icke alla åren hvarandra lika. Dysenterien, såsom inorbtis princeps, herrskade såsom höstsjtikdoni, genom alla årfch * stundom böljande redan i julii och fortfarande ända till vintern. Den dermed när* beslägtade gallcoliken visade sig på samma tider som deti förra, åren 1670, 71, 72. Choleran åter epide* tniskt blott i augusti inånad och här och der sporadiskt •i början af september endast året 1769. Den dysente-riska febern åter dels föregick dysenteriens uppkomst och var således gängse under sommaren, dels efterträdde densamma och fortfor under vintermånaderna och Var egentligen då allmän. Mässlingen framträdde egetitligen under våren 1670 och var då inycket och ovanligt allmän, 1671 var den blott sporadisk, till och med rar. Deremot var det sistnämnda året under våren eller ifrån januarii till soinmarsolsiåndet teriianfrossan särdeles allmän. Kopporna herrskade under samma tid* skiften, som den dysenteriska febern och voro såsedes allmännast under vintern. Aret 1672 herrskade de före* trädesvis äfven under vårskiflét och åierkomiuo jemteden dysenteriska febern om vintern och fortforo, ehnru såsom äfven den sednare i mildrad form, till våren 167.1.

Den constitution, som nu följde och räckte ifrån våren 1673 till och ined året 1675, var utmärkt af oregelbundenhet i sjukdomarnes förlopp och öfvervigt af de nervösa symptomerna. Syden li am kallar den der-före för c. anomala. Ibland de sjukdomar, som under

densamma förekomino, äro egentligen ivenne fortjent» af en större uppmärksamhet. Den ena är den, under 1673 änfni blott i mildare form framträdande, men under de sednare begge åren fullständigt utvecklade ihållande feber, som med afseende på dess mest utmärkande symptom kallades f e b r i s coinatosa. Denna fqber motsvarar fullkomligt begreppet af verklig cerebraltyphus, men med högre intensitetsgrad, än den med hvilken denna nu för tiden vanligen förekommer. Utom de vanliga, äfven synochus tillhörande, symptomerna af häftig värk i huf-vudet, ryggen och länderna, var denna feber hufvudsak-ligen utmärkt af stupor, som gränsade till sopor, samt delirium. Beskrifningen af det förstnämnda symptomet är särdeles bestämd och uttrycksfull °). Deremot omtalas icke några såkullade pulrida symptomer, hvarken pelechicr eller profluvier. Det var först i slutet af 1675, som diarrhé, ofta med form och häftighet af dysenteri, sällade sig till de Öfriga symptomerna. Denna feber upphörde %äl ofta på det 14:de dygnet, men då hjernans lidande var mycket intensivt, räckte den ej blott öfver det tjugonde

utan äfven ej sällan öfver det trettionde och längre. *)

*) In ter lmjuscc fekris symptomata eminekat adfeetus quidam co-mati hant dissimilis; quo correptus ægor okstupekat, dclirakatque, i mm o ad septimanas aiiquot dormitakat nonmtfiquam, nec nisi valido clnmore expcrgiscekatiir; a quo æger exeitatus oeulos aperiekat t an tum, et post ingestum sive medicamentum, sive potum, cui adsveverat, mox in stuporein dilakekatur, i tø quandoque profunduin, ut in apkonia de-siucrct aksolutissima. L. C. g. 221.Deh anidra sjukdomen ärden, sbrti af Sydenham kallas Tusses epidesticæ emu pleuritide et pe-r i pn e u in o n i a s u p erven i en t i bu s. Den visade sig i november och december 1675. oeh var tydligen en infiuensaepidemi. Sy d e n h a iiv deremot i nser den för en

af årstidens köld och fuktighet föranledd modification af den nyss beskrifna stationära febern, men, såsom jag nyss yttrat, sannolikt utan skäl. Sjukdomens allmänne-lighet, den fara den understundom innebar och dess be* nägenhet att öfvergå till inflammation i lungorna eller brösthinnnn, eller till feber med stark värk. i hufvudet, ryggen, länderna och extremiteterna, äro vanliga egen* skaper hos influensan*).

Mässlingen grasserade under våren 1674 myc* ket allmänt ända ifrån januarii månad till sommarsolstån-det, såsom vanligt tillvexande till vårdagjriitningen och sedan aftagende. Den var mindre regelbunden i sitt förlopp och hade oftare dödlig utgång, än den som var gängse 1670. Febern och den inflammatoriska affectionen i respirationsvägarna voro häftigare än i denna.

Kopporna visade sig under sommaren 1673* luen Voro då milda och icke särdeles allmänna. Under sommaren 1674 och den derpå följande hösten återkom* luo de deretnot och ferlforo ända inpå vintern, samt visade ån^o samma elakartade och dödliga character, som utmärkte grassationeiUa under den föregående eller dys* enteiiska constitutionen»

Sydenhams iakttagelser under de foljahde 10 å* ren äro icke med samma noggrannhet gjorda eller med *)

*) Tusses ubique nutnerosiores grassobantUr, quam alio quovls, quod lueniini, tempore, neniiiii fere parcentes, cujusctimque is fuerit sive ætatis sive temperament!, integras vero siniul familias pervaden-tes. Neqiie numero tautum erant spectabilcs sed etiam ob auceps illud perictilum, in quod eos, qnod adfecerant, per ftccidens coujicie-bant. L. c. p. 241.SS

samma utförlighet berättade, som de nu redan framställ* da. Hans egna sjtikdomslidanden nekade honom dä att lika flitigt som förr egna sig åt det practiska lifvet, a* tan af sina tner och mer tilltagande plågor dels qvar-hållen hemma, sysselsatt med utarbetandet och utgifnin-gen af sina skrifter, dels tvungen att vistas på landet, saknade Han tillfälle,att medoafbruten uppmärksamhet följa sjukdomsconstitutionens förändringar. Detta var händelsen i synnerhet 1677, i följd hvaraf Han äfven förbigår detta år med tystnad, anmärkande blott att, enligt Hans vänners uppgift, om hösten frossor voro sporadiskt gängse. Det föregående året deremot eller 1676 var framför de föregående, så långt Sydenham kunde minnas tillbaka, utmärkt af en stor motsats emellan sommarens hetta och vinterns köld, men det oaktadt Uppkom ej allenast ingen qvalitativ förändring i den fortit herrskande sjiikdomsconstitutionen, utan denna blef betydligt mildrad; hvilket Sydenham anser såsom ett bevis på sanningen af den theori han uppställt örn dert stationära cöUstitntionens egentliga grund.*) De sjukdomar åter, som mer bero af årstidernas skiften och väderlekens förändringar, visade sig under detta år tner allmänt, och i synnerhet var detta fallet med mässlingen och choleran. Den förra, ehuru icke särdeles allmänt gängse, fortfor emot vanligheten äfven under sommaren ända till höstdagjemningen. Den sednare, ehuru inskränkt till sommarens slut eller atfgtisli månad, var i följd af den starka hettan, allmän och förenad med häftiga cönvulsioner, Året 1678 återvände, efter 13 års uteblifvande, höstfrossornas välde, och fortfor, jem-10 vårfrossorna, att utgöra den stationära constiimionens hufvudform under de sedermera följande åren ända till och med 1684. Ett afbrott ägde dock härvid ruin, i-

*) — etnn tum inglfiø tetnpcstaftlin disetepantia simifes tdmfU Inorbos produceret, satis binc Jiqöet, nön t af» tauiiifestatft' qoafn oc-cultam, afris temperiem epidemiei» morbis favete. L. C. p.Irån november 1679 till våren 1680, då tusses epide-ttiicfé, sanftölikt en ny influensaepidemi, voro jemte lunginflammationer, nästan

uteslutande gängse. Dock Voro frossorna under de sednare åren af denna period mest blott sporadiska.*) Det var under detta frossornas fleråriga välde, som Sydenham lärde känna och väl> dera chinabarken. Han säger om dem, att de voro mildare och ej så dödande, som de, hvilka grasseVade i-från 1661 till 1661. iVIen månne man ej har skäl, att åtminstone till betydlig del härleda detta factum ifrån det nya, under den sednare grassationen allmänt använda, men i den förtra lika allmänt försummade läkemedlets mägtiga kraft? — Under året 1685, det sista, hvaröm Sydenham meddelat några iakttagelser, uppkom i [-Februari}-] {+Fe- bruari}+} månad och fortfor under påföljande begge åren en feber, hvilken Sydenham väl i början ansåg for en intercurrens, men sedermera fann verkligen hafva stationär betydelse. Den var-väl i enskilda fall åtföljd af friselutslag och i andra af purpurröda fläckar på huden, men hufvudsyniptomerna Voro dock dels hosta och bröst* beklämning dels Coma eller phrenitiskt deliiidm, och den hade således character och fortn af Cerebraltyphus* **).

Till detta sammandrag af Syden hams iakttagelser af förändringarne i den stationära Cohstitutionen anser jag mig böra bifoga följande anmärkning.

När man sammanställer dessa iakttagelser med dem, som på sainina tid blifvit gjorda af Morton och Willi s, och derigenOm befriar sig ifrån all misstanka om öfverdrift i dppgifWna* måste man, vid jemförelsen deraf med förhållandet nti för tiden, nästan falla i förvåning öfver det Vida större välde då tillkom den acuta

p. 817.

**) Scbeditla iponitoria de novæ febris ingrcfsu. L. C. 317*sjukdomsprocessen än nu. Det Hr val snnnf, nf(bårfé Sydenhams och hans samtidigas uppgifter sakna den statliiska noggrannhet i afseende på sjukdomsfallens antal, hvilken i sednare lider hlifvit införd tit« epidemio-graphien, men delta bör ej hindra oss alt lydligt inse den stora skillnaden. Så völ i freqttens som i häftighet och vådlighet voro febrarna då öfver all jemförelse •med nu. Men ej nog dermed! Sydenhams skarpsinniga och träffande anmärkning, alt de Hippoeratiska be-skrifningarne på feberprocessen endast passa på IVossor-na och den normala remittenta formen eller febris prr-maria, men icke, utan betydlig inodiflcation eller till och med vrängning, kunna tillämpas på de svårare febrar, söm under Hans tid utgjorde det vida större antalet, är af djup betydelse. . Derulaf följer nämligen att äfven i det Hippoeratiska tidehvarfvet ,* feberprocessen hade mindre både intensitet och holigen äfven ex-tensitet än i Syd en hams. * Men för att fatta hela vigten af det stora faetum, hvarpå dessa Sy den ha ms i-akttagelser häntyda, böra vi nisträcka jetnlörelsen vidare, ,1y inför betraktelsen af det hela sammandraga sig de Hippoeratiska och Sydeohamianska titlehvarft en till blott tidpunkter, hviikäs inbördes jemförelse icke kan leda till Jiågot verkligt historiskt resultat med annat villkor, än att man ifrån dem försöker att Öfverskåda det hela af de hvarandra motsatta tidehvarf, till hvilka hvnrdera af dem hörde. Nitr man nämligen med både Hippocra-tes och Syden ham i afseende på febrarnes beskrif-ning jernför det äldre tidehvårfvets sednasle skriftställare, Alexander Trallianus och Pa ti l u s Æg i n e I a*',

*) Ehuru begge dessa författare, då den förre lefde i det 6:te och den sednare i det 7:de seklet, skulle kunna räknas till medeltidens period, är det dock lydligt, att deras nosographi, i synnerhet b vad febrarna beträffar, är bestämd af den Grekiska medicinens traditionella begrepp och att dc således vid heskrifuingen af sjukdomsprocessens faetum vände sin blick mer emot den tid, som förflutit än emot den, hvari dc »jrlfve Icfde. Att åter först hafva uppfattatman nit fcberprocesson 4nnti V -det femte seklet o<*h liöttjan af det sjette icke uppnatt den högre intensitetsgrad och det utbredda valde som motsvara Sydenha m s besktifniugar. Att feberprocessen ifrån och med den sedhare hälften af det 6;te seklet atida till och med det I8:de haft en högre intensitetsgrad odi etfuthreddare välde ej blott än den hade i forntiden, åtminstone så vidt den blef föremål för Giekernes iakttagelser utan äfven än den har i närvarande tid, är ett factum, hvars verklighet jag vågar yrka, ehuru dess utförligare framställning måste uppskjutas till ett annat tillfälle*

Vid den sammanfattande betraktelsen*) af den sjnkdoinsconstitution, Sydenhant ifrån och med 1661 till och med 1675 iakttagit, sager han, att den blott under de fyra första åren af denna period hade den relativt mildare character, som motsvarar de Hippocrati-ska beskrifningarne, men om de följande åren yttrar Han de märkvärdiga orden: ”Febris pestilentialis, inflatn-iiiatoriaruni omnium, quæ ab illo tempore invaserc, cho-runi duxit”**). Om

man använder dessa ord eller den mening , de innehålla* på sjukdomsconstitutionen un« der de nära 13 sekler, som förflutit sedan den Justini-anska pestgrassationen, få de en verldshistorisk betydelse. Jag anmärker det vid blott, att det anföràreskap

det nya och egenartade uti den fruktansvärda form af sjukdomsprocessen, som uti det 6:te seklet geuoiU'Justinianska pesigrasjsalioiini framträdde i Historien och livars välde sedermera . ända intill sedu.-t-sto tider djupt gciiorogrtpit bade de vest-Asiatiska ocli de l'mofieiska folkslagen, är eu förljenst, som tillhör de Arahisha Läkarna, isynnerhet ifrån A hron till och med Rhnzcs. Denna förtjeiist liar i alt mänhet icke blifvit erkänd, ocli detta är ej blott en orättvisa, u-tan har äfven i hög grad förvirrat den historiska uosogruplucn.

*) Anacephalmosis p. J2ÖO.

**) L. C. p. 283. fchris pestilentialis in fl a mmat or i is iis omuibus, qnæ post invasere, se duccm præhebat ac Hpod()Ouov\ febri autein isti primariæ, de qua supra, adaptantur, ni fällor, illustria illa atquc ne-cessaria axioinata , quæ tradideruut llippocrates aliiquc xuedici an-tiqui. L. C. p. 281,eller den principala betydelse, hvilken Sydenham ensidigt tillägger btibonpesten, icke blott delas af utan äfven i större mått tillkommer pestens ptislularform eller kopporna. Nar man åter ikågkommer detta, blir den mil? dring, som hos vår tids febra? verkligen uppkomipit, lättare att begripa.

Sydenhams Therapi.

Den Hippocratiska idéen om natura medie# triæj yuoisg véo(ov irjTQot, utgör äfven för Sydenhani therapiens bögsta princip. Enligt denna idé är tillfrisk-ningen icke en följd af sjukdomens upphörande, utan orsak ^ertil(. Tillfriskningen är en utvecklingsact af lifyet, s$m ensam förmer segra öfver sjukdomen, och utan en sådan lifvets seger kan icke någon sjukdom, den må vara af hyilken form eller beskaffenhet som helst, upphöra. Läkaren kan således icke omedelbart öfvervinna eller upphäfva sjukdomen, utan endast medelbart derigenom att han, såsom lifvets tjenare vårdar och, så vidt han det förmår, ondanrödjer hindren för. samt sålunda understödjer och befordrar den frälsande strid e-inot förstöringen, hvilken omedelbart ifrån lifvet nigår och utgör tillfriskningens inre grund.

Denna, onekligen sublima, åsigi af Läkarekonstens betydelse och ställning är väl, om man uppfattar den t dess största allmännelighet och utan något afseende på dess tillämpning, äfven så sann som den är ädel, men genom den praktiska utveckling, hvilken Hi p pocra tes deråt gaf, blir den falsk och, genom den som gjordes af Sydenham, inconsequent med sig sjelf. Orsaken åter dertill, är att, såsom ofvanföre*) blifvit anfördt, begge

Sid. 21) och 41.desse store pathologer uppfattade den inre strid, som utgör sjukdomens väsende, både ofullständigt och skeft. De an* sågo nämligen striden äga ruin emellan sjukdomen och }ifvet sjelft, och uppfettade således allt det deqterppa-tiska inom den förras process, såsom omedelbart uttryck af det sednare. Den ytterliga passivitet, hvilken Hip-pocrates ålade Läkaren, var med en sådan åsigt alldeles öfverensstämmande ; men ehuru den vid den lindrigare intensitetsgrad, den acqta sjukdomsprocessen på Hans tid ägde måhända i många fall räckte till för .ändamålet, innehåller den dock, vid hvarje högre stegring af sjukdomens häftighet och våda, en obehörig nedsättning af läkarekonstens practiska betydelse och verkliga magt« Men dep allvarligt activa verksamhet, hvarmed Sydephara ingrep i sjukdomen och Ii vartill dennas, åt* minstone hvad den inflammatoriska sidan beträffar, dåvarande störro häftighet nästan tvingade honom, var der-•mot med den fjippocratiska, äfven af honom adoptera de, usigteo alldeles inconsequent. När man åter håller sig til) den CJale niska läran om stridens betydelse pol* Ställning och således insér skiljaktigheten emellan def deuteropathiska momentet och det critiska , samt i följd deraf äfven den sjukliga betydelsen af det förra, upp«? kommer en djupare insigt äfven i Läkarekonstens beiy-delse och hon kan således förväjfva en activare ställning till föremålet för sin handling, utan att derföre def positiva uti tillfriskningeu behöfver förnekas. Läkarens verksamhet får nämligen då vända sig emot det hela af sjukdomsprocessen, så väl det deuteropatiska gom det protopathiska och hufvudsakligen emot den ömsesidiga spänningen emellan begge; och hans åliggande bhr att efter förmåga nedstämma den sednare genom motverkat* af så väl den ena som den andra af de hvarandra till allt större häftighet ä^gande negativa krafterna. Q-aktadt åter Läkaren genom denna sin förändrade ställning och utvidgade

verkningskrets, kommer att djupare«<

ingripa uti sjukdomsprocessen ock i afoeéndje på dennas wpphäfvnmle verkligen måste eftfersträfva en positiv betydelse, är den dock i afseende på sitt egentliga och bog-' sia ändamål, nämligen den återkommande helsan, blott tiegativ emedan den sednare är ett omedelbart uttryck af lifvets sig inifrån utvecklande välde.

Men denna den Hippocnuiskt-Sydenhamianska the-fapiens grundsats har, äfven utan att något afseende gö-res på sjukdomsprocessens skiljaktiga momenter, en tillämpning, som är af stor praktisk vigt. Enligt densamma betraktas nämligen sjukdomen, i synnerhet dess a-cuta form, såsom process, såsom en den organiska va-relsens förvandlingsact, hvilken en gång väckt måste i följd af inre nödvändighet genomgå sina till tid oeh beskaffenhet bestämda stadier, om den skall kunna fullkomligt upphöra och lemna rum för lifsprocessens återkommande normala form eller helsan. Läkaren kan i följd deraf väl på sjukdomen utöfva en stor inflytelse dämpa dess öfverdrift, motverka dess afvikelser och understödja den rigtning hos densamma, som leder till dess upphörande, men otn han försöker att afhryta eller upphäfva den, är ett sådant bemödande antingen fruktlöst eller föranleder det afvikelser i processens gång, som äro vådligare än dess ursprungliga form. Insigt u-ti denna sjukdomsprocessens inre nödvändighet bor således skydda läkaren emot hans egen, sjuklingens oeh dennes anhörigas gemensamma oro, så att han ej gif-ver efter för frestelsen att med planlösa åtgärder käckt ingripa uti och störa en process, hvilken han icke förmår beherrska. Läkarekonstens praetiska princip blir således mer en tålamodets och hoppets kraft än handlingens, och dess deraf heroende character blir theoretiskt både upprätthållen och rättfärdigad afen sann, grundlig, och säUer prognostik; och det är således denna lära, ftom utgör hufutdsaken i den Hippocratiska medicinen«Men, eb uru d*n Hippoeratiska åsigten, uppfattad på det* ta sätt, icke har nödvändigt sammanhang med den skef-va uppfattning af reaciionens betydelse, hvilken ofvan-före klifvit anmärkt, kan man doek icke heller anse den för verkligt gilltig och sann i afseende på andra former af sjukdomsprocessen än de lindrigare. Det är nämligen ej egentligen sjelfva sjukdomens utan deri denna besegrande tillfriskningens inre nödvändighet, som utgör den verkliga grunden för den passiva behandlingens sanning, och i alla svårare sjukdomar, eller dem, uti hvit-ka likprocessens negativa sida är så högt stegrad, att tillfriskningens inre kraft ej räcker till att besegra den, är nödvändigheten af dess seger tipphäfven och det är alldeles fruktlöst att vänta derpå. 1 sådana fall måste således läkarekonsten antingen frånträda sin plats, och erkänna sin ändamålslöshet och vamnagt, eller Ock göra till sitt syftemål, att så nedstämma det negativas e-norma stegring, att tillfriskningens positiva kraft kan å-tervinna sitt välde deröfver. Att åter läkarekonsten redan har en stor förmåga till detta och kan vinna en ännu större, är något, som jag anser obestridligt, ehuru det icke här är stället att utförligare bevisa det. Men om detta uiedgifves, följer deraf att läkarekonsten icke allenast kan mildra och leda, utan äfven i många fall förkorta sjukdomen. Denna läkarekonstens förökade magt beror ännu hufvudsakligen på dess inflytelse på det deu-teropathiska, men det tillkommer densamma dock äfven en än högre, oaktadt ännu till största delen blott in po-tentia, och denna beror på omedelbar inverkan på det protopathiska, ty i samma mån en sådan förmåga uppkommer och mer och mer tillvexer, får läkaren magt ätt icke blott mildra och förkorta sjukdomen, utan äfven att rentaf upphäfva den. Niir vi nu med afseende på dessa skiljaktiga rigtningar af Läkarens handling betrakta the-rapiens utvecklingshistoria, finna vi att den enkelt kan fördelas i tre perioder. I den första gällde hufvudsakli»gen rigtningen emot det c rit i ska och hade för ändamål att understödja, oeh befordra eller till oeh med framkalla de symptomer, genom hvilka crisen träder fram oeh besegrar sjukdomen. Denna character tillhör förnämligast den Hippocratiska therapien, ehuru äfven deruli ingeck en och annan åtgärd af mer positiv betydelse. Den andra perioden är åter utmärkt af rigtningen emot det deuteropathiska och medicinens egentliga syftemål under detta skifte var nedstämningen af detta. Den tredje perioden åter måste vara den, då behandlingen vänder sig omedelbart emot det protopathiska och försöker dess upp-häfvande och derigenom på den rakaste och kortaste vägen öfvervinna sjukdomen i dess helhet, Då såsom redan ftr sagd t, Hippocrates är anförare för den första pe* riodens rigtning, är Sydenham det för den andras, Dereraot bestämmes therapiens högsta sträfvande i vår tid af den rigtning som, vi våge hoppas det, skall utmärka den tredje perioden. Men ehuru således den Sy-denhamianska medicinens therapeutiska character huf-vudsakligen beror på den öfvervägande rigtningen emot det deuteropathiska, ntgores den dock icke, uteslutande

deraf. Ty å ena sidan upptager Hati derjemte och ger fullständig utveckling åt den Hippocratiska principen, e-huru han dermed införlifvar sin egen kraftfullare behandling, och & den andra medgifver han möjligheten af ännu djupare och i det protopathiska sjelft ingripande åtgärder, ehnru han såsom sådan, icke ännu anser sig kunna erkänna någon annan än chinabarkens användande emot frossor* Det är således v tydligt att Sydenhant äfven i thernpeutiskt afseende utgör en verkligt histo« risk character. Han utför icke allenast den idé, sent måste vara den öfvervägande för den period Han sjelf tillhörde, consequent och fullständigt, utan Han låter äfven det gamla gälla allt hvad det bör och kan, och djupt anande det nya, som är förbehållet åt framtiden, talar Han derom väl- icke med klart begrepp, men medvarmt hopp. Han hyllar således väl sin ä&igt allvarligt och kraftfullt, men vill dock derigenom hvarken förtrycka det förflutna eller hämmande motverka det tillkom-mandes utveckling»

Sydenham tillegnade sig den inom methodiska skolan först uppkomna,' men sedermera af Gal en tis i fullständigare form utarbetade läran om srdetgig eller indi ca t io nen. Denna lära utgör det hufvudsakliga utvecklingsmedlet för therapiens theori, och ofullkomligheten af den sednare äfven i jemförelse med medicinens öfriga specialdiscipliner, synes mig till en stor del böra härledas ifrån försummelse af den förras cultur. Indicatio-nen är bestämningen af den therapeutiska åtgärdens e-gentliga ändamål. Denna bestämning kan åter icke ä-ga rum, utan att den grundar sig på säker insigt uti den ifrågavarande åtgärdens verkliga betydelse och nödvändiga verkan. När åter den sålunda uppkommande indicationen sammanställes nied en bestämd sjukdoms-form, och blir tillämpad för ändamålet af dennas botande, uppkommer den speciella practiska principen för dess användande. Indicationen är i följd häraf tvåfal-dig; antingen abstract och allmän eller ock concret och speciell Den förra har att uppgifva en bestämd verkan på organismen såsom ändamål; den sednare åter den inflytelse, Hvilken en sådan verkan har på en sjukdoms hotande. Genom den förra uppkomma de så kallado allmänna methoderna, hvilka, hvar och en för sig fullständigt skola sammanfatta alla de åtgärder,* hvarige-nom den åsyftade verkan kan åstadkommas. Genom don tstdnare åter de speciella methoderna eller curpla-nerna, som hafva till uppgift, att genom sammansättning och modification af de allmänna methoderna afpas-so och rigta dem emot bestämda sjukdomsformer. Härpå beror skillnaden emellan allmän och speciell therapKDen blott empiriska therapien dererrtOt åtnöjer sig med den genom erfarenheten uppkomna . kännedomen af den verkan, de therapeuiiska åtgärderna synan hafva på vissa sjukdomsfall, ulan alt närmare undersöka den egentliga grunden för en sådan verkan eller det bestämda förhållande, hvari denna står till sjukdomsprocessens oiika momenter, Den anser ock vanligen en sådan un* dersökning både för omöjlig, onödig och skadlig samt fördömer allt bemödande dertill, såsom hinde,rligt for sin frihet och framgång. Då den theoretiska empirismen vill att man icke skall förstå hvad man ser, förkastar djen practiska lika ihärdigt allt bemödande att förstå hvad man gör. Så crass oah vidrig en sådan protest emot förståndets sträfvande och magt äfven må förekomma hvarje länkande varelse, kan man dock anföra mycket till dess ursäkt. I (Jen theoretiska therapieos namn haf-V3 nämligen tid efter annan ej allenast ytliga hugskott imtirperut väldet öfvec erfarenheten, fördunklat eller förvrängt dess innehåll och hämmat dess till.vext, utan äfven grundligare theoretiska åsigter hafva deruti felat, a{t de ined mer. eller mindre framgång upphäft sig till erfarenhetens anförare och velat tillvälla sig betydelsen af therapiens egentliga och enda progressiva kraft. Det förhåller sig dock icke så. Therapiens progressiva ele-menl innehål les i erfarenheten sjelf, och dennas ursprungliga källor hafva väl någon gång varit det practiska snillet, men oftare routinierens gissning eller öfverdåd samt mången gång blott slumpen eller den vidskepliga aningen. Så orena dessa källor äfven må synas, har dock ifrån dem therapien förvärfvat sina rikaste tillgångar. Det är orättvist och pedantiskt att icke erkänna denna rikedom och den läkare, som vid utöfningen af sin konst föraktar att begagna sig deraf och icke vågar aU taga ett steg utom den temligen inskränkta krets, inom hvilken handlingen bestämmes af åtminstone skenbart vetenskapliga grundsatser, döiner i inånga fall sig~*jelf till passivitet och vänmagt, och ännu mer handfallen och redlös blir han, om han går så långt, att hati ej vill använda andra inédél äh dem, hvilka bevisligen forst uppkommit genom vetenskaplig deduction. Nar man öfverskådar massan af den empiriska therapiens kunskaper, uppstiger inom den fria och oveldiga reflexionen sjelfmant och nästan nödvändigt den sublima och förhoppningsrika tanken, att denna mas^a, oaktadt all dess motbjudande orediga sammangyttring, innehåller en vida större magt att bekämpa sjukdomens välde, än vid den vetenskapliga insigtens nuvarande utvecklingsgrad kan begagnas. De empiriska kunskaperna, ehuru deras inre stora betydelse således erkännes, äro nämligen o-

fullständigt utvecklade, i de flesta fall dunkla och obestämda samt i hög grad besvärade af inbördes motsägelser, hvilka försvaga deras tillförlitlighet och visshet såsom principer för handlingen och stundom nästan alldeles upphäfva dem. De påkalla således med mägtig röst vetenskapens ansträngda verksamhet, på det genom verklig och fullständig insigt i deras sanna betydelse de må vinna klarhet och bestämdhet och deras inbördes motsägelser försvinna. Endast derigenoin kan del för läkarekonsten hlifva möjligt, att taga den magt, som ttli therapiens empiriska kunskaper innehålles,i verklig besittning, och fullständigt begagna den lör uppnåendet af sitt vördnadsvärda ändamål, Då vetenskapen en gång kan genomtränga den empiriska therapiens stora och rika faetum, skall konsten iake allenast vinna säkerhet och skydd emot de vexlande opinionsvälden, som nu den ena gången efter den andra förvirra dess idkaros begrepp, förlama deras krafter, söndra deras förbund och förstörande angripa äfven deras inre frid, utan mycket, som nu fallit i förgälenhet och försummats, skall återvinna den uppmärksamhet det förtjenar och erfarenheten, befriad ifrån de hämmande handen af sina inre motsägelser, skall få en ökad kraft till forvarfvai.de af detverkligt nya» Den allmänna tberapiens allvarliga studium är således elt af medicinens vigtigaste behof, utan hvars tillfredsställande dennas verkligt sunda tillvext svårligen kan vara att hoppas och den gatnla indications-läran utgör nu, såsom förr, denna specialdiscipiins centralgebit °).

Det som hufvudsakligen bestämmer characteren af Sy den ha ms therapi, är bemödandet att grunda reglor-na för behandlingen på säkra och klart insedda indica-tioner**). Möjligheten af så kallade specifika medel i den vulgära meningen af denna benämning, enligt Hvilken de äro detsamma som einp i ri ska, eller sådana , hvilkas verksamhet emot vissa sjukdomar erfarenheten intygar, ehuru den verkliga orsaken deiiill icke kan in-« ses, medgifves af Sydenham, ehuru Han ej ännu anser något annat medel fortjent af en sådan benämning, än chinabarken emot frossor. Men han protesterar på det allvarligaste emot utsträckningen af begreppet om specificum utÖfver den nödvändiga gräns, som bestämmes af vär brist på insigt uti det använda medlets verkningssätt, och yrkar nödvändigheten af ett ihärdigt be-

*) Då det är med verklig bedröfvelse man måste medgifva att med undantag af prognostiken, hvilken såsom särskild doctrin sedan Alpini berömda skrift ”De præsagieiida vita et morte ægrotaiitium” utkom i slutet af 10:de seklet, icke blifvit föremål för någon utförligare bearbetning, svårligen någon af Medicinens specialdisciplinei' blifvit så försummad, som den allmänna Tberapien, bar man skäl att både med högaktning och tacksamhet erkänna, det en af Svenska Medicinens veteraner, Professoren G is tren, genom ett utsatt och af Honom sjelf ädelmodigt skänkt större pris nyligen fästat en allmännare uppmärksamhet på denna betydliga brist i medicinens eultur och uppmanat till dess afhjclpnnde.

**) Hl i li i sofficit innuisse quibus indicatiouibus satis faciendiinl est, quo etiam ordinc et tempore; etenim in eo stat Medicina praeti-ca, ut genuinas indieationes expiseari valeamus, non ut remedia ex-COgitemus, quilms illis satisficri posset; quod qui minUs* observabant, empiricos armis instruxere, quibus medieörum opera imitari queant. L» C. p. 35. Sydenham ansåg troligen de sista orden i den nyssan-förda citationen såsom en kraftig varning, men han anade Väl icke möjligheten af en sådan Medicinens character, som Öppet erkännel' •itt högsta syftemål Tara: ”empiricos instruere ormis”.mödande, att ifrån den blotta empiriens område, till de rationella grundsatsérnas öfverflyttade therapeutiska kunskaper, den dagligen lillvexande erfarenheten förvärfvar. För att denna Sydenhams allvarliga och på flera stäl* len skarpt uttalade protest emot det missbruk af både begreppet och benämningen af specificuiit, som så ofta skyddat den crassa empirismens tanklösa sammangyttringar, ej måtte missförstås, anser jag mig böra erinra följande: Den theoretiska insigten i medicamenternas verkningssätt är ej blott i de flesta fall ofullkomlig och duvtkel, utan kan äfven vara verkligt falsk och origtig och, då den kommer i strid med erfarenheten, får den icke göras gällande på dennas bekostnad. Den theoretiska ensidig« het, som förkastar och förklarar för lögn allt hvad hon ej kan förstå och således vill vara erfarenhetens herre i stället för dess tolk är åter något, hvilket Sydenham nidrig tog i försvar. Att theoriens bemödande hör gå tit på att förstå erfarenheten icke att beherrska eller vederlägga den, är en gyllene regel, hvilken Han icke någonsin jäfvade, men sträfvandet till insigt och till deraf beroende practiska grundsatser uppmanade Han till kraft och ihärdighet i striden mot den vid det blott yttre och partiella qvarstadnande empirismens indolens. Sydenhams stora belydelse i therapiens historia beror således icke på upptäckten af nya läkemedel, utan på utbildningen af principerna för de

redan före Honom kändas användande och uppställningen af derpå grundade fullständiga methoder. 1 afseende på de sednare eller sjelfva specialmethoderna anser jag mig böra hänvisa till Syden h a m s egna skrifter, och sysselsätter mig såleder liär hufvudsakligen med betraktelsen af de förra eller med andra ord, jag anser mig böra betrakta Honom e-geniligen ifrån den allmänna och mindre ifrån den speciella therapiens synpunkt.

Sydenham uppfattade den allmänna therapiens problem practiskt eller med bestämdt afseende på sjuk-domsproceäSen och dess olika momentet*. För aft rätt förstå och iippskaltti Hans allmänna inethoder, synes det mig vara lämpligast att indela dem efter sjukdomspro* cessens hufvudmomertter: nämligen det prötopathiskn, det dcuteropathiska och det critiska. Såsom ofvanföre är sagdt, sammanfattade Sydenham, i sin allmänna patho* logiska åsigt, de sistnärnda begge inomenterna i ett ge* mensamt begrepp, men den djupa och säkra insigt i de* ras skiljaktighet, hvilken Han det oaktadt ägde, visar sig i synnerhet i Hans fherapeutiska grundsatser, och dessa kunna således Svårligen hvarken rigtigt förstää eller vetenskapligt rättfärdigas utan att man fäster huf* vudsakligt afseende på denna distinktion.

Den indication, hvilken Syden ha m ställde främst och den Han vid den speciella behandlingen af hvilken sjukdom som helst aldrig letunade ur sigte, är den som genomträngde den Hippocratiska therapien och bestämde både dess rigtning och dess omfång och hvilken består uti att vårda, mildra och léda eller ock till starkare verksamhet befordra samt stundom rentaf framkalla dett cr it i ska sidan af sjukdomsprocessen*).

Till de methoder, hvil k a kunna och böra Under* ordnas denna allmänna indication, räknar jag:

1. Den antigastriska me t hoden Denna gam* la inethod, troligen en af de äldsta medicinen användt, utgör ännu och kommer sannolikt alltid att utgöra en af

Cum vcro dicta (II i p p o c r a l i s) ftéWQta niliil esset a lind, quatn exquisita naturæ descriptifi, par erat ömiiiuo, utinpraxieo tan-tum cotlimaict, ut eidem laboranti quibus posset modis subfenire eon* tenderet; unde ctium iioii uliam niti demaiidut provinciam, qtiain ut deficieuti un t ur ar succuiral, effrwMm coerceat utqiic in ordiuem redigat t utriimque vero buc, tum passu illo, tum eliam metliodo, quibus Na«* tura inorbimi expellcre latagit atque amovere. /Vniniad verlerat nempe sagacissiu us vir, quod sola JVatura räe vooovg xqiret xal éjfccpxl** rd

Tuktra näoi L. C. p. 20.therapiens hörnstenar* Men oaktadt den långa tid deti således varit i bruk, har man dockr full ånledniog att erkänna, det insigien. i dess verkliga betydelse är tem-t ligen ytlig oeh bristfällig. Genom ti ensam ma har läka* ren magt att omedelbart inverka .på de samtliga seere* tionerna inoin de chylopoetiskä inelfvorna; att framkalla eller förhöja ej mindre deni alla gemensamt än • företrä* devis den ena eller andra ibland dem. Det stora oeh flersidig a förhållande, hvari dessa seeretiotrer stå till. lifs-processen i dess helhet, måste således åt en sådan la-? katens magt, i sam ma mån hän förstår att iditt begag^ na den, gifva en detsamma motsvarande. stoV therapeu-tisk betydelse. Denna måste åter blifva större, oä» vnan icke, såsom vanligt, åtnöjer sig« ,med att i all-' mänhet uppfatta de till denna method hörande medlens verksamhet, utan äfven har afse ende på det speciellt skiljaktiga i deras verkningssätt. Några verka nämligen hufvud saki igen på galläfsöndringén, andra mefc på; slem och vattenseeretionerna, några hufvudsakligen på magen och öfre delen ?af tarmkanalen, andrå åter på groftarmen o s. r. En annan sida af denna tåethod är dess förhållande * till sjukdomsprocessens olika stadier, och den deraf beroende bestämningen af den rätta tiden för dess antändande. En fullständigt, utförd ’ frdmstälU ning af den aniigastriska methoden i alla desta hänseen* don i och äfven i flera andra, hvilka det . icke här är BfäJiet att uppiäkna, skulle utrusta läkarekonsten-med the-rapeutiska medel af den största ^vigt vid behandlingen såväl af den. actitasom af den chroniska sjukdomsprocessen* Men beklaglrgen saknas ännu i dag eti sådan framställning. Sydenham utredde mycket deraf och gaf i af-seender derpå beståätda föreskrifter, af hvilka väl några sedermera blifvit tern ligen allmänt gällande, men andcä dCremot råkat i . glömska. Men onekligen är det å arv-dra sidan mycket af. vigt, som saknas ,och äfven [-åtskil-]igS^-] {+åtskil-]igS^+} som ej: kan anses:för rigtigt. En«.hufvudsakJig$pe-

‘7ciell indicafion for den antigasf riska methedens användande , är den som grundar sig på den urgamla erfarenheten, att då i en fehers första början uttömningar genotn krakning eller diarrbé medelst artificiella åt«*

gärder framkallas, dessa utgöra en förberedande c ris, som i ganska betydlig grad nedstämmer feberprocessens intensitet och i många fall alldeles upphäfver den. Denna indications vigt och nödvändighet insåg Sy denh a ni ganska väl och yrkade bestämdt dess uppfyllande, så snart tydliga contraincationer icke lågo i vägen derfor. Men han ville hufvndsokligen eller nästan endast uppfylla den genom kräkmedel och emot dessa äro, såsom bekant, i fall af denna beskaffenhet, contraindicationerna större och liera än emot purgermedel. Sydenham ansåg nämligen, såsom äfven ganska månge efter honom, kräkmc»d* lens fördelaktiga verkan bitr egentligen bero på magens uttömning, då det deremot är sannolikt, att framkallandet af en starkare gaIIafsondring är bufitidsaken, hvilket åter i lika stort och till och med större mått uppkommer genom vissa purgermedel, men som i Sy den hams lid ej voro kända. Hvad kräkmedels användande föröfrigt, såväl i den ihållande feherproeessens sednare stadier som i de intermittenta febrarna oeh i de chroniska sjuk* domarna beträffar, har Sydeithatn gifvit flera vigt'.ga och goda föreskrifter och äfven med tydlighet och full-ständighet framställt contraindicationerna deremot. Ehuru ibland dessa den starka inflammatoriska spänningen bör anses for en af de vigtigaste> fruktar han dock denna mindre, emedan han genom förut använda blodultöm-ningar anser sig kunna häfva den, utan nervernas både nedstämning och ataxi gälla h,s honom mer; och det är der före, som han inskränker kräkmedlens kruk i pesten, kopporna och den comatösa febern. Om pnrgermedlen äro, såsom det förekommer mig, Syd en hams åsigter icke klara och bestämda. Han synes i afseende på dem hysa farhågor, som äro temligen ogrundade och i febrarnasbör jon använder Hun derföre bderns stållq heldre lavementer. Eu föreskrift ger han, som förtjeoar uppmärksamhet, ehuru den fallit i förgätenhet 04* h ieke heller titan inskränkning bör efter min tanke följas. Det ar nämUgen den att omedelbart efter den afgörande crisen af en genomgången feber, redan på 15 dygnet gifva, lax-erirelel. Att under tillfiiskningon genom laxermedel motverka den då vanliga benägenheten till förstoppning, är, såsom jag tror, en både god och vigtig regel, mfcfi att använda deiu straxt och omedelbart efter crisen syne$, mig, åtminstone i allmänhet, för djerft. Syden hams förut vacklande och i flera afseenden origliga åsigter af purgerruedels användande i febrar stadgade sig dock e-mot slutet af Hans leftiad och antogo icke blott den bestämdhet, som i allmänhet utmärker Hans therapi, \\-tan blefvo äfven ined det verkliga förhållandet enligare. I afhandlingen om den typhusfeber, som var gängse 1685, den sista sotu var föremål för hans iakttagelser, uttalas denna åsigt fullständigt*). Hade han löiut varit af samma tanka hade man sannolikt saknat anledning till den Honom icke ntnn rättvisa gjorda förebråelsen för öfver-drift i användandet af bloduttömningar, en öfverdcift för hvilken skyddet af Hatis namn och anetoritet, f sednare tider af dem, som i änhu högre grad gjort sig dertill skyldige, så mångfaldiga gånger blifvit åberopädt. Föreskrifterna for laxermedlens bmk i de chrontska sjukdomarna innehålla väl mycket, som är sannt och vfirdt

^ Cam antetn Catlmriis istliic cumtioni hujns felms obesse

Ronnullis fore videatur, pro cpmperto »iltirm», nibil ita certo atque fta pötenter aegrum refrigerare atque catharsin, post venac sectioneni (qnsc ubique praeniiltenda est) celebratam. Tametsi enini medica-^entam purgans eo ipso, quo siiniitur die, ntque adeo inler operan-dum inajorcm in praesentiarum et in saugvine. et in reliuuis buiuori-bus, qnam qui an te fuit, tuinultmn exeitet et prwinde febrinr inten-dat; id tamen noxac eniolumento mox inde subseculuro plus satis pen-safur. Testatur enim experientia , Catharsin, modo post eduetum sang-Tinem teutetur, tjuibuslibet rtliis remediis felitim ccrtiusijui febr cm yer-

dqanart ,— — L. C. p. fi57.too

uppmärksamhet ännu i dag, men de sakna den inre öfverensstäitimelse och gemensalniua fulländning, som i-frän en djupare insigt i den verkliga betydelsen af deras verkan, om den funnits, nödvändigt hade bort utgå. Märkvärdig är Sy den hams motvilja emot deras användande i gikt. Det var nämligen, såsom redan flera gånger Mr sagdt, denna sjukdom, hvaraf han sjelf i bog grad plågades, och den therapeutiska delen af hans ntmärkt förträffliga afhandling derom innehåller väl flera skarpsinnigt uttänkta och skönt framställda dietetiska föreskrifter, men beherrskas for öfrigt alldeles för mycket af passivitetens princip, i följd hvaraf laxermedlen i likhet niéd de flesta andra activare åtgärder förkastas. Den starke mannens mod var här kufvadt af sjukdomens Honörn sjelf genomgripande öfvVrmagt och öfvergånget till ett ädelt, ihärdigt och försakande tålamod. Han citerar äfvén derföre i latinsk ofversättning ett stycke ur Lucia ni der giktens personificalion efter upp-

räknandet af en mängd medel, man emot henne försökt, säger:

”Ego aulem his omnibus plorare impero,

Et facieniibus haec, atque irritantibus me;

Soleo occurrere nmlio iracundior. ,

lis vero, qui cogitant nihil adversum mihi,

Benignam adhibeo mentein, facilisque fio,”

Vid behandlingen af vattusot åter anser Han laxer-medel, i synnerhet drastiska, vara hufvudsaken, och iblard dem ger Han priset åt elaterium. Dock anlände Han detta sällan förr än andra starka laxermedel visat sig otillräckliga. Lindriga laxermedel afstyrker Han i allmänhet, ehuru i enskilda fall tillsats af dem till de starkare förböjer de sednares verkan.

2. Den diapho re tiska methoden. Ehuru den protest emot bruket af alexipharmaca och hettande re-

✓gime, hvilken tilgor en så vigtig del af Sydenhamp förbättring af therapien, i hög grad träffar äfven denna method, blef den dock icke helt och hållet af Honom förkastad. Han varnar väl allvarligt emot d$ då rådan-de, ifrån Araberna hufvudsakligen härrörande missbruken deraf, och yrkar både dess osäkerhet och dess våda, men i vissa fall låter Han dosk den gamla indicationen derför gälla. I pesten använde Han den efter förut anställda bloduttönininingar med framgång, och i denpesli-lentiala febern detta i den grad, att ingen sålunda behandlad dog. Att Han förkastar den vid behandlingen af syphilis och ej en gång vid den stränga saiivations-cur, Han der föreskref, brukade den såsom bimedel är klandervärdt och väcker till och med förundran. Men lika beröiuvärdt är det å andra sidan,, att Han skarpt och allvarligt ogillade den uti inflammatoriska febrar, pesten undantagen«

3. Salivationsmelhoden använde Sydenhaip endast i syphilis. Der åter ansåg Han den alldeles oumbärlig. Han betraktade nämligen qvicksilfret icke såsom ett omstämmaiide, specifikt eller antidegenerativt medel, utan endast såsom verkande genom den ökade spottaf-söndring det åstadkommer, och spottafsöndringen sjelf, såsom den veneriska sjukdomens nödvändiga cris. Om, säger Han, ett medel funnes, som lika starkt och säkert so ni qvicksilfret verkade på salivationen, skulle det äf-ven emot syphilis vara lika tillförlitligt. Vid den allmänna syphilis eller lues confirmata använde Han en stark imuictionscur och efter omständigheterna derjemte invärtes: turpeihutn minerale och calomel. Men hvarken svält, svettningsiuedel eller laxermedel ansåg Han i förening dermed behöfliga. Detta är ensidigt och klandervärdt. Men det är af ett stort historiskt interesse. Sydenham synes mig nämligen derigenom vara föregångare å den ena sidan för den ännu ytterligare ensidighet, som ut-märkte den Hunt erska methoden, ehuru denna utgick ur en motsatt therapcutisk princip; och ä den andra för den stora inuncfonsniethoden, som efter Lou v rier och Kust ännu gäller såsom den kraftigaste utväg, man har att tillgripa, emot den ifrågavarande sjukdomens svårare former. Genom det uteslutande bruket af qvicksilfret är den slagt med den förra, och genom uppfattandet af salivationen såsom critisk med den sednare. Att Syden Ii a m icke gjorde något afseende på qvicksilfrets an-t idegenerativa eller specifika kraft bur ej väcka förundran, emedan (Fan så långt det någonsin lät sig göra sökte motverka och inskränka begreppet om un sådan art af läkemedlens verksamhet och i stället i högsta möjliga grad(utvidgade den critiska indicationen ; men oförklarligare synes det mig att Han, så öppen Han var för erfarenhetens läror, och, med kännedom ej blott af gua-jacitm utan äfven af sassaparillen, kunde alldeles misskänna betydelsen såväl af dessa på huden hufvudsakligt verkande läkemedel som af laxermedlen, det stora värdet nf hvilka begge, en sednare4 tids erfarenhet på ett så lysande sätt ådagalagt. Men detta oaktadt är Sy-'denhums ensidiga och tillika ultra-ehergiska itieihod *)

*) Misso itaque damnoso oinni hujiisinndi praeludin, sfatim atqae aecersor 1'nguetitum praescribo ex Axurgiae Porcinae unc. jj, «*i Mercu-irii erudi une. j. Nrquc ukm» aliqaod e caijdioribu*. Hc^iie aliud qutd admisceo; CDin detrrius fiat (Jngiirntaiii, si quod adjeeta ista Frarnuui injiciant, et nihilo efficacius, si niliil prorsus agaut: Et fortasse addi-tamenta ejusuiodi snb nom i ne Correclivorum iden» bic pruestant, (si qnid tainen praestant) quod Catbarticis adjuneta ju di te expericnlia solent praestare; tnrniiuu iiempe exeitant. et catliarsii» reddnnt

laboriosi-ren», a lucta seiliset iuter Autidotum et Catharticum, eujos vis amnia purgaiis iu eo posita est, quod naturae bomiiiis iuiinicetur. Verum al tertia parte dicti tJnguenti brachia , crura et tibias ad tres noetes continnas (primam qua acecrsor inetudendo) (minibus suis aeger per-ungat injuiigo; ita tanien, ut neqtie uxiilas, nequc inguilia ad tingat nspiam, et nbdomen panno laneo teiniiore circuinposito et posterius enihulo, a linimeul» cnntaelu diligeuter muniat. Post tertiam inan-ettoueui giogivae ut plnriiiiuui iiitumescuiil, et ftyalismus suboritur. Si vero inträ tres dies, post iiiliuiaiM iiiuiictioiiein, idrni baud proce--slat, tiam gr. vjjj. Tnrpetb. Mineral, in Conserv. ros. rubr. exhibean-tur argro, qui post »iitgulas voniitioiies aut sedea surnat bausluui Ii-att am ända r|Yick»iilfret, en vigtig länk i den historiska Fortgången af den antisyphilitiska behandlingen, och detta förtjenar så mycket mer atl ihågkommas, som denna behandling utgör en af de förnämsta ibland de therapeu-tiska principernas speciella uivécklingssphérer.

4. Den nropoötiska och diluerande me-iboden. Den förra eller den egentligen nropoetiska användes obet)dligt af Sydenhain och Han tillerkände densamma icke så stor betydelse, som den i sjelfra verket har. Det var egentligen blott i valfusoien, som den i Hans fhétapt kom i fråga, och äfven der utgjorde den icke, såsom nn, behandlingens hufvudsak, utan hade endast den underordnade rollen af biinedet åt den atitiga-st risk a methoden* och användes endast i de fall då denna var contraindicerad eller otillräcklig. Det ufopoéti-ska medel, Sydenham i denna sjukdom brukade, var lierba geiiistac eller en infusion på dess aska, hvilketa således icke hufvttdsakligen var något annat än en lut-upplösning. Den sednare eller den diluerande, som beslår i alt genom en ymnigare förtäring af vatten befordra redtictionen och afsöndiingarne, i synnerhet den genom njurarna, värderade Han högre. Denna tuethod användes, såsom bekant# i flera modificationer, i det man brukar antingen blott vatten eller decocter och infusioner eller vatten med större minernlhali, samt dessutom alfa

<quoris possetici caTitte. Cnm ntspnirp Tnccpcrit, id jum Medico nr-frotii tnntiim c»t, ut grulum salivationis scrupulosc expeiidat, nr in-irmcalii tcuiere suppe tiis, Mli^itioirnn ro tisque rvcliat, ut aeger Wc vita prriclitrlur. IJbi jam P ty a Tis mus statum debitum ftierit adeptus tin quo exsptratitar dft ptarrfttiim librae quatuor spatio NyctbemcrO,

, v«l aymptoutata, etUaii parcitis exspuat aeger, eianuerint, (qaod ple-nimque contiglt post quartum diriu a stntu salivatiniiis) et iiidusium rt t or i Kntva aliis, quae a qno ultimo lavabantur usurpata aliquaoidiu . fuerr, sunt prrmutamla: cuw priora ista, U figur n to infccta, salivatio-iu*ui ft magis quam mt opus intendere, ct longius protrabere, quam 1 aegro cxpedial, apta nnta sint. Quod si forte prius elanguescat »ali-ratio, quuio syniptomata penitus disparucriiit, exstimulanda subinde est mereurio dulci ad serupulain pro dosi exbibito. L. O. p. 558.dessa olika former » olika tejnperplurgrad. Pä den vanliga drycken både i acuta och ebroniska sjukdomar, hvars mängd och förtäringsfsätt rätta sig endast efter den sju« kes törst, fastade Sydenbain behöyigf afseende och större än man i alljnänhe);, finner det lips andra författare. Flera efter sjukdomarnes olika beskaffenhet afpassa-de föreskrifter for dessa sjukdrycker äro af (lenom gifna, som vittna , både,. om uppmärksamhet på v d,eUo vigtiga , e-huru af mångc^ pog oförståndigt- s^soui. småsak förbisedda ämne, och omt Iflar oefy s$ker insigt, ,déri. Bruket af vin och andra spirituösa drycker är . vederbörligen inskränkt, ehuru indicaligneyna för derpv pjfivde passa, icke heller förbins, utaji tvärtom äro bes^mdt uppgifna. Emot jästa maltdrycker var Ha(n deremot nog^ mycket liberal, och cerevjsig ba.de fortior pch tennis föreskrifvas äfven i fall, der de, åtminstone nu för tiden, svårligen ntan olägenhet skulle kunna förtäras, En dryck, hvilken Han kallar potus dietetjeus, berömmer (lan såsom särdeles helsosam för g^tkrämare, men (lan uppgifver ej dess beståndsdelar, och , beredning, såsom '*vtrIgo notae." De vanligaste feberdryckerna äro mjölk och vatten, mjölk-vassla och öhlost eller lac cerevisiatum. Af de till denna tuethod hörande decocterna an\ände Hyn hnfvudsak-ligen den på sassaparill, tuen äfven denna endast emot gikt.. För de förnämsta dilueramje, medlpn, eller mine-ral vattnen, hade Sydenham mycket förtroende, men brukade nästan endast de martialiska och ansåg dem således tillhöra samma indication sotit jernet.

5. Den deri va toriska methoden. Såsom bé-kant kan man fatta betydelsen af denna metbod både in-skiänktnre öch vidst»äcktare. Jag atiser dét förra vara rigtigare, och då be;ydcr den. cn sammanfattning af de åtgärde»*, hvarigenonr inflammatoriska, exsudativä och snp-puratoriska processer framkallas i ytan af kroppen och derigenom ifrån inre delar arfledäs. Denna d ert vatoriskamethod i strängare mening använde väl Sydenhani i

vissa fall, i synnerhet i hjernans lidanden och peripneu-monia notha, men i allmänhet ganska inskränkt. Hvarken i pleuritis, verklig peripneutnoni eller rhenmatisiii gjorde Han deraf bruk. På den conflraindication, som emot densamma innehälles uli den inflammatoriska irritationens öfvervigt, fäste Han behörig uppmäVksamhet. £f denna inethods enskilda medel använde Han blott vesicatorier Tager man åter denna ineiliod i vidsträcktare mening, enligt hvilken alla de åtgärder, som framkalla lopiska criser, skulle dit kunna hänföras, ett betraktelsesätt, soui(af många bljfyit användt och h varig c-jnotu d?n rätta, betydelsen af flera therapeutisk^ data blif-vit ;vrängd och fördunklad, fäster Sydenham äfven der-vjd uppmäiksamhet, i synnerhet i afseende på bruket af lavementer. *

^ 6t. , E xpe c t or a t i q n srnet h o d e n omtalar Sy-denham endast vid afhandlingen om pleuritis, men förkastar dess. bruk äfven der*

Allå dessa methoder äfvensom föreskrifterna om specialcrisernas understödjande och vård hafva afseende blott på den förberedande crisen. De verka alla på äf-söndringarna eller reductionens yttre sida och således endast indirect på den inre kraft, som genom den afgö-rande crisen framträder och verkligen fulländar lifvetg seger öfver sjukdomen. Frågan: om något medel gif-

ves, som omedelbart inverkar på denna reduciionens inre kraft och således förmår direct framkalla eller åtminstone understödja den afgörande crisen? —* är svår att bestämdt och säkert besvara. Men om man ihåg*-kommer, att sömn är ett nödvändigt villkor för den afgörande crisens framträdande och dermed sammanställer det förhållande, som sömnen, äfven i det friska tillstån? det, här tHI tfe fedtictiya funciionerna, synes mig anled*ning finnas att for ett sådant medel anse opium, och der» igoimiu en vag öppnas for att kömma till någon djupare insigt i detta mägtiga medels verkliga thernpeutiska betydelse. Opium verkar icke blott en djup och veder-qvicknnde sömn, och stillar erethistn samt deraf bero* ende smärtor, utan det hämmar äfven psendocritiska uttömningar och mildrar excessen hos de förberedande, 1 följd hvaraf det mildrar orh någon gång fillbakahåller fortgången af större bulningar och af deii phtisiska processen sjelf. Mer (in någon annan synes mig Syden -ha tu hafva anat, om äfven icke klart insett, denna opit djupare och i det innersta af reductionsprocessen inträngande verksamhet, och det Var således i Hans hand icke blott ett palliativt utan verkligen radiealt medel *). Icke endast den i noten anföiglu citationen och flera andra yttranden af samma slag synas mig ådagalägga detta, utan äfven Hans föreskrifter om dess bruk i synneihet i normal febern eller, såsom han kallade den, febris primat ia. Han förbjuder nämligen dess användande föro

Et profecto non mibi bic tempero, quin grntulahundus anim-advertain, Dcum Omnipotcnlem ndvrotv Sonika tå oj v non aliud remedium, quod ?el pluribut maiU deheltnudis. par »it, fel eadem rffica-cius cx.stirpet, humano generi, in niiseriaruin solamen, concessisse, quam ku ut Opiata Mcdicaiiientn scificet, ab aliqua Papa verum specie destun-ta. Et quamlibct sint novlnulii, qui eredulis persuadere velin t, omnra fere Narcoticorum, Opii praesertim ipsius, virtutem ab artiliciosa ac deliita, quaiii soli adhilieut, praeparatioue penderc: qui tamen, expe-rieirtiu judice, certaverit, et tara simplicem succum a natura oblatum, quam ejus praeparata cum diligenti observationc in usuiu frequenter revocaveri*», millum fere discrimen iutercedere coiuperict, et mirandos illas effeetus, quos edit, nativne Ipsius plaiitae bouitati atqoe cxcel-Jrntiar, non vero artilieis polidaedali sollrrtiae, debere ccrto scirt. Quininimo ila tteceKsariuin est in homiuis periti maiiu orgauiini, jam laiidatum iMedicaiiienhim, ut si«»e illo mauca sit ac claudlcet Medicina; qui vern eodeiu iiislructus fueril, majora praestabit, quaui quis ab uuo Remedio facile speraverit: Rudis enim sit oportet, et parum com-pertam liabeat liujus niedicanttMili vin», qui idrin sopori comciliaiido, demulcendis doluribt»*, et Diarrhoeae sistendae adplicare t an tum no-vit, cum ad alia pl uri nia, gladii in star Delphici, a d c ommod a r i possit, et praestantissimum sit Remedium Car-diaeura, unieum parn* dixerim, quod in rerum natura b fede n u s est repértuna. L. C. p. 186.det 12:te dygnet och anser dess helsosamiim verkan störst just på sjelfva det 14:de *)*

Den andra stora indicationen har til! syftemål att be* handla det de u ter opat h iska momentet, och sönderfaller således i tvenne, af hvilka den ena har till syftemål att mildra och nedstämma dess öfverdrift; samt den andra att framkalla det till en ökad verksamhet, då det är för svagt« Det är htifvudsakligen i afseende på den förra af dessa

indicalioner, som Syden ha m så djupt ingripit j therapiens historia och framkallat ett af dess förnämsta ända intill den sednaste tiden fortfarande utvecklingsstadier. tian är nämligen, såsom Han ock teiuligen allmänt blifvit ansedd, anförare för alladein, som gjort denna indication till therapiens htifvudsak, men Han är det oaktadt fri, om icke ifrån enskilda åtgärders öfverdrift , åtminstone ifrån den ensidighet, för hvilken många 'af de sednare såsom skydd åberopat Hans namn och auctoritet.

Det deuteropathiska i # sjukdomsprocessen utgöres af tvenne hufvudmomenter, hvilka med hvarandra ej böra förvexlas eller samnianblandas i det inflammatoriska o$h det erethisi&kt-convulsiva. Den behandling deraf, sohi åsyftar dess nedstämning och mild ring, består således af tvenne methoder, den antiphlogistiska och den sedativa, och Sy de nh a in har onekligen den stora förtjensten att häfva uppfattat den sanna betydelsen af begge, ehuru man vanligen till fullo erkänt densamma blott i afseende på den förstnämnda eller den antiphlogistiska, och alldeles orättvist påbördat Honom den ensidigheten, att ensamt och uteslutande hafva gjort dess prineip gällande.

Den antiphlogistiska methodens indication eller den att mildra och nedstämma det inflammatoriska inouien*

•j L. C. p. 69.-tet uppfylles genom bårfe rfirect och inrfirect verknnrfe medel, Till de förra räknar inan:

1. Köl rf. Au hnfva gjort nödvändigheten af detta, icke allenast det förnämsta utan äfven måhända det enda verkliga directa antiphlogisticnm gällande, är en stor och ovärderlig fortjenst, som tillhör Sydenham och som, om äfven Hans öfriga oberäkneligt välgörande inflytelser på läkarekonstens culttir och förbättring skulle saknas, ensam vore tillräcklig, att fästa en oförgänglig ära vid hans nanitu På hans tid fortfor ännu det ifrån Araberna hufvudsakligen härrörande bruket af den hettande regimen, eller varm och tjock betäckning samt hög temperatur i sjukrummet, vid behandlingen af febrar i allmänhet ock i synnerhet af . de mest inflammatoriska ibland dem, nämligen de exantheiqatiska. Indi-cationen för detta bruk, äfvensom af de derjeinte använda hettande inedicaiuenterna eller alexipharmaca kan beklagligen theoretiskt rättfärdigas ur den Hippocratiska patbologiens synpunkt, enligt hvilken nämligen reactio-nen och crisen äro identiska% emedan i följd deraf allt *hväd som förhöjer den förra måste befordra den sedna-re. Såsom redan ofvänföre är anfördt, var Sydenham ‘Sjelf anhängare af denna falska theori, och den kraft, hvarmed Han satte sig eiuot dess nn ifrågavarande skadliga ehuru högst consequenta tillämpning, visar huru fritt och oberoende hans snille kunde göra sig af meningernes bud, när dessa koinnio i strid ined verkligheten, eller, måhända rättare, huru djup hans inaigt i sjelfva verket var af skiljaktigheten emellan det deute-ropatlrska och det critiska, eluiru Han ej förmådde theoretiskt utveckla den. Den kylande regituens princip yrkades således af Syd en ha in med den Honom egna kraft och Han använde den först och hufvudsakligast i kopporna och sedan vid feberbehandlingen i allmänhet, men i afseende på pesten fortsatte Han och bekräftadeden motsatta grundsatsen af en hettande eller diaphore-tisk regime. Vid användandet af kölden inskränkte han sig dock till afkylandet af luften i sju kr timme t och undvikandet , af för varm betäckning. Det intensivare behandlingssättet medelst kallt vatten och is tillhör en sed-häre tid, och synes hafva varit honom obekant, ehuru det har sin grund i en conseqvent utveckling af den princip, Hanförsi uttalat, och med therapien införlifvat. En egenartad, * men ifrån samma grundsats utgående fö«* reskrift förekommer ofta hos Sydenham, hvilken dock icke kan gillas» Den består niimligen deruti, att den sjuke ,icke skall ligga till sängs utan kläda på srg och gå uppe. Den härrör troligen derifrån, att man den ti*J den mer allmänt brukade blott fjäder-sängkläder. Men tilotn det att verklig svalka kan åt den sjuke i fullständigare mått beredas, om Han hålles afklädd och till sängs, forekommes äfven . derigenoiti lättare tenipentturatnvex-lingar, och regeln att temperaturen ej blott bör vara låg utan äfyen jemn blir bäitre uppfylld. Dessutom ingår den sedativa methodens fordran af stillhet och hvila, äfyen uti den ftntiphlogistiska, och är äfven för den sed-nares ändamål af den största vigt»

2. Undvikande af hettande läkemedel. E-mot det före Honotn rådande bruket af starkt hettande aromatiska médél eller alexiphartnaca, som användes i den falska mening att derigenom påskynda crisen genom huden, ifrar Sydenham på det allvarligaste och med sitt vanliga eniphatiska sätt att uttala sitt ogillande, säger Han, att dessa medel jemte den hettande regime, som åtföljde deras användande, afdagatagit flera nienni-skor, än krutet. Men ehuru Han helt och hållet förkastar detta traditionella behandlingssätt, använder Han dock, äfven i febrar, ett

slags medel, sotii nära nog likna de förkastade, och dem Han kallar cardiaca. Hans föreskrifter i afseende på dessa medel äro väl icke kla-ru och bestämda, mon 'tydligt ftr'det.dock, att Han med dem icke åsyftar stegring af den inflammatoriska irritationen , utan rigtar detn dels emot det krampaktiga och paralytiska eller svaghetstillståndet hos nerverna, dels emot den indirect derifiån härrörande ataxien eller ere-thismen, och jag återkommer således till dem längre fram.

Till den antiphlogististka behandlingen hör Rfven att strängt ifrån den sjuke afhålla allt, som medelbart eller omedelbart verkar till stegring af arterielliteten eller det respiratoriska momentet i lifsprocessen. Hit räknas framfor »Ilt ljus, buller och allt som medelbart genom sjä-fen verkar retande på den sjuke. Men då Sydenham icke yttrar något derom, anser jag mig endast bora anmärka detta såsom en brist.

3. Kylande läkemedel. Huruvida dét gifves några sådana i egentlig och direct mening, är en fråga, hvilken jag nu förbigår. De som i allmänhet så anses, nämligen vextsyror och salter, i synnerhet fealpeter användes obetydligt af Sydenha ni. Han talar väl ej så sällan om refrigerantia, men hvad Han dermed menade, utorn de blott indirect verkande laxennedlen, är ej tydligt.

Den indirect antiphlogistiska behandlingen består ut i sådana åtgärder, sotn medelbart genom assimilationens försvagande eller förminskning nedstämma det inflam-matoriska momentet, och dit höra htifvudsakligen följande: 1

1. Svält. I afseende på detta mägtiga medel stadnade Syden ham emot sin vana på halfva vägen och föreskref, afven då Han åsyftade den secundära antiphlogistiska verkan deraf, ej mer än blott inskränkning af näringsmedlen. Så hafva äfven efter Honom de fiesta gjort. Att åter absolut fasta är nödvändig i den a-ebfa sjukdomsprocessen, 8r>n practisfc grnridsnHi, som i ålderdomen, i synnerhet i den Orientaliska medicinen gå1 Ide såsom regel, men i sednare tider Hr det forst

Broussais, som fullständigt yrkat den.

%

2 B I o du 11 ötnni ngar. I afseende på dessa tid«

låder .Sydenha ms minne en beskyllning för öfverdrift* biilken af dem, som sedermera mer eller mindre ensidigt pracliserat å la Sang rado, LI i IV it förvandlad till pris och åberopad såsom skydd för deras eget klandervärda handlingssätt. Besk)Ilningen är väj icke ogrundad, men h.tr ej mindre af dem, som yttrat den såsom klander än dem, som låtit den gälla såsom beröm, blifr vit osannfärdigt öfverdrifven. Sy d en ha m insåg ganska l>es lä in dt och fastade äfven uppmärksamheten vid både skadan ocb den verkliga vådail af blodutlöimiingarnes missbruk. Han förbisåg åtminstone ganska få af deraf contraindicationer och man har således icke skäl att för rebrå Honom, det Han öfter den gräns, som af de sednare bestämmes, utsträckt indicationen Jör deras bruk. Han ansåg dem för det kraftigaste af alla den antiphlo-gistiska methodens medel och der denna method i all-mänhet af sjukdomens beskaffenhet påkallades, satte Han således dem i främsta rummet Men ehuru det t följd hnraf ej är något att invända emot den sphér, Han för blodutlöniningarnes bruk bestämde, återstår dock den frågan; oin Han icke inom denna sphér öfverdref de* ras användande och således felade, väl icke deruti att de användes, men deruti att de am ändes i för stort och indicationens fordran öfverstigande mått? För att åter besvara denna fråga, är det nödigt att ibågkemma det indicationen fordrar hela den amiphlogistiska apparaten och icke bloduttöiiiningarne ensamt. I samma mån de öfriga till denna apparat hörand^ medel bliiva fullständigt satta i verksamhet, blir behofvet af bloduttöuiaingen minskadt och kan tillfredsställas med ett mindre uiättderaf, men då Ae Öfriga medlen blifva antingen icke eb ier ock blott i ringare grad lin de böra brukade, måste en sådan brist ersättas genom en större bloduttömning, än annars skulle hafva behfifts. Då, såsom dels redan är sagdt, dels nedanföre skall anföras, Sydenham icke fullständigt använde de öfriga antiphlogistiska medlen, var Han, för att till .fullo gå indicationen till möte, tvnn-gen till dét bloduttömningens öfverinått, hvilket man sedermera stundom såsom fel, stundom såsom förtjenst hos honom anmärkt^ Härigenom förvandlar sig den förebråelse, som i denna anmärkning innehålies. Hans fel består nämligen icke deruti, att Han använde blodtiltöm-ningen för rikligt,

emedan Han dertill var af indicatio-uens fordran tvungen, utan deruti, att Han genom försummelse af de öfriga antiphlogistiska ntedlens fullständiga bruk satte sig i nödvändighet, att göra så. Denna förebråelse åter, ehuru den är rättvis i afseende på saken, blir dock högst illiberal och otacksam, då den användes på personen. Sydenham Sr den .antiphlogisti-•ska mot hodens grundläggaré. Han har bestämt dess in-dioatien. uttalat dess princip och uppgifvit liera af de vigtigaste medlen för dess utförande. Detta är ett verkligt storverk, och man har ej rätt att förneka detta for det att det är ofullständigt utfördt och i åtskilliga delar ännu besväras af brister. Det är ej blott otacksamt q tan äfven ett öfverdrifvet uppskattande af den mensklt-ga personlighetens möjliga förmåga, att.klandra den, som gjort mycket och mer än andra , for det att Han ej gjort ttllt. Ehuru ett fullständigare nn\ändande af kölden och de öfriga antiphlogistiska medlen minskar behofvet af åderlåtning och i många fall knn göra den till och med nmbärlig, innehåller dock Sy den ha ms intensiva brok af den sednare, ett uttalande af den inflammatoriska irritationens kraf på e$ sträng och dristig antiphlogos, och denna fordran är hnfvudsakeh. Kan den Uppfyllas genom andra och lämpligare medel ätt- dö af Syden-lis

han» företrädesvis brtikade idoduttömbingärne är' det v4b men då utgör användandet af de förra en fortsättning af den bana, Sydenham börjat och ej en afvikelse der-ifrån, och bör leda tifl förhöjande af lians öra i stället att fördunkla den.

Det är egentligen i afseende på tvenne sjukdomar, so»n Syden han» säges hafvn öfverdrifvit åderlåtningens bruk, och dessa öro: pesten ech rhenniatisinen. Thera-pien af den förra är ännu sa vacklande och full af motsägelser, , att man har svårt att inedgifva det ännu en ak görande dom kan fällas atn den niethod, Sydenham valde, i allmänhet är den »igtiga och bästa eller ej. Sy-* denham ansåg pesten för en i högsta grad inflammatorisk sjukdom, som således fordrade sträng antiphlogi-etisk behandling, ech i följd deraf är Hans melbod af förnyade åderlåtningar med denna Hans åsigt fullkomlige« conseqiient, och icke heller har man skäl att anklaga honom för öfverskridande af indicationens grän-sor, da Han bestämdt förbjuder bloduttömningen i s«p-puralionsstadiel, eller så snart det ringaste tecken till nbscessb ildn ing eller bubo visade sig. Men ehuru Syden ha tn yrkade nödvändigheten och nytmu af repeter rade hloduttömningar, ända lills bubonerna framträdde, såsom den bästa ' methoden, tvingades Han doek af de sjukes och deras anhöriges inotsägelser, att nfstå derifrån, och valde en annan, so»»» vär den svettdiifvande, hvilken dock icke lyckades, om ej åtminstone en måttlig åderlåtning anställdes förut *), och det är denna niethod

Primo, si qnidem tnmor not i dum protuberaret, sangvinem prd aegvotantis virihus ac tempera men to, moderate detraxi: quo facto, Diaphoresis, cujus alias sollicitutio, in nonnuliis corporibiu^ non modo ftummam habehat difficultatein, verum etiam majoris inceudii, proiwde-t <{«t« ectby matarn purpureorum pcriculum minitabatur, faeUis erat at-qoc expedita. Atqneltunc sangvinis jacturam qwt$ ut ut ejiitjfuu uUut graviissimum incommodum adtulisjrtt> diaphoreseo» immediate toSequcn-tis beneficium abunde comjtensarit. Post venaescctiofttm tquain in le-ft&Iedfed, iom Sydtikham t d« flesta fallfen sedermera unvände och, såsom Han sjelf säger, med framgång*). Åderlåtningens ofverdrift låg således i den behandling Han foreslog, men ej förmådde genomdrifva, och icke mi den, Han sedermera verkligen använde. Det oaktadt hör den forsla likasåväl (ill historien om Sydenhams tberapi, som den sednare, ty det viyr ej af öfvertygolsc, ntao endast i. följd af yltre hinder semi Han Öfvergnf éen. Denna Syden hams method åter är, ehuru den kke blef i större mått använd, af stor betydelse, ej mindre i pathologiskt, än i tlierapentiskt afseende. Tvistefrågan angående d ensamt na är ännu icke afgjord, \b tan det väsendtliga af densamma återupplefde igen noder

cto celcbräudam curavi, enm jam om nia ad sndores prolieiendos in prompte essent) qe vel minima interpositg m»ra, stragufis segras obrui, ac laciniani laneam siticipiti alligari, jussi; quae quidein capitas obtectio ad suetorem crciidum plus proficit, quain qnit facile eredi-derit. — Sedan ingåfvos svcttdrifvaiide medel, b varpå flera forakr anföras. L. C. p. 125.

) Ärligheten ai Sy den ha ms egna uppgifter torde väl ingen af Hans fördomsfrie lösare Tar» benägen att sätta i fråga. Men äfvr gndras vitsord öfverensstämma dermed ock det synes mig verkligen vara faetiskt att lian behandlade pesten nied så stor och framför sina Colleger utmärkt framgång, att det Väckte uppseende och

sannolikt utgjorde en bufvudsaklig grund för Bans så vidt utspridda läkarerjktr. I Locke’s lyckönskningsverser i anledning af afhandlingen om de »-cuta sjukdomarna, förekommer ibland annat följande:

Extorsit Lackesi eultros, Pestique veneautn Abstulit, ct tantos non sinit esse metus.

Quis tam arte nova doinitam mitescere Pcstem Gredat, et antiquas portere posee minas? v Post tot mille neces. cuinulataque funera busto,

Victa jacct, parvo vulnerc, dira lues.

Ehurn uti sådana verser smickrets daemon är den egentliga sånggxdia-nan. och den öfverdrift, som är en följd af dess ingifvelser, icke keller här saknas, vore det dock orimligt att tro, det en man med Loe-kes dåvarande anseende och erkända beder, man må äfven sätta si mycket man möjligtvis kan på räkningen af smickrets bruk och Haas personliga väuskap för Sydenham, skulle framburit eu ren lögn. i synnérbet som Hän sjelf var läkare oeb således var i stånd att sjelf-ständigt bed öm nia saken, utan att förvillas af bopeus så kallade ep»-uion. hvilken vanligen är oäannfärdig oeb öfvrrdrifven. det må giils pris eller klander. Dessutom instämma dermed äfven yttranden af andra, såsom Hann«« m. fl.Cbolerafarsqtep. Såsomofvanföreär sagd^, satte Sy% denham pestens väsende uti ”inflar^iatio p^rtjculariiHi, sangvinis spimuosioiuiii,” och i denna bestämning saiu* manhlandadc Han med hvarandra de inflammatoriska och krampaktiga, inpmenternas b?g»£pp* Uti pesten är äfven såväJ, som uti alla former af feberprocessen, det krauip«; aktiga momentet protopatHiskt, ehuru det der, såsom uti de conlagiö$a febrarna i allmänhet, är sympathiskt af, den degenerativa diathes, hvilken siuillQamnet, omedelbart, framkallat. Då åter det krampaktiga momeptet ge no ingriper sangvificationen sjelf, uppkommer vanligpn, ehuru, såsQin i synnerhet Cboleran-adagalagt, icke alltid, en in«; flammat o risk reaction, och denna följer oftast omedelbart på det förra. Nu bar således « sådana fall, thfrapen«» ten det i diagnostiskt afseende ytterst svåra problemet att lösa, om det är det krampaktiga eller det inflamhia«> toriska, emot hvilket han först skall rigta sin verksamhet. I afse,ende på bestämmandet af indicatienen för å-derlåt ningen blir detta problem ännu mer inveckladt der« igenom, att yrd kramp i inelfvorna,. i synnerhet hös blodfulla personer, åderlåtningen har icke blott en anti-n phlogisiisk, utan äfven en verkligt kramplösandé verkan.) iV andra sidan öfvergår det krampaktiga momentet i samma luån det är intensivt, mer eller mindre lids tigt till dyscrasi eller hæniatosepsis, uti hvilken åderlåtning är abwlut COntraindicerad. Uti jdessH Svåra sjukdomar, der det krampaktiga momentet är särdeles intensivt, finnes således väl en indfcation för åderlåtning, men den va«; rar ganska kort och ofta så kort,, att den försvinner in« nan den hinner uppfyllas. Det ‘synes mig dock,, som> man här rigtigast skulle uppfatta åderlåtningens verkan, Ofch säkrare bestämma dess bruk, om man betraktar dem såsom kramplösande, an om man .anser:den, sasöm sn#i« phlogisiisk. Un sådan föreställning synes mig hafva fft-resväfvat Syden ha m och ligga till grund ej ^nindre för Hans i noten anförda åsigt om desä förhållande* tillden sedermera framkallade »teltningen, an i Hans märk* värdiga yttrande, att en stor åderlåtning gör nytta och en liten blott skada.

Den andra sjttkdomen, emot hvilken Sydettham anses hafva öft erdrifvit åderlåtningens antändande tor, såsom sagdr, rheunratismen. For min del, måste jag erkänna del behandlingen af denna sjnkdom forekommer itiig fÖrtjent af‘klander, hade for ensidighet, ofverdrift och en falsk bestämning af den speciella indirationen. Men den har i våra dagar hlifvit åternpptagen och hög-ligen beprisad af B o ti i 11 a « d S v d e n h a ni sjelf synes, d© sednare åren af sin lefnad hafva lagt den åsido, och i dess ställe antändt en annan ht riken dock är sa passiv/att den svårligen kan käcka till i andra fall än de lindrigaste.

Syden ha m antände blott åderlåtningar, men lopi-ska bloduttöinningar nästan aldrig. Endast på ett ställe*) talar Han om igtar, och efter hvad del syftes, blott såsom ett på barn användbart surrogat för åderlåtning, och ingenstädes om k opp ning. Den qualitaliva skiljak-

tigheten emellan den allmänna hlodiittömningens verkan ocb den localas, bief således af Sydenham icke insedd.

3. Lax er medel. Dessas antiplilogistiska verkan togs af Syden h am länge icke uti beräkning, nian Han ansåg dem snarare, såsom retande Men i slutet af sitt lefnad fortärftade lian både djupare och klarare i a sigt uti deras t h era pen t iska betydelse och, såsom del s}ne* af den ofvan anförda citationen ifrån ’*Schedti!n inonito* lia de novae

febris ingresati", erkände Han då deras stora inflytelse Ull antiphlogosens understödjande.

*) L. C. p. Ö37.ur

1. A ni id e g eti er it t tva mød el, som httfvud-gakligen v o r k a på. de t h y I o p o£ d i sk a inelfvor-oii. Dessa, af hvilka salmiak, samt kräksolt ooh calo-mel i refract Hos, aro de förnämsta, kändo Sydenham icke, åtminstone ej såsom fe herme del. Då man ih åt-

kommer, hvilka mägtiga vapen dessa medel i sednare lider varit i Läkarens hand til] bekämpande af både fehår- och inflammations-processerna, har man skäl att; be* jilaga den, s tn äfven utan dem skulle utföra denna strid, och den öfverdrift i bruket af åderlåtningi hvarför man anklagar Sy de n ha m och Ilans efterföljare, blir derige-41 o t n tilk en stor dd rättfärdigad; men detta rättfärdigande kan icke tillgodonjutas af dem, som nu, oaktadt vår -nl vidgade kännedom af antiphlogosens flerfaldiga medel, -dock vilja drifva blodutlömnitigarnes bruk lika högt, som dc förre.

Den sedativa methoden eller den, som omedelbart rigt as emot den erethisiiski-convtilsiva sidan af sjukdoms-processen eller den, hvilken Sydenham kallade ataxi, fastade Hans synnerliga uppmärksamhet, men, ehuru Han yrkade dess nödvändighet lika allvarligt som den .entiphlogistiska metbodens, kunde Han dock ännu mindre än händelsen verkligen är med den sednare, ål den-uainma gifva bestämdhet och utförlighet. Hvad Sydenham i detta afseende lemnade ogjord t, har åter i ytterligt ringa mått hjifvit tippfy 11di af Hans efterkommande. .T\ärfom har man under långa tidskiften lemnat denna indicalion nästan alldeles ur sigte, och då man ihåg-koiMtuit den, bar man sällan erkänt den äga mer än blott p.tiiialiv betydelse, samt gått den till möte temli-gen planlöst och blott empiriskt. I sjellva utöfningen af Medicinen har den dock alltid gällt mer, än i de the-oretiskt uppställda reglorna derfor. Denna förstiinmelse ^af den sedativa methoden eller rättare af utvecklingen af dess princip och af den deraf beroende tippställnin-Ilt

gen af Vegfrorna ftf dess användande, här Äter sin grund titr den pat bologi ska brist, i följd hvoraf begreppen om kramp, convttfsion och erethistn finmi besvaras af ytterlig »reda ocb forvirring. Men, ehtirn den början, som af Sydenham gjordes äfven inoiti delta område af thera-pien, således ieke ännu bnrlt samma fmkt, som Hans uppställning af den antiphlogistiska methoden, är dock Hans personligaf fort jens* i der förra afseendet nästan li* ka stor, och beskyllningen för ensidigt förfäktande af den sednare methodens fordran, orättvis. I)e medel, hvilka Sydenham till uppfyllande af den sedativa me* ihodens indicatton, använde, äro hufvtidsakligen följande:

1. Nar co t iska medel. Af dessa, hvilka Sydenham kallar paregörica, använde Han nästan uteslutande opium, emedan hyoscyamus väl stnndom ingår i Hans formler, men blott såsom bimedel. Af opium brukade Han åter egentligen tre pimparater: den efter Honom benämnda Och i synnerhet i England ännu brukliga iirtcturen, landanoto iiqvidum eller tinet, opii crocata, samt' syrupus de Meconio och theriak; det sjstnäninda, då opium skulle gifvas i refraet och den förstnämnda åter då det fordrades i full dos, samt syrupen då tinetu* rens hettande verkan var af sjukdomens beskaffenhet contrairidrcerad. Såsom redan ofvanföre är sagdt, ansåg Syd enHam detta märkvärdiga medicanient \äl hafva en djnpare verkan än den blott sedativa, men äfven i den ' sednare egertskapen använde Han det ofta oeh dristigt, måhända understundom för dristigt och tttan tillräckligt afseende på förekommande contraindicatibner. Indica t ionen åter för dess bruk i sedativ nfsigt uppfattas bestämdt och fullständigt *)• I följd af denna indication, måste

) Judicc rxperientia certo constahit, quod in quthus affeetibm ex öpio parat a indicantur, (,«unt autem tre«, vehemens dölor, vwa-tn vel dejectio enormior, ef insiyniorcx xpirituum animalium atatyai) in Hg et remedii dosis, et rrpetendi vices, enm symptomatis magni-öpii bnik ingå i flt»ra af Hana ipocinlmethoder; och déttjfc är också verkligen härtdfdsen. För att åter gifva exempel på Sydenhårtis dristiga sött att använda opium, Till jag anföra Hans föreskrifter i afseende detpå vid behandlingen af en ibland de vigtfgaste och tillika oftast förekommande af de acuta sjukdomarne; nämligen röd* soten. Emot denna sjukdom använde Han efter Straxt anställd åderlåtning redan första aftonen laudan. liquidum fill 16 eller 18 droppar, morgonen derefter en laxer-dryck af senna, rhabarber, tamarinder och manrta, samt Sedan på eftermiddagen ånyo en lika dosis opiidroppar. !>e följande dagarne, gafs laxermedlet hvarannan dag, samt efter verkan deraf latidanum. Dock förnyades la*

Xermedlet icke mer än tvenne gånger. Mellandagarhef gafs latidanum i full, redan tippgifven dos, både mot* gon och afton. Sedermera yttrar Han sig: wQuod sl

morbus præfractior his non cederet, dictuin paregörieum ægro exhibui singulis diebus mane, et hora so ni ni, donec omnino convalesceret; i mm o quo certius adhnc hic ndfeetus debellari potnerat, laudanuin prædictum octavtt qnaque bora, i. e. ter spatio diei naturalis propinare non dubitavi; idque in majori dosi quam stipra recenstti, neirtpe ad gutt. XXV, si prior dosis fluxui cohibéndo hatid par fuerat. Insuper Enema ex lactis vacc. libra di tn i dia et Theriac. Androm. sesquirtncia sin gu lis diebtté injiciendum curavi, quod quidem in quibusciunque al vi dejectionibns mire conferr. Nec vel minimum quidem inéominodi a tam frequenti medicanienti narcotici repetitione mihi adhue videre contigit (quafttamlibet noxam inde sequutiiram comminisccmtur inexperti)j iicét piures noverim, qui in morbo contumaciori idem ad se-

turfiue omnino gant conferendae. Qua c enim dosis remissiori sympto-mati cogrcpndo par est, ea ab alio fortiore superabitur; et quae alias aegrum in manifestum ritae descrimen conjiciet, eumdem in prae* sentiarmn ab orci fancibus liberabit. L. C. p. 296.ptimanas aliqnot eontinnaa quotidie usurpaverint *). Med denna behandling af dysenterien öfverensstämnier älven den af andra sjukdomar, uti hvilka den ofvanföre upp. gifna indicationen lör opii bruk förekommer. I conflu* enia koppor anser Han de paregoriska medlen vara ”qaa* si specifica”, nära nog i samma grad* som chinabarken är det i frossor. Således om man vill emot Syden* Ijani fortsätta den gamla beskyllningen för öfverdrift, har man mycket större skäl att göra det i afseende på opii bruk, än i afseende på blodiiitöinningarna. Men utan att här vilja företaga mig vederläggningen af en sådan beskyllning, uppmanar jag hlott hvar och en, som med käck säkerhet företager sig att yrka den, att noga ihåg* komma Sydenhams egna ord ‘ noxarn tnde seciituraru corninitiisciintur inexperti”, emedan de visa att dylika oppositioner voro Hovroin sjelf tillräckligt bekanta, men Hans erfarenhet hade vederlagt dem.

2. Cardiaca* Sydenhams begrepp om dessa medel och om indicationen för deras bruk, utgör en särdeles märkvärdig punkt i Hans therapi, i synnerhet som Han saknade kännedom om de medicamenier, hvil* ka egentligen och framför andra motsvara detsamma. Såvidt jag förmår uppfatta detta Hans begrepp, forstår Han dermed sådana medel, hvilka omedelbart mildra det af matthet och oro sammansatta iidande, som utgör den egentliga feberkänslan. Detta är väl till sitt väsende erethism, men å ena sidan kan mattheten öfvergå till verklig svaghet och derigenom underordna sig paraly* siens begrepp, och å* den andra oron stegia sig till smärtor eller öfvergå till delirium och convulsiva reactio* ner, hvarigenom den blir motsvarande begreppen af hö* gre erethism och convtilsion. Då någondera af dessa öfvergångar äger rum, uppkomma indicatSoner för andra

) L. C. p. 184.medel ftmändeede, men länge »reihfstttrn qVarMifvpp på den lägre ut vccklingsgradea, fordrar den hniket af dem, hvil ka Sydenbam kallade cardiaca. Af de mcv del, Han såsom sådana använde, är det en da et et tv som nu för tiden kan anses verksamt och verkligen passan* de, nämligen vin. Han brukade det mer sällan än de öfriga och sammanfattade det icke en gång med dem under samma benämning, men det är tydligt, att de indi* ealioner som hos Honom bestämde begges bruk, äro, om ej alldeles de samma, dock af samma art. De« som användes utom viner, äro sammansättningar af nn till större delen obsoleta läkemedel, och knappt någon lärer finnas, soiu känner sig hågad att ånyo göra för* sök med dein *). Men vi använde nu för tiden'ttenno andra läkemedel, hvilka efter min tanka i den grad motsvara Syden hams begrepp orn cardiaca, att detta e-gentligen genom dem kan blrfva for den practiska Läkaren tydligt. Dessa äro nämligen ca inf er t ocb va l e-« r i a n a. Om man ihågkomnter desså märkvärdiga läkemedels egenartade, ännu outredda, verkningssätt och på dem tillämpar Sy den hams föreskrifter om bruket af cardiaca, skali man säkert finna både lämpligheten af de förra och den verkliga betydelsen af de sednare». Det synes mig vara ett starkt och talande, uttryck af Sydenhams therapeutiska snille, att Han, ehuru de egentliga medlen till uppfyllande af den ifrågavarande indicalionen t oro för Honom obekanta, dock förmådde ined så säker blick uppfatta dess fordran.

3. Starkt luktande eller stinkande läkemedel. Om dessa, hvilka Syden ha m egentligen an-

*) Moderata autcm illa, quae dixi, cardiaca finn t ex aquis stil-latiis Uorrag. Gitr., Scord. compos. Frågor. Tberiacal. cum adraix-, tis Syrtip. Melissophyll. Fernel. Caryopbryll. et de succo Gitr. etc. JFortiora vero ex

pulvere c Cliel. Cancror. Coiop. Bezoar. Gonfrct. de Hyacintb. Tberiacfc Androiu. Aliisve ejusdem indoliå X. €. p. Ö3.f2i

fAflde uti det! hysteriska parox^siUen, ytfraf Han sig: **odore viioso ac gravi spiritus, tit dixi , exorbitantes of deserforo«, in proprias station©* remaudant, thr© inträ eorptis Rtinianfur, sive naribus ad mo veni ut* odoranda, sivé exterius ndplicentur; cujnsmodi snnt Asa /oetida, Gal~ banurn , Castoreum, Spiritus SaJis Arntnoniaci > et qtiicquid est denique qnod odorem tetrum admodum in-gratumque spirat.”*) Den egentliga meningen af denna qnasipoäliska och nästan humoristiska tirad är, att de verka såsom direkt sedativa. Om åter dehha åsigt Ar den rätta, må tillsvidare lemnas derhän, ehuru det gy* nes mig vara rigtigare att betrakta dem, isynnerhet de ammonimnhaltign, såsom kramplösande och således blott medelbart eller indirekt sedativa.

4. Emol lierande medel. De medel, som in* begripas under denna gemensamma benämning, och huf-vndsakligen bestå af > oeker- ooh oljehalltga saiht ntiici-laginösa ämnen, hafva såsom bekant, en icke obetydlig sedativ verkan, i följd hvaraf de dels för sig dels såsom bi med el ingå i den sedativa methoden. Syden ham Skattade dem icke för ringa, utan använde dem ganska pfta och vanligen i form af emulsion.

Det är tydligt, att många af de medel, som böra till den sedativa methoden, i Sydenhams användnings* sätt deraf saknas, och ibland dessa räknar jag hufvud-sakligen varma bad. Men oaktadt sådana brister i detaljen kunna anmärkas, bör det dock erkännas såsom afgjordt, att den ifrågavarande methodens princip, icke en gång i sednare tider, blifvit af någon så klart och besläiridi uttalad, som af Sy den h a m.

Den andra af de indicationer, hvilka utgå ur afse-endet på det deuteropalhiska momentet, är den, som

0) L. G. f. 116.hnt ffll tyftcniål' de*s #f*mkallnrtÖ0 oehsicgring. ÄfVéft donn* indictition utgörev af tvonnø* af bvrlka deneria Böker att omedelbart stegra lifsprocessens respiratoriska moment, och den andra går ut på alt medelbart göra det genom förhojiling af musklernes verksamhet. — Den först-ttåmnda af dessa meihoder eller den hettande är den, sorti består dels i bruket af aromatiska läkemedel, dels i användandet af högre temperatur i den sjukes - ram. 8ådoto ofvanföre är anfördt, är det just genom det kraftfulla och ihärdiga motståndet emot denna methods miss-btnk i de acnta sjukdomarna, som Sydenham djupast ingrep i feberbehandlingen och började ett nytt tidehvarf i dess historia Men oaktadt detta, var Hatt dock icke blind för den nytta, den i vissa chronisrka sjukdomat kunde åstadkomma. Väl förkastade Han nästan öfver-allt den heta regimen, men siimulerande läkemedel förordftade Han i flera chron;ska sjukdomar, i hvilka indicaltonen ”sangvini calorem conciliandi” symes honom vara hufrudsaklig *). Så strängt Han afhöH sig tfråh och förbjöd dessa medel i de acuta sjukdomarne, så kraftiga och gagfieliga ansåg Han dem i de chroniska i

llujusmodi Medicamenta sunt in genere, qnae moderate exca-lefaciunt, et ?el amaricant, vel linguain leniter feriutit, utpote quae nentrieulo sunt pergrata, sangvini med en tur, et oeteras.partes foveht confortantque; qualiasunt, verbi grutia, radices Angclicac, Enulae, Fol. Absintbii, Centaurii minoris, ChamaedrtOs, Chatnaepityos, ctC. Ad di possifnt etiam antiscorbutica vulgo dieta, ut radices Raphant rttr sticani, folia Cocbleariae bortensis, Nasturtii aquatici etc. Gam au,-tem bcrbae istac acres et pungent.es utut stomacbo adrideant. atque eideni eonferant, in coctianc jnvanda, morbi taraen fomitS jamdiu formato aculeos subdent ct augeant calorem, parctus usurpandae veni-unt, prae aliis is tis quae mit i calore atque amaritudine et ventricu-lum corroborant et sangvinis massam eegetiorem reddunt ac magis vita-lem. L. C. p. 452.

— — — Denique non irsum qui adseram Medicamenta Digestiv*

(calefacientia) jam raemorata ccteris quibuscumquc praestare: at v?ro dico eum, qui remedium ad lianc intentionem satis fa cieii dam po ten t iss i mum invenire potuerit, longe roajora in sanandis mor bis chronicis praestare posse, quara ipse se posse existimaverit. L. y p* 457. .. ., .allmänhet, in ing* r»ntra$ Mina* toner fmo! <lew företedde sig. Sinom bekant, råder Lafseende på rieäsa medels hade dictetiska och ((terapeutiska brtik, ännu i ring «n sfor förvirring t åsigterna. A ena sidan Jefver änmi hos många en stor benägenhet, att använda dem äfven i acnta sjukdomar, riå deremot andra helt och hållet iörkastä dem såsom läkemedel och anse till och med deras riietetiska bruk såsotm sjelfva fons et origo nialo-4*11 ni. Den medelväg emellan dessa motsatta åsigter,

som bestämmes af én rigtig insigt i de ifiågavarande läkemedlens therapeutiska betydelse, följdes Ater af Syrien batn, och, så snart fråga är om sjelfva grundsatsen och icke om den föreskrifternas detalj som dernr kan utvecklas, hor Han i detta, så väl som i de flesta andra afseenden, anses såsom therapiens bäste ledare.

Hvad åter den andra indicationen eller den, som :vnericibart genom stegring af muskelactionen söker för-höja den arteiielln eller respiratoriska kraften inom lifs-‘fnocessen beträffar, är det väl gifvet att den systematiska utveckling af den deraf bestämda methodeo, hvilken tillhör den sednaste tiden och som egentligen blifvit bearbetad i Sverige af den snillrike Ling och kallas sjukgymnastik, var för Syrien ha m obekant. Men icke så dess grundsats eller nödvändigheten af sjelfva indicationen. Om denna var nämligen Hans öfvertygelse säker och stark, och nyttan af de arter af gymnastik, hvilka Han i kraft af denna öfvertygelse ahvände, nämligen ridning och åkning, yrkade Han så allvarligt och be-stämdt, att Hans landsmäns förtroende derfor alltseder-ttiera fortfarit att vara särdeles stort*). De sjukdomar,

*) A t vero iiiliil ex tnmnbfcs, <|nac mrlii hactemis innotaere, adeo impense sangvinem spirilusqtic fovet, firniatque, ae dia mulhimque

singulis fere dichus cquo vchi. ——————— Neqnc magis Hypo-

chondriacis prodest hftc oxercitii genus, quim tabidis phthisicisque, que-nim BOitnnlli, mihi säiigViné juneti, ni ut tura ter ra rum equo veetore peragrautes ex mco consilio. sanitati smit restituti — — — Verlsanti htilka Han fntfvbdjmkligeti foréskref dessa gymnasti-skn medel, voro pbthisis, hypoehondri, hysteri, gikt, dys-pepsi orh gallcolik.

Den sisla af de tre slora indicationer, som. ål ihe* rapiens åtgärder g i Iva rigtniog och hestämdl syftemål, Hf den, som titgår ifrån sjelfv« det protopathiska inomen* let och fordrar omedelbart ingripande deri Det av val onekligt alt den är den djupaste af dem alla, orh alt Läkarekonstens positiva magt htifvudsakligen beror pä dess förmåga att fullgöra den. Men å andra sidan är delt nf flera bade i äldre och nvare tider hysta, ehuru van-figen högst besynnerligt och dunkelt uttalade, förhoppningen , att läkarekonstens ändamål skulle kunna ernås ensamt genom den och att således de öfriga redan om-tiilade mer negatht verkande tnethöderna äio eller kunna blifva timbnrliga, icke allenast Öfverdrifven, utan äf-\en ensidig och falsk. Det protopathiska momentet ät* \iil det sjukdomsprocessen ursprungligt bestämmande, men denna uigöres doek icke ensamt deraf, utan de den-; teropathiska och critiska, ehuru secundära otih reactrva, ingå lika nödvändigt deri, och en behandling, soin lein-nar de sednare utan afscende, kan icke lilifva annat Ho ensidig ocb ofullständig. Dessutom är den Hippocra-tiska gt»indtanken, att tillfi iskningsäéten har en inro grund och omedelbart utgår ur lifvet sjelft, obestridligt sann, och deraf följer, utt de inensktiga åtgärder som Osyfta sjukdomens tipphäfvande, måste rätta sig efter de' lagar som denna lifveti öfver sjukdomen segrande verksamhet följer, då den blir öfverlemuad åt sig sjeff.

dicam. Quanturacelnque exitialis Ph this is et si t et andiat, ut po te intereunt duo IVre trientes eoruin, qnos itioibi cliroiiiiei jugnlant, lioc fa mett sa ne te adsero, quod nrque iHereutius in Aue venerea, neqne' Cørtex pcruvianus it» Int*rnuUentibus effieaeiores e^teut, qi|am iii Vhthisi curanda Exereitiutk jam laudatum. L. C. p, 414, lo, i,6.4Dot protopRlhiaka framträder under tre hnfrudfor-Uier: kramp, dyscrasi och ursprunglig degeneration. Den deremot riglade behandlingen fördelar sig således i tren« ne methoder: den kramplösande, den antidyscrasiska eller, aås o mm a o förr kallade den, den blodrenande och den antidegeneraliva eller, såsom, man både förr och nu, ehjaru med teniMgen dunkel mening, ofta nog be« nämnt den, den. specifika.

Den kramplösande uiethoden har nästan alllid blif-\it och blir ännu i dag sammanblandad med deu sedativa. Detta är en nödvändig följd af bristen på putho-Logisk distinction emellan kramp å ena sidan och con« \uIsion samt eretbism å den andra. Ehuru, såsom of-van fö re är visadt, i Sydenhams åsigt af alaxien, den sistnämnda dislinctionen verkligen finnes, är den dock outvecklad och på tians therapi har den alls icke inverkat. Det starkaste eqh öatiu till sin betydelse måhända tydligast insedda af de kramplösande medlen, nämligen det transitoriska användandet af kölden, var för Syd en ha m obekant, och de, som för öfrigt sannolikt böra betraktas ur samma synpunkt, ehuru sådant ännu ipke skett, nämligen mosehus, tobak, beIUdonna, ammoniak m. fl. blefvo af Honom dels ietø brukade, dels använde såsom sedativa.

* , . *

Den emot dyscrasien riglade eller så kallade blodrenande behandlingen åter var humoralpathologiiens huf-vndmeihod och rotar sig djupt i dep gamla grekiska Medicinens pathologiska grundsatser. Sydenfiam uppfattade denna methods princip djupare och ligtigare, äu de sednare humoralpatbologerna. Ifrån de sednares förvirrade och crasst hypothetiska föreställningar om prae-existerande skärpor, bvilka till en del härledde sig jfiån den Hippocratiska åsigten ©in det yttre» omedelbara inflytelse på blodet, dels berodde på en dunkel aning omJet degenerativ» i ijiikiloRinprflvmfii, rar Han ftiHkoni* ligt fri Han ansåg nämligen dyserasien i allmänhet •amt de.i följd af densamma stundom uppkommande se-ctrndava degeiieraiioneroa, nrspiungligen bero på svaghet eller nedstämmng hos sangvificat ionens nervösa kraft, eller debilitas spiriluuni sangvinis animaltum, och den der-emot rigtade behandlingen således böra hafva till syftemål , att stärka och förhöja denna kraft. Vid valet af de medel, som derför kunna användas, leddes Han af erfarenheten och de bestodo hufvudsakligen i följande:

I« Mineralsyror. Den såkallade antiseptiska kraften hos dessa är af en lång och rik erfarenhet in* tygad och de algöra således ännu i dag de kraftigaste medel, vi känrie, emot dyserasiens acuta, af passive blodflöden, seenndära petechier, stupor och calor mor* dax utmärkta form. Syd en ham använde, såsom van* ligt den tiden, endast svnfvelsyran eller spir. vitrioli, men indicalionen för denna gällde hos Honom uti det ifrågavarande sjukdomstillståndet såsom den förnämsta och framför alla andra. Hic spiritus intra dies paueos et som nu m coociliabat et sanitatem, snperatis symptoma-tis, aegio reddebat: qnod quidem nulla alia meihodo ef-ficere valebum. Atque hec reiterata saepe expenentia tnihi abunde constabat” — — — — ceu utorbo revera npeciflcus, symptoinata omnia, ad miraeulum fere, com-pescebat” *),

2. Magstärkande läkemedel — eller retne-dia digesliva. Derom är åter ofvanföre*taladt, emedan dessa medel äro de samma som calefarientia.

3. A n ti scor but iska medel Dessa htifvtid* sakligen bestående af cochlearia, raphanps och nasium-

*) L. C. p. «5Q, *37.

*Utfi använd«**, imodel vid andra chroniska sjukdomar« behandling i form af decoct. Men ehuru Sy den ha m erkände deras stora nytta i verklig skörbjugg, an vande Han dent doek uti inskränktare mått, än de flesta andra läkare på Hans tid och äfven sedermera. I slutet af medeltiden och början af den nyare var den scorbntiska constitntionen nllmänneligen herrskande och åstadkom stora förödelser både till lands och sjös» l)en fruktan t den då väckte« fortfor, äfven efter det dess välde upphört« att verka pä föreställningen och derigenom fön irra diagnostiken nf de clironiska sjukdomarna Ifrån denna fordom« hvilken såsom bekant ännu för tjugu eller trettio år sedan, ehuru väl icke i lika .hög grad, bos många bibehöll sin gamla inflytelse, var åter Sy d e oham fri, och de kraftiga ord, hvarmed Han bekämpar den, synas mig böra räknas ibland de mest anmärkningsvärda speciella bevisen på den säkra och genomträngande blick, hvarnted Ilän uppfattade det väsendiiiga i sjukdomsprocessens facitim *)' ,

*) I afse onde på tillfriskningeii efter acut rlieumatisra yttrar tian:

Non raro accidit, ut ubi aeger per erroreui qoutrario plauc modo lu-érit tractatus, dolorihus vagi», mine q nid cm mitioribus, nunc vero ptrocioribu* per oumriu vitam misere discrucietur: Qai quidcm Mi-

mis cautis nullo negotio iinpoiiuiit, et pro Scorhuti syuiptomatis vulgo babeutur. Ilic eiiim obiter, sed et libere taineii dieam, quod, licet d.ubiU‘111, quifl Sc&rbutus iu bis Ptagi» Itarealibiis rrivrn inve-iriatur, taineii emu morbuin 11011 tam rreqiieiilein, quam fert vulgi opi-nio, occorrere persvasum milii liabeo; multos autem ex iis Adfecli-bus (ne plurimos dicum), quorum nomiiie Srorbutum incusatiius 9 v cl iiioi borum 1'ientiumj nondutii vero faclorum, quique nulhttti adl»nc cer-tuiu iiiduerunt Typutn, effecta esse; vel etiam ir fel i ces rvliquitts mor-bi alicayus iionduiu^penitiis devicti, a qaibti* n;«iigvis ^ctrrique lluÉ«« res contiiminantur : Verbi gratia* quibu.» iu corporihus materia aliqua, sÉrthritidi produceudae apta, noeens geueratur, iioiidinn taineii in ar-tns depluit, variu se oslendenl symptomata, quae Scor bit ti suspicio-Itetu faeient, douec -*#rfÄr»t*V jam formata, alqite uoti^ se exserens, nutlum amplins dubitun<1 i locuiu reliuquat. iXeqiie ignoramus, uon pMUciora s>

mptomata, Scörbutum méntientia, Podajric.os jam a paro-xysmo liberatos, infestare; dum scilicet vel intempestivus evacuautium usus, veJ uegri cllaeta aetas, vel alia aliqua causa naturam iutcrpella-verit, quo minus materian* omuem Attbrkiöum in artaa cxonerare va-

/ 4p ler** fnjiftt Sydenham,<1et mo-

tigaste tue4t*t (ety*% dyscrnw, "eteniiu massae sangvineao jput oftoetpe, otlangvescenii, volatile quoddainfermen-UM»,'•?» cakmria* wthdit, e. <}no excitatitur et erigujvtur tpiritø/s aotee joeeofee et stio pondereprcssi. Cujus rei indicium e%t vel nperiis^iuuigt, quod quoties chalybs ia proptoattM*, pwlsus* dercpente major fit et cele-rior, exteriora corporis incalescere, facies non atupliua pallida et inortuis concolor, sed vivida cerni et sangvi« m fuirfwnaia" *). — Pen anförda citationen innehåller toudigentydligt, icke aUenast Sydenhamdåsigt af den, ianna betydelsen af jernets therapeiiliska kraft, utan äf* Teö af Hafts/nieiMag om dyscrasiens väsende ”Sang v »is massa. effoeta est et latigvescit, quoniaiii spiritus ejns jacent stio pondere pressi.’! Ilotes Ofvanfore antydda thepri om dyserasiens förhållan« de å ena sidan UU kramp och convulsion ocb å den an-» dra till de secandära degenerationernav är härmed fulb? komligt öfvereftsstäinmande. Han använd® jernet i fornt af liinatura» som tued extr. absintiiii gjord till pilleg

lucrit; quae adbäé retenta c tim 11 åv sti itr{$ t iov ex is ta t, tötam sang* Vinia 'toassam inquinut, et cöiifertissimo pessimorum symptomatum ag<* mine bomincm lacessit. Quod quidem non de Arthritide tan tum, sed et de Hydrope adbtic iiicipiente dicliiin volo; de quO morbo liect vaf^ go jo Het or, Vbi dtsinit Sco+butUs, ihiintipit Ily drops, litec tkjmen regalft saepe saepras non aliter est accijpienda, quam quod, ubi pri« niuih se Hydrops manifestis prodit indiciis, praccovicepta de SfcofhutO opinio statifci collabasclt. Po test et idem boc adfirtnbri de qnamplu*» rjioif alns niorbis chronicis, vel adbuc in corpore bumano nascenti-bus, quique proinde nondom cerium sibi enderunt typum; vel e ti arti dé illis» qui, licet partim fugati sin t, nondum tamen penitus debella-ti exterminatique videntur. Et sane nisi boc concedarous, teorhuti nornen, uti Lodie fit, in immensum crescet, et omhem féré morborum ‘numérum absolvet. Ctun^ si Id sedulö aga mas, ut abdita cujus qqc morbi penetralia perscrutemur , eumqUe post irregqlarium syroptoma-tum vela latentem erpamus, sua se niox specie sit proditurus. ct ad tllam,' ad quam attinet, familiam baud difficuiter rclegandus. Quin et llietbodiis, qqa bnjusce modi morbi sunt abigendi, non adulterjnis il-lis s ymp t omat is, sed ipsi morbo, qualisnam is demum fuerit, ceu per« feete formato, jauique actu exlstenti, adeommodanda. L* C. p. ÖflTd.

^ L« C p. 404. <. 11gaf* till 8 gr; tVÄ gånger otri dtigéh ^ trettio Aagitf, och detta utgjorde hnfvndsaken af HysféVidfltf rridt&ri-beliatnh Ung. Men dét är tydligt, nft jernets 1 bttik - ej mindre emot dyspepsj, än saSotn def i éedWaré’tid^r blifvit f5* reskrifvét, emot både kräftrtsatnf nftdiW séChrtdftWi de* generationer och prosopalgi med den anförda iheotfen il fullkomligt sammanstämmer, flit dét ttørOtdr omedelbart fean deduceras. ‘ '

5. Chinabarken. Då denne är dét onda int* del, hvilket Sydenbnni tillerkände benämningen af spt-, cifictHii, torde här vara rätta tetäMet för betraktelsen af det begrepp, Hart vid delta ord fästade. Väl syne« det Som detta begrepp skttlle ftfvert hos 'Honom, såsom van* ligen och hos do flesta, vara dunkelt *$h obostlmdt, samt ej innehålla något artan t ån dert negativa betydd* sen att bota en viss sjok dom sfbrm, »tan att för en si* dan verkrtn ur do* gällande itidicrttiottermts principer ni* gon förklaring kan heititas. Men Han hyste dock en djupare och bestämdare mening. Han yttrar nämligen p. 28: ”In vincendo itaque niorbo chronico, is detnuro jure ineritoqne Medici nornen sibi vendicat, penes quem est ojnsmedt inedicameotturt, quo moibi Species possit destrui: non qui id tantom agit ut e priinis secundisque qwviitatibusnova aliqua introdneatur, et prioiis subent vicem; qtiod fieri qnidem potest non exsttncfa Specie: r. gr. colcfieri potest, aut refrigerari, qui podagra jaborat, vigente adhnc podrtgra, necduin devieta. Methodo hac, qrta diversae tantum qualilates inlroducuntur, vnorbi Spe* cijici non magis immedfcte perdomantur, qnnm ig nis gladio exslingvitur.” Häraf följer att ett specifikt läkemedel ät ett sådant, hvilket omedelbart inverkar på och upphäfver ”species morbi4’ eller ”specifictnn ipsum morbi;” Men det specifika i sjukdomsprocessen kan ie* keLva^a något anna{ än den * sida afdet protopatbiska, hvilken ej kan anderordnas krampens; ollejf dyserasieoitøgpepp,,; s&tølsft det qrfpruogljgt (tøgeqerativa. Oel ft*

ofygnforø /røgdt, ad efiuru degenerationens begrepp icke ipff.tøs Syd en hatu utvockladt eller med klarhet ach bestämdhet. føutMrftder i Hans skrifter* och Han saledes ickfc kftft anses ?$*Q,ni antesignan för den patbologi, som gör detta begrepp till hufvudsak, det dock lefde I Hans lOfc och hår och der visar sig genom enskilda yttranden* och till dessa räknar jag äfven del nyss anförda» l|en Syd enin synes äfven hafva fästaten annan nä* sign mystisk föreställning vid benämningen af specifikt läkemedel* och denna har Han gemensamt med flera an* ttø« Läkaffe både i äldre och nyare tider. Den består nämligen deruti att vissa naturalster äro utrustade med egna krafter* att bota vissa sjukdomar, och att dessa krafter, åt naturen skänkta af en vårdande försyn, fin* nas i ett de samtliga sjukdomarna motsvarande antal, blott menniskan har nog både ihärdighet att eftersöka och forskningssnille att igenfinna dem. ”Nulltts dubi to, quin in exundantl illa plenitudine, qua turget natura, dilflilUqtie, ita jubente Optirno Maximo rerum omnium Cöfiditore> in singulorttin praeservationem, prospectum pariter sit de curatione malorum magis insignium, quae homines vexant; idque pro .foribns et in patrio cujusli-bet solo'* *). Denna fromma och ultrateleologiska åsigt

) L. C. p. 30. Tam in boc (ferro) qnam in alias melioris n-ta remediis id quandoqae praestitit Chemicorum officiosa adaUtti noii tautttm ut Apaørtxtorépa non sint» aed etiam a perversa eoruui-Ärm diligrntia et opera plusqttaua otiosa magis evilescant» Audivi etiam, fquod sa modo verum sit, adsertionem hane nostram forti ter SttstineMt) ipsam miueram, prout o terrae viscerihns effodUnr» eradam » efficacius in rnorhis sithjugaiidis operari, quatn ferrum jam tgnem pas-spu» et fusione depuratum: ettjus rei fides ta men penes Auctorem sit, nse iiondutn experto, sicctue res habet, an vero aliter. Id certo seio, ' nu) him remedium praeclaruin atqtte i£<ti(patov ospiam gentium faiast ptocosum , quod no« a natura praecipuas vires accrperit: onde &SUUP ££«p<*£, non vero tlnmiiiam, praecellentiora quaevis Medicamina Astb .qiiitas grata compellavit. Q aed vero nativa quidpiam bonitate prao^ staaiH, et efllcacia, mirandos edat effeeto#, qnacuuaqne damm* forma iugeratitr, testes bic adduco par illttd nobiU» Papaveris lsstøiMUi sive Opium et Cørticrm Pemvianum, \equt énto tantom is SMSdioa-)lW

irtnehäller Täl étt sttfirt hopfr^ hiMn itaÄöfcltt ' b«£ man sfcftl* att anse dess grundtanke* för faftsk, och den har mer Ön en gång ofördelaktigt i ii vetta t på MecHcitient både ntöfning odh forskning, i dét deh k ena&hfcm alstrat misstroende till fhérapiens vetetfskdpKgftptffiriper, orch å den andra hilerft forskningén på iirrtftjg^r, titider rfet den ofra nog giftit understod åt både ytKgä, falska och Vldsképliga nienftigar. För att‘(terj>fi‘ åberopa ©tt exempel, drhirftr jag om, att under dén titt guajacumf ansågs; såsom det sökraste och* kraftigaste medlet emot' sjphilis, hctik hös många gällde såsom betis på denim sjukdoms Westmdiska ursprung, enVedan der låkmédlet fndns, äfven sjukdomen måste hafvft uj>pkömniit.

mentispraeparandis mekliea eernitnr peritia.qtfam in i is sel i gr n dis adpropriandisqnc, quae Natura suo ignc elaborata alque evecla, liberali ma ny porrigit. Id tantum nobis ngenriuin rostat, ut Medicamen-ta interim formum reducnfrtnr, qua vel cintimlcm su b sta«) t ia, v«l såtern yis $t cflicacla melius corporibus nostris impertiri queat.-

— —C. p. >5Ö4. Denna sednare citation är af historiskt interesse. Dén Sr ;étt flirstar flir den ch«usi*ka åaigten *f pliarmacologW», och således en raU protest emot deu princip, hvilken Paracelsus så kraftfullt yrkade ncli som ligger till grund för den nyare och verkliga phrirraäéien. DeAua princip består nämligen deruliy att de kraf-ter,Kvilk^i un turkropp arne, de må vara af hvilken beskaffenhet som helst, innehålla till botande af sjukdomar, äro i dc sednares naturliga sWt$k häfamad? nt derris mateTiella substrat, o<*h det åligger riåicde# konsten, att ifrån denna deras naturligen förtryckta ställning befria dem och derigenom utveckla dem till full intensitet. Att Sydenbam i drnnasin förkärlek PBr deu ulassiska föritålderns svagare itisigt uti läfeémftdtais rerkliga betydelse öcfr i slft åerifrån härrörande liat emot P nr a c«l*i, åtminstone uti detta afseende obestridligt välgörande reform^ bar alldeles orått, kan väl nnmerA icke en gång skttas i fråga. Att phatmacien, likasom allt annat menskligt, genom sina idka-res ”perversa sedolitas”, mångcti gång bllfvrt ledd på afvägar, bör icke åberopas emot dess prinéip och sanna tendens, ty ett sådant förfarande kan med likri skäl användas emot hvilken forskningsart som helst, och fuflstärtdigt full följd t skulle det således komma att ogilla dem alla. Deremöt syrtes mig 8ydenhnms varning emot det intrång, htnrigenom; pliarmacien återverkat på therapien och hindrat* ntrécklingén rif dess grundsatser vara santi och värd att behjertas äf-Ten i våiS dagar. Jag anser mig dock böra erinra, det 8ydenhnra

ioke alltid yttrar samma Stränga motiiljfl emot pbarmacien och dess præparater, och åheropdr såsom bevis derpå, hvad som sfiges L. C; pi S4 oth p. 410. " " ^ ®i , tyl twipge*, a{| Sy}4#nb*m* hsgrspp 0*1

ap^cifiltt läkeqifdelraoUvarade de$ uf omedelbailigt pa-tideg.euejatiyt, uppkommer den ff ägan > opt Qduabprkefi dåkao, såsomdet af, Honom skpdde* ansos såsom verkligt specificum; — pchdenqa fråga pnserjag böra bq-svaras med nej! Ulan att nu ingå i någon utförligare Jtøfftktøteø af, frossans inre grand tror jag * mig dock, åberopande å ena sidan dess slägtskap med gåsiricisarån -och nödvändigheten af det> ksanipnktiga i sjelfva paro-yysmea, och å dan andra beskaffenheten af .de seeuq-dära degenerationer ,; som i följd af densamma stundom uppkømmn, kunna påstå, att den bör. underordnas dye--erasienabegrepp, och dermed öfverensstäiumer åfven hvad för, öfrigt ännu veta om Chinabarkens verksamhet så-aom läkemedel äfven i andra sjukdomar. ;

.1 ' , .. ' w

Sy.denham byste i *början, såsoin det synes, ieke .fullt förttroeqdo för ^qhjqabarken, ''qui nempe indutnns spepius impe t ra t morbo, q na ra eumdein dfebfellat"; och inskränkte dess bruk nästan till blott quartaöerna. Men sedermera tillväxte detta förtroende så, att Han ej allenast qnsåg dep, "in febribus intermittentibus rnedéndis, aliis omnibus reraediis^ quötquot adhuc inventa fuerunt, .palmaiu facile praeripere'', utan Han erkände derjeitiie .dess stora betydelse, äfven i andra sjukdomar, i synner-hetuiagetis och Jifmoderns lidanden. Med ett ord, Han .uppskattade fnllständigt och rättvist, och dock utan $f-verdrift, detta stora, läkemedels värde, ,

Den pnlidegenerativa eller den verkligt specifikp behandlingen var för Sy don hani obekant. Icke blott voro flera af de, medel, som dit böra hänföras, dåänqq okända, såsom jod, sppngia, oh jec. asellidels bedöpt-de Han de redan bekanta ifrån, en annan synpunkt^ så-jSom qvicksilfver och antiinonium, dels ansåg Han deqi icke alls fot läkemedel, såsom ai^eniL och svafyel, titan•jelfva prihctpén i behandlingen tat iffHortoUtokänd eller åtminstone blott dunkelt artUd«' Detta 'synes mffc böra gälla såsom ytterligare bevis eirtdt påståentfet ett Sydenham tydligt och bestämdt uppfattat det ursprung* ligt degenerativa i sjukdomsprocessen.

Ndr man således undantager den sistnämnda afdefc •ningen af therapien, hvilken rigtad émot det momettit uti sjukdomsprocessen, som omedelbart Utgår ur desa djupaste rot, sannolikt kommer alt under den Instundande siden btifva ett af forskningens hufvUdsaktiga föremål oeh derigenom fit Läkarekonsten bereda en ännu knappt anad magt; och dessutom den psychiska Medicinen, i af-seende på hvilken endast en och annan vink här och der i Hans skrifter förekomma, uppfattade Sydenhottt för öfrigt hela dess omrade fullständigt, säkert och djupt. Med säker Insigt så väl i de olika grtitwlsatser, bvilka omedelbart bestämma dess åtgärder, som i den rätta bo* lydelsen af de dérvid använda medlen, lät Han både de förra och de sednare samteligen gälla alU hvad de höra och kanna, och inom specialmethoderna anvisade Han således åt hvarje enskilt moment af behandlingen desa rätta plats. Ehuru det väl torde böra medgifvas» att Han både i afseende på vissa medel tog ut steget något för långt, och derevuot försummade det fullständiga begagnandet af andra, hade dook den förra af dessa brister sin -nödvändiga grund, uti Hans insigt uti den thernpemteka principens fordran, emedan denna, då den special k änne* dom om de sednares betydelse, hvilken då för tiden kunde vara tillgänglig, var otillräcklig, icke utan de för* ras öfverdrift kunde fullständigt tillfredsställas« Den beskyllning för ensidighet, hvilken man ej sällan gjort Honom, är således alldeles orättvis« Tvärtom har niaa skäl att påstå, det uti ett mångsidigt uppfattande af åtminstone de flesta af therapien* fordVingar, Han ännu ef ingén blifvit uppnådd, ännu mindre öfverträftad. So-4M» Brto» l«i ihMr theraps4ni cttltur forlgått-umder det nä? éim* oupphörligt vexlande väldet af på ensidigt eiveck* åade öbkartade principer beroende* hvarandra ömsesidigt bekämpande rigtnlngftr, mea utem ofvahaaförda undan* tagv hafva alla, så; vidt de icke varit retilaf falska, sina atgåsigspiincfer i Haas therapi, och det är, åtminstone Aeelträdéävis., der, som de olika inethoderftns verkliga •betydelse oeh inböndeft fdrhåJlanden träftas rigtigt upp* fattade*

Men såsom therapeut eller practisk läkare har Sy* den barn äfven en annan sida, som förtjenar uppmärk* Samhet. Det är nämligen Hans fromma vördnad för läkarekonstens höghet, magt och fordringar. I lefvande och fullständig åskådning uppfattade Han den djupa me* ningen af läkarens ed, "att utöfvn sitt kall i gudsfruktan och kärlek till nästan efter samvete och bästa for-stånd" *). Läkarekonsten är den rikaste sbänk försynen

Sanc, cum aupreraus vitae mene instabit dies, confido mild iiKatsron alncrem in pracwdiu testem, me mm solum argrorum o-wttain, cujoscumquc demum sortis, qui sese cnrae mcae coneredidc-rant, summa fide ac diligentia salutem procurasse (quorum interim nemo n me alias tractatus est, quam ego mcinet tractari cuperem, si nilii ex ikdem morhis aegrotare coiitingeret) verum etiam, pro inge-nii modulo, oinnes nttiini nervös in hoc intcndisse, ut si quo modo ficrj possit, morborum medela post cineres majori cum certitudine ad-niinistraretur. L. C. p. 128. Sempcr enim existimavi, neque id sine ratione, majoris esse fclicitatis, certain vel levissimi alicujus morbi debelfaudj methodum ncgris mortalibus prodidisse, quam tre! Tant ali,

3iiod ajunt, vel Crocsi tbesauros accumulasse. Feliciorem boc illum iii, dicam et ineHorcm sapientioremque: Quod enim uberius et sa-pientiae et bonitatis quis potest edere, quam cum se e communi gene-ris liumani natur» decisum animadvertat, ca, quae molitur, omnia ad pubtieaui magis omnium uti li tat era quam ad suara ipsins, qui tam exi-lli totius partieula et contemta res est, jugiter relVrre? — —- — Qtmtimmo satis liquai, quod cum faeinorosi si t, lioininem jugulare, baiti virt erit, eumdem vel conservare vel alios instruere praesidiis, quibus adjati eum .ab interitu vindicent». etiam auetore vita funeto* Ét vox Hl« plane inhumana et Mderataandit eorum, qui negan t se reeusare, quo- minn», tpsia morttus UrrarUm omnium defiagratio- eou-

Mq4afe|r«I»* C.pvlUföi. glfvit åt wumniskoiu jorrtldkrU#*),

för att tara Gifvaren vifrdig ooh uppnåsilt > .vtåfr

vas tnad tacksamhet, vårdnad *$h kftrlek« Madiokmå fordrar i följd bftraf, af sin idkar* an moralisk kraft, aom förmår segra öfver da förnedrande frestelser, hvil-le* oupphörligt möta Monoen på Haék bima, till egen* Stytta **), till fåfänga ***} odi liH afimd *{"). Men kom steflsfordran inskränker sig ej tiU denna uiotabaka feögw

) At tamen ut cloganter OomietK, viros rationis et virtutam usu prnestantes, nb coruin grege, qui forniam huniunaiti vita ad in- >Ur brutorum c4Aa; oj»^ acta gou8j»urcaut, distiitgveus, 'Qo xaqfev, in-« qitit, tor äv&QuiTioo äy av&Qomoo ?/ ita Ars mcdica, si revera ars lu-* ivéit, et nan soloiii nomiiie tenns, maxiMute est douOmm omtlioui, quae Jtanc^ vi tam resjuduiU, tautoquc cnlfris, pinvilins p^etV^fdum, qu^ulo ipsa vita ii$, quibusin illa gaudenius, praccellit, L. C p. $CB, '

Quod si opes ejusinodi fipiniiixs celcliritatc partac, niajus ali-* quod pondus haberc videautlir, frnautitr illis per mc licet, qui jakn corraserint; memineriat tumen iwccbattlcovum nonuulUts, artes vol sor«-didissimas exerceutium, uberiorem quotidie quacstum faccre, et ma-jorein auri argentique vina posteris legare, ncqnc tamen in Boc brutit tiuimuUbus supeHoies evadert, qui sibi suisque pfok $ua indole pror spiciuut. L. C. p. 428.

***) Famae ineae interim arbitriutu penes alios si t. Aequa enim Inwfce et scrupnlose ex pen dens hominisne juvare praéstet, aut ab iisdem celebrari, prvtfs illud praeponderare eomperio, et maxtmi sane momenti esse ad anlml trauqu i I ti t a tem ,• famam vene populique lnlb tum pluma levioréra aut bulla, atqne umbra iiisomnii manis evanidum, fc. q. p, 427. 4

Rumores et vulgi plausum ligud magni fqcio. Et sane quid tanti est, si officio Clvis Boui strcuuc défuticlus, et publico. coinmbdo etiam Ciun privato duniuo iiiservicns, niillam taiUcn extucle glprlam reportern? Cum, si rem reete perpei\d<nrt, pensulerp existiiUatioui ineae, qui jam Kcnex sim, brevi perlntlc eritac si noticnti consuluisscui. Qui«l enim inilii post obituin prodesse qucat, ut oeto; clemeutu alpliabetica h» blnm ordinem redaeta^ ut nornen inrym coinponan.t, eojdin Hngvis ja** clcutur qui tioil magis aliquam ldeym fuilpio possint effitigeae? — X<. O* p. 435,

•f) Pronunciare ausirn Mediet famam, in angusto versavi; qusnda-quideni tion vulgus solummodø mortis caussam sa tagen! i minis Medi« vo transscribere paratuni, sit vavuni otium ejoOrfetii ar ti» Professoros rahunniandi ansnm inde cupide adripiant, atque coram iuiquis judid-&*vs «immsw diceutes sevérissimain seutentiam IVcile eJiciattt; eo stUU 4H'l ceHs?;«, ut ip*i pluris aetfimeutm-, et; super alietmu* rimtu* visn afbidcmtnt ad fumam: id quod vims iitevalis iødiginim prorsus est, ni o vilioiibus artilicibus, modo probitatem ublapb ; L> C.pv 143«m

rfaaé,, ttftfm derjewae ;en sä sVfi^ i^telWct^-

jell kraft, attdfn förmår QmHjdWt uppfat t adet v äsendt-4%a ktré, i 4$ dunkla och förvirrade företoåJen för läkarep? handling och dervi4 undvika; dn nti?s|,ag och förvillelser, soip härröra ej mindre af egna hugskott ftn af indolens och 'tm^ergtfveéheft for främmande meningars iujponprande JMyttdighet. Häraf följer att läkarekonslens uföfning kaq, på ett säll som motsvarar dessa fordringar, vara ifiöjHg endast för få, lör ett ringa antal utvalde, hvilka bmfö ^naturen, religionen och en fulländad uppfostran utrustat med sina rikaste gåfvor *). Det år äfven åt denna fa--éaUgat miåoritet, som enligt Sydenhams påstående Jä->ka re kons tens. uiöfning uteslutande borde anförtros, ,1 -fijfcøttika aada hafva äfven andra ibland läkarekon/tei^s ypperste talat. Så Ilippocrates **), så Galenus, så

) Luditur cnim, quod a jun t, de corio bumaito plus satis en^i fcinc Ettipirici, néque Mor bo rum Historiam nec metbodum med en di enl len tes, et Receptis tantum freti; istbinc Sciolorum rauissimi sprn OQiiiein in adfeCtato .artis ambilu, et speculatiohibus, utrimque pari fe*» re moment o dkceptatis ponentcs, qua$i juiictis viribus majorem ed*f}t stragem, quaip ederent morbi, cprum destituti auxilio. Ea demum 'Praxis, eacjuc sola acgris mortalibu? opetn fcret, quae indicatlofies cq-rativas ex ipsis morborum pliaefiömenis elicit, dein firmat Ezpeirltnv tia: ^uibus gradibps magnus Hippocrates ad' Cöehirn-ridscendit. Et, si dicta Methodö Ars Medica a quoquiriti traderetnr, licettnorln linius aut altcrius curatld cuililiet cvulgopossit Jrthötescere, inte gra tamcu Ars, qnaqua patct, b o ml hes priidentesCt peritos etiam ttiSgfs rxquircret, quam in stattå hodierno, uequé vel minimum Artis bonoéi fxindé decederet: Cum éniro subtilitas longe adcuratltlr Ih ItatttCfre

i>perationibus (in quarum observatiOnc rera Praxis Medica fundatur) quaip iu arte aliqua, hypotbesibuS ctiam luculentissimis suffufta, inveiiia*-llir, medendi Ar», qutfni praecipit lfalura, rudé vulgi ingenitam, lonf-giorc intcrvallo superabit, quam ista, quae a PbilosOpbia do/Cetör.

------.— IVon itaque vilescet Ars, si quid hujusmodi lucem adåpiciaf,

quin pötius illustrabitur, et difficilior reddita, nonnisi sapientcS et sub&Cti jjudieiis viros iiitej* fil i orum nuiUerum cooptari sinet. L. C', j». 315“—fU.

**) ’V’j/Vpdc ydtq (päooorpttg toöfteoQ. øv iroXkij yå$ Siayoqfj ht i sid ttSQa. xal tvt rå ttqös oog>hjv tv navr a, dyifai Ivup*-

9T7t', iQv&Qfying, xaructToÅij> doget, xytois, ijovxfy, mnåvrtjotG, yvvJfiokoyitj, etiijaft tujv npve B tøv yjiyorwv xalåväyx&t(vv, tia&aQøuw, dntpiTOmjois, åSnatdceifiovh], imtqop] &tia. iyovtii yctQ ei M%ovoi nffåns dxöXaohjv, frfd# >£ava*øhjvi • irpåe åkh/vri^v^ rrgbi int&vftirjv, pLtpaiQtoiv, irqoe avatåtfyv, tndeiv. avrrj yéq yväort reor it^omidviéwde flesta, to hi bentödät afg ati' ftotfkn i éttfcsspftr, Mi

tå bestänidt, strätfgt nch tittHcft Elfelt hfftr jag knappt funnit denna mening yttrad, tom af den iwem Arabisk! ’Llteråturen utmärkte Juden Isaak ^)i

t; •. , , •; - . ; , , : 4

I afseende på deltna ftstgt anser jag dook några erinringar böra göras. Den handling, som Omedelbart srigtar sig emot forderfvet och sjttkdowen och söker lit vets frälsning såsom sitt mål, måste för att vinna framgång, liafva sin rot t verklig vishet oeh genomträng» af det till reh karlek förvandlade tänkesätt el s sanna fÖrädlmgskraft. Detta är obestridligt, ooh bUcarekan-stens ideal med* alla dess stränga fordringar, så etsUräefc-fig oekså dén enskilda mennistapkraften* öfven den slir-

xal X9Vaic T(”V nyde tptXirjv, xal tu t ox o i oj f re ngös r&xva ttqos iputra. ravrtj pev ovv tTuxotvojvås crotpitj ris, ort xal ravja rå irktiora é irjrqös iye*. xal y&Q paktaxa rj/nt^X &6tov tiäijote tv ro ty #vrfj ip*

. VcHxtxtu, tv yetQ rotat dÅÅotat 7r*&*at xal tv QVfwroypaatv tvgioxt-rai. ra irokkd XQeg ftttow ivrtpojg, xetpivjj ij tr/rqtxq* ot dt u]TQqI ^øøtvt vtm$<tx*%tuQtjxactv, II i pp o« r a te s de deeenti ornatu.

*) Ishak Ben Soleiman el Israeli — vanligen Isaacui Judoens. Om hans åsigt af Medicinens . värdighet och betydelse» yttrar si(; Moore: ”He corametices tlie Pantegnum, hy ailvitiiig rvery Mcdical Scholar, ivith niucb fceling and so me eloqurnce, to bonour and serve hi», master witli as much rererence as his fatlicr. And be

couiisels the master to instruct tbe pupil whom he tliink* deserving d being brougbt up to Medicine, wilhout aeeepting from him any emo-lumeut, or pecuniary cpmpensatioii: and. schould lie provc imwortbj of the hononr inteudcd l»im, he is immediately to he dismissed and ex-eluded from ibe profession; which Is an c considered as an ample pu-jushment for the roost flagrant uiisconduct. He then points out the .duties of physictaiis, ivhicli are to lahour diligently to relieve tbe anfleriugs of tbe stek, and to restorc t b em, if possihle, to bealth, vrithout being prompted even by tlie expeetation of a reward, Tbe Oilght to tend with equal assiduity the ricb and the poor, ihe fulgw and the noble: and when visiting tbe sick, they schould gaard theif be arts aga ms t the attraetions of tbe wives, daughtcrs, and maids, H *whicb they must inevitahly he exposed. On every occasion tbey sboald aet vrith Homanity and purity; and found tbeir hopes of Miccess OR dNvine aid.* — The Moral precepts of this Jcw are almost sapew toral; and it may be doubted, wliether tbe were tier praetised hy 4Nie Mebovetbiii, Christian or dewkb physicUn. Moarés History sf ^e ånsltpes« Sid, I2Å»dta, feöifr kantänkas, mfi ‘vara att Svaradereniot,l>örå dess lefvande klarhet bevaras och hållas i helgd, pt dtet hvar och én, som kan h5ja sig upp till dess ås k åd v ning, må i sitt innersta genomgripas deraf. Hvarkek råhetens hån ellei* tåghetens anspråk eller inskränkthet iens oförmåga att fatta livad som år heligt och stort, böra tillåtas att fördunkla och vanhelga defta läkarekoir» litens våsendtliga inre, för att förvandla den tifl ett jrft» ke passande för sig. Men allt detta medgifvet, ma* den ringaste afprutnittg, följer dock ej deraf, att med?-einens ntöfning skall utesintande förbehållas de få, soth genotn vishet, snille, ädelhet och bildning närma sig det höga idealet och således måste råknas ibland mensfclig-ket ens ypperste. Tvertom! Läkarekonstens ideal fordrar äfVeti handlingens storhet och utsträckning i den grftd, ätt den motsvarar sitt föremål och kan omfatta det, oeh delta är ej möjligt utan en rikedom af samverkande pej^ honliga krafter af mångfaldig art och heskaffenhet. Titt denna storhet och en sitt ändamål motsvarande ftill&tää* dighet måsfe läkarekonsten sträfva, och. då en coneefif tralion af dess ntöfning inom de få, som kunna anse* jente af vishetens och ädelhetens pris, skulle hätanvå detta sträfvande, måste en sådan isolation, om den skul* le vara möjlig, långt ifrån att upprätthålla och förklara dess verkliga och höga betydelse, deröfver sprida xfilé* magtens fördtinkling, och göra den I förhållande trll déss bestämmelse eller hvad den bör vara, liten och inskränk!« Det är i kraft af sin bestämmelses storhet, som Läkarekonsten tager i anspråk ej blott visheten och ädelhetcM^ Utnn för allt menskligt, både vett och förmåga, af hVad beskaffenhet det ock vara må, har hon inom sin inånga falcHgt rika verkningskrets plats, iftån tänkarens djup#* ste meditationer, och den fromme martyrens uppoffringar^ till den Sitt kall troget ritöfvande sjukvakterskans lägsta croh vidrigaste åtgärder, och genom storheten af iitf iti* damål ej blott införiifvar hon den, såsom det syn*«,'rømlhoofet^a føskniipgen* vare sig fU*r e«iv

pirisk riglnjng, med lifvet och, Jmndlipgnp, ulapfryck#r äfvpu på def skenbart låga en ivprdpadsbjpdqpfø . steipr j^l. pel $r endast det verkligt sondp, lögnpn , £genpytr tan, fåfäogap, hatet, lättjan, som Jiont besfämdt och p^rängt förkastar, och då dessa fiendtliga ^rafter, såsom Jbeklagligen ofta hän dt och händer, detta oaktadt inlränr ga sig i no av hennes verkningssphér,, straffarhon dem ppéd olycka, vanära,; afsky eller åtlöje, pch detta hån» dprp iiii inom något apnat menskhgt yrke, , ehuru hop icke alltid gör samtiden, utan först efterveriden till verkställare , af, sin dom» Ont den grundsats af läkarekoa-jUenscpncen t ration inom de yUes. och ädles fåtaliga plas*9; hvilket) blifvit yrkfd af 11 ipp^craies^ Syden* ham pch de flesta af medicinens öfriga ypperste män, skulle antagas och konstens idkare. prof vas efter en der<-jned ofveren&stämmande måttstock, huru månget skulle jdå icke komma att, uteslutas, som dock i sjelfya, vecktyt hörÄ iäknas till de verksatpmaste och nyttigaste , af vårjt yrkel pen der taktfaste rotUtnieren, hvilken Du ifrån den allmänna bildningens synpunkt ieke kan undgå aft pnse för både okunnig och rå, och hvars förtroliga umgänge Du derföre finner motbjpdande, följ honom då Jma kallas af sitt yrkes pligter , . oqh se haps träffande blick, hans rådighet, hans raskhet, hans nära outtröttliga kfpft,att dygnet om uthärda mödor och ansträngningar af alla slag,: hans stundom genom den grofva ock aksnbart oädla ytan frambrytande starka välvilja, ock neka honom Din högaktning om Du kan, eller försök om Pu förmår att våga påståendet, det hen i den fullständigt utförda striden epiot det menskliga eländets fruktansvärda jpagt, ,är umbäilig! Eller kan Du ej detta, så erkänn ptt medicinens ädla verk, om det skall verkställas i stort, fordrar mångfaldigt flera och andra personliga krafter, än dem 9 so*u omedelbart utgå ur den h$gre bilduin-ge*s skötts 3'*: > ^MfediöTnen' lirtf f alTS iii&r då1 den tWKlfgén:fnhni(i?

flH oéh kunrtat gönt anspråk på någon delaktighétTbild-fWnge‘ns hatort*, Imft tionde rifr3h hfaVandra n»#Vdket åkilj-

åkliga ulgangspuncier, nämligen ctilllrren och folket,: och derTgenoni håfva Uppkommit tvenne bvarandrn offa rio«^ fiendtligt bekämpande dasser af dess'" i il k ar b. Sd flhnä fl höOJtir*kWnå motsatsen emeflah AescuTapfipréhternh åf den ena sidart, och gymnasterna Samt lalralipferna åf den atidra, samt i medeltiden' emellan dem sonV uppfo-

strades iklosterskolorha och bad- sähif baiberarestugo'r-nas lärjungar , och uti eh lång afdelnlng af cfen nyare/ riden , emellan UniversiteteVnas Medicinska Facnfteter och* föltskäretnas Corporationér. Den Strid, som ägt rum e-

ftiellan desså dlika dasser, har fortgått: genom hela inef-dicmefts historia, öch då i Grek eland segern utföll1 tllf förmån får den vetenskapliga rigtrtingen,har, öniman Vill bekänna sanningen, etf nära motsatt förliållando ägt* rUm 1 deF nyare Enröpa. Alla bémödanden att nkerf dén högre bildningen införlifvå Medicinen äro i Öetsed-nareall betrakta blott såsom mer dier mindre kraftiga personliga rcactioner, men den hos mängden heriskandé rigthingeh och i synnerhet den, sOtn i den sednästé ti-tleri fålF öfVerrigt, är tydligen åf motsatt art. Dei är icke någon hugnad att nödgäs erkänna detta. Men do r’eåctio-ner, söiii i spåren af den Grekiska Medicinens äntesig-naner emot denna rigtning framträrft i vetenskapens ndmn, och ibland dem är Sydenhams en af de kraftigaste och tillika minst ensidiga — hafva framkallat én spänning som blott ökat fiendens inflytelse och magt. Dei^ rent practiskå, blött ur folkbildningen utgångna, medicinen har nämligen derigenom retats att, utan att ändra: eller upphöja sin ursprungliga Ståndpunkt, för den större* eller mindre mängd af empiriska hjelpkunfikaper, hvilka hon ined sig införlifvat eller måhända rättare sammanfogat, använda vetenskapens namn. Derigenom har hon åter begåit en usurpation, soin, då den obestridligt invDehåJIer e* föntelfehm pf MftHq vtøwfafrøfr verk-lightt, ej allenast föranled* henne sjelf att emancipeta sig ifrån den sednares välde, utan äfven ko mm i t henne att låna sitt mägtiga stod åt sepsualjsmeng erpot vetenskapen fieudtliga rigtning. Derförehar man i de sed* naste tiderna fått se de flesta af medicineps literära arbetare, icke såsom förr i de vetenskapen troget tjenendes och vishetsökandes leder, utan tvärtom i deras fienders. Då åter således den beskyllning vetenskapens mätt nu ej sällan göra medicinen, att den åtminstone i sed-pare tider mägtigt befordrat en skef och ytlig forskning och någon gång gifvit skydd åt den fräcka råheten sjelf, svårligen kan i allmänhet med framgång bestridas, har temligen allmänt den meningen kommit alt rotfasta sig, att medicinen hvarken vill eller kan efiersträfva någon ann$n bildning, än den blott professionella, men alt, éhuru uti denna sednare mångfaldiga kunskaper ingå och den således äfven i theoretiskt afseende omfattar mycket oeh kan vara svår att förvärfva, den dock med den e-gentliga vetenskapen, som söker insigt i tingens väsende oeli eftersträfvar den eviga sanningens omedelbara åskådning såsom sitt högsta mål* icke liar något gemen-Saint. Denna moderna åsigt, som i hufvudsaken hyllad äfven af medicinens egne idkare, i practiskt afseende här och der framträdt, till ock med såsom söndringsbegär ifrån den högre bildningens förbund, är rakt motsatt den, hvilken i vissa förflutna tidehvarf varit rådande, såsom hos de gamle Grekerna, hos Orientens culturfolk och hos de nyare Kuroperna under de lG;de och I7:de seklerna, enligt hvilken medicinens vetenskap tillhörde cul-turens innersta ceniralgebit och betraktades såsom på ett gång en uf den verkliga vishetens mest omedelbara utvecklingsformer och ett af dess mägtigaste befor-dringsmedel. Om en anhängare af . denna äldre åsigt skulle emot den nyare yttra den beskyjlningen, att den inföijifvar. medicinen med det blott yttre uti jifvet ochnndcf hastar hsnnie, oriijckr cfldet, å&Wåistoolé en Hårb Riverfafin *f ddt låga ofchförwedrande, kan (fea sednares för fata ase nittta honom med enannnn, som icke heUer fir alldeles ©rfiltvisy atft itfitiiligen de fildres JUigt ej alle-i nast ftr mer ske« Ii» verklighet, nian fifven lösrycker yrket ifrån dets egentliga bestämmelse och nedsänker det i theoretitka hårklyfveriers dimmigfi djup, hvarigenouf dees egenlligalifskraft dÖfvas och dét förvandlas till ea spékbihl, som vål i elt aftécteradt orakelspråks dunk!al ord lofvar mycket, men håller litet eller intet* En slif4 ning emellan begge dessa kämpande partier * genodigåp noder mångfaldiga skepnader øcb vexlande ofvervigt héla medicinens fa Ut o ria« Hrar ecb en, som fervfivfvat någcMt utförligare bekantskap "med denna hist dr ra, ochej facit •cl» liåilet fflslM sin uppmärksamhet bloit vid dessytu* masts med bitter smarta känna huru djåpt denha sliU aing genomgriper vårt yrkes inre lif och tillika ihse* det de

kämpande äro båda två ensidiga afvi kelser, ocfa ntt söndringen kan upphora endast genom en försonings* kraft, söm är djupare och innerligare och derigenoee äfven mägtigare än någondera af dem.:

Denna forsoningskraft kan dertmot Utveckla sig till fullt oeh genomgripande lif endast de rige nom, atl läkarekonstens bestiUiniHdse uppfanas i dess helhet, ojch fuM-ständigt» Denna bestämmelse består nämligen icke blott uti den med mer eller mindre framgång ul förd asl ride* emoi sjukdomens individuella yttridgiir, utan i upphöf v andet af des.s^hela vårt si ä gi egeno mgripande, väjde* Om; ma nåt er uppfattar delfa dess stora och verkligapro-blein,följerderaf, alt sian icke kan våga att med oåe got hopp oiu framgång gå detsamma till möte, ulan Hk tåga alla menskliga krafter, som dertil i i någon måvt ktuina bidraga, i rtrtspeåk* Läkarekonstensbestämmela* feedrar således att, Uk* Meit några få; skola tgnaeig dss^t, utsn allii skola gtmtnaasM arbeta för desftUppaån•hi#« A Un, tfv#å dey ni#]ftjdlfø ^ fi#IiiiiiBi

aomgripas deraf, skeln gemensamt känna sMgfels gésem miitnia lidande, och tifolde af trenpå skojligheten af em fullkomlig seger dfver sjukdomens frsdfftaftavärdli magt, akéla de emfktta läkarekonstens syflemel' såsom en ge-mensaui sak. Härigenom stilles medicinen i omedelbar# beroende af en verldaåsigt, som gör. hela sligtets rådd-ing' till étt féretn&l för tro, kärlek öchhoppoch seni > ftljd deraf görbarmhértighetfens bud, lili en med niensk* ligheteits verkliga beat »ut titelse omedeJbatt sammanhängande nödvändig log. Om åter läkarekonsten genom« Hänges af denna lag,.' såsom sin högsta princip, ntåsie den fifvenbegripawg gelf, såsom det fömämsta ulveok« lingsörganet för bariiihertigheténs: irvre, magi öfver länke« Sättet. I fcljd häraf måste dess tendens vara ej alt ifrån medverkad tued sig utesluta några men sk liga krafter, af hvad: beskaffenhet de äfven vfwa må, utan tvärtom att i högsta möjliga målt med sig inforlifva dem alla. Det tillhör således medicinen å ena shlan att till lif och verksamhet framkalla alla dé mångfaldiga kärlekens, mag« ter, som slumra i menniskonaturena rika sköte och der« igenom göra äfven det skenbart ringa stort; och den lindra, att framför allt med sig inforlifva mensklrghetens högsta 'kraft, den främste ledaren i allt, som sträfvat till fortgång och förbättring— vetenskapen. Men öm tetetiskapen skall här kanna göra sig gällande såsom leda«1« till det verkliga målet, måste den sjelf underordna sig mehniskekärlefeens lord ra n och erkänna yrkets ända« mål, såsom heligt och stort. Om åter detta sker, ger vetenskapen åt medicinen betydelsen af en forsk iting, som leder ej blott till ihsigt « dödens verklighet och till kännedom af sjukdomens och eländets djupt förbor« gade rötter, utan äfven till äfvertygelse om lifvets gudomliga ursprung. Men det är ej blotit åt tänkesättets religiösa kraft inom den vetenskapliga forskningen, som tnodieinen, genom en sådan försoning mod vetenskapen,kan gifva skydd; utan fifven &f naturens himmelska gåf-va, sniffet« Om nämligen vetenskapen afsöndrar sig ifrån lifvets fordran och sluter sig inom sig sjelf, grund-lägger den ett dogmatismens välde, sotn mägtigare än något annat kufvar det verkliga snillet och, åtminstone hos de flesta, förvandlar det ifrån positiv ingifvelse till blott receptivitet för traditionella läror* Då den, emot den classiska bildningens traditionella lärobyggnad tita« niskt djerfve, men oaktädt alla sina många skuggsidor vidunderligt store Paracelsns, einot lärdomen och vetenskapen yrkade ej bl of t lifvets och erfarenhetens, utan äfven snillets rätt öch nlagt, var hans protest, ehuru ytterlig och Öfverdrifven, dock hvarken orättvis eller o-påkallad.

I Grekernes åstgt af Medicinens bestämmelse gjordes ej något afseende på slägtets lidande I dess helhet. Detta bestämdes af ödet, ro tfciov9 och mot denna fruk* tansvärda magt förmådde icke menniskokraften kämpa Det var detföre endast det individuella lifvet, som var föremål för den Grekiska medicinens vård* Grekerne anade det gudomliga i tilifriskningen och ansågo helsans framträdande i oberoende och skönhet, såsom omedelbar följd af lifvets seger öfver sjukdomen, men till den stora och omfattande idéen af en, emot det nienskliga eländet i alla dess former och rigtningnr utförd, strid förmådde de.icke höja sig* . Euthanasia, barmhertigheten , de döendes vårdarinna, som då döden inbryter med öf-vermagt och både Panakeia stupar och Jaso flyr stad-nar qvar hos den lidande och, med tro på det verkligt menskligas oberoende af döden sjelf, firar kärlekens triumf ännu öfve^ graf v en, var icke Aesculapii dotter och hade hos ett folk, som med verklig dyrkan hyllade det individuellas sj el fli enlig het, ej något altar. Att inskränka medicinens utöfning till en enskild class af präster eller lärde och derifrån alldeles utesluta alla folkbildning

10geusoimigda krafter, var så lede# med dep GrekUka medicinens cbafjacter fullkomligt qf^erensstniuwande ocb

kan ifrån dess synpunkt ulan svårighet försvaras«

Men med Syden ha in forhaller det sig icke så. Genomträngd af en högre verldsåsigt och lifv**d af den hoppets och kårlekens ande, som otuedelhart derjfrån ut-går, uppfattar Han, fullständigare och varmare, än måhända någon annan, läkarekonstens stora ändamål och dess till alla humanitetens krafter rigtade heliga fordran. Detta djupa nit träder för den uppmärksamme läsaren fram, på bvarje blad af hans skrifter. Det enskilda yttrandet, att ett fullkomligt återupplifvande af den Hippo* cratiska medicinen skulle göra yrket så svårt, att endast få skulle kunna taga befattning dermed och att detta vore önskvärdt, är en, af den captiverande åskådningen af konstnärens personliga ideal, men icke af ett religiöst uppfattande af konstens spnpp bestämmelse framkallad, inconsequens, som främmande for Syd en hanis eget kärleksfulla tänkesätt , h*r cfassisk rpt ocb grand *}•

Sydenham och Forniideti.

Det går en mening genom den nyare tidens Ibildnings* historia,som djapt gononigriper både Viteratnr och nppfostran, och består ungefär dernti, att mehnrskosjälens rntellecttielki kraft icke innehåller något, söru kan jeniföras med ursprungliga källsprång, utan är blott och bart recptivilet. Det tillhör således, enligt denna mening, den inensktiga personligheten, sävidl den yifl verka för bildningens vård ocli förkofian, icke atl ur sig sjelf utveckla något positivt vett titan endast att inhenita, tillegna sig och bevara

*) 1 afseende p| Senna fråga anser jag mig kör« erinra om skiljaktigheten af de sfitt, H of v eiijns ocb IV o »ens tein använde för «tt i Sverige infura medicinen, oeb begge« olika Iraroging. Se Program

CHI Mcdicinæ Poeter* Promotionen 1841 Ö. Sä o. f.den visdom* kom Ir (raJitioofll ifrSn forntiden. Denna mening« så vida den med mer eltér mindre ensidighet ftfven practiftkt vidhålles, och. formår göra sig till prin-øip itxom bildningen, måste frantkalla sin motsats; och døn ofta till skarp fieftdtlighet efvergfiende spänningen e-tuøUsn det traditionell* otk det sig inifrån utvecklande kan vål nn svårligen for någon » sen»' icke är alldeles o« kunnig om dogens tvistefrågor, vara obekant, men den tillhör ej ntesiutande vår tid, tttrin genomtränger dé tre sednasto sekiernes hela bildhingshistoria. Den visdoms** skatt« som utgör den egentliga kärnan at det traditionel« la i eulturen, innehål les, enligt den ifrågavarande meningen, företrädesvis och i de mest ensidiges tanka titeslu* tande, i den classiska och hofvndsakltgen i den Grekiska lfteraturen. Kånnedomén af deena litteratur år således den grundliga pcb till sann: humanitet ledande btldain« gens egentliga rol och grund, ooh de kunskaper, som utom densamma och oberoende af dess inflytelse kunna fprvärfvas, åfo blott ytliga och hafva icke mer än endast industriell eller professionell betydelse. Mange af dem, som i följd af en sådan åsigt soka förvärfva denna kännedom, förmå icke fram trånga till dess verkliga och djupare innehåll, utan fastna <jvar i ordens och phrasernas gallerverk, men ropa dock högt om herrligheten af den bildning , som vid närmare undersökning ej tyckes väsendtligen bestå i något annst än denna andliga fångenskap. Utan att i afseende, på detta deras uppskattande af deras egen bildnings vffcrdp vilja , med dem börja någon tvist, måste jag dock: sanrjingen till ära erkänna, att de, som stå utanför gallret och icke engång förmå vidröra det, då de lika högIjudt lieprisa sin frihet scnu de förre sin fångenskap, sannolikt kunna åberopa lika goda skäl för sin sjelfbel åt enhet. Men oaktadt verkligheten af dylika tvister icke kan förnekas, måste det väL dock anses för afgjordt emellan, alla tänkande tnenniskor, att det traditionella, det må komina ifrån hvilket håll somhelst eller , för tsfg .befraktJtih, varä Irørn förträffligt sftirt helst, aldrig kan gfrlla såsom bildningens poafciva kraft» Denna kan nämligen icke bestå i något annat tin den lefvande 4anken sjelf, oeh denne åter kan iéke verkligen till egna sig någon till honom öfveflenntad främmande vis* dom, gen om blott passivitet oeh nndergifvenhet for densamma; utan ban måste activt fatta den, genomtränga och genom sin egen densamma förvandlande kraft beherr-ska den, annars äger han de» ej, ty han gftr ej detla blott derigenom att lian innesluter dess oförändrade läro-form i sitt minnes förvaringsrum, och genom vana lar sig, att mer eller mindre lyckligt efterapa dess ord ech talesätt. Med ett ord, det är den nu lefvande tanken, som skatt eröfra förflutna tiders vishet och ieke tvärtom. Siker det sednare är det ej och kan aldrig bliffa annat än slafrer», så mycken mftda det äfven måhafva kostat, att inveckla sig derh Men & andra sidan är det lika af-gjordt att icke något, som redan införlifrat sig med den gemensamma bildningen och således ingått i dess hislo-ria, kan utan en djupt gripande förlust för tnenskliglie-ten deri från afsändras och

dfverlenmas åt glömskan, såvida ej tanken först tagit dess väsendtlrga innehåll full-* komligt i besittning och förvandlat delta till öfverens-siäiHinelse med sig. Por att ctilturen skall blifva verkligt progressiv och förvärfva characteren af fortgående utveckling , måste dess närvarande tidsmomeht icke lösrycka sig ifrån det förflutna utan tvärtom betuägtiga sig rfet, ty det Urt endast ined detta villkor, som det förra kan vinna någon djup insigt i betydelsen äfven af sig sjetf och upphöja sig till en positiv kraft i afseende på framtiden. Ulan en sådan genomgripande seger öfver det förflutna förlorar cuIt uren characteren af gemensamt Jif, och upplösande sig i ett aggregat af hvarandra efterträdande och mer eller mindre fiendtligt bekämpande meningar och lefnadsåsigter blir dess fortgång sjuklig oeh degenerativ, i stället att den skulle träda fram såsom verklig ut veck-Jiftg och *u«d tillväxt. Deti af inånga roster en för (ide* .yttrade uppmaningen» aU alldeles vända forskningen bort ifrån det förflutna och rigla Innken endast på del närva* rande och de«, såsom mnn hoppas, deraf omedelbart be* roende framtiden, är således ytterligt vådlig och, om den af 4!lt bejt. folk sktflle bljfva åtlydd, måste den hafva djup förnedring till följd. Tvärtom är kallelsen all intränga i sjeifva det iere af forntidens vishet nu starkare än någpnsin förr, od) i . nfgeende på sättet alt lyda dennat kallelse, erinrar jag blott derom att den forskning, som ined allvar vill gå den till möte, måste bestå i något annat och mpr än blott språkstudier, ty annars kommer den troligen såsom hiuUIs att stadna qvar i utanverket.

Se jetonde seklet och förra hälften af det sjuttonde erbjudg eU stort och lärorikt skådespel uti den väldiga strid, so«n då ägde rum emellan dem, hvilke uppfattade införandet af den, förut blott genom tuer eller mindre van-fällande öfversäuningår ofullständigt kända, Grekiska literaturen, såsom den Europeiska bildningens då fram« trädande starkaste eulturbehof, och dem, som till sk}dd för den Gertuaniska folkstammens inneboende kraft och den ifrån Chrislendoinen meddelade religiösa princip, som genomträngde den, kämpade emot det, genom de forms arbeten inbrytande, främmande väldet. Mägtiga, nästan jättelika krafter voro i denna strid i rörelse. A. ena sidan utförde den Grekiska bildningens kämpar på kort tid ett verkligt storverk, och man har svårt alt, åtminstone hvad några ibland dem beträffar, neka dem den djupa beundran, deras nästan obegripliga ihärdighet och arbetsförmåga nödvändigt niaste framkalla, *) Ära och

*) Ibland dem, som i afse ende pl Grekernas medicinska literatnr, hafva anspråk på vår tacksamhet, bör rå! det högsta prisrt tiilerkfin-nas FoSsius, som ännu i dag fir ej allenast den baste vägledaren, u-tan Sfven nästan alldeles oumbärlig, vid studium af de Hippccrafiska skrifterna. FoÖsius var född i Mctz 1820, blcf 81 o u l i c r\s l.ii juu-ge och sedermera blott practiscrandc läkare och dog ISOå.tacksamhet at deras mhme! Men ddcfie tillhöra de, ton t motsatt rigtning framträdde såsom organer fur den Ger-maniska folkstammens inneboende och af Christendomens högre ande lifvade ursprungliga utvecklingskraft, en högre ordning. Luther, Paracelsus, Shakspeare, Baco, Harvey, Sydenham äro, alla andra att förtiga, ljuspuncter i mensklighetens och culturens historia, och deras namn torde aldrig komina att hemfaHa under glömskans magt. Att de utgöra reactionskrafter emot den classiska bildningens positiva välde., är vä), efter min tanka, ohestridligt, men detta bör icke så fördeåä som de skulle uppfattat denna reaction såsom hufvutlsak. Tvärtom lemnade de flesta af dem st r t dens frågor nästen alldeles åsido och månge hyste emot den classiska bildningen ett vänligt sinnelag. Men det väsendlligä hos dem, det hvarigenom de så djupt ingripit uti oCh befordrat den Europeiska bildningens utveckling, utgeok ur deras eget inre, och hade således icke sin rot i några ifrån deti classiska literaturen dem meddelade ååigter, *) titan det

*) Ibland de många yttrandenhvarygepsm detta, deras b&desjelf-stSndiga uppfattande af forskningen» frihet och aktningsfulla hed ömmande af den Grekiska forntidens vishet a Ädagalägges, anser jag mig böra anföra löljande al Harvey:

”Qiiamvis enira i ter novurn etarduuro »it, näturaui scHifåndo, pe-tius ex rebus ipsis; quam libros evolvcndo ex PhilosQplipruui placitil orudiri: illud tamcn ad naturalis Philosophiae arcatia apertius, miims-que in fraudem ducens agnoseccidum est,’*

”IVec est, c«r jure quempiam lahor dfeterreat; si modo secum sni-mo reputa verit, hoc ipsum qaod vivioms, ab md«f»t»g»l>iti cordis ns-stri agitatioue prnficisci I^cqiie profecto tam desertum solilarisra hoc it»r foret, nisi

more failt vitio potius) seculi in quo degimui, pluriuii ad ignaviam proCjivei, iqallistcun ttrbo errare, quam cum laboris ærisque impendio privatim sapere: cu* tiimeii veferes Philosophi (quorum nos etiatoa laudainus industriam) contra-rinm prorsus iter institerint atque indefessis laboribus varia rerum experi-menta inquireiites baud duhiam lucem stud iis uostris prætulerint. Ade© ut, quicquid fere liactenus iu Philosopbia exiiuii compertique babemus, id ipsum ad nos ab äntiquse Græciæ sedulitate profluxcrit. Eorem tames in v en tis dum acquiescimuK , credimusquc (qu(e nos t ra est soeardia) nibil ultcrius reperiri posse; yivida inyennacies lut^juescit, el lampa da, qrus* nabis tradidernnt, extingvitnus. Nou onmcm certe veritateui a velrri-bus occup&tain csse, quiiibet fatcbilur; uisi qui niulta nuper in Asa-•vttff tfoå« dow t bfteeiMfö ftå både princip ech teoriens, åtnunatooe i många fölf, djupt, 4Jljrtk<ig<. Med verkligt ha* * Miiot dhsvicitetenfriHOUndrie iUand rfe ofvaoföre nämnde» blott oa* otk Atatt* v*it ParUceUu.s, *)

Den Grekiska medicinen har såsom bekant bnfvudr •qkligen tvenne representanter; Hippocrates och Ga^ Jonna* Ett Udskifte af nära 6 Sekler ligger emellan beg* ge dessa støre män, Och det oakfadt kan man väl svår* ligen uppgifv* något exempel, der den sednare författaren ra ed stdrre trohet och vördnad bevarat och med sin egen* nästa* hela sån tids kunskapsförråd omfattande, bildning införtifcat Aen gamle föregångarens åsigter och läror* ftlen éaktadt denria; inre öfvereesstäiumeUe, äger dock* genom den vetenskapliga utveckling Ga le nus gifvit åt slen Hippocratiska medicinen och de ur den under mellantiden mägrigt framskridna Grekiska bildningen utgångna åssgter, hvilka ha« dermed införlifvat, en djup skiljaktighet emellan dem rum, som måste inses och begripas, om begge* verkliga betydelse skal! kunna både fullständigt

tomllis (st alias «nnc artes taceam) scitn digna inventa eggc igasveri^. Idque ab iis potissimum faetnm est, qui vel sedulo in rem aliqtiam in-testi, is aliamfortttito ineideranrt 5 vel (q«o<t magis laudabile) proprm oeulis Nature daetum sequuti, per anfraetuouu qnidem, sed certissiaui vestigia ad veritatis tandem apicem pertigerunt. In faliprofeeto opere, no* fmtigmri solum séd étiøm fmtSteere »varne est, uW mdagandi fastidi-um iftva mtuendi vqluptate eompen*atur * , * . P<idfat itaque, in boc IVatnræ campo, tam spaeioso, tam ndmirabili, promissisque majora persol vente, aKorani seriptis erédere; nieerta HiSe problema ta ender«; et spioosas, cnptiosasque dispøtatinneirias nectere. Natura ipsa adeoit-da cst et semita, quam nobis mönstrat, iusistendura. — Harvey« De geiieratione animaliitm. Prmf. arast eled ara i 16#I.

) Parae elsi hat träffade väl egentligen Galenus, men dét var ej blott djnpt øcb bittert utan fifven så. ful I »t In dig t téø-ddtøinande alt det mtste galla för hela . den Grekiska medi-ciuen. Ätt Paracelsus bär och der yttrat ett och annat artigare ord om Hippocrates, betyder ingenting, emedan liaii sannolikt af Jjuus.Skrifter kände föga eller intet« ansäg honom för mindre farlig äfi G a Ir itus ocb dessutom afvisade hans vetenskapliga inflytelse dermed, att Hippocrates vä! var en stor lakarc hos Grekerna, men poaapde icke för dc nyare folken, tnppfattas och rättvist bedömmas. öfver medeltidens me» dicin, ej blott hos Grekerna sjelfvä, man äfven hos A-raberna och medelbart genom dem hes de relativt fä ibland Occidentens läkare, som befattade sig med färda etudier, herrskade uteslutande Galenus. Men den djupa, till idolatri gränsande vördnad, hvarmed man då omfattade både hans namn och hans skrifter, grundade sig icke på någon verklig invigt i de sednares vetenskapliga innehåll, utan på vidskeplig vördnad för de äldre Grekernas vishet, hvars förnämste representant inom det medicinska forskningsgebitet han med skäl ansågs vara* Det första, som vid den verkliga Grekiska literatnrens införande i Europa, ålåg dent, som togo befattning med desa medicinska afdelning, var att upphäfva väldet af den Arabisera de Galenus genom återställandet af hans skrifter i deras ursprungliga och genuina form. Sedan åter delta svåra arbete var verkställdt, omfattades väl den verklige Galenus till en början af hans Europeiska läsare med samma vidskepliga vördnad som af deras föregångare A* raberna, men deras förmåga, att uppfatta hans skrifters väsendtliga innehåll var föga större än de sednares, ehuru de icke i lika grad gjorde sig skyldige till förebråelsen, ett genom dialecliska hårklyfverier vanställa och fördunkla detsamma. Dock varade détta icke till det sextonde seklets slut. A ena sidan blef nämligen Galeni auctorilet skakad genom den nya sjelfstäftdiga forskningen, dels af den kraftfulle Vtsalii reform af Anatomien, dels och ännu djupare af Paracelsi häftiga, allt förkastande och fördömmande protest* Å den andra sidan lärde man, genom en större bekantskap med den Grekiska literatnren, omsider inse den verkliga skiljaktighet, som äger ram emellan Hippocrates och. Galenus, i det innehållet af den

förres genuina skrifter var den Grekiska medicinen i dess enkla, ursprungliga och omedelbart urÆsculapii-culten utgångna form, då däremot Galenus med denna medicin införlifvat Grekernes sedermera Utvecklade vetenskapliga cultuv. Då åter förmågan att rigtigt uppfatta värdet af denna sednare ca It ur var, åtminstone hos lä-kafe , nog svag, började inan mer och tner att anse den* mmma såsom ett främmande element, som endast vanställde och fördunklade den Hipputratiskn medicinen, i stället att man hade bort uppfatta den, såsom en utveck-t ling af dennas väsendtliga innehåll. Oberäknad den re-, action emot Hellenismen i dess helhet, som hilrtofde i-från den verkligt nya forskningens anda, uppkommo således inom kretsen af den förres egna sectatorer söndringar och strider, emellan Hippocratiker Och Galen ist er; samt de emellan begge och deras gemensfemma motståndare jemkande ”conciliatores”, hvilka strider mer och mer undergräfde Galeni anseende och välde. Då man åter af oförmåga att förstå dén sednare allt mer vande sig i-från hoaom, måste bemödandet, så vidt mim ej helt och hållet skulle öfvergifva den Grekiska literatiiren, gå u$ på att intränga till Och be m ägt i ga sig det väsendtliga innehållet af den Hippocratiska medicinen sjelf. Ehuru detta bemödande med nitfull ifver fortsattes genom delt Iføde och förra hälften af det 17:de seklet, var det dock ftrst Sydenham, genom hvilken det vann verklig framgång. All den kunskap, man förut om den Hippocrati? øka medicinen ägdé, sträckte sig, oaktad* den ännn i dag nästall bländande skepnaden af rik lärdom, likväl ej dj1*" pare än till orden. Syden ham åter utförde storverket af den Hippocratiska medicinens införlifvande icke. blott med läkarens kunskapsförråd utan äfven med hans verkliga handling* der igenom att Han sökte detta mål på en väg, som var alldeles motsatt den, Hans föregångare följt* Desse sökte nämligen kunskap om den Hippocratiska medicinen, for att derigenom vinria insigt i sjukdomsprocessen; Sydenham åter sökte och vann den sednare genom omedelbar och ifrån all flammande auctoritet o-beroende betraktelse, och blef därigenom mäglig att fatta och förstå äfven don förras inre mening. Då det utanftfvérdrift kan påstås, att, ibland dan roedkihaka jbiMpul* gens forskare, Han fir den ende, som ifrån éen elassfaka litteraturen förmått framkalla någon verkitgt fafvande och i culiurens historia mftgdgt ingripande inflytelse* ftr Han ett lysande bevis derpå, att endast män, soa» hafva en ur deras eget inre, genom tankens fria verksamhet och omedelbar betraktelse af det verkliga, utvecklad öfverty-gelse, förmå bemägtiga sig ftfveo det traditionellas väeeodu liga innehåll*. Det torde således fer begreppet om cta*» sioitétens stadium i allmänhet vara af någon vigt, att Syden ham af dem, som gjorde detta studium till buf» Tudsak, katlades för olärd, emedan Han ej, såsøm de, tog skalet för kärnan och fastnade qvar i utanverket.

Det som först och främst bör anses såsom verkligen Hippocratiskti Sydenhams åsigt är yrkandet af me* dicinens vetenskapliga frihet* Hon skall nämtigea, enligt dem, utveckla sig ur sig sjelf, ur det omedelbara uppfattandet af sjukdomsprocessens factom och ur den sjelfför» Värfvade erfarenheten af sin förmåga att med framgång kämpa däremot* Ifrån denna sin verkliga rot kan heft icke lösrycka sig, utan att förfalla i förvillelse o oh Kiga* Alla försök att bemta medicinens princip ifrån ändra ve* tonskaper, vare sig philosophi, phy sto Logi, anatomi» chenti eller hvilken annan främmande lära som helst äro således förkastliga. Det är denna den Hippocraiiska me* dicinens character af ursprunglig fribåt, på hvilken Gelens hänsyftar, då han brukar det orimliga och löjliga nu rycket: Hippocrates Medicinarn ab studio sapien^

tice separavit”®J En sådan afsöndriog är nämligen all*

) So träffande dett» ntteypk skolie rara, om det af någon användes ej mindre på syltnmgenj af flera ibland vår tids medicinska skolor, Sn på andra uppfostringsplaner och politiska emancipations-tenden er, så alldeles lalskt fir det, i afpeende på Hippocrates. Åfven om man inskränker betydelsen af ”sapientiA” till speculativ vetenskap, Sr Gelsi uppgift historiskt origtig. Hippocrates var nte-icke såsom denna uppgift, innehåller, gn lärjunge af Democritas, utan hans visliet utgeck omedelbart ur Grekernes religion, somdeles icke syftemålet livar k en af den Hippocratiska »sigten eller af Sydenhanis, utan I vHrtoiai genomtiängas de tå da af den culi urens högre ligt ning, i kraft hvaraf Medicinen, ehuru hon troget skall hålla sig fast vid sin egen lefvande princip och ulgångspiinct, dock med sig, så vidt hon det förmår och behofver, måste infor-lifva allt annat inenskligt vett, och således framfor allt utveckla sitt väsendtliga innehåll till samverkan med Tetenskapernes högre gemensamma sträfvande,

Dferhäst ofverensstömmer S \ d f n hja ni med Uippo> c ra tes dertili, att sjukdom uppfattas såsom process och sig ' oupphörligt förvandlande och icke såsom fortfarande och blott i mer eller mindre grad quantitativt

tillväxande tillstånd. I följd haraf antager äfven Sy den hani dep af IIippocrates uppställda qvalitativa principen för indelningen af sjukdomens stadier Men det är icke blott Uppfattandet af sjukdomen såsom process i allmänhet, hvilket utgör ett så väsendtligt och djupt gmnddrag i den Hippocratiska medicinen, utan äfven sjelfva sättet af detta uppfattande är for densamma alldeles eget och utmärkande, och det är hufvtidsakligen derigenom som IIippirer ates så mägtigt inverkat på de sednare tidernas bådf» pathologiska och therapeutiska åsigter. Han ansåg nämligen hvad vi kalle sjukdom vasendtligen utgöras af en strid, hvilken lifvet, lor att rädda sitt bestånd, utvecklar emot det inom dess sphér u t i f r å n inträngande fiendt-liga Det critiska momentet är således, enligt Ilippo-crateg, icke allenast det inom sjukdomsprocessen bestämmande eller positiva, utan den sednare ulgöres nästan

etiÆNculnpiitjenstrn hatfe en af sina förnfirilsfa vIrtfsanstalfer. Tore U ippoc ra t ev var således niediciaea, med nodaittag idittiM U«tt if den lliagoreiska skolan, alldeles afsöndrad ifrån den specalali*» vetenskapens cultnr, ntert drrigrnom att lian nr tcmprl^lrdra flyttade dfn nt i dt»t offentliga Jifveft försatte lian den' i veaellBrälllaaäé CM den Grekiska vetenskapen, med hvilken hon äfven, aedMmmad\jppå hifOrlifvad.helt och hållet deraf, ty hvad han kallade c ru di t a s 8r ieke något omedelbart uttryck af det emot lifvet fiendtltga* hvilket ursprungligen framkallar sjukdomsprocessen utan af det hämmade tillstånd, hvaruti I i fvels inneboende kraft genom det sednare i början försättes» tieqna åsigt är onekligen ensidig, men den är, såsom den äfven under tidernas lopp visat sig vara, en nödvändig utgångspunkt för pathologiens studium» Grundtanken uti den (Jippo? cratiska medicinen är den djupa andaktsfulla föreställnio-gen om lifvets helighet och magt, och med denna föreställning sammanhänger väsendlligt den om ti II fris k ningens nödvändighet, eller, med andra ord, om nödvändigheten deraf att sjukdom, for att upphöra, inåste besegras af lifvet sjelft, genom dess uti och genoiu tillfriskningen framträdande verksamhet. Men å andra sidan sammanhänger med samma föreställning äfven den om den emot lifvet absolut fiendtliga betydelse, hvilken tillkommer det, som ursprungligen framkallar och bestämmer sjukdom» Då den Hippocratiska föreställningen om lifvet och lifs-processen var å ena sida både ofullständig och dunkel, och å den .andra genomträngd af en mystisk tro på deras helighet och magt, kunde det med densamma svårligen förenas att antaga, det sjukdomens ursprungliga rot skulle kunna finnas inom det område, som omedelbart lyder under lifvets välde, eller den individuella , lifsprocessen sjelf» Det positiva uti sjukdomen anfogs således af den Hippocratiska medicinen såsom liggande utom det individuella. lifvets egentliga sphér, och i följd deraf utgående ifrån macrosmi, antingen omedelbart eller medelbart genom elementarkraftéma, mi organismen ingripande välde» Hippocrates uppfattade således icke allenast sjukdomen och lifvet, såsom hvarandra absolut motsatta, ntao han fäste sig så uteslutande vid de yttersta ändpunkterna af denna motsats, att han i sin betraktelse icke upptog de mellanlänkar, genom hvilka de mi hvarandra ingripa, och hvarigenoiu sjukdomsprocessens utvecklade formuppkommer. Dessa mellanlänkar åter Bro hväd man sedermera kallat sjakdomens prötopathiska och den«' teropathiska momenter, och det är således obestridligt att det, som väsendtligt och omedelbart utgör sjukdomsprocessen, icke Wef af Hippocrates framdraget infor betraktelsen. Han underordnade nämligen det deutero-pathiska under crisens begrepp och det protopathiska Under det af det yttré causaltnomentet eller rcpoxaTap|ur. Derigenom har den Hippocratitka medicinen, som ensamt uppfattade de begge hvarandra motsatta yttersta gränsge-biterha af pathologiens område, till efterkommande for^ skares bearbetning och odling qvarlemnat sjelfva medelregionen. Då det största uti ett verkligt utYecklings-moment af culturen icke egentligen bör sökas i hvad derigenom blifvit fulländadt och slutadt, utan i det, som derigenom förberédes och således innehåller den kraft, hvarigenotn det till fortgång och utveckling bestämmer framtidens forskning, har den Hippocratiska medicinen just derigenom att hon utgör en vödvändig' början till den verkliga pathotogienS studium sin högsta betydelse, hvilken således icke blifvit uppfattad af de niånga ibland hennes anhängare, som icke begripit henne såsom början, ntan såsom slut eller fulländad 1ära och yrkat, att hon, upphöjd öfver behofvet af ytterligare theoretisk utveckling, kan tillväxa och förkofras ensamt genöta empirisk forskning. Att åter ett sådant skeft och ytligt uppfattande af den Hippocratiska pathologTen genom de sednare tiderna fortfart! att mägtigt inverka på medicinens cultur, gjott den stationär och mer än en' gång hotat 'att alldeles qväfva defes inré Kf under den slappa empirismens kryp-växter, är mer än väl kändt. Men å andra sidan hafva emancipationer ifrån den Hippocratiska åsigten ägt rum, hvilka djupt genomgripit medicinens charakter och rigt-

ning, och BOtw ej allenast frigjort sig ifrån de förras inflytelse, såsom fulländad lära, utan äfven öfvergifvit densamma såsom början och utgångspunkt. Till dessa eiuadci*1palioner säkpar jgg hnfvudsakligen tvempe grundsatser, som i synnerhet i sed n are tider tjmr eller mpndre tydligt trädt fram och beherrskaj do pathologiska niemagarna. D«n ena af dessa ar den* enligt hvilken sjukdom icke är lifvets motsats, utan, endast »fv^kedso eller modification deraf; hvaremot den andra yrkar* att ftjttkdpm upphör | genom öfvergång till belsa ickfi i följd af lifvets inifrån utvecklade seger derofver, utan antingen i följd af eft Utifrån otnedelhart ingripande inflytelse -— läkemedlet — eller ock i kraft af sin egen inneboende gjelfforstörande eller sjelfbegränsande tendens. Att dessa, grundsatser 8ro OOtihippocratiska, kan icke nekas^ tnen då deärö uitryck | af deq progressiva forsk ni ngsk raftens reaction emot den Statienara character 9 man genom den Hippocratiskn tnedh i cinens, medelst blindt nndergifven hyllning upprätthållna | aqctorifet, velat gifva åt pathologiens studium, hafva de ahorn ensidiga dock genom sin syftnings vetenskapligt värde. Motsatsen emellan dem och den stationär Wifna Hipppcratiska medicinen kan, såsomh andels enär ined alla sådana spänningsförhållanden emellan balfsavma eller halfatvecklade vetenskapliga meningar, icke uppbäfvas genom någon de ras seger öfver den andra, utan endast genom en högre lara, som kan göra rättvisa åt begg* derigenom, att den ifrån deras öinsesidigt motsatta skel« hel och ensidiga inskränkning befriar begges väsentliga innehål). Att åter en sådan de ifrågavarande motsägelserna ifrån djupet uppövande cnltmkraft verkliges inverkat på opli till en vjss grad ipförlifvat sig ined medicinens historia, derfor har man att tacka d^m, sqiu med full ratt kunna sågas föi tjena det vöidnadsy/ir.du namnet af Hipjtocrate s’s ieke blott lärjaijgar tjian efterträdare. Detta namn tillkommer nämligen, enligt min tanka, icke dem, som i den Hippocratiska medicinen ej hafva någon djnpare insigt, än att de verkligen kunna tro det den utgör läkarekonstens fulländade jheori, och således oupphörligt använda den, såsom en liämmkraft emot me-dicmens vetenskapliga utveckling, man dem, som upp? fattat dess djupa inre förhållande till det mål, hvilket medicinen både såsom vetenskap och handling söker och och således väl troget bevarande dess uttalade grundsats ser, dock fortsätta deras utveckling äfven inom det af Ifippotcrates ännu obearbetade forskningsfält, hvilket nyss blifvit kalladt pathologiens modelregion, eller egentliga centralgebit Af den), som anses hafva anspråk på ei) sådan titel, är det åter blott två, hvilka den i egentligare mening med rätta tillkommer, emedan de öfrigu endast såsom anhängare af dem kunna erkännas deriill berättigade; och dessa två äro Galenus och Syden-ham. pen sednare kan det oaktadt icke betraktas såsom den förres efterföljare, emedan han vid utförandet af sitt verk gick en helt annan väg än denne. Då nämligen Galenus fortsatte utvecklingen af den Hippocra? tiska åsigten i vetenskaplig eller physioJpgisk och patho-logisk rigtning, gjorde Sydenhain det i praktisk eller nosographisk och therapeqtisk«

Det är väl här icke stället för någon utförligare betraktelse af G alen i roll och inflytelse på medicinens culnirhistoria, men då for att bestämdt uppfatta den betydelse Sydenham har i afseende på utvecklingen af de Hippoeratiska grundsatserna, det är nödigt, att sammanställa och jeniföra honom med den förre, kan icke heller denne, ehuru Sydenhain med hans skrifter synes hafva haft foga eller ingen bekantskap, nn alldeles förbigås«

Såsom redan är sagdt, införlifvade Galenus medicinen med den Grekiska vetenskapen, och lervärfvade derigenotn åt densamma en doctrinär form eller lärobyggnad , hvilken, ehuru den sedermera under tidernas (lopp blif-vit på mångfaldigt sätt både angripen, försummad och förän-dipd, dock ännu till en stor del bibehåller sig och fortfar att förmedicinen bemedla åtminstone möjligheten af ett närmare sammanhang med den i egentlig mening vetenskapliga sidan af culturen. Men jag lemnar nu denna sida af

Gal en i historiska betydelse, ehuru det är den genom hvilken han hittills lnifvudsak ligen inverkat på medicinens cultur, alldeles åsido, emedan då Sydenham med hvad som i egentlig mening kallas lärobyggnad och system foga eller intet befattade sig, den med det nu ifrågavarande ämnet icke har något närmare sammanhang. — Annorlunda förhåller det sig med de djupare idéer, som lefva i det inre af Galeni lära, ntgöra dess egentliga grand* krafter och verkligen innehålla en högre utvecklingsgrad af den åsigt af både lifvet och sjukdottien, som utgör det väsendtliga hos den Hippocratiska medicinen och egentligen genom denna framträdt och införlifvat sig med enl-turens historia. Såsom väsendtliga och omedelbara ut* tryck af denna Galeni verkligt vetenskapliga insfgt och hans deraf beroende högre utbildning af den Hippocratiska verldsåsigten, synas mig hans begrepp

omcrasis, dyser a si och pathos hufvuksakligen böra skattas, och anser mig således i afseende på dem här böra yttra några ord.

K(jdaia eller blandning och Sro^slov eller grundämne äro tvenne, Grekernas nataråskädning väsendtligen bestämmande, grundbegrepp. Det förra eller xpotnø betyder förening af det olikartade, icke till homogeneitet, utan till sammanstämmande eller harmonisk verksamhet för ett gemensamt mål; aro^itor åter det olikartade sjelft i dess oberoende af xqmio och således utmärkt af en ömsesidig strid och spänning mellan de ofifca delar eller krafter, hvaraf det består. Kqughj, som sedermera utan särdeles djup insigt uti dess sanna betydelse blifvit öfversalt med t e ni p e r a m e n t u m , tillämpades hufvudsakligen pa den organiska verlden, och axot^hiov, eller, såsom det kallats i öfvcrsältning, ele me o tum, egentligen på denD^rndaft!« omgifothg, hvilken man i följd deraf kan kalia element ar veriden. Del inbördes forhallandet emellan ele-metitetna och den dem tempererande och organismen o-medellmrt bestämmande tepaoio, måste således utgöra huf-’ vud föremålet för naturåskådningen, och dennas både character oeh rigtoing vara beroende af det olika sätt, hvarpå det förra blir uppfattadt. Den äldre åsigten, hvilken egentligen anses härröra ifrån Empedokles och som äfven ingeck i den Hippocratiska medicinen eller, må* hända rättare, med densamma sammanfogades, antog ele« menterna såsom den bestående verldens grundkrafter, såsom eviga, positiva, och alstrande den verkliga tillvarelsen genom sin inbördes vänskap (affinitet) och upplösande eller förstörande den genom sin ömsesidiga fiendskap (opposition, spänning)« Dessa elementer benämndes, såsom bekant, eld, vatten, luft och jord, och ehuru dessa namn af de egentliga Philosopherna togos i symbolisk mening, gällde de dock hos mängden, som derigenom uppfattade de facuska hufvudmoinenterna af den stora process, som utgör det yttre, relativt nödvändiga villkoret för den organiska verldens uppkomst och bestånd, i bok-stafiig ocb concret. Det väsendtliga uti Eraped ak 1 es’s lära är, att uti henne det olikartade uppfattades såsom ursprungligt och positivt. Derigenom trädde hon i motsats emot de ännu äldre åsigterna, h vil ka antogo endast ett af elementerna, såsom ursprungligt och ansågo de öfriga såsom dess producter. Så tillerkände några af dessa å-sigter deq principala betydelsen åt elden, och åter andra åt vattnet, men den hos Grekerna herrskande och, äfven' efter det den Etnpedokleiska elementläran införlifvat sig ined deras föreställningar, fortfarande meningen var dock den, att luften är, om icke den ursprnngliga grunden till de öfriga elementerna, dock det förnämsta ibland dem. Detta synes tydligen icke blott af den djupa och dubbla betydelse, som de fastade vid ordet nvevfia, utan äfven af deras physiologiska uppskattande af respirationen, blottdet och det sabgfcioiska temperamentet, fhen fört and* ski* p* som ägde rum emellan dessa äldre meningar och Orien-tens religiösa verldsåsigter, är omisskännelig, och den materialismens protest emot den religiösa världsåskådningen i allmänhet, som innehölls uti den* ursprungligheten af det olikartade postulerande, nya elementläran , träder derigenom så mycket tydligare i dagen* Men oaktadt denna bestämdt fiendiliga rigt ning, ihvilkeri den vetenskapliga materialismen, så snart han förmål* vara consecjuent med sig sjelf, nödvändigt måste framträda e-mot alla religiösa föreställningar, inträngde den dork* såsom sagdt, genom elementläran äfven inom den Hippo-cratiska medicinens doctrinära gebit och utöfvade, i synnerhet under den dogmatiska skolans välde* eti stor in-* flytelse på de då gällande lärobegreppen. Det djuparé och väsendtliga innehållet uti den Hippécratiska tnédicincrt blef således genom denna främmande lära väl till en tid tillbakaträngdt, men dock öfverväldigadés det icke deraf, utan tvärtom bevarade det sitt inre lif, Och här i följd deraf* under de följande tidehvarfven ända till nu, fortfarit att vara den lefvande roten till den reactionskraft, Som inom naturforskningens gebit inägtigast och i mångfaldiga rigt-ningar kämpat emot materialismen. De föreställiningnr åter, hvilka utgjorde detta den Hippoetätiska vefldsåsig* tens ursprungliga och väsendtliga innehålls omedelbara uttryck, voro religiöst mystiska* och ieké någrä klart utvecklade vetenskapliga begrepp. Så förhåller det sig icke blott med de verkligt mythiska föremålen för Æsctilapn tjenstens dyrkan, ibland hvilka i synnerhet’/oori odh'Tyf-eia bafva ett innerligt sammanhang med den Dippocrati-ska medicinen, utan äfven med de föreställningar* som i sednare tider mer eller mindra gällt, såsom bestämdtt begrepp, såsom q>v<HC, to ivogfimv och #ptø«x* samt den så strängt inskärpta practiska principen för läkarens konst, att han nämligen skall vara naturens tjenare. Den gemensamma utgångspunkten för alla dessa bådemy-thiqkt ibeorfUfcko föiésföllftiftga? och practi&ka grundsatser, 8r ea $tark och andaiksfoll tro på lifvets helighet och absultita mpgt öfver den timliga varelsen och dess mate-teriella sUbstfat. Den fiendtlighet, som emot denna tro intiehölU Uti den materialism, hvilken genom

ejementlärans jtf den förras vårdare och upprätlhållure till deras verkliga betydelse icke insedda begrepp dermed inföil i fvades, var så myckel vådligare, som den Hippocratisks Medicinen verkligen hade en sida, genom hvilken den närmade sig till fatalism*) och elementlärans inflytelse var ett mägtigt medel alt befordra dess öfyergång dertill. Men detta inträffade dock ej, p-huru inflytelsen var stark nog, att hos den Grekiska medicinen efter Hi ppocrgtes djupt fördunkla den dja* pare mening, somaf honom hade i densamma blifvit införd, jo$h denna fordunkling steg. till sin böjd uti den metho* diska skolan, emot hvilken Galenus hufvudsakligen X ig tade sin reaction. Gal en i uppställning af begreppet om jcqugio är åter följande. Elementernas inbördes spän-ning eller strid kan getiom deras egna krafter icke upp* hiifvas, emedan dessa endast till ytterligare häftighet öm* sesidigt ägga hvarandra. För att åter detta skall ske, måste en högre magt, hviiken han stundom kallar nvsvpa och stundom <ptioiv, träda fram, och genom seger öfver begge de stridande f upphäfva deras inbördes spänning och för Vand laden maleria ,som deraf varit genomgripen, till

Den Hippocratiska fatalismen innehålles egentligen uti tans begrepp om det Gudomliga eller to tøéiov. Dermed förstår ban nämligen det människans kraft öfveimägtiga ocli för hennes förstånd obe-

fripliga, ocb eburu väl flera uttryck i hqns skrifter förekomma, som illkännagifva bans aning, att detsamma är lifvets grund oelr väsende, yppfattar ban det dock i allmänhet, såsom liftets öfiermägtiga motsats, såsom den magt, hvilken inskränker och förstör lifvet, och o-medelhart utgår ifrån tnacrocosmi eller stjerrisystemets välde. Ehuru den Hippocratiska visheten således icke räckte till att fullkomligt upp— häfva motsatsen emellan uppenbarelsen af det gudomliga uti helheten af universum och uti den individuella lifsprocessen, innehöll den dock i afseende på denna motsats, en mägtigare förmedlingskraft, än måhända någon annan vetenskaplig lära, *om hiUilfc förmått göra sig gällande/excrement. Hedtiction af det redan varande ttfAtWfefht substratet fir således å ena sidan omedelbar #ölfd af naturens ingripande nti elementernas sirid och den deraf beroende neulralisatiénsacten af deras spänningsförhållande; samt å den andra det nödvändiga villkoret för framträdandet af den organiska materien i dess fullkomliga, lefvande och snnda gestalt. Så långt geck, såsom jag vågar tro, Galenns i nppfattandet af lifsprocessenfc factum* Men han stadnade der. Det som nödvändigt måste följa af en fortsatt och conseqnentr ntveekling af hans åsigf, är alt da rednetionen af del materiella, ehuru den fir ett uttryck af naturens magt öfver elementernas negativa krafter, dock för franitrlldandet af den verkligt 'lefvjtnde varelsen, endast är ett villkor, måste det‘högsta och omedelbara uttrycket af naturens väsende sökas i sjelfvä vardandet af deti organiska materien, men denna idé, eller den om dén absoluta generationen, ut vecklade han icke *), utan stadnande på balfva vägen, öfverlem-nade han sin ofulländade lära till efterveride«, af hvilken hon i allmänhet blifvit djupt missförstådd och förvriden till motsatsen af sitt verkliga innehåll. Men sådan hon ursprungligen var, är hon alt betrakta, såsom den törsta seger, hvilken den i skotet af Æsculapiitjensten fostrade och sedan af den Hippocrfitiska medicinen bevarade lifvets idé vunnit öfver den inom dess område inträngda materialismen.

Det pathologiska begrepp, sonl omedelbart sammanhänger med idéen om xfcuno fir dimKQctalu» Då krasis är ofullkomlig eller, med andra ord, då naturen ofullkomligt beherrskar elementarkraftema, måste såsom följd af dessas sålunda uppkommande emancipation deras inbördes spän-

*) Ehuru detta påstående svårligen kan bestridas, finnas doek enskilda yttranden, som tillkfinnagifVa hans aning om generationens idé; t. ex. drt ganska expressiva uttrycket: al 8‘évtQyct*u ndeou xat xa& ortovr åMoioKJéio iv zdi ylvtoxa* xo Urat xémrivxai Galeiii. Opera ed. Ktthn. Vol. X p. 89. rning stegrad ända 4ifl'förstöring, och då delta tillstånd af Ga len us kallade* fö r dyskrast, följer att a ena sidan den verktiga betydelsen af detta ord innehöll det posi* liva t sjukdomens begrepp, ock att å den andra delta begrepp sainuutnftutado begge de hvarandra motsatta mo-mentevtui, så vål det denteropalhiska som det protopathiskft* pcb gjorde spänningen eller striden emedan dem tiU sitt Viäsendtliga innehåll. Oen så till sågandes högtidliga act, hvar-igenom sjukdomsprocessen upphåfves och som kallas erista, blir båtfigenfttit till sin betydelse alldeles klar, och någon fråga em dess identitet med det deuterepathiska tnoiuentet kan icke uppstå. Men oaktadt den klara sanning, som genom denna Galepiska åsigt af dyskrasiens betydelse och sjukdomens väsende obestridligt uttalas, besväras densamma dock af en djup brist, som fördunklar sjelfva grundtanken oeh hvilken utgjort den hufvudsakliga anledningen till det traditionella missförståndet af Galen i hela vetenskapliga betydelse. Denna brist åter har ett

nära sammanhang ej allenast med den Hippocratiska medicinen sjelf, utan äfven med Grekernas åskådningssätt af Iifsprocessen i allmänhet. Oaktadt all den öfvervigt, som inom Greker-’ nas åskådning af det menskiiga och psychiska tillkom det individuella, var doek, i afseende på det yttre oeh kroppsliga, det universella eller kosmiska herrskande, och i följd deraf idéen om organism och individuell Ufsproeess outvecklad. Såsom redan är sagdt, var den Hippocratiska medicinens grundkraft den i mystisk tro lefvande idéen om lifvet, och den högsta grad af vetenskaplig utveckling denna idé bos Grekerna vann, var såsom jag vågar antaga det nyss anförda Galentska begreppet om c ras is. Men, efter hvad äfven redan är anförd t, innehöll detta begrepp blott den negativa sidan af lifvets uppenbarelse och var således otillräckligt för framkallandet af organismens idé. Och denna brist röjer sig starkast i G a I e n i uppfattande af sjukdomens begrepp. Hans definition deraf. är käqd; ”xhd&wio nct^a 91'mv bteqyéiag e/ÅnodiouKr).”"status præter naturam, actionem impediens” När man uppfattar dui&e<xm såsom tendens, är ef* ter min tanka definitionen sann. Men ett sådant antagande, ehuru det öf verst am mer med en hyare terminologi, afviker doek ifrån det egentliga Grekiska språkbruket och i synnerhet ifrån den inening G a|en u s här vid ordet fästade, Sjukdom är enligt honom, icke blott en det sjukas tendens att frigöra sig ifrån lifyets magt, utan ett tillstånd, mi hvilket denna frigörelse verkliges skett. I följd häraf betraktade Qalenns hela sjukdomsprocessen , med undantag af crisen och hvad som ifrån denna omedelbart utgår, såsom ett uttryck blott af ele-mentarkrafternas strid. Sjukdom är således, enligt honom, helt och hållet beroende af det anorganiska och innehåller, til] dess crisen genomgriper och besegra? ho* nom, en fallständig fdrnekelse aflifvets magt. G a lenns inrymde, i följd bäfctf, i afseende på sjukdomsprocessen i strängare tuening allt åt eleinentarkräfterna och tillerkände dem, inom sjukdomens område, positiv betydelse. Att sjukdomen är icke blott afviketsé ifrån utan motsats till lifvet, är den Galeniska grundtanken, och den innehåller sanning, om man blott har afseende på princip och tendens, men då, såsom händelsen'verkligeh var, den göres gällande äfven i afseende på det faetiska och verkliga blir den genom ytterlighet falsk. Död är målet för sjukdomens tendens, men så länge detta mål ftnna icke är uppnådt, tillhör den sednare, dess förstöring må vara huru stor som helst, dock lifvetu Område. De organismens negativa krafter, son» då de stegras till positivitet , omedelbart utgöra sjukdomen, äro väl, i afseende på sin allmänna betydelse, identiska med eletnentar-krafterna, men de äro i följd af lifvets öfver dem ut-öfvade magt olikartade modificationer deraf. Den beskyllning, hvarmed sednare tiders physiologer och patho-loger, och främst ibland dem Paracelsus emot Galen us framträdt, nämligen, att ban underordnat det kf*røndte nttdér magtet! af det anorgäoiska, år, så vidt dea gäller blott sjukdom i egentlig mening, sann, men all-»-deltes falsk Och orättvis da den ufstrackes ända till an-kl agte! s en att hafva anset t ele men tark ra ftern a och deras inbördes strid, såsom positiva i afseende på lifvet sjelft. Ty långt ifrån att, såsom en sådan anklagelse onekligt yrkar, i egenskap af verklig apostat ifrån den Hippo-ortftiska läran hafva åt materialismen uppoffrat dess in-bersto grundtanke, bevarade han denna med större trohet l|n någon annan, och uttalade genom den ofvanföie an*, tydda tåran otu crasis, djupare utförligare och säkrare, Änförut någonsin skett, den protest som dernti innchåh-les emot den, lifvets väsendtliga betydelse fiendtligt an* gripande, materialistiska elementläran» Då Galen ns för att åt lifvets idé gifva klarhet och bestämdhet inskränkte dess område så att sjakdomen derifrån blef utesluten, hafva sednare tiders pathologer dereinot väl jitvidgat området, men idéen sjelf har derigenom att man med densamma på ett ytligt sätt införlifvat sjukdomens begrepp, blifvit fördunklad. Motsatsen emellan lif och sjukdom, uppfattade såsom rigtningar hos lifsprocessen, är en stor och sann tanke, och det på sjukdom sedermera t stället så flitigt använda begreppet om afvikelse Är blott hälft, uppfattande väl det yttre eller effecteit, men icke det oausata och väsendtliga, rigtningen och målet. Men idéen af denna motsats behöfver icke uppoffras der-före, att man begriper det sjukdomens omedelbara grand ligger inom lifvets eget område eller organismen. Det Är åter detta, som Galenus ickte inság och icke kunde inse, emedan dertil 1 fordras den då ännu alldeles out-vecklade idéteti af organismen såsom lifvets product och i följd deraf äfven af lifvét, såsom absolut productivitet.

fhuru det således måste medgifvas, att dyskrasiens begrepp, såsom det af Galenus blifvit uppställdt, icke omfattar eller ens omedelbart och direct bereder vägentill sjukdomsprocessens, organismen sjejf tHUiönmde, dunkla, hemlighetsfulla djup, är det d,ook alldeles orättvist att pästå det han; helt och hållet vände sig bort i-från detta, såsom lian derom icke skuJJcf haft någon a-ning. Denna aning synes mig nämligen innehållas uti det begrepp, som han använde till bestämmande af d*t ursprungliga och begynnande uti sjukdomsprocessen, och som

sedermera förhlifvit significativt för sjukdomens vär sende och ligger till grund för den numera temkgen allmänt antagna benämningen af läran derom, nämligen nudog* Då vovoog är den- vordna sjukdomen, är nd&og den vardande, och det sednare betyder således sjukdomens process; eller, som är detsamma, då nddog an vände stiä benämning af sjukdom, betyder det att sjukdom är ursprungligen och till sitt väsende process. Ild&øg är verksamhet, men icke activ, ty denna kallas ’érøpyrø, utan passiv xwyoig fitj dpacrrtxq. Nu säges åler om rov oog, eller verklig och vorden sjukdom, att deraf ’mø-yua eller activiteten iaskränkes ocb underjlryckes. Häraf följer att då den passiva verksamheten stegras till herravälde öfver den activa, uppkommer sjukdom, och sjukdom är således uttryck af det passivas magt. Eller med andra ord, då passiviteten stegrar sig till activ betydelse och activiteten således deraf blir hämmad, uppkommer sjukdom och den passivitetens stegrade magt, bvarifrån denna således ursprungligt utgår , kallas nd&og* Nu är åter, enligt Galenus det omedelbara uttrycket af det activa, eller andliga — <puaig eller nnvi*a — den seger öfver och reduction af materien, hvilken utgör det nödvändiga vilkoret för nydoig eller den organiska materiens sunda beskaffenhet. Häraf följer, att den organiska materien sjelf med sina negativa krafter (dvyafug) är det passiva, och således att då hon framträder oberoende af lifvet samt hämmande och förnedrande detta är hon nafrog, eller grund och begynnelse Ull sjukdom.Nar man 8äimmtn.faUar dessa fd

.Galeni åsigt af Hf och sjukdom, har mnn svårt atft '»eka, dpt de Kro utgånggpnnklør till en *m\fqttnnde, 4j>ecuhu*»v> djup och sann pathologi, och att de for att till en sådan utveckla sig i hufvtidsaken behöft endast eopsequent fortsättning« Denna fortsättning har åter hittills uteblifvit, och Gal en q s, under mer ån 13 sekler nära nøg tillbedd, bar just af sina anhäqgare, hvilkir, såsom sådana vantigen bruka, emot honom gnväodt bok-stafscqllens dödande magt, bJifvit fördunklad och vanställd; och det är denne vanställde Ga le nu s, sota sedermera blifvit föremål först för stuädelge och sedan for glömska.

; Den Hippocratiska Medicinen, som äfven efter det •den Galeniska utvecklingen deraf hlef missförstådd och Öfvergifven, fortfarit a|t vara ett vördnadsbjudande föremål för både pris ech allvarliga studier, skulle dock omsider sjelf småningom hafva antagit egenskapen af blott fornleinqing, om icke någon sedermera hade frauilrädt, som förmådt införlifva degs ande med läkarekonstens verkliga tifu/ning, och derigenoin inom det practiska lifvet sjelft utveckla tjiess inneboeude tendens. Den som i högre grad än någon annan trädde .detta den medicinska bildningens bebof; till möte och i hufvudsaken fullgjorde dess fordran, var Syd en ham« Den utveckling, som Hippoeratisroen genom honom vann, var således af helt annan art ån den Galeniska och hade så mycket mindre något närmare sammanhang med depna, som Sydenbam synes med densamma hafva varit alldeles obekant. Det mojqont inoin sjukdomsprocess sen, hvilket af Syd en h am hufvudgakligen blef uppfattade, och gjordt till det förnäjqsta föremålet för både betraktelse och handling» var det deuteropathiska eller reaktionen. Såsom ofvanföre är>sagdt, vidhöll han så* som nosograph och patholog den Hippocratiska qgigten afreaøttontøfS IdédlWet med o lis i s. Méfl i hhnS therøpt

framträder det oakludt håns djtvpa instgt i deras skilj* fvktighet, emedan nedstemningen af just delta moment Utgör, såsem redan är visadt, derutt hufvudsaken, hvil-leet är alldeles oförenligt med antagandet af reactionena pch Prisens identitet. Den djupa inconsoquens, som I. øfeeende på denna vigtiga fråga faller Sydenhanfis lå-ja till last, är redan ofvanföre anmärkt, ocb det klander, nom emot henne eller rättare emot den skefya p afhol o-giska mening, hvaraf hon blifvit föranledd, redan blifvit yttradt, synes mig svårligen knnna vederläggas. Men, ehuru jag således icke kan andgå att yrka rättvisan af detta ogillande, yore det dock högst obilligt, ntt deri-genoiii vilja motivera någon hård dom öfver Sy d en-hams åsigt i allmänhet. Då han lät den Dippocratiska lämns auctoritet gälla j pathologiskt afseepde, sträckte sig hans mening icke längre än dertill, att det deutero-pafhiska momentet är ett nödvändigt yillkor for crisens framträdande. Att denna nödvändighet kan inses och erkännas, utan att man derföre behöfver postulera identiteten af cris och reaction, är väl obestridligt, men dep distinetien emellan det positiva och det negativa uti lifs-processen, på hvilken en sådan instgt grnndar sig, hade ej allenast då ännu icke ingått uti de physiplogiska begreppen, utan den saknas der än i denpa dag. Syden-ha ni betraktade sjukdomsprocessen icke såsom abstraet tänkare, utan såsom läkare och således måste man söka det mest omedelbara uttrycket af hans insigt i den förra, ntt hans grundsatser för handlingen, och ett skarpare pch säkrare

uppfattande af skiljaktigheten af det dente-jropathiska ifrån det critfgka än man der finner, kan map svårligen begära» Denna skiljaktighet är således af Syden ham verkligen yrkad, men den fullständiga utvecklingen af begreppet derom, äfven i pathologisk och the-pretrsk form, öfverlemnades af honom åt efterkommande, hvilka dock ännu, mig veterligen, ej förmått utföra dep-m fortsättning af Rans verk. Ännu är SydenhamS uppfattande af nedstämningen af det deuteropathiska såsom therapiens hufvndsak, det fullständigaste och klaraste, som hittills blifvit uttaladt om detta moments verkliga betydelse, i synnerhet om man, såsom sagdt, låter hans behållande af en del af den Hlppocratiskä åsigten* icke gälla för mer än nödvändigheten af det deuteropa-fhiska momentets framträdande i en viss grad, såsom villkor för crisens uppkomst, hvilken betydelse det för*, lorar, så snart dess intensitet öfversliger denna grad,

Qet protopathiska ansåg Hippocrates ligga ntonå lifvets område och omedelbart bestämmas af den yttre \erlden eller de eleinentarkrafter, som inom honom an-sågos vara herrskande. Ifrån denna falska åsigt, som åt det anorganiska medgifver ett positivt och omedelbart ingripande uti HFsprocessen och gör sjukdomens ursprungliga moment till ett absolut yttre, var Sydenhavn såsom det synes mig, fullkomligt fri. För detta påstående kan icke allenast åberopas det negativa beviset, att han ingenstädes tydligt och fullständigt yrkat denna lära elleif erkänt sig såsom dess anhängare, utan äfven det vida kraftigare positiva, att han11) bestämdt yrkar, det dyscra-siens inre oph omedelbara grund är ett for svagt framträdande af nervsystemets reductiva verksamhet, ocb ej Oti någon vätskorna omedelbart genomgripande och förändrande yttre inflytelse. Detta dyserasiens ursprungliga irioinent är väsendtligen identiskt med kramp och ligget trll grund äfven för de secundära degenerationerna. E-buro denna Sydenhams lära om dyserdsien heklagli-gen är ofullständigt utförd och i följd deraf undfallit de fresta läsares uppmärksamhet, är dock dess grundtanke bestämdt uttalad och redan derigenom utgör hon etf af pathploglens djupaste vetenskapliga begrepp och, ehu-

*) Se ofvanföre s. 55 och följande.ru detta bioti sepi, småningom ocb ^ledclhnrt ingfcipk uii medicinens cullur> m4ste man doek, bfjrajtt.t henne såsom eu af dc förnämsta utvcckUugsinomenterna i den sensi res historia. Derigenom blef äfven ifrån pathologi-ens ståndpunet begreppet otti organism och individuell lifsprocess uttaladt oeh den, hela den Grekiska medicinen beherrsknnde, falska föreställningen om sjukdom, såsom ursprungligt uttryckande de anorganiska elemeularkrafter-nas omedelbara magt öfver lifsprocessen, iipphufven. Men ej nog dermed! Ur denna grundtanke han nämligen utvecklas reductionens nödvändighet inom lifsproces-sen, ocb crisens inre grund, samt nervsystemet & förhållande till reproductionsprorøsscn och derjetntc kraippens och convulsionens sanna betydelse samt den verkliga orsaken till de sekundära degenerationernas uppkomst. Med ett ord! Sydenham har här utvecklat det begrepp om det ursprungliga i sjukdomsprocessen, som utgjorde ett af do hufvudiakliga syftemålen för den gamla pathologiens slräfvande, men hvilket denna aldrig uppnådde, nämligen det om dyserasien. Oenna bar nämligen enligt Sy den ham sin grund i ett ofullkomligt eller Tor svagt framträdande af reductionen af det materiella. Såsom redan flera ganger blifvit yttradt och längre fram utförligare skall betraktas, har sjukdomen en ännu djupare grund och denna består i ett för svagt framträdande af generationen eller produetiviteten sjelf. Detta begrepp åter, eller det om ursprunglig degeneration, var hos Sydenham icke utveckladt, ehuru det, såsom sagd t, kan och bör medgifvas, det anledningar finnas att han anade det.

Det synes mig således vara obestridligt att Syd en-fa am uppfattade betydelsen både af det protopathiska och det deuteropothiska, samt både insåg ocb gjorde, äfven i praetiskt afseende, gällande skiljaktigheten så väl af det förra ifrån 7tpoxaT«p£te, som af det sednare ifrånitøføiø, med hvifka begrepp Hippocrates hade id en t Hi1-crrat dem. Men det oaktadt afvek han icke ifrån de Hippocrati ska grundsatserna ntan tvärtom ni vecklade han och foHtatie dem, i fullkomlig öfverensstämmetse med deras verkliga syftnHig och inre betydelse. Syden* hams bildning var uråprungiigt practisk eller, med am dra ord, hon dtgeek ifr hans egen nppfattning af det Verkliga och hol) innfehÖU sål odes ifrån början en protest •emot det gamla och traditionolla. Men under det hon trogen eig sjelf allt vidare ntvecklade sig, blef dock ioke forkastelsen af det sednare, åtminstone hvad desd centrala innehåll eller Hi ppocrat ismen Sjelf beträffar, des» slutliga frukt, ntan tvärtom bemågtigade hen sig denna och därigenom att hon forvandlade den till ofrer* ensstäimuelse med sig, råddade hon den ifrån förgängelsen och glömskan.

I afseende på den Hippocmtiska ætiologien finna vi hos Sydenliam samma oberoende af dess auetoritet, mon det oaktadt djnpt iltre sammanhang dermed. Ilegge ofverensstånima uti, att betrakta de förhållanden, hvilkar gemensamt verka på hela folkmassor och hos dem fram«* kalla gemensamma sjukdomar, eller hvad som 1 afseende p* det causala kallas mxuaxaauf eller constittitio, såsom ætiologiens hufvtidföremål, och de gå deruti så långt, att de enskildt verkande sjukdomsorsakerna tillvinna sig alldeles för litet af deraä uppmärksamhet. Inflytelsen af årstidernas skiften på de gängse sjukdomarna eller den Hippocratiska Medicinens reuTttoraosta rov 'enamB Sy-denhams constitutio annua, Hr det fält der de närmast sammanträffa och der deras åsigter i htifvudsnken öfver-oMstämma, ehuru Sydenham uttalat sin tydligiire och bestämdare än den store föregångaren, ilvad åter den constitutioi), som beror af localfÖFh&llanden och den olika besbaftenheten af jordens yta på olika orter eller» bvad Uippocrates kallar uaummw vwr te/uir, beträf*far, hnr 4e«ne elt afgjordt företräde, eåtttdafi Syd enb airt .vände sin uppmärksamhet alldeles tørt ifrån denna yigti-fca sida. af Ætiologien, hvilket (roligen härrörde deraf att han utöfvade medicinen nästap blott på ettenda ställe, nämligen Westminsterafdelningen af London och såljedas ej kom] i tillfälle aft sjelf iakttagä de^ skiljaktigheter i Sjukdomsprocessen, söm hafva sin gi^nd \ den olikartade beskaffenheten af olika trakter. n Men begge aro vida öfverträffide af sednare tiders forskare, emedan dfsse> så väl i afseendo på den historiska katmedomejn af dea topiska oonsiilutionen som på insigt i de forhåjjpnden, hvaraf den närmast och omedelbart bestämma# ocb medlen att upphäfva och motverka dessa, äro ofrer all jfeipforelsé med dem. Det är deremot egentligen i afse-Onde på det, som af epidemiologien måste erkännas såsom de!n högsta ‘och mägtigaste af de sjukdomsorsaker, hvilka ligga inom området för dess betraktelse, som Syd en-ha in framträdt såsom t^k af H ippo era t es’s .läfa och förvandlat det, som0hos denoe var blott aning, till be* stäm dt och tydligt begrepp. Jag menar nämligen den dftltfo ö£h både af årstidernas skiften, väderlekehs om-vexlingar och orternas olika lägen och förhållanden tt-beroende orsaken till da stora och verkligt härjande farsoterna. Hippocrates, likasom äfven efter bonqjn Sydenham. ansåg detta c^iusalmotnent såsom icke0ni-gonsin alldeles frånvarande, ulan oupphörligt ehoru i mångfaldigt olika intensitetsgrader fortfarande, och deraf tørodde det förnämsta grunddraget i den herrskande sjuk-domscharacteren. Det var endast då det framtrtidde mod Älorre lötéositöt och verklig öfvervigt, som det åstadkow Störa och förödande farsoter. Doqk bör det erkännaa» att denna åsigt af farsot sej enl entets beständiga fortfarande., ehuru under vejdande olika >nten$itet$grader, blaf säkrare och fullständigare uttaladt af Syden ham än af Hippocrates- Den föreställning, sem dea Sednart gjoede sig om demrø dolda>*n*eA alägiign ^akdftuaots&k,tar dimkeloch mystisk-; octideh sammanflöt méd havtit Ml glidit åskådning, Han kattade den tor &élbv *ev' vijdii

ivwoiotdfet gudomliga, det för me* Diskans (anke öbe*4 griptiga oeh hermes handling Öfverndigtiga mi sjukdoétsu processen, det Som, utgående IfraU hiiiuueletts astmfiskd krafter, Öfver vårt slftgte utöfvar ödets oundvikiigamagt. Ben aa mystisk» vårdnåd för det OUfransafcliga öcb öfver-Utägfiga, Son* hffimmar lifveta fria Ut*Mt4itigi itakväni&e* dess \älde och med segrtuide'förstöringskrafl ingriper i området af dess alstei*, måste äftan Inedoöfverstigliga skranker kammande ohigifva den Hippoöratiska läran* mtedan dertnns lefvande medelpönkt är Iron på lifveta he4ighei och gudomlighet. Ingen kan i högre grad för* tfeha priset-för Alt ha Tvä fortsatt och verkligen utvidgat d-en Hippoeraliska‘medicinen« än- den, som förmått Upp* bäfva detta itire* mägtiga hinder för hennes utveckling och derigenom göra henne fri ifrån vidskepelsens bandt Och hvem annan än l^ydenham har taéd någon fram* gång gjort dettftl Alla andra hstfvft tänät!ögonen borl ifrån det väsendtPga i sjelfvå faonrm éch sökt 1 äfven dol stirrat farsoternas * hufvtrdsaklign Orsak?, delo i åesridernad och väderlekens skif(ert,dfelsi localförhållanden , dels I tillfälligtvis tippkoinlnandé smittoämnen. Sydenhainäfc fttuui den fende, som erkännande verkligheten af det fnCtmii, hvilket Hippöorates såg, men hivar för hani tahke med vidskeplig b Af van tvädde ti tl baka, gjort‘ försök att underkasta detsamma begreppens välde» Bella fö»*ö4c innehålles i hans idé om constitotiö stiitioh*ria. Citli^é dotina idé är epidemiernes egehtliga gritadkraft, den djr^ nautiska inflytelse, som utgår ifrån jordens inre oct) ifriik defr för deti Omedelbara iakttagelsen Undangömda procesSj sotu der föregår. DeOtia grUtidkrafr är feåledesieke* Så* sotn Hippocrates trodde, ett och detsatntna Ined det positiva Uti lifvet eller detta öfvermägtig, utan endast en af dess tvenne stora lateralforhållanden. Det theoretfskai värdet af denna Sydenhams idét är stort och tidastirre ä» døt mmb hittills St dengamiua tillerkänt» Icke

bløIt biir dervgenom friheten infprlifvad med föreställningen om lifvet, och den densamma fördunklande och förnedrande förvexlingen deraf med det negativas magt npp-häfven; utan uppfattandet af detta negativa sjelfc får en djup utgångspunkt, ifrån hvilken det kan utveckla sig till klarhet, fullständighet och sanning. Betraktelsen af de topiaka sjukdomsconstitmionerna kan, den må vara huru fullständig och noggramm som helst, doek svårligen utan alt uppfatta och införlifva sig med denna Sy den hams« grundtanke, vinna sann vetenskaplig halt. Att han sjeU försummade detta införlifvande och derigenorn äfven den fullständiga utvecklingen af den idé han uttalat, är redan ofvanföre med ogillande anmärkt, men delta bör icke gälla till förkastande af hans åsigt utan tvärtom till fuil-görande af hvad han underlåtit, på det alt genom ett fullständigt utförande deraf, en med inre consequens utvecklad vetenskaplig epidemiologi må omsider kunna npp-komma. Att läran om eleinentarkrafterna och deras förhållande till lifsprecessen och den organiska verlden skulle genom en sådan epidemiologi kunna vinna ej blott utvidgning och förbättriag ntan verklig förvandling, förekommer mig teniligen tydligt, men det är här icke stället för någon utförligare framställning deraf. Oanmärkt kan jag dock ej lenma, att den protest emot den traditionella fördomen om elementarkrafternas positiva betydelse, hvilken Galen 11 s genom idéen ojm crasis så mägtigt uttalat, af Sydenham genom den af honom fastställda principen för epidemiologien hl i f vit, ehuru i en helt annan form, förnyad, ecb att den sednare i sjelfva verket i större mått än den förra omedelbart ingriper uti villfarelsens egentliga rot, nämligen fatalismen sjelf.

Såsom det fullständigaste uttrycket af det obegripliga ochöfvermägtiga uti sjukdomarnes inre grund ansåg Uippoerates den pestilentiella consti lut ionen, xdiavia-

tout lotfåwdso. Ehuru äfven Sydenham med honom der* uli instämmer och således underordnar denna conslitulion den stationaras grundbegrepp, antager Han dock i afseende derpå en modiiication af delta, som efter min tanka utgör en forberedelse till en djupare insigt uti conta-gionernas väsendtliga betydelse, ehuru Han, såsom redan är sagdt, icke lyckades att så fullständigt uppfatta denna, att den verkliga skiljaktigheten emellan contagion och epidemi blef för honom klar. Denna modification inne-hålles uti, hvad han kallar, constitutio dominans.

Då nämligen en feberform ej blott uppnår en högre intensitetsgrad utan äfven genomgriper en större folkmassa» fortfar den äfven efter det dess egentliga grassation upphört, att i mer eller mindre grad verka till modification af de följande årens febrar, ehuru dessa hufvud-sakligen bero af andra catisalförhållanden, än dem, hvilket ursprungligen framkallade den förra och som redan upphört. En sådan ur den pandemiska sjukdomsprocessen sjelf utgående inflytelse på efterföljande febrar är det, som af Sydenhani företrädesvis och i strängaie mening kallas constitutio dominans. Han säger sig å-ter hafva iakttagit densamma isynnerhet hos pesten och dernäst hos kopporna. Den faeliska rigtigheten af denna iakttagelse anser jag vara obestridlig, och dess användande, vid den historiska betraktelsen af den genom tiderna fortgående sjukdomsprocessen i dess helhet och dess om-vexlande characterer, skall utan tvifvel en gång btifva af stor vigt. Men man bor här lika som i afseende på allt, hvad iakttagelsen uppfattar, icke åtnöja sig med blott den yttre verkligheten, utan inan måste tränga in äfven till den inre eller, med andra ord, uppfatta den förras nödvändiga grund. Detta blef åter af Sydenham försunimadt. Men oakiadt denna försummelse har han

Denna term förvexlas väl af honom ofta hade med den stationära och den annuella constitutioncn, men han använder den äfven understundom för den ifrln begge skiljaktiga, som bär är antydd.dock, blott genom framhållandet af det ifrågavarande vigtiga factum, i afseende på utvecklingen af contagii-lärans princip och dess förhållande till epidemiologien, tagit elt steg längre framåt, än. jag vågar påstå det, ännu någon annan. Detta factum synes mig nämligen icke annorlunda kunna förklaras, än att den utifrån verkande epidemiska inflytelsen hos den deraf genomgrip* na folkmassan framkallar och med sig införlifvar en sjuklig reaction, som fortfar efter det den förra upphört. Men om detta antages, har man åter att närmare undersöka, hvaruti denna ur folkmassan sjelf framkallade sjukdomsorsak egentligen består. Om deremot en sådan undersökning fullständigt anställes och förmår tränga fram till sitt mål , måste detta sannolikt blifva begreppet otn det degenerativa uti sjukdomsprocessen, hvilket hufvudsakli-gen och uppenbart verkande genom ärftlighet och conla-giositet, utgör äfven den dolda grunden till det den herr-skande constitutionens factum, liva rom Sy d e n ha m talar. IJti den

fullständigt utvecklade contagionen framträder det degenerativa med öfvervigt, men i den modification af de gängse febrarna, hvilken Sy den ham kallar consti-tutio dominans, är dess intensitet svagare. Det synes mig således vara rättvist att erkänna det Sydenham, ehuru han i sjelfva verket fortfor att vara anhängare af Hi p po crat es's ensidigt epidemiologiska åsigt af folksjukdomarna, dock bemedlat och forberedt dess utveckling till och förening med en i framtiden möjligen uppkommande vetenskaplig contagiilära.

Hvad Sy den hams förhållande till Hippocratei i afseende på therapien beträffar, anser jag mig icke behöfva återupprepa hvad jag ofvanföre anfört, utan åberopande detta inskränker jag mig nu till följande anmärkning. Det är, om icke ensamt, åtminstone htifvudsakli-gen uti therapien, som Sydenham framträdt med djup och klar insigt uti skiljaktigheten emellan reaction ochcris och med saker öfvertygelse derom, att den förra, ehuru den i lindrigare grad är ett nödvändigt bemedlande moment for framkallandet af den sednare, dock, då den stiger högre och till excess, leder tvärtom till undergång och död. I följd häraf måste nedstemningen af denna det deuteropathiska momentets excess, blifva huf-vudföremålet för de acuta sjukdomarnes behandling. Om det å ena sidan bör med djup och sann tacksamhet er* kännas, att det är ur denna grundsats, som läkarekonstens i sednare lider förvärfvade förmåga att med vida större framgång än förr bekämpa feberprocessens förödande magt utvecklat sig, bör det å den andra icke förgätas, att e-hurti Syden han» gaf åt therapien denna activa character, och derigenotu utrustade henne med den största kraft, hon ännu vunnit till omedelbart befrämjande af helsans återställande och lifvets räddning, Ifan dock med from vördnad bevarade den tro på lifvets helighet och tillfriskningens derutur utgående inre nödvändighet, som utgör den Hippocratiska Medicinens grundtanke. Att å ena sidan göra sig fri ifrån den vidskepliga fördomen om den vilda och excessiva reaetionens räddningskraft och t följd deraf kraftfullt bekämpa denna, men det oaktadt å den andra icke förmätet häfva sig upp till herre och styresman öfver lifvet sjelft, är något, som påtrycker den nienskliga handlingen dess sanna prägel af storhet och magt; och inan har skäl att fråga om inom andra områden af mensklig verksamhet månge kunna uppvisas, som i samma grad som Sydenham, haft vishet att välja och kraft att beträda denna ensamt till det verkliga målet ledande medelväg emellan förinätenheten och fegheten?

Men jag kan ej underlåta, att vid betraktandet af Sydenhams inflytelse på införlifvandet af den Hippocratiska medicinen med den nyare Europeiska ännu ridröra en punkt, som synes mig vara af den största vigt. Ehuru påståendet torde förekomma inånga djerft och öf-verdrifvet ja! till och med förmätet, vågar jag dock yrka, att af allt soni ifrån den Grekiska bildningen verkligen införiifvat sig med den nyare och der framti ädt med positiv verksamhet, icke något, så omedelbart som den Hippocraliska medicinen, utgått ur Grekernas religion, jag menar nämligen här religionen sjelf och icke de mylhiska föreställningar, som utgjorde formen af dess åskådning. Poesien och ännu mer den plastiska konsten hafva bevarat större delen af de sednare, men af dem gjordes dessa så till hufvudsak att deras inre betydelse fördunklades och numera nästan alldeles försvunnit. Uå åter sådant händer eller då i en symbolisk föreställning bilden tillvinner sig den dyrkan, som skulle egnas åt sjelfva föremålet för den tanke, hvars första framträdande bestämt den förres uppkomst, är det vidskepelse; och det kan i afseende derpå i hufvudsaken vara likgiltigt, om detta affall ägt rum i följd antingen af den kärlek bildens skönhet väckt eller af den fruktan dess förfärlig-bet eller vidrighet ingifvit. Æsuclapiitjensten hade äf-ven sina myther, af hvilka några blifvit af den plastiska konsten bevarade, men det oaktadt blef inom densamma dock aldrig bildernas dyrkan hufvudsak. Religiositeten bibehöll der sin activa charakter, genom att oupphörligt och med from trohet efterslräfva sitt högsta mål, som var lifvels vård och räddning. Afven dessa mythers magt öfver åskådningen har försvunnit och, ehuru de för den tänkande betraktaren uppenbara en rik betydelse, äro de dock nu ej annat än sköna bilder; men den religiösa kraft, som af dem bemedlad genomträngde tänkesättet, fortfar ännu och utgör läkarekonstens innersta lifsprincip; och denna princip är tron på lifvets helighet och gudomlighet. Att åter denna tro väsendt-ligen utgör det religiösa elementet uti den Grekiska verlds-åsigten är något, som svårligen med framgång torde kunna bestridas. — Men om så förhåller sig, förtjenar ej blott den Hippocratiska medicinen sjelf, utan äfven denderifrån härstammande Europeiska läkarekonsten i allmänhet, af dem, som hufvudsakligen bemöda sig om uppfattandet af den Grekiska verldsåsigtens sanna betydelse, en storre uppmärksamhet, än de hittills åtnjutit. Man har beskyllt och beskyller ännn Medicinen för materialism eller åtminstone benägenhet

dertill- Om man åter, vid en sådan anklagelse, gör, såsom man bör, skillnad emellan medicinen sjelf och mängden af dess idkare, och verkligen rigtar densamma emot den förra, är den orättvis, ty en ihärdigare strid emot materialismen har ännu ingen annan bildningsgren fört, och det är jnst denna sfrid, som utgör det mest väsendtliga i medicinens culturhisto-ria. Men beskyllningen utgår ur en dunkel och obestämd föreställning , som förtjenar att något närmare skärskådas. Medicinens egentliga och religiösa grundkraft är såsom sagdt tron på lifvets helighet, och det är just denna tro, som, i synnerhet då den sträfvar att göra sig ensidigt gällande, blifvit af inånga ansedd för identisk med materialismen och äfven i allmänhet så benämnd. Till ursäkt för ett sådant missförstånd af den medicinska grundåsigtens verkliga betydelse kan anföras att, då denna är blott halfiitvecklad, såsom hon bos mängden eller de inskränktare nästan luåste vara, fÖr-vexlar hon den lefvande varelsen med lifvet sjelft och förfaller derigenom i en fordunkling, som ger henne en yttre likhet med den verkliga materialismen, och ehuru vid en närmare undersökning dess påstådda identitet dermed bör försvinna, blir denna dock ganska sällan anställd. Men ej nog dermed! Äfven kos dem, som till klart och bestäindt begrepp förmått utveckla hennes väsendtliga innehåll, qvarslannar hon ofta nog på den lägre ståndpunkt, på hvilken väl lifvet sjelft uppfattas sa* som det evigas uppenharelse, men på ett sätt som vänder tanken bort ifrån den högre uppenbarelse, hvilken utgör det väsendtliga i mänskligheten. Den stora forvandlingsact genom hvilken lifvets product eller varet-sen frälsas eller befrias ur dess egna negativa krafters hämmande band och pånyttfödes till ett helgadt organ för den Eviges verksamhet, utgör nämligen denna högre uppenbarelse, som förklarar menniskans väsende och in* om hennes vilja gör bestämmelsens heliga fordran gällande. Menskligheten är således den nya skapelsen och i utförandet af dess stora verk är menniskan Försynens tjenare. l)å åter den inre identiteten af begge dessa det evigas uppenbarelser icke uppfattas, och detta är beklagligt händelsen hos många, uppkommer emellan före-slällningarne derom en motsats, som ej sällan urartar till verklig fiendtlighet. Huru djupt och förstörande motsatserna emellan föreställningarne om natur och försyn , om lif och ande, om natur och menskiighet, emellan den Clasiskt-grekiska verldsåsigten och Christendonien o. s. v. genomgripit ej blott vetenskapen utan äfven tänkesättet och handlingens ethiska princip, kan svårligen for någon allvarlig betraktare af culturens historia vara obekant. Det kan väl icke sättas i fråga, att religionens högsta form är den, uti hvilken föreställningarne om Försynen och om menskligheteus bestämmelse samt i följd deraf äfven om nyfödelsen och helgelsen innehållas; inen ensidigt och ledande till djup förvillelse är det å den andra sidan, om man ifrån denna den religiösa betraktelsens högre ståndpunkt, förklarar uppfattandet af lifvets gudomlighet for irreligiöst och hedniskt. Denna ensidighet är dock ganska vanlig och det är egentligen derifrån, som läkarekonstens tendens fått emottaga den hårda och orättvisa anklagelsen, att hylla materialismens emot den religiösa åskådningen i allmänhet fiendtliga åsigt. Men den ensidiga uppfattning af det heliga, ur hvilken en sådan förkastelsedom utgår, blottställer sig sjelf for att förfalla i hedendom, ehuru af en helt annan eller motsatt art, än den, som innehålles uti materialismen. Ehuru den nämligen håller sig fri ifrån den förtryckande fatalism, som innebor den sednare och upphöjd öfver detlåga och förnedrande, aom derifrån utgår, genomgripes den deremot så mycket djupare af den till det andliga högmodets fruktansvärda sjelfförvillelse tenderande egpism, som nödvändigt besmittar alla åsigter, hvilka hafva sin rot i den ensidiga spiritualismen. I sjelfva verket är detta ett djupare syndafall än det, som föran ledes af materialismen, emedan det framträder och gör sig gällande icke blott i vetenskapens och vishetens utan älven i religionens eget namn, och begår således den lögnens stora usurpation, hvilken materialismen är for låg att någonsin kunna försöka. Den sednare kan nämligen vara ända till ytterlighet käck i förnekelse och hädelse, men derigenom kan han dock ej blifva något mer, än endast en yttre fiende. Han förmår icke tränga in inom det heligas eget område, och ställa sig på dess plats eller beinägtiga sig det och, genom dess införlifvande med sig, förvandla den lefvande föreställningen derom till sjelfförvillelse och lögn. Det är deremot just detta som spiri - tualismen formar och hvartill han, om han med sträng consequéns utför sin ensidiga princip, nästan måste förfalla. Men äfven utan att öfvergå till denna, religionens inre sublima sanning alldeles förmörkande ytterlighet, kan aldrig det personlighelsbegrepp, som utgör spiritualismens grundtanke, någonsin besegra det den blotta varelsens abstracta begrepp, ifrån hvilket materialismen utgår. Derföre finner man, att dessa begge emot hvarandra, då de consequent och fullständigt utvecklas, rakt fiendtliga verldsåsigter kunna bestå bredvid hvarandra, ej blott på samma tid och hos samma folk, utan äfven inom samma personlighet. Deras inbördes

fiendtlighet tjenar blott till alt ytterligare ägga och befordra begge# ensidighet och det är således fruktlöst, att af den i sjelfva verket sig sjelf förgudande spiritualismen vänta något skydd emot materialismens förnedrande magt. Denna magt kan nämligen fullkomligt upphafvas endast genom insigt uti den materiella varelsens egenskap af pfoduetoch gåledes i dess absoluta passivitet och beroende af ett högre; en insigt, som icke kan uppkomma utan att hafva sin rot uti en fast och till klar åskådning utvecklad öfvertygelse om den absoluta eller skapande verksamhetens verklighet. Det är åter denna öfvertygelse, som utgör den lefvande centralkraften uti den djupa och aningsfulla föreställning, som innebor de med mystisk kärlek af nästan alla menniskohjertan omfattade orden: natur och lif. Om man deremot vid betraktelsen af cuhurens historia frågar, inom hvilket af dess områden denna föreställning blifvit genom de omvexiande tiderna företrädesvis vårdad, såsom dess högsta både theoretiska och practiska princip? — kan väl svaret svårligen häntyda på något annat än det medicinska. Den Hippocraliska grundsatsen, att tillfriskningen är en uppenbarelse af lifvets gudomliga magt, och att läkaren endast såsom trogen tjenare åt denna magt kan uiöfva sitt kall, och derigenom vinna den seger öfver sjukdomen som gör honom gudalik eller iao&eog — utgör ännu i dag, åtminstone i theoretiskt afseende, medicinens egentliga lifskraft, af hvilken dess bestånd, förkofran och utveckling innerligt bero. Jag vet det väl och erkänner det med bedrofvelse, att oräkneliga ibland dess idkare, ej mindre förr än nu, både i ord gerning synts förneka denna grundsats, och gjort sig skyldige till både hädelsens vidriga jargon och öfvermod i handling; men en högre ande beherskar det oaktadt deras yrke med en inre magt, som sträcker sig äfven till dem. En routini-er äfven af den mest crassa sort, och som i sitt umgänget och dagliga lif väl kan åberopas såsom representant af råheten och liderligheten, blir, då yrkets kallelse i mer än vanlig grad genomgriper honom, mången gång såsom det tyckes alldeles förändrad. Då faran och plågan och sorgen och den hotande döden omgifva sjuklingens bädd, och konstens kallelse blir så allvarlig och stark, att den framtvingar läkarens innersta till lydnad,sönderspränges råhetens och hånet« yttre skal och han aflägger, i känsla och handling om också icke alltid 1 ord, en vördnadsfull bekännelse af sin tro på lifvetsgu* domliga magt. Att inom Medicinens theoretiska cullur flerfaidiga meningar tid efter annan herrskat, hvilka uppenbart strida emot uppfattandet af lifvels positiva betydelse, kan icke uekas, men detta bevisar endast att medicinen haft inom forskningens område hårda strider att bestå, emot främmande forskningsarters dit inträngande re-actioner, och beklagligen ofta nog varit vanniägtig att emot dem upprätthålla sig sjelf. Dock kan det utan öf-verdrift påstås, att medicinens här antydda egentliga grundkraft icke ännu blifvit af dessa främmande meningar verkligt underkufvad, utan Iefver ännu; och det kraftigaste vitneshörd om dess genom tiderna fortfarande verksamhet, är att alla begrepp, åsigter och föreställningar, uti hvilka lifvets positiva ide åtgör den hufvtid-sakligt bestämmande tanken, utgått ifrån eller åtminstone haft ett innerligt sammanhang med medicinens cultur. Det vittnar således hvarken om kunskap, insigt eller rättvisa, att vid betraktelsen af medicinen såsom cultur-kraft frånkänna henne en djup religiös rot. Men då den verkliga religionen icke titgöres ensamt af medvetandet af det gudomliga uti det sjelf va varelsen omedelbart bestämmande lifvet, utan äfven och hufvudsakligen af upp* fattandet af det heliga och nödvändiga uti den utveck-Jingsact, hvarigenom menniskan nyfödes till det högre lif, som gör henne till Försynens tjenare och delaktig i den frälsande och helgande verksamhet, som utgör mensk-lighetens gemensamma bestämmelse, tror man, såsom det synes, sig hafva skäl att beskylla den biologiska verldsåsigt, som utgör hnfvudsaken i medicinens cultur ej allenast för att qvarstadna på den religiositetens lägre utvecklingsgrad, hvars omedelbara uttryck den är, utan äfven att derifrån utöfva en mer eller mindre fiendtlig mot verkan, emot den högre och verkligt menskliga relUgiositetens utveckling. Den förra af dessa beskyllningar är, om man har afseende på sjelfva yrket och characte-ren af dess forskning och icke på enskilda personligheter ibland dess idkare, hittills obestridligt sann, Men hvad den andra beträffar är den blott skenbar, emedan den reaction, man derigenom päbördar medicinen, rigtar sig icke emot religionen sjelf utan eniot den ensidiga spiritualism, sotn inom dess högre utvecklingssphér så ofta fördunklar dess inre betydelse. Då denna reaction urartar och antager hädelsens vidriga skepnad, hvilket beklagligen ofta nog händer, är den otrogen sig sjelf eller rättare den princip, ifrån hvilken den i sjelfva verket utgår; — men att sjelfva denna princip så ofta af den fromsinnade ej blottt alldeles icke blir insedd, utan äfven rentaf missförstås och såsom något fiendtligt tillbakavisas, är ganska olyckligt, emedan den uti en fullständigt utvecklad religiös verldsåskådning utgör ett så nödvändigt moment, att i brist af dess positiva inverkan, den religiösa öfvertygelsen, då den af den verkliga from-

heten icke skyddas och upprätthålles, löper fara, att försjunka i den personlighetens mystiska sjelfförgudning, som fostrar upp högmod och föi tryckarebegär, i stället för vördnad, ödmjukhet och kärlek. Men ehuru det således inåste erkännas, att medicinen i religiöst afseende ännu äfven i sitt ädlaste theoreiiska sträfvande i htifvtid-aken bibehåller den character, hon ifrån den Grekiska culturen ärft, återstår dock den frågan, om icke hon det oaktadt med sig införlifvat någon ifrån Christendoinen utgående andlig krft, hvarigenom hon, åtminstone i framtiden kan förvandla sig sjelf till fullkomlig öfverensstäni-melse med den högre verdsåsigt, sotn genomtränger den Europeiska bildningens inre och hos densamma upprätthåller bestämmelsens heliga lag ? — Såsom ofvanföre är sagdt, hyllar den Europeiska Medicinen barmhertighetens bud såsom sin högsta praktiska princip; — och denna princip var främmande för Grekernas bildning i allmän-het och äfvenså för deras medicin. Da åter denna princip omedelbart utgår ur Christendomen och innerligt sammanhänger med ett ifrån samma ursprung härrörande och hela menniskoslägtet omfattande hopp om räddning, måste den deraf genomträngda och bestämda Europeiska medicinen i sin praktiska tendens vända sig einot det menskliga eländet i dess helhet och således erhålla en af denna rigtning beroende storartad character, som den Grekiska medicinen saknade. Att den nyare medicinen varit denna sin högre rigtning i alla afseenden trogen, vore ett sanningslöst påstående, hvilket knappt någon torde kunna våga. Tvärtom hafva egennytta, råhet, njutningsbegär och fåfänga förledt många af dess idkare, till otrohet emot denna dess egentliga bestämmelse, och detta har understundom ägt rum i den grad , att sjelfva föreställningen om konstens sanna betydelse blifvit ända till oigenkännelighet fördunklad, och man har till och med någon gång haft mod att med fräck hädelse rentaf förneka dess verklighet. Men ehuru den skugga, som härigenom sänkt sig öfver Medicinens cultur och syftning, är både djup och mörk, har hon dock icke for de ädle och niera klarseende ibland den sednares idkare förmått fördölja det högre målet, utan medicinen har genom dessas nit och ihärdiga arbeten bibehållit sig på den människokärlekens branta bana, till hvars beträdande Christendomens röst henne kallat, och i striden einot jämrens och eländets magter vunnit stora triumfer, som upphöja henne öfver all jemförelse med hvad hon var hos de gamle Grekerna och med den betydelse hon, blott genom inflytelsen af deras cultur, någonsin kunnat vinna.

Att medicinen, oaktadt hon såsom sin högsta princip bevarat den tro på lifvets gudomlighet, hvilken hon ärft ifrån Grekernas cultur, underordnat sig sjelf under Christendomens philanthropiska lag och derigenom blifvit i hög grad progressiv, är således något, som bör blifvatydligt för hvar och en, som med allvar och rättvisa vill uppfatta hennes verkliga betydelse och, utan att förvillas af de skuggor som i början tuöta hans blick förmår se henne rigtigt i ansigtet. Men lika tydligt bor det äfven för en sådan betraktare blifva, att den bana, på hvilken Aiedicinen sålunda fortgår och mer och mer utbildar sig till anförare för den philanthropiska verksamhet, hvilken Chrislendomen anbefallt och gjort till villkor för den djupare insigt i mensklighetens väsende och bestämmelse, som utgör sanningens kunskap, äfven säkrare ände flesta andra måste leda till detta den religiösa öfvertygel-gelsens högre mål, och således äfven till insigt deruti, att den timliga varelsens räddning och lycka icke är det högsta, inenniskan har att eftersträfva.

Det vore orättvist att påstå, det förtjensten att haf-va gjort den christliga menniskokärlekens djupt genomgripande och hela menniskoslägtet omfattande lag till läkarekonstens praktiska princip ensamt tillkommer Syden-ham, Tväri om hafva flera, äfven ibland Hans föregångare och samtida, uppfattat medicinens stora syftemål derigenom att de med densamma införlifvat Christendomens löfte och hopp, men detta införlifvande kunde af dem icke ske fullkomligt, emedan den vetenskapliga åsigt de i afseende på sjelfva medicinen och uppfattandet af lifsprocessens inre grund det oakiadt bibehöllo, var väsendt-ligen fiendtlig emot denna högre praktiska tendens och dess religiösa rot. Så var det händelsen uied den materialism, hvilken den för öfrigt vördnadsvärde Wil 1 is hyllade, och den dynamism, som beherr?kade den ipraktiskt afse-ende så fritt och sannt tänkande B agli v is theoretiska meningar. Den djupa motsägelse, sop äger rum emellan sådana theoretiska meningar och den Christliga vuenniskokär-lekens praktiska princip, gör att försöken a{t med hvarandra införlifva dem, icke kunna blifva varaktiga. Den tänkesättets personliga lromhet, ifrån hvilken de utgå,har uti den på samma gång adopterade vetenskapliga a-sigten en afgjord, ehuru ofta hemligt verkande, fiende, som slutligen vinner seger hos hvar och en, som ej förmår åiininsione undvika dess inflytelse. Men deltasker dock oftare än man i allmänhet

tror. Den der slags vetenskapen, som hemligen fräter på konstens religiösa rot, öfvergifves vid mognare är af den, sotn i den sednares utöfning är varm och trogen, och hvad som deraf är qvar, bibehålies blott för syns skull och utgör en skuggbild, som stundom förevisas for att bibringa både inne-hafvaren sjelf och andra den illusoriska föreställningen om en vetenskaplig öfvertygelse, som i sjelfva verket icke finnes Så förhåller det sig deremot icke med den, lifvets positiva betydelse religiöst uppfattande, Hippocra-tiska medicinen, hvilken genom Sydenham klef underordnad Christendomcns praktiska rigtning. Hon är nämligen i sin syftning icke emot den sednare fiendtlig, ulan kan blifva detta endast derigenom, att hon,' otrogen sin egen utvecklingsprincip, gör sig sjelf stationär. Att hon åter icke blif\it det sednare och derigenom förvandlad till blott en liflös fornlemning, har hufvudsakligen sin grund deruti, att hon blifvil fattad och åtminstone i prac-tiskt afseende genomträngd af Christendomens, den njare tidens cuhur icke blott beherrskande utan verkligt bestämmande ande; och, såvidt man kan våga anse ett sådant införlifvatide för menniskoverk, är det Sydenham, ifrån hvilken det egentligen eller åtminstone vida mer än ifrån någon annan härrör. — Det är en annan art af medicin, som omedelbart utgående ur Christendomens sköte förkastar allt, som ifrån Grekerna eller andra hedniska folkslag är traditionellt, och söker målet på en helt annan väg. Den utöfvados egentligen under medeltiden af kyrkans miin, och är fortjent af en vida större och aktningsfullare uppmärksamhet än man nu för tiden deråt egnar. Men derojn längre fram.Ro m a ren as inflytelse på medicinen har varit stor, men den galide icke alls dess verkliga cultnr, utan endast dess ställning och förhållande till samhället. Medicinalverkets inrättning oah lagar härröra ursprungligen ifrån dem, ehuru dock åtskilligt, som ingått i denna af-delning af den Europeiska lagstiftningen eller rättare dermed står i sammanhang, tydligen härstammar ifrån Mosa-ismen I afseende på denna vigtiga sida af Medicinen har Syden ha m icke yttrat ett enda ord. Det vore högst obilligt att derför emot hans minne rigta någon förebråelse, men då väl ingen uppfattat medicinens syftemål så stort och omfattande som Han, och för uppnåendet af detta mål den offentliga medicinen är ett alldeles nödvändigt villkor, har man måhända skäl att deröfver något förundra sig Men Han var sjelf blott privat läkare och yttrade sig aldrig öfver frågor, hvilka Han icke genom egen erfarenhet kände, och sannolikt trodde han, att om medicinen är hvad den bör, hon nog förmår inom samhället tillkämpa sig det verkningsfält hon be-höfver.

Såsom bekant var medicinens vetenskapliga cultnr hos de egentlige Romarena ytterligt klen, nästan ingen. Deras läkare voro Greker och Osterlänningar, och äfven den förnämste af de medicinske författare, som den tiden använde det Latinska språket, Cælius A u r e 1 i a n u s, var Afrikan. Celsus och Plinius voro enyelopedister, och saknade åtminstone i medicinen såväl egna och sjelfför-värfvade kunskaper, som verkligt vetenskaplig character och insigt. Den medicin Rontarena sjelf va utöfvade bestod deremot uti qvacksalveri, och detta blomstrade der, såsom det synes, yppigare än hos något annat folk. Vidskepelse eller tron på trolldom utgör nästan alltid huf-vudsaken i en sådan ifrån vetenskapens magt alldeles emanciperad medicin, men hos Komarena var det icke någon Orientalisk, med djup mythisk verldsåskådningsammanhängande magi, ulan det eländigaste skräck, som någonsin hos något folkslag mera allmänt förmält genom-gripa både tänkesätt och handling. Jag menar icke här egentligen de af lagstiftningen eller samhällsmyndigheten i det äldre tidehvarfvet förordnade företagen emot farsoter och andra allmänna olyckor, såsom offermåltiderna, processionerna, spikars högtidliga inslående i Jupiters tempel o. s. v., t)’ allt detta, ehuru löjligt det äfven må förekomma mån* gen betraktare, som fäster sig blott vid utseendet, var införlifvadt med den religiösa eulten , och förmådde der-före väcka och förstärka den fromhetens \ ordnad och förtröstan, som i alla tider utgjort menniskans mögligaste reactionskraft emot faror och lidanden af alla slag. Men i samma mån, som det innerliga sammanhanget e-iiiellan sådana bruk och den verkligt lefvande religionen försvinner, öfvergår deras det oaktadt fortsatta användande till ett vidrigt och löjligt gyckel, som inom det allmänna tänkesättet framkallar hån i stället för andakt och derigenom åstadkommer raka motsatsen af sitt ursprungliga syftemål. Men annorlunda förhåller det sig med de sedermera i enskild väg så flitigt använda car-niinalionerna, trollspråken, talismanerna m m. S p r engel säger väl, alt allt detta vidskepelsens gyckelspel inkom ibland Romarena ifrån Österländerna och i synnerhet ifrån Egypten. Neoplatonikerna försökte, framför andra, mt med vetenskaplig forskning genomtränga det dunkla gebit af menniskosjälen, uti hvilket ej mindre vidskepelse och trolldom, än den mythiska verldsåskåd -ningen, poesien och det symboliskt djupa uti allt slags bildande konst samt det hemlighetsfulla ej allenast uti språkets utan äfven

till en stor del i handlingens magt hafva sin rot; och för detta bemödande, som var ädelt och stort, ehuru det misslyckades och forskningen icke förmådde bemägtiga sig sitt föremål, utan tvärtom sjelf besegrades deraf, hafva de af orättvisa och ensidiga häf-datecknare mången gång fått sig påbördad den fördoms-fulla beskyllningen, alt hafva varit vidskepelsens egentliga ursprung. Sådana omdömen äro dock ej blott ytliga och ytterligt falska utan äfvea alldeles stridande emot kända historiska facta [Ivad Romarena särskildt beträffar, var den ur deras eget inre utvecklade vidskepelsens magt, långt före deras närmare bekantskap både med Greker och Österlänningar, ganska stor, och den begärlighet, hvarined de sedermera tillegnade sig en mängd fragmenter af Österlänningarnes magi, äfvensom den ytliga characteren af detta tillegnande, hade sin grund i deras egen ursprungligt nationala vidskepelse. C a to Censor, som väl med skäl kan åberopas, såsom en äkta Romare, och ansåg både Greker och Österlänningar med det djupaste Romerska hat, var emot de förres vetenskapliga medicin intagen både af ovilja och fruktan, och till skydd emot dess inträngande hos Romerska folket ställde han käckt fram de sednares vidskepelse i dess mest crassa form, på hvars tillförlitlighet han sjelf på fullt allvar trodde. Såsom exempel derpå må hens föreskrift för behandlingen af luxationer och henbrott anföras. " Luxum si quod est ^ hac cautione sanumjiet. Harundinem prende tibi viridem P. JF a ut F longam. Mediatn diffinde > et duo homines teneant ad coxen-dices. Incipe cantare in atio. S. F. motas v æt a daries dardaries astataries dissunapiter. usque dum coéant. Ferrum insuper jactato. Clbi coierint > et altera alter am tetigerit j id manu pr ende, et dextra sinistra præcide. Ad luxum aut fracturam atliga, sanum fiet j et tamen quotidie cantato in alio > S. F. *vel luxato. Fel hoc modo ^ huat > hanat huat, i sta pista sista j domiaboj damnaustra3 et luxaio. Fel hoc modo huat j huat haut i sta sis tar sis ardannubon dunn au st ra."

) De re rustica Cap. i60. Såvida ännu en eller annan torde finnas, som i full styrka bibeliäller den traditionella tron på de latinska ordens oeb talesättens magiska magt, kunde möjligen af honom SfvenDe Europeiska folkens egen vidskepelse hade således, ifrån ej mindre Romarena och Orientens folk än i-fVån Hellenernas med Christendomens cult inforlifvade bilderdyrkan, en ymnig traditionell näring, och erhöll deri-genom under medeltiden en andlig magt, som genomträngde alla culturens otnråden och var måhända större än hon, med undantag af den verkliga råhetens tidskiften,' någonsin varit förut. Afven Medicinen, i synnerhet den som hade folkets förtroende och egentligen af dem anlitades, var deraf beherrskad eller, måhända rättare, hade demti sin egentliga rot och grund. I det sextonde seklet fick detta vidskepelsens välde Öfver medicinen ytterligare skydd af den snillrike Paracelsus och hans an-hängare, och bibehöll uti folktron den djupa rot, som oaktadt den fortgående culturens deremot skarpt fiendtliga character, fortlefver ännu och tid efter annan skjuter upp i mångfaldiga, efter de herrskande meningarhes vexlande skepnader sig modificerande practiska ngtningar, hvilka väl i allmänhet äro snart förgängliga, men dock ofta för en kortare tid mötas af mängdens enthusiastiska förtroende. Den nyare tidens egentliga medicin eller den, for hvars förnämste antesignan man har skäl att anse Sy den-ham), har deremot, såsom det åtminstone synes och hon sjelf tror, fullkomligt befriat sig ifrån denna vidskepelsens magt. Detta är utan tvifvel ganska berömvärdt; men befrielsen är dock icke så fullkomlig, som man föreställer sig, eller rättare mer skenbar än verklig. Man

den gamla Catonska visheten respeeteras ock försök kunna göras tned dess tillämpning. Läkare i allmänhet liafva för mycket tvifvel i själen, att dertill kunna bevekas.

*) Sydenham sjelf var alldeles fri ifrån allt hvad som han komma Under namn af vidskepelse. Åtminstone finnfes uti hans skrifter ej det ringaste tecken till något annat. Men han var d jupt religiös , hvilket, åtminstone hvad flertalet beträffar, icke varit händelsen med vidskepelsens män; och vare detta anmärkt till erinran för dem som, beherrskade af sjfilsförtryekande fördomar, förmena det vidskepelse och religion äro ungefar detsamma*har,4et $r sa an t, trängt fienden tillbaka ifrån det om-råde medicinen redan anser sig befva eröfrat, men, såsom sagdt 5 haq lefver dock ännu och, om medicinen fprstår s|g sjelf, sin historia och sin ställning, bör hon begripa att hon ifrån detta håll erfarit de flesta af de invasi.oner, som tid efter annan kränkt hennes anseende och magt. Vidskepelsen är ett själslidande, en sjukdom» och ptgör i mensklighetens historia ett siort factuin, som måste pathologiskt uppfattas. Det är således ett af medicinen^ sloia problemer att förstå detta factuin, att vinna jnsigt i dess inregpind,ty endast $n sådan insigt innehåller den vetenskapliga ölvertygelsens verkliga seger; ocb ingen

annan än den fåkunnige kan inbilla sig, att en blott godtycklig forkastelse, man insigt i den förkastade meningens väsendtliga betydelse, kan åt tanken förvärfva fullkomlig befrielse ifrån den seilnares magt. Att till besegrande af sjukdom och återför,värfvande af helsa i alla tider inycket blifvit uträttadt genom vidskepelsens medel, är obestridligt, ehuru vidunderliga dessa äfven må hafva varit och alldeles vanipägtiga i dens hand, som ej med fasthet trott på deras kraft. Man torde äfven hafva svårt att, vid em allvarlig och verkligt omfattande betraktelse, i längden kunna undgå att erkänna, det i alf men sk lig handling» som omedelbart verkar på det lefvande, ingår ett magiskt element, ocb det är me-djoinen, som framför., all annan verksamhet, måste tpga Olt sådant element i anspråk. När Afjer den Syden-ha mianska medicinen alldeles förnekade eller åtminstone lempade utan allt afseende denna sida af Läkarens handling, gjorde hon sig således skyldig till ensidighet. Det är här icke meningen att derfor emot henne anföra något klander, ly det stora verk, som utgjorde hennes närmaste uppgift, kunde svårligen utföras utan en |ådan rak opposition emot vidskepelsens välde. Men en's^i&~ heten måste dock erkännas och endast der i genom ku Mia de mer eller mindre mägtiga reactioner, sonr i flerfald^a

tm

skepnader, i synnerhet i de sedparø decennierne pf det 18:de seklet ocfi den fpitfljitna delen af det 19:de, ifrån dette håll emot densamma frafntrådt, blifva föremål för oveldig undersökning och möjligen vjnpa forklaring. Den magtigaste af depsa reactioner Sr onekligen den i spm ursprungligen härrörde ifrån]Vfe$rrier. Att smädelse, begabberi och fomøkeUe øm°t denna blifvjt använda i ofvermålt, är lika kändt, som fHt man derigenoip i huf-vudsaken uträttat ingenting« Pe facta, den framdragit i dagen | stå ännu qvar och innehålla en gåta, hvilken det framfor andra forskningsarter pligter medicinen att lösa, pch detta förmår hon, äfveo i døn förnämsta uu vecklingpform , hon ännu uppnått e4|er den Hippocratiskt Sydenhaniianska, icke, uian att genom ptvidgnipg af om-rådet för sin betraktelse, befria sig sjelf ifrån den ensidighet, hvilken i detta afseende vidlåder henne och här blifvis anmärkt«

Den förnämsta vetenskapliga cultur, som under medeltiden egpade sig åt medicinens vård, var den hos Araberna eller rättare hos Orientens folk, emedan flera af dem, som deltogo deri, voro dels Judar, dels Armenier, Perser o« s. v., ehtirtl de flesta af dem såsom författar? begagnade Arabernas språk och de sednare onekligen titgjorde flertalet. Arabernas hastiga framträdande både såsom erÖfrings- och cultur-folk, äfvensom deras nästan lika hastiga återgång ifrån historiens stora skådeplats till den blott patriarchaliska samhällsförfattning och det stationära nomadlif, soin ifrån ålder tillhört dem, är ett underbart, ineleorlikt phamomen i mänsklighetens historia, som väl ännu väntar på en djnpare förklaring. Under den relativt korta perioder* af sitt verldshUtoriska framträdande, fattades detta, opi eiilturens utvecklings-propess både förnt och sedan nästan alldeles liknpjda, fplk af en brinnande entbusiasm för vetenskap, konst pch lärdom« Pet trängde med Jiå'fighet in pä Greker«nes traditonella bildning och ville lillegna sig den med samma våldsamma och stormande hand, som det erÖfrade länder och jordiska välden. Hårde domare hafva i anledning deraf sagt och säga ännu, att den inre grunden till det i inånga afseenden lysande culturlif, hvilket an-» der några få sekler utmärkte dem , icke bestod i något annat, än hvad de ifrån Grekerna tillegnat sig, och att de således genom egen forskning icke utvecklat något, som varit af verkligt värde och sedermera, infoilifvat sig med och befordrat culturens fortgång. Sådana Omdömen ärb dock tydligen alldeles orättvisa och falska, och sammanhänga med en af förnäm missaktning underhållen okunnighet om den Österländska litteraturens väsendtliga innehåll. De som hittills egnat sig åt denna litteraturs studium hafva nämligen, med undantag af några färre ar* eheologer uti inskränktare mening, varit blott philologer, då åter sådana som med kännedom af språket förenat djupare insigt uti de vetenskaper, hvilka af Araberna blefvo odlade, och derjemte så förmått uppfatta OrientaHsmens anda, att deras betraktelse deraf blifvit bestämd och således icke utgått ensamt ifrån den Grekiska eller den moderna vetenskapens ståndpunkt, torde väl vara ytterst få. I afseende på den medicinska litteraturen, torde man väl hafva skäl att påstå, det ingen enda kan uppvisas, som varit i besittning af dessa egenskaper, och deraf följer att ingen af dem, som tilltrott sig kunna yttra några afgörande omdömen om Arahernas medicin, har giltiga anspråk på förtroende. Reiske, G runer, Hen sier och Sprengel torde väl ibland dem hafva varit de bäst qualificerade, men dels hafva äfven desse sysselsatt sig med blott speciella frågor, dels, såsom i synnerhet den sistnämnde, varit beherrskade af ensidiga, emot den Orientaliska

verldsåsigten i allmänhet temligen fiendtliga grundsatser. Den mening, som hos de nyare skriftställarena öfver medicinens historia synes i afseende på Araberna vara rådande, är således den, att de sedna-res förtjewrt af medicinen och dess culfiir inskränker sig till att under medeltiden hafva bevarat Grekernas litteratur, eller måhända rättare vördnaden derför. När man går så långt, blir det sedan lätt att nedsätta eller till och med helt och hållet bortresonera äfven denna för-tjenst. Men en oveldigare och biUigpre pröfning bör förkasta en sådan dom, redan derföre att den grundar pig på en bevisligen ganska ytlig kunskap, och anledning finnos, att förmoda det en grundligare forskning, skall kunna upptäcka mycket, som nu är fördoldt och möjligen kan vara af stort värde. Men detta nu obekanta må lemnas åsido. Hvad som åter, äfven vid det nuvarande ringare måttet af våra kunskaper, inför en fördomsfri betraktelse ligger i öppen dag, bör deremot icke förbises, utan fullt erkännas. I afseende derpå anser jag mig hafva skäl att anföra följande. Hos icke något annat folkslag, ej en gång hos Grekerna, hafva Läkarens verkliga värdighet och omedelbara sammanhang med det innersta uti menniskans andliga lif blifvit så insedda och hållna i helgd, som hos Araberna, och den Europeiska medicinen torde iör sin ställning inom både läroverket och samhället hafva den ifrån Arabernatfaditionella vördnaden för yrket mer att tacka; än hon sjelf tror och känner till. De dietetiska medlens vigt och betydelse både till helsans bevarande och återställande blefvo af Araberna både allvarligare och fullständigare yrkade och framställda, än af både deras föregångare och efterföljare. Nosographien af sjukdomsprocessens både acuta och chro-niska former har ifrån Araberna fått ganska vig-

tiga bidrag och, ehuru dunkel och af klyftigheter förvirrad deras pathologi äfven tyckes hafva varit, an-sågo de dock, i likhet med den Hippocratiska skolan, sjukdomen såsom process; men hade tillika en rigtigare åsigt än den sednare af betydelsen af det protopathiska, och möjligen äfven en djupare aning om det degenerativa än som kan igenfinnas hos Gatenus.PiiarniakoJogien har Araberna alt tackå för ftért tir&rung. liga upptäckten af flera vigliga ännn önmfmHrga Ifikeme-del, och i pharmacien härstammar methbden att 8amin an sätta medicamentef egentligen ifrån dem.*)

flvad Sydenhämst förhållande till det som ifrån Araberha vår traditionellt och med deh nyare medicinen sig inforlifvat beträffar, är det egentligen tvenne hufvud-frågor som äro fortjenta af uppmärksamhet. I afseende på den ena öfvensstämitier Hati med dem, och i afseende på dëtt andra är Han deras mest allvarlige motståndare, Såsom redan ofvanföre är anmärkt, erhöll efter det 6:te seklet étlér rättare efter åéä Justitianéiska pestgrassatio-tien, feberprocessen en högre och vådligare intensitetsgrad än som tillkommer densamma enligt Grekernas be-skrifiiihgar. Då denna högre intentitetsgrad fortfarit ända till de sednaste tirfferna, finner imtri emellan feberlärans nosographi, sådan det! blifvit gifvén af Grekerna och den, soni grundar sig nyaré tiders iakttagelser, en tydlig öch djup skiljaktighet, i följd hvaraf mycken

) Pharmacien liar under tidernas lapp Mifvit tiestSaid af 3:ae hufvndsakliga rigtningar. Den ena utmärkte, såsom redan ofvanföre är sagdt, GreKcrnas medicin, och bestod der uti, att läkemedlen skalle rara enkla och användas sådärin, som de S naturen träffas, ätiuatt vid derop beredning åsyftade någon annan förändring, än den som rar nödig för att gifva dem en för deras bruk passande form. Den andra är den, som vill geitoni sammansättning af flera enklo ätanen, så combinera och modificer« deras ktafter, att de bättre än i deras enkla skick motsvara tberapeutiska ändamål. Denna rigtning härrör ifrån Araberna. Att den gehotn öfverdrift och tanklöst sammanhopan-de af droguer blott for möngdeOs skull, både kan blifva och äfven många gånger verkligen varit skadlig, kan icke nekas, men det oaktadt, bar den ett stort värde och är såsom dét synes oumbärlig, hvilket med tacksamhet bör erkänna«» Den tredje rigtningen är den 4 som bärrör ifrån Parucelsus, och består uti, att ifrån det hämmade tillstånd, livaH läkemedlen getløni dfcräs egna materiella substrater i deras naturliga skick befinna sig, befria deras ianeboendo kräftér, och således förmå dessa att framträda i sin fulja intensitet. Denna rigtning är onekligen den djupaste och här i vår tid en afgjokd öfverilgt, meta dm är opponer ad egentligen bløfti emot deb flrekirka priocipea, men icke emot de« Arabiska, k v i Ikon den icke hcller^någonsin torde komma att görä funbaflig.IM

varsamhet är nödvändig, då man af Grekernas uppgiftets, både i »osographisktoch t hera pen tiskt afséende* vill göra tillämpning på febratna, sådana de i sednaré tider förekommit. Det är denna skiljaktighet åter, som Araberna

först och efter dem Sydenham framför alla andra insett. Araberna insågo den deras tidehvarf tillhörande och ända till det 14:de seklet fortfarande exan-thematifeka febercharacter% Af hvilken kopporna oeh inäss-1 ingen utgjorde de starkast i forgrunden framträdande utvecklingsformerna, och Sydenham deremot. uppfattade dels den rent pestilerttiella dels den dermed narbeslägta-de typhösa febercertstitulion, sorti allt sedan digerdöden varit företrädesvis herrskande, utan alt dervid förbise den djupa betydelse som tillkom den derjeinte rådande och hufvudsak ligen barnaålderns sjukdoinschara-cter bestämmande variolösa constitutionen. Men om Sy-d ert ha in således i afseendo på uppfattandet af den högre intensitetsgrnd, som hos feherpreeessen tipp kommit genom pest- och koppcontagionernas herravälde, är att anse såsom Arabernas efterföljare, träder han i ett an-rtat afeeende, i så mycket högré grad i opposition emot dem eller emot den förnämsta af de therapéuliska principer, som ifrån dertt äro traditionella. Såsom sådan räknar jag* den, att genom hettande regime och alexi^ phärmaca drifva upp reactionen och medelbart derigenom framkalla critisk svett. Då uti Arabernas nofeographi kopporna utgjorde febeTprocessens prototyp, blef äfven i synnerhet på dem denna therapeutiska grundsats ahväiwi, och den var. på Syderthams tid allmänt gällandet Den kraft, hvarmed Hän åter framträdde dereinot och uttalade dert antiphlogistnska rnethodens princip och nödvändighet, var så stor, att den ej allenast utgjorde den första anledningen till hans ryktbarhet utan äfven i deri grad fortfarit att fästa sig vid Hans niinne, att den nästan bringat Hans andra stora förtjenSter i förgätenhet. Striden emellan honom och den Arabiska inethoden, utgör etteget och genomgripande grunddrag uti therápimis nyare historia, ty den sednare blef af honom icke fullkomligt kufvad, ulan den har fortlefvat hos ett stort antal anhängare, som tid efter annan tillväxt till öfverniagt och under iner eller mindre korta perioder förmått återvinna väldet öfver meningarna och bruket. Den roll, som den stimulerande methoden, äfvenså väl som den erasst dim-phoretiska, hvilka begge obestridligt äro den Arabiska behandlingens afkomlingar, hafva spelat, kan knappt för någon vara obekant, och det torde äfven kunna påstås, att de ännu i dag ej helt och hållet sakna sina tillgifne. Den Arabiska methodens vetenskapliga basis är den Hip-pocratiska åsigten af coctionens och crisens identitet, och så länge denna falska mening står qvar orubbad, är det en inconsequens att förkasta den practiska princip , som med sträng och följdrigtig slutledning derur blifvit utveck-klad, men Sy d e n hatn hade mod och kraft, att begå denna inconsequens, och derigenom bevisade han icke allenast läkarekonsten och menskligheten en stor väl-geining, utan han öppnade äfven banan till ett rigtigare och djupare pathologiskt uppfattande af sjukdoms-proees-sens väsende, hvilken, såsom jag hoppas, skall åtminstone i framtiden heträdas. Att den ifrågavarande Arabiska methoden var skadlig och klandervärd är således atom all fråga, men den är i historiskt afseende särdeles märkvärdig både genom sin utbredda och i flera sekler fortfarande inflytelse på Läkarekonstens utöfning, och ännu mer derigenom, att den såsom sagdt ntgör en consequent tillämpning af den ännu fortfarande theoretiska meningen om identiteten af reaction och oris. Men den synes mig äfven hafva en annan sida, sotn ej är utan märkvärdighet. Den är nämligen ett af de många uttrycken af de choleriska Österlänningarnes nästan mystiska vördnad för solen, elden, vännen och de af solens glödande kraft genomträngda välluktande kryddorna.Såsom redan ofvanföre är sagdt, utöfvades under medeltiden före och i början af korstågen, af kyrkans mön en .egenartad medicin, som var helt och hållet religiös och icke får förvexlas med den magiska. Den ansåg det materiella läkemedlet såsom en mindre väsendt-lig bisak, oeh använde väl understundom något mer eller mindre obetydligt eller opassande, som för sådant skulle gälla, men hon lade derpå föga vigt. Hufvudsa* ken var deremot att förvandla sjuklingens personlighet, att göra honom ångerfull och ödmjuk och derigenom hos honom framkalla tålamod och förtröstan samt hoppfull undergifvenhét under den religionens vnagt, som af kyr* kan vårdas. Med ett ord! den var i den mest egentliga mening psychiatri. Läkarekonsten bar nämligen tvennre verkningsfält. , Det ena är sjukdomen, det andra sjuklingen sjelf. Då den vanliga medicinen oeh äfven den, som för* tjenar att benämnas efter Sydenham, uteslutande vänder sig emot den förra, rigtade sig medeltidens prester-liga medicin lika uteslutande emot den sednare. Begge träffas således rättvist af förebråelsen för ensidighet. Men man kan i ljusare ögonblick någon gång öfverlem-na sig åt ett anande hopp om deras återförening till gemensam verksamhet, och om den konstens högre fulländning, som derigenom kan förberedas, och vi vilje tro* att detta hopp icke skali bedragå, ehuru mörka äfvén de dimmor äro, som nu lägga sig emellan den derefter längtande skådarens blick och dess föremål. Den pre-steiliga medicin 9 hvarom nu är fråga, har någon likhet med sjukvården i Æsculapii tempel och det är verkligen endast denna, med

hvilken hon i något afseende kan jemföras. Äfven Æsculapiitjensten var psychiatri och sökte således att öfvervinna sjukdomen genom den högre själsverksamhet, hvars framkallande utgjorde dess närmaste syftemål. Men de skilja sig ifrån hvarandra genom olikheten af de själskrafter, på hvilka hvar och en af dem sökte verka. Æsculapiitjensten vände sig emot pro-sopopeon olier biltlorftlst ringe* och ville åstadkomma sjukdomens botande*, dels omedelbart genom sömnens och drömmens mägt dels tnedeibart genom de medel, hvilka inan trodde af den sedo are blifva uppenbarade, och den hyllade, således den magiska läkekonstens princip. Den Ck rist ligt prästerlig* medicinen åter vände sig emot själens innersta kraft, tron och den dermed nödvändigt sammanhängande absoluta vördnaden för lifvets heliga ursprung, och hade den förtröstan, att i samma mån sjuklingens hela medvetande deraf genomträngdes, skulle lifvets derigenom förhöjda kraft segrande ingripa äfven uti hans kroppsliga varelse.*) Den phychiatri, sotn i nyare tider uppkommit och härrör ifrån den ädle Pinel och hans efterföljare, Reil, Lartgertnann, Esquirol m. fl./står icke på denna djupa religiösa grund utan, såsom den nuvarande medicinen i allmänhet, endast på

Medicinens egtie bistorieskrifvare hafva, af lätt begripliga skäl, dels med stillatigande förbigått, dels med det hån, de tycka sig kanna rigta emot vidskepelsen och således äfven emot religionen, b vilka de vanligen anse såsom varande nära nog eW oeh detsamma, blott i förbigående anmärkt denna medeltidens presterliga medicin. Men en nyare häfdatcckiiarc, måliända den ryktbaraste af de berömda män, hvilke i den sednaste tiden framträdt i Frankrike, nästan såsom an-tesignaner lör denna forskningsgren, yttrar sig dprom på följande sätt. ** Le s médecins ne manquerent point au royal mal ad c , (Charles Ft) mais ils ne firent pus grand? th Oxe. C'etait (ieja commé a uj o ur d*h n t, la medicine mulérialiste, qui soigne le eorps sans se souciev de Väme, qui vent guérir le mal physique sans rechercher le mal moral, Icquel peurtant est ordinddrenunt la cause premiere de 1'mutre. Le mogen dge faisait tout le contrairci il ne connaissait pds toujours les re medes ma-tériels; mais il savait a mervcille calmcr, charmer le mal a de, pré-pttrer ä se laisxer guérir. Ltt meditihe se faisait ekrétienhement, au hénitier méme des églises. Souvent du CommencUit par eonfesser le patient, et Von connaissait ainsi sa vie, ses habitudes. On lui donna i t UnsnitC iä tommintton ee qiii aidait u réttéblir Vharmonte deS erprits trott blés, Qunnd le malade avait nUs bas la passion, Vhabiludemauvaise, dépouillé le vicil houtme, alors on cherchait quelque remede. Cctait or-dinairemént quelqUe absurde rccette; mais sur un homtne sibienprepa-ré, tout réustissait. Au quatorti'ente sietle on nt connaissait de ju plus ees managements préalahles; on s'adress a it brutale men t au eorps, éh le t onrmcntuit. Lt roi se lassa bimtot dn traitoncht, et dans nn mom t ut de taisoh^ il thassa ses médecins*

Mitheltt Histhét 4é Frånct Vol* IV*mcimisfcoltåiføkehs och baitvnhéptighetønsi Hon omfatta* ek! stora problem r»ck* fullständigt och alltnänt, utan blott partiellt. Hon vänder »g irké emöt dén psychisf&a sidan af sjukdomsprocessen i allmänhet, utan blott såvi*< da den får öfvcrvigt och träder fram i förgrunden under skepnaden af verklig vansinnighet. Icke heller söker hon att gripa in i personlighetens djup och att, genom framkallandet af dennas verkliga centralkraft, besegra sjuk-* domens ursprungliga rot, utan åt nöjande sig med t h er tipiens blott negativa ståndpunkt har bon till syftemål, att éndast moderera det den te ropa t hi sk a i dess process. Den religiösa psychiatrien derestiot ansåg det psych iska lidandet utgöra htifvtirisaken i all sjukdom, eller, med andra ord, kroppens sjukdom såsom verkad och följd af sjä* lens, och trodde således att utan botandet af den sed na-re, allt omedelbart bekämpande af den förra var fruktlöst. Å andra sidan ansåg hon själssjukdomens ursprungliga rot bestå i synd eller passionernas magt* och öfver denna magt kunde ingen seger vinnas, utan genom den andens eviga* upprätthållande, återställande dch befriande kraft som innebor tron på Gud. Men ej nog dermed! Då den af sina passioner och de fruktansvärda för* störingskrafter, hvil ka dessa äfven inom kroppen uppväckt* kufvode sjak lingen ieke sjelf förmår ur sitt eget ihvé utveckla denna tro, måste psychiatern göra det i bantt ställe, eller, med andra ord, vara dett sednares tro, aatoi* vete och förnuft och ined dessa ingripa i det innersta af hans själ, och genom seger öfver de sjnkligi förhöjda na« gativa krafterna återgifva frihet och magi åt den väl fillw baknirängda, tnen dock ännn lefvande tron på det glid* omliga^ ifrån hvilken de sednare aftal Ht, o oh söm e«** sam utgör den verkliga roten till både fejäleos oeh krop* pens Itelsa. Denna den réligl&så psychiatriens betydelse är sublim, dristig och stor, och detta i den grad att i en tid , uti hvilken

förmågan att uppfatto det sublima och héliga är i allmänhet nära neg försvunnen eller åt*minstone ytterligt svag och* då # vördnadslöshét högljsdt predikas såsom den egentliga grunden till frihet* styrka och mod* det for de flesta måste vara nästan omöjligt att kunna tänka derpå* utan ett bittert hån.

Det är tydligt, att denna psychiatri är till sin inre grund ett och detsamma med den presterliga verksam ho. ten i allmänhet och måhända dess högsta utvecklingsform* och att hon således måste betraktas ur samma synpunkt som denna. Att den presterliga verksamheten till sin idé är det största välde* som den ena tnenbiskan kan utöfva öfver den andra* är erkändt* och det är äfven just derföre, som i samma mån det individuellas rätt eller den såkaliade frihetsprincipen fått bemägtiga sig tänkesättet, en skarp och högljudd protest blifvit emot den förra både i ord och gerning uttalad. Den spänning* som härigenom uppkommit, genomgriper menskligheteas innersta och hvar och en, som vågar försöket af ett omdöme deröfver* måste vara strängt på sin vakt emot både sjelfklokhetens och intoleransens ingifvelser. Vid den betraktelse* som måste föregå ett sådant omdöme, synes det mig först och främst böra begripas, alt det välde, som utöfvas af presten, icke är hans utan Guds* och att han således i ordets strängaste bemärkelse måste vara tjen are St denna högre magt. Just derfére att han af sin kallelse ställes på den menskliga bestämmelsens högsta spets* måste han enderkasta det innersta af sin varelse den till-intetgörelse af individualitetens alla anspråk, som utgör det väsendtliga i all verklig martyrdom * ty det * som af andra tillfogas* vare sig skymf, plågor eller död, är icke martyrdomen sjelf* ehuru det möjligen kan blifva medel eller anledning dertill. Ytterligare måste man inse* aU den trons kraft, som skall förvandla och nyföda menni-skans andliga varelse, måste vara lefvande och således ntveekia sig ur hennes eget inre. Blott hängifvenhet under den tro, som af en annan person henne meddelas,må denna tara huru stark Och rik som helst* är icke någon verklig tro och den seger öiVer de negativa själs» krafternas magt, som derigenom mången gång anses blifva vtinnen, är blott skenbar och förgänglig; och derförehar den sanna presterliga inflytelsen, så djupt den äfven in» griper i personligheten, dock befrielse till syftemål och icke ktifvande. Den presterliga befattningen fordrar således af sin innehafvare icke allenast den innerligaste vördnad för God, utan äfven vördnad för hans hos den menskliga personligheten ännu lefvande kraft, äfven der den af dumhet, brottslighet eller vansinnighet är till den yttersta grad hämmad och fördunklad. Men då den presterliga handlingen måste vara så hög, så omedelbart utgående ifrån den timliga varelsens eviga ursprung, synes den ef allenast vara för stor för mensklig förmåga, utan äfven blottställd för mägtiga frestelser till herrsklyst-nad, till lögn och bedrägeri, till nedriga passioners missbruk af det heligas natnn och magt; och då dessa fre» stelser segra, uppkommer det djupaste syndafall, som kan tänkas, en förbrytelse, både genom sin art och sina verkningar, så fruktansvärdt stor att emot den all annan brottslighet är ringa. Att det oaktadt detta förfärliga syndafall mångfaldiga gånger ägt rum, torde väl svårligen kunna förnekas, och annars skulle väl menskligheten-tens både character och ställning hafva blifvit af en helt annan beskaffenhet, än de nu verkligen äro. Så väl do förvridna begrepp om prestvälde eller hierarchi, hvilka så länge varit rådande, som den ihärdiga prutest deremot, hvilken på dem grundat sig, kunna således både till sin uppkomst förklaras samt till en viss grad ursäktas och rättfärdigas, ehuru den sednares ytterliga ofördragsamhet dock alltid måste förblifva klandervärd. Men då protesten icke stadnar vid det urartade prestväldet, utan Tänder sig emot det presterliga kallet sjelft och dess sublima bestämmelse, är den vidrig och fördövnlig, icke blott för sin låghet och ilska utan äfven för sin ytlighet, ickeblott i Beligionen* tramp utpfi Alvøp i vetenskapen«,, hvilket dtfi så ofta genuin föäokt missbruk vanhedra*- Men man har galt ann» längr# och förnekat tron# verklighet, verkligheten af det positiva och energeiiska i menpi$kani medvetande, det som lyfter hennes personlighet upp till ett organ för Försynens styrelse, och skänker henne in* sigt i sin bestämmelse och kraftfull, upp o firande kärlek for tiKcrnaktiglieiens gemensamma rual. Detta gr e(t verkligt helgerån, ett frgøkt angrepp af det hal iga«tø i men-niskonaturen, sotn, om det vefkUgen skulle kpnna göra sig gällande, måste bafva en det menskliga samfundet# helhet genomgripande sjelfförstöring till omedelbar följd. Den djupa andliga inverkan, genem hvilken den ena men* niskan kan hos den andra öfveryäidigu papfsjpnerna och sjelfkiokheten, äfven do de äro |4l| ytterligheten af brott#-* lighet eller vansinnighet stegrade, och defigenotn till frihet och magt fifamkelU dep tro på (Jod, på det eviga* sanna och heliga, uti hvilken såväl det ethfsk» soiu det intellectuella, både samvete och förnuft omedelbart bafva sm rot; eller den verksamhet, spm företrädesvis under narinn af den presieidiga, njuter statens skydd och, till trot* af både tvjftare» och hädares angrepp, $npu äfve* folkets vördnad, utgör culturens

innersta mysterium« Endast såvida den grundkraft, sorp genom denna verksamhet skall göm sig gällande, genpnprifogér pienpiekernas strafvasden och riglar dem eiuot ett bögpe gemensamt mål, får dem* historia verklighet, utveckling oqh fortgång, ty utser dew ur det omedelbara medvetandet ef det eviga utgående undergivenhet för försynen» styrelse, sorp.genom en> sådan i överkan framkallas oph upprätt hålles, är allt w*n»kligt äflande för vetenskap, uppfostran och sedlig förädling nog mycket jiknande aohelet med Sifjph^hjilleR och Danaidernes så|J; den är sjelfkiqkheleps oupphörliga sjelfbesttaftiing och tankens qv*jfulja sig sj^lf aldrig be* segrande tvinsot-Ofvanfore yttrade*, att den prcmt^flig^ psychiatrUn, såsom den äfvej* i medeltidens tidigare period uppfat t ad § sig sjelf och sio bestämmelse, är måhända den högsta utvecklingsform, i hvilken den pnesterliga verksamheten hittills fratnträdt och möjligen kan framträda. Att'i men-niskans inre till seger och magt öfver ett af syndiga böjelser genoniträngdt och förnedradt tänkesätt framkalla trons frälsande kraft, är väl, såsom jag vågar antaga, det christligt presterliga kallets egentliga syftemål och bestämmelse. Men om så förhåller sig, måse uppnåendet af detta syftemål i samma mån vittna om ädelheten och styrkan af den kraft, hvilken därvid varit verksam, som det förderf och den förnedring, som det igenom ö£* vervunniis, varit stora och fruktan8värda. Nu uppnår å-ter c|eo förnedring, som i följd af passionerna* magt ut-breder sig pfver menniskans personlighet, den högsta graden af förfärlighet, då den genomgriper |ifsproces$ans helhet oob lar ett djupt rotfäste äfven inom dess kroppsliga sida, samt dcrigenom qfvergår till verklig vansinnighef,; och, ehuru i sednare tider, af brist antingen på förmåga, nit eller insigt, presten i allmänhet dragit sig tillbaka ifrån detta område för hans verksamhet, tillhör dock e* röfringen deraf obestridligt hans bestämmelse, eller, rät* tare det är genom religippens frälsande seger öfver detta det djupaste af allt juenskligt elände 9 som hans befaUfc ning vinoer sin högsta fulländning- och han ådagalägger det han varit sin heliga kallelse fullständigt trogen, Presten måste vara psyohiater eller är han knappt till hälften prost. Det som väsendtligeji skiljer hedendomens prest ifrån den., soip i afseendo på Christendomen skall förtjena denna benämning, består, utom sjelfva gvundr åsigternes skiljaktighet, deruti att den förre inskräukte sig till cultens eller gudstjenstens \ård och bevarandet af do dermed sammanhängande fixerade föreställningnrne, einot inflytelsen af meningarnas och sedvanornas vexlin-gar och skiften, då deremot den sednare är organ förutbredandet och befästandet af religionens inre magt of*| ver tänkesättet och för frambärandet af frälsningens gud-l omliga kraft, till alla och äfven till dem, som af del fienddiga magterna blifvit neddragna i förderfvets ytter I sta djup. — I

När man således fullständigt uppfattar pSychiatriensJ stora problem och i följd deraf äfven fullständigt göfl tillämpning af sjukdomens begrepp på själens mångfaldiga! lidanden, följer deraf att inom denna sphér af menni-1 skans varelse, helsan hvarken kan återvinnas eller bafra 1 bestånd, utan genom väldet af den verksamhet, som in* om själen är positiv d. v. s« tron eller det omedelbara medvetandet af varelsens eviga ursprung. Bemödandet att framkalla eller återställa själens helsa kan således icke hafva verklig och stor framgång, om det icke utgår ur detta medvetande eller, med andra ord, är genom-trängdt af en djup och stark religiös princip. Den magiska medicinen framkallar och stegrar endast den den-teropathiska sidan af själens sjukdomsprocess och måste således i afseende på psychiatriens ändamål verka ensidigt samt kan derigenom blifva ytterst vådlig; och den har i följd deraf ett djnpt behof af att beherrskas af psychiatriens religiösa princip. Den philanthropiska psychiatrietr deremot, så ädel den är till sin syftning och så välgörande den redan varit i sina verkningar, kan dock icke med en djupt inträngande och problemets helhet omfattande kraft, arbeta för sin bestämmelse, utan att underordna sig religionens magt, och derigenom med denna införlifva sig. Dertill rigtar sig äfven hennes sträfvande, såvida hon nämligen förstår sig sjelf, både sin inre grnnd och den sanna betydelsen af sin syftning, och annars löper hon såsom all philanthropi, som lösrycker sig ifrån sin religiösa rot, fara att förvridas af sjelfklokhetens och der» andliga herrsklystnadens frestelser, samt derigenom för-lora den kärleksfull» uppfatfn'ngett Hfveti af sitt närmaste syfteiuål.

Men psychiatriens verkningsfält inskränker sig icke till vansinnighetens behandling. 1 afseende på det dietetiska området eller själens helsovård genom uppfostran och sedernas disciplin, anser jag mig blott böra erinra derom, att den religiösa grundkraftens upprätthållande och vård måste äfven der anses såsom princip, och de tvister, som nu i flera rigtningar drifvas emellan dem, som yrka denna princip, och dem, som tilltro sig kunna Umbära den

och våga försöket, att taga både bildningen, ungdomen och framtiden i sin egen, väl svaga men dock teiuligen modigt .utsträckta hand, äro således af stor mäikvärdighet. Men ett fält, som ligger den egentliga psychiatrien närmare, och på hvilket den nu af de allvarligaste röster kallas att inträda, är det, som omfattar vården och behandlingen af de brottslige. Det protopathiska uti vansinnigheten eller dennas egentliga psychiska rot, är den inre sinnesstämning, som beroende af passionernas öfvermagt i andra fall träder fram i brottsliga handlingar. Orsaken, hvarföre denna gemensamma inre sjukdomsorsak hos den ena bryter ut i vansinnighet och hos den andra i mer eller mindre grofva förbrytelser, är väl den, att hos den förre ett kroppsligt anlag medverkar till den utgång, som hos honom inträffar. Men detta kroppsliga anlag räcker ej till, att ensamt åstadkomma verklig vansinnighet, ' ty hvad som understundom af allmänheten anses derfor, såsom hallucinationer, delirium, ängslan m. m. motsvarar, vid en djup och fullständig pathologisk analys, icke vansinnighetens begrepp. Ty ehuru förfärliga och vådliga dessa lidanden äfven för sig kunna vara, och oaktadt de i allmänhet tillhöra vansinnighetens fullständiga form, äro de dock i afseende på densamma icke af väsendtlig betydelse,od) den sednure kan förekomma och vnra af cfjuj> ocfl obotlig beskaffenhet, afven utan dem. Men om vansinnigheten har en psychisk rot och denna är \ äsendtligen densamma som den, hvilken ligger till grund for osed-ligliet och brott eller den, som af Christendomen kalias synd, följer deraf, både att psychiatrien ieke kan anses såsom fullständigt uppfattande sin stora uppgift, utan att taga befattning iifven med de brotsliges behandling och att hon der icke kan uträtta något af betydenhet, utan att \arn genomträngd af sin religiösa princip. Så länge brottsligheten icke framträder i handlingar, som kränka statens lagar och i följd deraf blifva föremål för den sednares bestraffning, tillhör dess behandling ännu och nästan endast religionens vårdare, men deras verksamhet inom detta gebit, kan, såsom bekant i h\arken till in-« tensitet eller exlensitet komma i uägon jemförelse med hvad den varit förr. Men efter det emot samfundets lagar förgripliga handlingar gjort den brottslige till föremål för statens straffande myndighet, är det denna, som så nästan uteslutande bemägtigat sig hans behandling, att både religionens och helsans vardure, både presten och läkaren blifvit, ont icke alldeles derifrån utträngde, dock försatte i en högst underordnad ställning. l)eu brottiuälslagstiftning, som utgår ifrån principen af straffsystemets rätt att sålunda omfatta oeh bestämma äfveit behanfingen af brottslingens inre, och företager sig att, genom fixerade allmänna och abstraeta bud, anbefalla hvad man skall göra för att åstadkomma hans förbättring och omvändelse, låter staten öf v erskrida gränsorna för sin verksamhet och, såsom herre intränga på ett område, der dess högsta bestämmelse är att vara tjen are. Det gamla straffsystem, som utgått ur denna princip och hvars hufvudsakliga medel bestått i tillfogandet af plågor och skymf, har under tidernas lopp förnedrat, förstört och ifrån svaga menniskor till förhärdade bofvar förvandlat, oräkneliga individer, samt inomdot allmänna tänkesättet hefnstat grymhetens djupa för-nedringskraft. Det lir elt gladjcfullt tecken till en i vår fid framträdande högre utveckling af humanitetens inre lif, att man mer och mor börjar anse sådana straffsätt med afsky, och att ädelsinnade män emot deras fortsatta användande kraftfullt hojt sin röst. Men det är oj nog' att blott öfvergifva straffsättets vidriga form. Det Mr tvärtom sjelfva don princip, hvari det har sin rot, hvilken inåste såsom falsk och förderflig förkastas. Annars fortfar straffsystemet att beherskas af grymhetens grundsats, och upphörandet af de gamla, känslan djupt sårande gröfre straftsätten utgör blott en skenbar befrielse derifrån, och de skadliga verkningarne deraf skola till trots af förändringen, säkerligen icke komma att saknas, ehuru de måhända kunna blifva af en annan art. Enslighet, syslolöshet, tystnad, mörker och hvad mera, som det nya straffsystemet hufyudsakligen skulle komma att använda, äro temligen tillförlitliga medel att förvandla brottsligheten till vansinnighet eller fånighet, och dessutom är den föreställning, som genomtränger hela^ detta system, att en verklig och brottslighetens magt ifrån roten upphäfvatule ånger uppkommer blott genom den brottsliges egen ensliga sjelfbc-traktelse, psychologiskt falsk. De sjelffortärande qval, som hos ett brottsligt sinnelag af enslighet och innestängning föranledas, stiga ofta till en så ytterligt hög grad, att de utgöra den fruktansvärdaste art af menskligt lidande; men det är ej blott ett högst olyckligt misstag, att förvexla detta lidande med den heliga förvandlingsaet af menniskans inre, som vi kalle ånger, och hvilken i rak motsats deremot. består uti seger öfver syndens rnagt och befrielse ifrån de q val, som deraf förorsakas, utan det är äfven falskt, att tro det den sednare kan indirect framkallas genom medel, som verka till befordran blott af det förra. Det är dock här icke stället, att ingå i några undersökningar i hrottmålslagsliftningens theori. Jag har blott e-rinrat derom för att visa det en af vår

tids största sam-hällsirågor, <ien som framför alla andra icke lemnar de ädelsinnades tankar i ro och som är föremål för många både statsmäns och tänkares allvarliga brtraktelser och bekymmer, just genom tidens oförmåga att på ett till» fredsställande sätt besvara den, häntyder på den sanna och djupa hetydelsen af den presterliga psychiatri, hvars första, af okunnighet och vidskepelse väl till en del fördunklade, men dock kraftfulla uivecklingsform framträdde i medeltiden. Det är nämligen genom en med religionen innerligt förenad, eller rättare ur densamma ursprungligt utgången läkarekonst, som den andliga magt kan npp-konima, hvaraf behofvet nu så djupt kännes, men hvilken statens blott det yttre beherrskande myndighet icke kan företräda eller ersätta, och som således, om bon det oaktadt gör försök dertill, måste misslyckas.

Men Medeltidens presterliga Medicin inskränkte sig icke till psychiatricn, utan omfattande medicinens hela verkningssphér yrkade hon, väl icke i ord men i hand« ling, att kroppens sjukdom, såsom följd af själens, kunde botas genom blott psychisk behandling och att de omedelbart på kroppen verkande läkemedlen voro af ringa och blott underordnad betydelse. Denna ensidiga å-sigt, hvarigenom den ifrågavararde medicinen fördunklade sig sjelf, föranledde icke allenast den egentliga och emot den kroppsliga sidan af sjukdomen rigtade läkarekonstens emancipation ifrån det presterliga kallet och dess öfvergifvande af all närmare vård om själens helsa, utan beredde äfven den förras eget fall genom dess sjelförtrö~ stande eftergifvenhet för högmodets och hersklystnadens frestelser. Genom denna söndring blef åter å sin sida den egentliga medicinen blottställd för materialismens öf-vermagt, och snart förvandlad till en ”medicine mate-rialiste, qui sadressait brutalement au corps.” Hon förlorade hos många af sina idkare, ont äfven såsom vi hoppas icke hos alla, sin efhiska princip och förföll tillpedantism, charlatanen och lögn *). Att arbeta 6ig upp ur denna förnedring, har under de sedermera följande

*) Om denna förnedring hos den sednare medeltidens medicin, ej blott i vetenskapligt afseende utan äfven ocli hufvudsakligcn i moraliskt, finnas många uppgifter. Den märkvårdige John of Sale&bury yttrar sig uti sin Metalogicus Lib. t Gap. IV. omLäkarena i Paris under det 12:te seklet, på följande sätt: ”Alii autem, suuni in Phi-losopbia intuentes defectum, Salernutn, vel ad Montern Pessulanum profccti, facti sunt clientuli medicorum, ct repentc, quales fperant pbilosopki, tales in momento mcdici eruperunt. Fallacibus cnim re-ferti experimentis in brevi redeunt sedulo excrcentes, quod didicerunt. Hippocratem ostentant aut Galenum: verba proferunt inaudita: md, omnia suos loquontur apborismos, et mentes humanas, velut a fil a tas tp-nitruis sic pcrcellunt nominibus inauditis. Creduntur omnia posse, quia omnia jactitant, omnia pollieentur. Duo tamen deprehendi eos fideliori tenuisse memoria et frequentius in eorum operatione versari. Alterum qnidem Klippocratis est (sed ibi vcrgit ad alium intellectnm): Ubi inqnit indigcntia, non opor te t laborare: et reuera iuopportunuro, pt jnofliciosum opinantes, dare operam indigentibus et eis, qui nolunt put ncqucunt, vel solis vcrbis, eorum plene gratiam referre mercedis. Alterum profecto est non, quod meminerim, Hippocratis, sed diligen-tium adjectio medicorum; Dum dolet, occipe. Occasio siquidem exi-gendi maxime opportuna est, bum dolor cruciat ægrotantein, sibique cooperantur languentis exulceratio, et avaritia medentis. Si conuale-scit seger, opcram danti mcdico adscribatur: Si deficit ejns invalescat auctoritas, qui boc antea familiaribus suis rcvelavit. Siquidein impos-sibile est non evenirc quod de industria prævaticinatus est, cum buic sospitatem, istis sinistrum exitum pronunciavit ægrotantis. Si eva-surus est æger, curatur facile: nisi quatenus incolumitatem ejus me-dieus præpedit imperitus. Sin autem non; ut Sollius Sidonius ait, occiditur ofjxciochsime. Quid ni? Numquid enim nalur æ seeretos la-tentesque eunieulos deprebendet bom» totius Philosophiae ignarus? et qui nec reete lo qui novit, nec rectc intelligere quæ scripta sunt, aut quæ dieuntur, cum fere quot disciplinæ sunt tot sin t linguae, et in ipsis plerumque authoribus, non sit major, in corporali compositione, diversitas facicrum, quam in usu varietas linguarum. Johannig Sares-beriensis Polycraticus etc. Lugduni Batav. 1639. p. 742.

Uti Petrareas bref till Boceaecio ”de audacia et pompa Medicorum”, b var s innehåll torde vara det hårdaste^ som någonsin blifvit yttrad t om Medicinen, och der läkaren i allmänhet så definieras, att han är ”Diale-etieus loquax, tædii dives, inopsque remedii” ocb dessutom säges ”nulla est aegro rectior ad salutem via, quam medico caruisse” m. m., förekommer ibland annat följande: ”Audivi alium nuper, et farna clarum et scientia non dllius tantum sed multarum artium, mihi vero plusquam commnni familiaritatc conjunetum, a quo dum quaererem,

quid non arte sua ut caeteri tanto illi impares uteretur? supercilio moesto et gravi, et amari digno et ad fidem rei satis virium habente, Timeo, inquit, Deo res bominum speetante, impietatem hane committere, ut eredulum vulgus circumveniain capitali fraude. Gui si notura esset ut mihi, quam modieum, scu quam nihil aegro Medicus prosit cttidehvarfven utgjort det stora problem, hon af sin bestämmelse haft sig förelagdt. Hon har haft, icke bloft att besegra okunnighet och fördomar, utan äfven att återför-värfva den ifrån Christendomens ande utgående fÖrmågaq, att i stort samt fullständigt och ädelt uppfatta sin bestämmelses fordran, och att medelbart deri gen om bemägfiga sig äfven den biologiska grundtanke, som utgörande den Hip-pocratiska lärans iefvande medelpunkt, är medicinens e-

quam saepc mnltum obsit, minor, et minns phalernta esset acies me-dicoruin. Agant sanc, qoando et ngentium iinpietas et patientium crt-dulitas tanta est, ahutnntur simplicitate populornm, vihnn pollicean-tur, et vitain perimant et lucrentur. Alibi neininem fallere aut necare proposituro est. Nullius malo ditior fieri velim. Haec me causa ad alias artes, quas innocentius exercerem, transtulit. Petrarchae Flore*-tim Opera. Toui. II. p. 883.

Den djupa, både af harm och förakt genomträngda afsky, sons Uttalar sig i dessa yttranden, bar väl tillintetgjort all fördragsaiubet, och den fullkomliga 'lättvisan nf anklagelsen måste således betviflas. Alen desse skriftställare, af bvilka den färre, såsom sagdt, lefde i det J2:te seklet och den sednarc i det 14:de, böra livar och en till sta tids mest utmärkte män och åtnjuta ett stort, genom de sednare tiderna bevaradt, anseende ej blott för snille och lärdom utan äfvea för frisinnigbet, sjelfständigliet och ädelhet. Pctrarca, som är en ovanligt sträng domare öfver förderfvet i seder oel» tänkesätt, det må framträda i hvilken tid som helst, härleder det, som på lians tid var rådande, hufvudsakligen ifrån det impirtetens och hädelsens fräcka system, ”Mos i 11 e modemus philosophantiura, qui nihil a dum jm-tant, nisi aliquid contra Christum et coelcstcin Christi doetrinam fc-traut’\ för hvilket lian, likasom de fleste andre den tiden, ansåg de* Arabiske läkaren Avcrroes eller Ehn Rosehd hnfva gått i spetsen. Om denna gamla beskyllning emot Avcrroes är rättvis eller ej, må lem-Itas derhän, men jag anmärker blott att, om han verkligen haft en sådan inflytelse, ban gjort sig skyldig dertill, ej i egenskap af läkare eller medicinsk vetenskapsman, utan såsom pbilosopb och commenta-tor öfver Aristotelcs, emedan han, såsom sådan, anses vara «len mest utmärkte ibland Araberna.

Alånga andre samtida hedömma Aledicineu i medeltiden i Jikbrt med de anförde ryktbare författarena. Alen ett tillförlitligare vitnesbörd innehållcs i dess egna föreskrifter och äfven ett sådant exempel må anföras. En Spansk läkare, till börden sannolikt Fransos, Arnold de Vittunova, säger i sinbok De cnutelis modieorutn ibland annat: ”8r-ptima cautela est et est lorte inulfinn generalis. Tu forte n'liil .scirs. Die, quod ftabet ohstruclionem in hepate. Dicet: tion Domme, \ tmo flolct in eapitc. Tn debes dicere, quod hoe venit ah hepute. Et ^p**— cialiter utere hoe nomine obsteudio, quiu nou iiitelligimt qnid sij.*£ii— fic it, et muUom expedit, ut nou intelligatur locutio ah iliis.” Spi w— t/cfx Geschichle d. Ar/.neykuade. 2 Tli. p. 877. jgentligen vetenskapliga ntvccklingskiaft. Den bana hon lör att vinnna detta mål, oupphörligt uppmanat sina id-kare att beträda, har varit lång och mödosam. Att hon redan uppnått målet, kan ej påstås och emot dem, som beskylla henne för att ännu behålla alltför mycket quar af den gamla förnedringen, är i afseende på många af de skepnader, hon under tidernas lopp antagit, och cha-racteren af flera ibland hennes idkare, vederläggningen svår. Men om man betraktar det hela af hennes sed-nare historia, kan hennes verkliga och stora fortgång icke förnekas, utan djup både orättvisa och otacksamhet, och detta gäller icke blott om hennes obestridliga tillvext i kunskaper. Hon har, så snart man gör afseende på henne sjelf och den syftning hon hos sig, oak-tadt talrika individuella afvikelser, förmått upprätthålla9 äfven renat sig ifrån flera af de vanärande lyten, som voro föremål för medeltidens stränga sededomares nära nog alldeles fördömniande klander. Hon har mer och mer blifvit genomträngd af den christliga menniskokärle-kens princip och i allmänhet hållit dess, hela slagtet och ej blott enskilda personer omfattande, bud i helgd. E-huru hon i afseende på sina grundsatser och sin theore-tiska cuhur, varit nog mycket beroende af rationalismens och empirismens inbördes strider och, såsom det åtminstone sett ut, ömsevis hyllat den ena eller andra af dessa philosophiska ensidigheter, har dock hennes egen vetenskapliga grundkraft fortlefvat i hennes inre och ej blott gifvit . henne förmåga, att sjelf fortgå uti utveckling, u-tan äfven alt, ehuru det ännu hlifvit föga erkändt, tid efter annan inverka på culturen i allmänhet.

Att ibland dem, som i vårt yrkes tunga tjenst troget arbetat för denna dess verkliga förkofran och fortgång. Sy de nh am är den som gjort det med den jemförelse-vis störsla framgång och haft den vidsträcktaste inflytelsen, har temligen allmänt blifvit erkändt och skall län-gre fram vidare undersökas. Nu anser jag mig blott böra erinra derom, att den medicin, som i strängare mening kan benämnas efter honom eller, måhända rättare, den nyare medicinen i allmänhet, så vidt den till sin character berott af hans inflytelse, har uti sin inre, af föregångaren sjelf så kraftigt Uttalade och så troget vid-magthållna ethiska grundkraft, en djup och lefvande rot till en i framtiden, såsom jag hoppas, sig mer och mer utvecklande religiös lyftning. 1 följd deraf är det således äfven att hoppas, att hon ert gång skall komma med religionens egentliga vård Uti en innerligare förening och att genom denna förening skall utveckla sig den verkligt starka och genomgripande läkekonst, som förmår både med insigt och handling tränga fram, äfven till sjukdomsprocessens pSyöhiska rot. Då jag yttrar dettahopp, for* drar rättvisan, att å andra sidan erkänna, det den phi* lanthropiska psychiatrien, som i vårtid framträdt och, oaktadt sina brister, sin otillräcklighet och ytligheten af sin princip,'dock har Varit och är vördnadsvärd och välgörande, icke utgått ur den Sydenhamianska me* dicinen, utan tvärtom ur den art af medicinens cultur, på hvilken Sydenhams inflytelse varit minst eller, rättare sagdt, ingen, nämligen den Parisiska.

gre fram vidare undersökas. Nu anser jag mig blott böra erinra derom* att den medicin, som i strängare mening kan benämnas efter honom eller, måhända rättare, den nyare medicinen i allmänhet* så vidt deit till sin character berott af hans inflytelse, har uti sin inre, af föregångaren sjelf så kraftigt uttalade och så troget vid-* magthållna ethiska grundkraft* én djup och léfvande rot till en i framtiden, såsom jag hdppas, sig mer och mer utvecklande religiös lyftning. 1 följd deraf är det således äfven att hoppas, att hon ert gång skall komma med religionens egentliga vård Uti en innerligare förening och att genom denna förening skall utveckla sig den verkligt starka och genomgripande läkekonst* som förmår både med insigt och handling tränga fram, äfven till sjukdomsprocessens pSychiska rot. Då jag yttrar dettahopp, for-* drar rättvisart, att å andra sidan erkänna, det den phi«* lanthropiska psychiatrien, som i vårtid framträdt och, oaktadt sina brister* sin otillräcklighet och ytligheten af sin princip ,'dock har Varit och är vördnadsvärd och välgörande, icke utgått ur den Sydenham i anska me** dicinen, ntan tvärtom ur den art af medicinens cultur* på hvilken Syd en ha ms inflytelse varit minst eller, rät« tare sagdt, ingen, nämligen den Parisiska.

Sid

4 uppifrån står 65

— — intuitiva

4 raden

9 — a

81 nedersta raden —

25 raden 2 nerifrån —

26 — 89 uppifrån —

89 — 2 nerifrån —

läs 65.

— inductiva.

transsendenta — transcendenta. pyrethologer — pyretologer. aequinoxium — aequinoctinm Sydenhams skrifter

läs den patholo-giska delen af Sydenhams skrifter. — 32 saknas nedersta raden: skulle förtjena namn af det endemi-

ska. tian betraktar1’ står aegrogantinm läs aegrotantium.

43 raden 66 — 73 —

76 — 93 —

100 — 101 — 117 —

123

127

146

147 136 160

11 nerifrån 19 — i noten

6 — —

11 — —

9 —

17 —

7 uppifrån 2 --

6 — i noten -

4 nerifrån 9 —

11 nerifrån

8 — sista raden

-- 171 raden 10 nerifrån

184 183

— 191 -

- 202 -

— 207 —

13 --

2 uppifrån 12

nnaquaque S. AV. ploblem iake

TQayonoSdvQa,

dosk

chylopoediska

non irsum

caiefarientia

reeptitet

annst

macrosmi

den

nti någon ord gerning

unaguaeque.

problem.)

icke.

TQayoTioSdyQa.

dock.

chylopoetiska. non is sum. ealefacientia. receptivitet, annat.

macro cosmi.

dess

någon.

ord och gerning.

Sr efter Egypten” meningen: ”Hen detta är falskt.” uteglömd. 6 uppifrån i noten står häfdatecknare läs politisk

hlfdatecknare.

9 nerifrån står erprits lås esprits.

IQ uppifrån — måse — måste.

4 uppifrån stur Oo ~ - — intuitiva

4 raden 9 — 2

21 nedersta raden —

25 raden 2 nerifrån —

26 — 29 uppifrån —

29 — 2 nerifrån —

52 saknas nedersta raden: 45 raden 11 nerifrån

56 — 19 — i noten

75 — 6 — — -

76 — 11 — — -

95 — 9 —

100 — 17 —

101 — 7 uppifrån

117 ~ 2 —

125 — 6 — i noten -

127 — 4 nerifrån

146 — 9 —

147 — 11 nerifrån

156 — 8 —

160 sista raden 171 raden 10 nerifrån 184 — 15 —

188 — 2 uppifrån

191 — 12 —

läs 65.

— inductiva.

transsen denta — transcendenta.

pyrethologer — pyretologer.

aequinoxium — aequinoctium

Sydenham8 skrifter las den patholo* giska delen af Sydenhams skrifter, skulle förtjena namn af det endemiska. Ilan betraktar7' står aegrogantium lås aegrotantium.

unaquaque S. W. ploblem iake

TQayoTtodävQa

dosk

cbylopoediska

non irsum

calefarientia

recptitet

annst

macrosmi

den

utf någon ord gerning

rov

unacjuaeque.

• problem.) icke.

- TQayoitoååyqa, dock.

chylopoetiska. non is sum. calefacientia. receptivitet, annat.

macrocosmi.

dess

någon.

ord och gerning.

ro

är efter Egypten" meningen: "Hen detta är falskt." uteglömd. 202 — 6 uppifrån i noten står häfdatecknare lås politisk

hlfdatecknare.

— 9 nerifrån står erprits läs esprits.

207 — IQ uppifrån -- måse — måste»